

VLAD-DEMİR KARAGANÇU

**ZAMANNARDAN
AVAZLAR**

Roman

Editura "TEHNIKA INFO"
Kişinöv

CZU 821.512.165(478)-31

K 22

Redaktor *Irina Rişilän*
Kompyuter dizicisi *Maxim Vakulenko*
Kabını hazırlayan *Dan Karagançu*

Descrierea CIP a Camerei Naşionale a Cărţii
Karagançu, Vlad-Demir

Zamannardan avazlar : Roman / Vlad-Demir
Karagançu. – Kişinöv : Tehnica-Info, 2016. – 288 p.
(F.E.-P. "Tipografia Centrală")
ISBN 978-9975-63-399-4

821.512.165(478)-31

ISBN 978-9975-63-399-4

© Vlad-Demir KARAGANÇU

*Git kendi yolundan
da brak, aalem desin
ne istärsä.*

A. Dante

I

CENK ARIFESINDÄ¹

Selküü erleştirili Bucaan üülen tarafında, Kişinöv-Reni demir yolun hem şöşenin aralarında, merası da sınırlanêr iki gagauz hem iki moldovan küülerin meralarınnan. Uzanêr o küü iki yamaca hem onnarın arasında bir bayıra, angısı başlêêr onun ortasından da hep üüseklenêr, genişlenêr poy-raza dooru. Yamaçlar çizili derin hem geniş evelki yarlarlan. Bayırda, yarlı yamaçlarda kurulu çorbacıyca keremetlän örtülü bir katlı, üç-dört odaylan kıvrak evlär.

Açan yaayêr bol yaamur, yada ilkyazın eriyer kaarlar, çözüler buzlar, yamaçların hem bayırın aralarında akêr hızlı sellär, angıları toplanêrlar yarların içindän hem kırların çukurlarından. Sellär birleşêrlär küüyün ortasında, nerdän başlêêr bayır, da yapêrlar bir büük dalgalı derä, ani bitkidä karışêr Kahul gölünä.

Neçin dedelerimiz ayırmışlar bu yarlı hem selli tarafı kurmaa küüyü deyni, şindi zor annamaa. Bekim onuştan, ani yamaçların altından çok erdä sızêr içili membä suları, bekim dä yakışıklı erlerin artık varmış çorbacıları, da bizim dedelerimizä izin verilmiş küü kurmaa sade bu bayırda, yarlı yamaçlarda...

Selküüdä uzak geçmiş vakıtlardan beeri yaşêêrlar işçi,

¹ *Cenk arifesindä* – накануне войны

çalışkan hem ii çorbacılar, angıları islää annaşêrlar komşu küülerdän başka soydan insannarlan.

Gençu Dobrinin üç odaylan, kilerlän, maazaylan, kere-metlän örtülü eni evi bulunardı günduusu tarafından yamaç-ta yar boyunda sokaa yakın. Aulu uzanardı yukarı o yamaca, derin yar boyuna, nerdä çorbacı dikmişti salkım fidannarını kaavileştirmää toprra onun kenarında deyni.

Mayda, açan çiçeklenärdi salkımnar, bütün aula daalardı gözäl çiçek kokusu. Aaçları sarardı çorbacının hotullarından kuannar nektar toplamaa, da en faydalı insanın saalına için bal yapmaa.

Aulun öbür tarafına Dobri dikmişti zerdeli, alma hem erik fidannarını. Yazın karısı Anna zerdelileri, almaları, erikle-ri kurudardı güneştä, hazırlardı onnarı kışın hoşaf kaynatmaa deyni. Aul işlenmärdi, tolokaydı. İlyazın yamaçta otlardı koyunnarı, kuzuları, danası.

O yar etişärdi yamaçta yukarıyadak da hep derinnenärdi hem genişlenärdi. İlyazın-yazın dik kenarlarında türlü yolcu kuşlar kazardılar delik da yapardılar orda yuvalarını. Maale-nin uşakları, onnarın arasında Andrey dä – Gençu Dobrinin hem Annanın çocucaa, hayta gezärdilär o zamannarda, güneşli günnerdä yarın içindä da meraklan siiredärdilär, seslärdilär kuşların cıvıldamasını, çelik, top yada saklambaç oynardılar.

Açan lafedärdilär gür seslän, onun avazı tekrarlanardı birkaç kerä yok oluncaa.

Gidärkän kimikerä en küçük kakusunnan Angelinaylan toplamaa sakız otunu, ani büüyärdi bol-bol o yarda da koparılmış kökündän akardı tatlı süt suyu, Andrey beenärdi çalmaa eskidän bir türkü, ani üürendiydi anasından, da seslemää avazları:

Te büün hava bulutlu,
Deniz dalgalı-lı-lı;
Te Rus kurmuş topları
Gümüş alkalı-lı-lı...

Güneştä kurudulmuş sakız otu köklerin süt suyundan
olardı tatlı haliz guma çinemää.

*

Geldiydi 1940-ıncı yılın yaz zamanı. Evropada yakın on ay gidärdi İkinci Dünya Cengi. Başladıydı o 1939-uncu yılda sentäbrinin ilk günündä naşist Germaniyanın atılmasınnan Poloniya devletin üstünä. Onun tarafçıları, Büük Britanya hem Franşıya, iki gündän sora, sentäbrinin üçündä, bildirdiydilär cenk Germaniyaya, ama düüşlerä katılmadıydılar, makarki ozaman o üç devlettä birerdä vardı taa çok asker, taa çok siläh, tank, cenk aeroplanı hem deniz gemisi Germaniyaya bakarak.

Yalnız Poloniyayı vermaht² ensediidi bir ayda. Hep bir vakıttä Sovet Birlii aldıydı Poloniyanın günduusu tarafını da eklediidi Ukraynaya hem Belorusiyaya. Butakım Poloniya naşist Germaniyanın hem Sovet Birliin arasında pay edildiidi da devlet gibi yok olduydu. Bu oluşlar yaptılar, ki Sovet Birliin hem naşist Germaniyanın arasında peydalansın ortak sınır, ileri dooru Sovet Birliinä hatalı sonuçlan.

Şu sebepä görä sentäbrinin 22-sindä Brest-Litovsk kasabasında tertiplendiidi germaniya askerin hem Kırmızı Askerin birleşik paradı.

Bu olaylar gerçekenärdilär 1939-uncu yılda avgust ayın 23-ündän "Germaniya hem Sovet Birlii arasında Saldırmazlık Annaşması" temelindä, Molotovun hem Ribentropun imza-

² Vermaht – армия нацистской Германии

larinnan.

Ona eklenti olarak Ribentrop-Molotov sekret protokoluna göre Almanya kabul edardı Sovet Birliin ilgisini Evropanın günduusu tarafında.

Annaşmak maanasına Molotovun kabinetindä tertiplenmiş banket, nerdä Stalin ölä tost sölemiş:

– Bän bilerim, nicä nemtä halkı sever fureri. Onuştan bän isteerim içmää onun saalı için.

Sentäbrinin 28-indä olduydu taa bir annaşmak dostluk hem sınırlar için naşt Germaniyanın hem Sovet Birliin arasında. Bundan sora Sovet Birliindä sonaldıydı kritika naştımaya, faşizmaya, Hitlerä. Taa çok kötülenardı anglo-amerikan imperiyalizması. Üzerä Sovet Birliin nüfüzü dünya halkların arasında elbetki küçülardı.

Annaşmalara göre Sovet Birlii eklediği 1940-ıncı yılda kendi bileşimä Baltika demokrat devletlerini: Estoniyayı, Letoniyayı hem Litoniyayı. Yaptıydı onnarı Sovet Birliindä üç eni sovet soşialist respublika.

Çalıştıydı eklemää Finlandiyayı da, ama onun halkı, hükümeti aykırı konu, verilmedi şantaja. Ozaman Sovet Birlii oktäbrinin 30-unda cenk bildirdi ona, küçük, ama gururlu, girgin, iit halklan devletä.

Dört aydan zeedä, kannı aar düüşlerdän sora, martın 12-sindä, cenk bitti barışlan. Sovet Birlii ekledi devletinä Finlandiyanın teritoriyasından onuncu payını, Leningrada hem Kareliyaya yakın kenarından.

Sovet Birliin ozamankı ofiştial sayılarına göre, o cenktä Finlandiyanın tarafından ölmüş 26 662 kişi, Kırmızı Askerin tarafından da 96 546 kişi.

Elbetki Sovet Birliindä vardı etär kuvet ensemää o küçük devleti. Ani çok asker kendi tarafından zän olacak, diildi

önemni Stalinä, ama Evropada, Amerika Birleşik Ştatlarda yaşayannarın kritikalarını yoktu nicä dikkata almamaa.

İlk Dünya Cengi bittiyän, yaradılmıştı 1919-uncu yılda Milletlär Cemiyeti³ korumaa barışı, insan haklarına saygıyı deyni dünyada.

Finlandiyaya karşı cenk için 1939-uncu yılda dekabrınin 14-ündä Sovet Birlii Milletlär Cemiyetindän, agresor devlet gibi, dışarda brakıldıydı.

Naşist Germaniya kendi çıktıydı Milletlär Cemiyetindän taa 1933-üncü yılda, açan Hitler, onun naşional-soşialist işçi partiyasınan, rasist ideologiyaylan, revanş politikasınan kazanıp seçimneri, kurduydu Germaniyanın hükümetini, kendisi kanşler olarak. İstediydi ölä boşlansın elleri agresiya politikasını gerçekletmää deyni dünyada Mussoliniylän barabar – İtaliya faşist partiyasının öndercesinnän, İtaliya devletin diktatorunna, angısı etişmişti kuvedä taa 1922-nci yılda.

Hitler o saat karar almış eklemää Germaniyaya komşu devletlerdän teritoriyaları, nerdä yaşayannarın çoyu nemşä soyundanmış.

Birleşitirdiyän martta 1938-inci yılda Austriya devletini Germaniyaylan, aprilin 30-unda eklediydi Çehoslovakiyanın Sudet bölgesini.

Bu olay gerçeklendiydi Münhen anaşmak temelinä Bük Britanyanın hem Franşıyanın prim-ministruların Çemberlenin, Deladyenin hem Hitlerin, Mussolininin aralarında.

Döndüyän Londona, Çemberlen jurnalistlerin, başka kişilerin önündä, anaşmak tekstinnän yapraa sallayarak, hoduluunna demiş:

³ Milletlär Cemiyeti – Лига Наций

– Bän sizä getirdim barış!...

Buna karşı daaldıydı Uinston Çerçillin – Angliyada anılmış adamın, bilgelik sözleri: „Barıştıran – şu kişi, kim doyrêr krokodili ölä umutlan, ki krokodil brakacak onu imää bitkidä”.

Tezdä, 1939-uncu yılın mart ayında Germaniya okupat ettiydi bütün Çehoslovakiyayı, sora da 1940-ıncı yılda – Danimarkayı hem Norvegiyayı.

Çemberlen zorlandıydı istifa⁴ etsin. Onun erinä prim-ministru olduydu Uinston Çerçill. O saat tutunduydu büülmää Büük Britanyanın askerini, çalışardı geçirilsin aar industriya hazırlamaa en üüsek uurda cenk produktiyasını, ilk sırada eni cenk aeroplannarı, tankları, gemileri, başka türlü silâhları.

1929-1934-üncü yıllarda Franțiya Germaniyaylan ortak sınırında kurmuştu kaavileştirilmiş savunma çizgiyi “Majino”. Orda beklärmış Germaniyanın atılmasını, ama vermaht, okupat edip tarafçız devletleri – Holandayı, Belgiyayı, Lüksemburgu, Belgiyaylän ortak sınırından üüştüydü onun üstünä da kısa vakıtta ensediydi. Annamasız görüner, ani Franțiya Komunist Partiyası Moris Torez öndercisinnän agitațiya yaparmış askerlerin arasında fronttan kaçsınar. Kendisi Moriz Torez, frontta olmamaa deyni, kaçmış Sovet Birliinä.

Büük Britanya çıkardıydı askerini Franțiyadan. Onunnan bilä gittiydi Franțiya askerinin bir payı general Şarly de Golly’in önderliinnän.

Butakım 1940-ıncı yılın iyün ayına kadar Hitler başardıydı diiştirmää stratejik durumunu kontinental Evropada

⁴ *istifa* – отставка

kendi yararına. Yakın bütün Evropanın ekonomikasï geçtiydi onun kullanımına. Kaldıydı sade üç kaavi devlet, angıları onu raatsız yapardılar: Sovet Birlii, Amerika Birleşik Ştatları hem Bük Britanya. Onnarı o düşünärdi birär-birär yok etmää.

Naşist Germaniya enseyämeydi taa Bük Britanyayı. Gidärdi düüşlär denizdä, Balkannarda, Poyraz Afrikada, ama okupat edämeydi onun teritoriyasını. O iki devletin arasında yok ortak sınır. Vardı nicä atılsın ona Franşyanın teritoriyasından, La-Manş su kanalın üstündän, ama kıyışmadıydı. Yoktu onda üzä-üz inanç, ki başariılı geçecek cenk operatşyası. Koyamadıydı yola Çerçilli kayıl olsun barışa da. Onuştan Hitler vazgeçtiydi neetindän Bük Britanyaya atılmaa da başladıydı hazırlanmaa ilkin Sovet Birliini ensemää.

*

Selkülülärä aazdan-aaza etişärdi kasavetli haberlär. İşidilärdi, ani gelärmiş bolşeviklär, angıları Allaaya inan tutmarmışlar, kliseleri yıkarmışlar, popazları telef edärmışlär, çorbacıları topraksız, varlıksız brakarmışlar da hepsini çırak yaparmışlar, zenginneri baskıya koyarmışlar, kapana sokarmışlar. Raatsızlık çekärdi külülülerin çoyu.

O vakıtlar Romıniya devletindä dramatik olaylar gerçekenärdi. Sovet Birlii, naşist Germaniyaylan sözleşmeşinä görä, zorladıydı onu çekilsin Basarabiyadan hem Bukovinanın poyraz tarafından da eklediydı onnarı kendi devletinä.

İyünün 28-indä Romıniyanın zaabitleri alatlan kaçardılar Bucaktan. Onnarlan bilä gidärdilär primariyaların izmetçileri, popazlar, üüredicilär, başka inteligenşiya.

İki gündän sora Selküüyä etişillär Sovet Birliin kuvetleri. Şüveli durardı hepsi ii çorbacılar. Tezdä daaldı haber, ani kapamışlar dokuz aylenin başlarını: Dermenci Vaniyi, 1939-

1940-ıncı yıllarda küü primarin yardımcısını, Armancı Örgiyi, Duško Gergiyi, Grozdev Vaniyi, Kivil Mälçuyu, Petkov Zinoviyi, Sakallı Örgiyi, Stanov Koliyi hem Taşaul Mitiyi. O adamnar kaybeldilär izsiz. Kimsey bilmärdi ne oldu onnarlan, neredä telef edildilär, neredä gömüldülär...

Grozdev Vani saygılı adamdı Selküüdä. İslää becerärdi terzilik zanaatını. Geç evlendiydi Todi Nadiyä. Onuştan 1940-ıncı yılda onnarda vardı üç küçük kızcaaz.

Küüdä çorbacı adam olarak, gençliindä katılmıştı Birinci Dünya hem Tivil cenklerinä. Düşmüş nemçelerä hem avstriyalara karşı. Etişmiş poruçik, sora da ştabs-kapitan. Cenk vakıdında frontlarda bulunan akıllı hem bilgili kişilerä kolay verilärmış grad. Girginnii için kazanmış "Ayoz Anna" ordeni.

Tivil cenktä Grozdev Vani düşmüş general Denikinın askerindä Kırmızı Askerä karşı. Açan Denikinın askeri kaybetmiş düşşleri, o kaçmış Türkiyeyä, oradan da Romıniyaya, sora dönmüş Bucaa.

Selküüdä otuzuncu yıllarda Grozdev Vani kurduydu Romıniyanın Naşional-Çiftçilik parttiyasının baştakı organizatıyasını, angısının başı olduydu kendisi. Elbetki butürlü biografiyaylan o yoktu nicä düşmesin bolşeviklerin tokmak baskısı altına.

Bütün Basarabiya paylaştırıldıydı bölgelerä hem rayon-nara. Selküü taa iki gagauz küülerinnän hem moldovan küülerinnän karışık girärdi N-ci rayona hem Kahul bölgesinä. Rayondan komisarlar küüdä kurdular küü sovetini. Sovetin başına koydular bir topraksız küülüüyü, Çobanoglu Koliyi, ani hiç okumaa-yazmaa da bilmärdi.

Stalinin dekretinä görä 1940-ıncı yılda avgustun 2-nci günündä Basarabiyanın bir payında hem Nistrunun sol tarafından altı rayonda kuruldu Moldova Sovet Soşialist Respu-

blikası.

Basarabiyanın poyraz tarafı – Hotin bölgesi hem üülen tarafından Akerman bölgesi, yakın bütün İzmail bölgesi eklendilär Ukrayna Sovet Soñialist Respublikasına. Bu üzerä Moldova Sovet Soñialist Respublikası kaybettiydi çıkışını Tunaya hem Kara denizä; moldovan, gagauz, bulgar küüleri sä Bucakta pay edildiydilär iki respublikaya.

Eni Sovet kuvetleri küülüleri bödüler dört türlü: zenginär (kulaklar), kimin vardı on hektardan zeedä topraa, yada o aylelär, kimin vardı çırakları; ortakılar (serednäklar) – beş-on hektar topraklan aylelär; fukaaralar (bednäklar) – beş hektardan taa az topraklan; ikidän aşaa hektarlan yada heptän topraksız aylelär – çıraklar, sayıldılar batrak.

Rayondan komisarlar küüdä tertipledilär çirak sovetini, karı sovetini, ilk sırada kocasız karılardan, hem baştaki komsomol organizatıyasını. Onnarlan bilä zenginnerin irmi hektardan zeedä topraklarını hem birkaç hayvanını çıraklara daadardılar.

Herbir ayleyä koyulduydu vergi, diil sade paraylan, nasıldı romınnarda, ama masul ödäännän dä: terekäylän, yaanıylan, yımirtaylan, sütlän, piinirlän, yapaalan. Herbir hektardan vergi büülärdi hektarların sayısına görä.

Gençu Dobrinin dokuz buçuk hektar topraa vardı, da o sayıldı orta uurda çiftçi. O topraandan sade sekiz hektar sürülärdi-ekilärdi. Yarım hektara iki yamaçta karşı-karşıya baa diktiydi, doz-dolay da çok ceviz aacı hem zerdeli, erik, armut fidannarı gözelleşärdilär. Onun bir çiierek payı bostan-nıktaydı. Kalanı üç çiierek – tolokadaydı, çayırdıydı hayvan-narı otlatmaa, ot biçmää hem baltadaydı kamış, papur kesmää, balık tutmaa.

O zamannar Kahul deresi taa akardı da geçärdi Selküü-yün merasından. Onun boyunda baltada çok kamış, papur

büüyärdi, balık bulunardı.

Dobri, çalışkan çorbacı olarak, tutardı aulunda üç beygir, bir inek, otuz koyun hem çok kuş. Her yıl büüdärdi iki domuz. Bir saygılı çorbacıydı küüdä. Yakışık hem kıvrak boylu, biyaz tenni, eşil gözlü otuz sekiz yaşında gözäl hem kuvetli adamdı. Uzun esmer bıyıkları pek düzärdilär onun güneştän kararmış üzünü.

Küçükülüündän sınaşmış işä. Ancak doldurmuş on iki yaşını, açan vakitsiz geçinmiş anası, Pareşka. İki yıl geçtiynän, evlenmiş Kireki kakusu, sora da – Sofi. Dobri kalmış sade bobasınnan, Gençü Koliylän. Doldurduynan on edi yaşını, sevişmiş Dolapçı Lambunun gözäl hem fikirli kızınnan, ondan bir yaş taa büyük Annaylan, angısını beenärmış taa bir delikanni, artık olgun çocuk, Boyacı Kostı. O ilk yollamış dünürçüleri istesinnär Annayı olsun ona gelin. Dolapçı Lambu kayıllık vermiş, ama Anna aykırı gitmiş. O demiş bobasına:

– Bän severim sade Gençü Dobriyi da sade ona evlenecäm!

– Senin Dobrinin gelmemiş taa vakıdı evlenmää, brak büüsün ilkindän. Evlenecän o çocaa, kim uyêr sana eş olsun, – üfkeli demiş bobası, ama çetin karakterli Anna, bakarak onun gözlerinä, ölä lafetmiş:

– Eer verärseniz beni zorlan başkasına, bän asıllacam. Ozaman götüreceniz beni diil kliseyä steonozlamaa, ama tabutta dooru mezarlaa.

Lambu bilärmış, ani onun en sevgili hem küçük kızı boş laf sölämeer. Onuştan yollamış haber Boyacı Kostiyä, ani fikirindän vazgeçmiş da kızı olamayacak ona gelin.

Dolapçı Lambu bir kıyak, orta yaşında adammış hem saygılı ustaymış Selküüdä. Düzärmış fıçı, tekerlek, masa, skemnä, dolap, örtärmış evleri. İslää kazanarmış. Karısınnan

Tudorkaylan büüttmüştür altı uşak: dört kız hem iki ool.

Boyacı Kosti afetmemiş Lambuyu vazgeçmiş lafindan deyni. Bir gecä, açan o dönärmüş keflicä evinä bir çorbacıdan, angısının evini örtmüş, birkaç kişi, ansızdan koyup kafasına bir çuval, sertliklän, fenalıklan düümüşür onu. Karannıkta Lambu tanımamış o erifleri, ama şüpelenärmüş, ki bu adamnıksızlı yaptılar Boyacılar.

Yakın iki hafta kaavi usta adam kalkmamış döşektän. Küüdä metin ilaççı babu, Duşkuoglu Todora, Zina kızının kaynanası, gücülä koymuş onu ayaa, ama bu oluştan sora başlamış prost görmää, yufkalanmış saalıı.

Bir yıldan sora Anna evlenmiş Gençü Dobriyä. İki dä çalışkan olarak, kurmuşlar bir uygun aylä. ilk kızçaazı yaşamış sade bir hafta da ölmüş akceer yangınından. Bu aar hastalıktan az insan alışarmış o zamannar, ilk sırada evladçıklar.

1918-inci yıldan martın 27-ndän beeri, Bucak, nicä bütün Basarabiya da, bulunardı Romıniya devletindä.

1921-inci yılda, güzün, Gençü Dobri çaarılmış romın askerinä. Soldatlıını yaparmış Tekuç kasabasında. Gagauzlar o vakıtlar bilmärmüşür romın dilini, onuştan slujbası pek aar geçärmüş. Onun plutonunda sade o gagauzmuş. Plutoner dayma onu cezalamış, ikidä-birdä kabaatsız düüyärmüş.

Rotanın komandanı kapitan İon Kodränu denemiş, ani Gençü bir kırnak, işçi soldat, da almış onu kendinä izmetçi. Yaparmış herbir işi onun aulunda, evindä; paklarmış kapitanın rubalarını, vaksalarmış çizmelerini, çepiçlerini, gezdirärmüş faytonnan kapitanın karısını kukona Doliyi kasabada, götürärmüş tükännara, karı frezeri salonuna. İslää izmet için kapitan vermiş ona bir hafta otpuska.

Dobri hem Anna pek özlemiştilär biri-birini. Onuştan bütün gecä onları uyku tutmamış. Dokuz aydan sora, Mariya Magdalena yortu gününä karşı, Anna duudurmuş taa

bir kızcaaz. Elbetki adını koymuşlar Maşu. Bu oluşa görä Dobriyi heptän brakmışlar dönsün askerliktän aylesinä.

Altı yıldan sora, altmış yaşında, geçinmiş Annanın bobası, Dolapçı Lambu. Kısadan sölemää, Dolapçıların eceli kısmetsizmiş.

1914-üncü yılda öldürdürmüşlər baayında Lambunun batüsünü, Dolapçı Tanası. Tutarmış orada bordeydä biraz para. Kimsä annamış bu işi. Bir gecä vakıdı onu hem baa bekçisini, ani gelmiş Tanasa konuşmaa, ilkin zeetlemişlər da sora öldürmüşlər. Olmalı istemişlər sölettirmää, nerdä saklı para. Rus jandarları bulmamışlar cellatları, ama Lambu şüpelenärmış, ki bu canavarlılı yaptılar Çertannar – üç kardaş.

O vakıtlar Selküüdä çoyu bilärmış, ani Çertannar zengin-nemişlər arsızlıkıan, hırsızlıkıan, soymakıan.

1940-ıncı yılda Gençularda vardı beş uşak. En büük kızı Maşu doldurduydu on edi yaşını, sora Stefana – on dört yaşında, Vasilina – on iki yaşında, Angelina – sekiz yaşında. En küçük uşaa çocuktı. Ancak doldurduydu altı yaşını.

Pek istenilän, çok beklenilän çocuk uşak duuduynan, Anna hem Dobri vaatiz ettiydilär onu Andrey adınnan, Hristosun on iki Apostolların birisi, Ay Andrey, korusun saalını deyni.

Andrey – bir gözäl simalı, karagöz, cäzibeli, açıkgez, meraklı, akıllı hem biraz şımarık uşaktı.

Gençu Dobri uşaklarınnan taa karannıktan gidärdi kıra papşoyları, baayı kazmaa, ekinneri biçmää, tepelemää, tırmıklamaa tepelenmiş kayırık izlerini. Hepsinä bulunardı iş kuvedinä görä. Dobri her yıl alardı iki-üç hektar toprak arendaylan komşu küülerdän. Onun gibi işçi, çalışkan çiftçi Selküüdä az vardı.

Gençu Dobriyä koyulduydu vergi: 1440 kila terekä, 150 kila yaanı, 300 yımırta, 300 litra süt, 10 kila piinir, 10 kila

yapaa. Aylesindä sa vardı dokuz kişi. Neylän vardı nicä baksın onnarı, verdiynän bölä vergi? Pek zor vakıtlar geldiydi çalışkan, ii çorbacı küülülerä!

Bir pazar günü on beş aylä başını orta çiftçilerdän zorladılar ükletsinnär taligalarına 6-7 çuval terekä da kırmızı bayraklan, çalgıcılarlan götürsünnär rayona vergisini. Bu kolonayı çıkarardılar kinoya, göstermää, ani çiftçilär "büük havezlän" vererlär devletä terekesini. Onnarın arasındaydı Gençü Dobri dä.

O kişileri, kim sayılmış Romıniyanın Naşional-Liberal hem Naşional-çiftçilik partiyalarında, ikidä-birdä çaarardılar küü sovetinä rayondan gelän komisara, yada rayona, cuvap vermää, ne izmet etmiş partiyasında. Rayona çaarılan kişilerin kimisi geeri dönmärdi, kapalı kalardı.

Gençü Dobri Romıniyanın Naşional-liberal partiyasının azasıydı, angısının baştaki organizaşiyasının başıydı Terzi Petri – en zengin adam Selküüdä. Onun bobası, Terzi Mälçu, boyarmış Tar Rusiyanın vakidında.

İrminci asirin irminci başlama yıllarında Bucakta, nicä bütün Basarabiyada da, romın kuvetleri gerçekleştirmişlär toprak reformasını. Boyarların topraanı daatmışlar az topraklı hem topraksız çiftçilerä.

Terzi Mälçuda varmış bin desätinanın dolayında toprak. Ona iki oolunnan brakmışlar üz desätina: elli desätina büük ooluna, Mitiyä, elli desätina da kendisinä küçük oollunnan, Petriylän bilä. Kalan topıraa etär ucuz paalan pay etmişlär Selküüyün çiftçilerinä. Bobası öldüynän, Petriyä geçtiydi onun varlı hem çok para. Kurduydu küüdä eni şilindirli un maşinasını, nerdä un üüdürdilär dolay küülerdän dä çiftçilär.

Çünkü Selküüyün merasında toprak diildi hererdä bir-türlü, her yıl primariya tertiplärdi çiftçileri çetelä atsınнар tarlalara. Kimisinä düşärdi tarla kara toprakta, kimisinä sarı

toprakta, kimisinä kumsallıkta.

1934-üncü yılda küü seçimnerindä Terzi Petri ayırıldıydı primar, Gençü Dobri da – konsilyer primariyada.

Kolada yortusuna karşı 1938-inci yılda Etuliya hem Frecaşey garaların arasında dokuştuydu baş-başa iki yolcu tren, Kişinöv-Bukureşt hem Bukureşt-Kişinöv, zengin yolcularlan. Hepsi alatlarmış kolada günündä olmaa senselerinnän birerdä. Saurgunda garaların arasında telefon hem telegraf baalantısı yokmuş. Garaların izmetçileri bilmärmişlär, var mı, osa yok mu demir yolunda karşı gelän tren, ama Kişinövdan bir büyük gradta ofişer zorlamış Etuliya garasının şefini açsın yolu Frecaşey garasına dooru...

O katastrofada öldüydü 85 kişi, 320 yolcu kesili olduydu. Ayazda saurgunda yoktu kim yardım etsin kesililerä. Pek az insan kaldıydı saalam o seremcedä, ani olsun nicä kurtarsın yaralıları.

Ölülerin birisiydi Terzi Petri. Kesilmişti ayakları da olmalı can vermiş acıdan, kan akmaktan. Pek çok küülü toplandıydı geçirmää onu bitki yoluna. Varlı geçtiydi ooluna, Terzi Miläyä, angısı, becerikli genç olarak, başardıydı Bukureştä İciner fakultetini.

Dobri çok kerä çaarılardı komisarlarla cuvap etmää onun işleri için partiyada, primariyada. Komisar herkerä sorarmış:

– Ne lafedärdiniz Sovet Birlii için toplantınızda? Ne yalannar solärdiniz küülülerä bizim için? Ne diversiya hazırlardı primariya bizä karşı?

Dobri bitirmişti iki klas rus dilindä taa eski rusta da biraz bilärdi rus dilini. O ölä cuvap verärdi komisara:

– Beni ayırdılar konsilyer primariyaya bir inançlı çorbacı gibi. Öbür konsilyerlerä bakarak, bän diildim zengin. Aylemdä var 9 kişi: 5 uşak, bän karımnan, ihtär bobam hem onun ihtär ikinci karısı. Ancak etişärdi neylän doyurmaa onnarı eni

berekedä kadar. Benim yanımda lafedilmärdi açık, ne neetleri var kuvedi tutannarın partiyada da, primariyada da, – ama ölä taa pek ufkelendirärdi komisarı.

– Sän yapma kendini saf adam, – sertlenärdi komisar, – sölä dooru, ne bilersin, neçinki biz becereriz çözmää kanırık kişilerin dilini.

– Bän söleerim dooru, – deyärdi Gençü, – bän bilmee-rim yalan sölemää. Kendi terimnän, uşaklarımın yardımın-nan topladım averacıımı, ne var aylemdä, çırak tutmadım, kimseyä fenalık yapmadım.

– Biz bileriz, ani yaz zamannarı vardı gündelik işçilerin, bu da sayılêr zorbalık, – pirelenärdi komisar.

– Benim yoktu gündelik işçilerim, bän ortak olardım hısımnarımnan, kimin yoktu hayvannarı işlemää tarlalarını. Onnar bana yardım edärdilär kazmaa baayı, papşoyları, biçmää ekinneri, bän dä sürärdim onnarın tarlalarını kendi puluumnan, beygirlerimnän, taşıyardım arabamnan ekinne-rini kırdan aullarına.

Ölä bitärdi Gençü Dobrinin sorguları herkerä. Açan bobası çaarılardı rayona, Andrey görärdi, ani anası hojma aalêêr, sıralêêr:

– Allaa belasını bulsun bu duşmannarın, ani ölä kabaat-sız zettleerlär kocamı. Uşaklarımı üüsüz brakmaa isteerlär zulumnar!

Şkolada üürenilärdi rus dilindä. Dobrinin en küçük kızı Angelina gezärdi ilk klasa. Üüredicilär geldiylär Nistrunun sol tarafında rayonnardan, yada Ukraynadan. Uşaklara zor gelärdi annamaa şkolada, ne söleer üüredici hem hazır-lanmaa evdä uroklara.

Romın devletindä 1918-1940 yıllarda şkola işlärdi romın dilindä. Üürenilärdi dört klas. 1938-inci yılda romın zaabitleri kurduydular küüdä bir gözäl proektä görä eni şkola yapısı.

Gençu Vasilina artık bitirdiydi dört klas 40-ıncı yılda. Üürenärdi pek islää.

Adamnar geçtydilär slujbayı romın askerindä. Onuştan çoyu biraz bilärdi romın dilini da kimisi yardım edärdi uşaklarına üürenmää. Rus dilini sä Selküüdä bilärdi pek az kişi ana-bobaların arasından. Küülülär o vakıtlarda lafedärdilär sade gagauz dilindä. Küçüü-büüyü kullandı şıralı, gözäl, haliz ana gagauz dilini. Kimsey katmardı yabancı laf konuşarkan biri-birinnän.

Küüdä açıldıydı birkaç tükän, nerdä satılardı imeelik hem ruba malları. Satılardı piriñç, karabooday bulguru, türlü materiya, hazır kostümnar. Hepsi ucuzdu, ama satılardı ilk sırada fukaaralara.

Vena diktatına görä, naşist Germaniyanın hem faşist İtaliyanın karışmasınan, 1940-ıncı yılın avgust ayın 30-uncu günündä Romıniya zorlandıydı yakın yarım Transilvaniyayı Macaristana versin. Amerika Birleşik Ştatların hem Büük Britaniyanın hükümetleri kabul etmediydilär o diktatı.

Bu durumda Kral Karol II kararladıydı Romıniyanın baş bakanı olsun general İon Antonesku, angısı ikinci günü zorladıydı kralı vazgeçsin trondan da gitsin Romıniyadan aşırıya. Kral olduydu Karolun on dokuz yaşında cayıl oolu – Mihay I. Bütün kuvedi sä aldıydı elinä İon Antonesku. Olduydu Devlet Başı. Elbetki bu olaylar yoktu nicä dokunmasın Basarabiyanın kaderinä.

Bir avşam, 1941-inci yılın iyün ayın 13-üncü gününä karşı, küüyä geldi ydi soldatlar iki kamionnan. Kuşkulandıydı hepsi varlı aylelä. Duyardılar, ani bu gecä küüdä olacek bir kötü olay.

Sabaalen işidildi, ani gecä vakıdı kaldırmışlar üç ayleyi, angıların adamnarını kapadıydılar taa bir yıl geeri: Duşko Gerginin, Kivil Mälçunun, hem Stanov Kolinin aylelerini.

Karıları, uşakları hem ihtärları trennän hayvannar için vagonnarda götürdülär Sibirä.

Brakmışlar alsınнар kişi başına sade 10 kila ük. Paalı rubaları, içerlerdän düzendä kırılmış eni gagauz gercik kilimneri leleklärlän, kırmızı güllärlän komisarlar paylaştırmışlar kendilerinä. Öbür islää işleri almışlar küü sovetin izmetçileri. Kalanını hem hayvannarı daatmışlar topraksızlara.

Küü sovetin başı, Çobanoglu Koli almış kendinä Kivil Mälçunun taligasını hem iki beygirini sansın kullanmaa küü sovetindä deyni.

Ölä Sovet Birliin kuvetleri devam edärdi kabaatsız cezalamaa küüdä çorbacı ayleleri. Bucakta dübüdüz raatsızlıktı, kanuna aykırı haldı. Çırak sovetin temsilcileri, komso-mollar, hiç saabilerin kayıllını sormadaan, girärdilär çorbacıların aullarına. Takıldılar ödeksiz ikram etsinnär onnarı şaraplan. Gezärdilär başçalarında meyva koparmaa. Yoktu kimä aalaşmaa, yoktu neredä dooruluk aaramaa.

Dayma gelärdilär Gençü Dobriyä dä, angısında şarap etärdi eni bereketä kadar. Bir kerä sincirdä köpek salär onnara deyni, komsomolcuların birisi, alıp erdän, urdu ona bir büyük taşlan. Köpek cıkardı keskin ses da yattı öbür yanına. Andrey acıyardı onu, ama yoktu ne yapsın arsızlara, sade sıkıp dişlerini, yumuruklarını, kin güdärdi onnara.

Europada ortalık gergindi. Cenk yangının alifi duyulardı Bucakta da. Bir gün Selküüyä geldi ydi asker rotası bir buçuk ton ük için eni kamionnarlan – "polutorka" deyärdilär onnara. İstediydilär denemää maşinaları Gençuların aulunda – pinmää onnarlan, üklü olarak, yolsuz erdä üüsek yamaça. Zorca, askercilerin yardımınnan etiştiydilär yukarı. Kamionnarın uultusu çok vakıda kaldı ydi Andreyin aklında. Açan bir

vakittan sora er teprediydi, o sanardı, ki genä kamionnar uuldêêrlar aulda.

II CENK

Geldiydi 1941-inci yılın iyün ayın 22-nci günü. Andrey uyandıydı taa dan eri aarmadaan. Uyandırdıydı onu gürültü hem aeroplan uultusu, ani işidilärdi dışardan. Stefana kakusu bir çıvdırık gibi baarardı:

– Cenk, cenk başladı-ııı...

Andrey annamardı, ne olêr. Aklına geldi ydi bildirkı er tepremesi, açan bobası aldıydı onu kucaana da çıkadıydı dışarı, nerdä artık bulunardı anası hem kakuları. Şindi sä kimsey alatlamardı dışarı çıkmaa. Hepsi teklarları lafları „cenk başladı”.

Uyandıynan heptän, Andrey başladı annamaa, ani onun üstünä gelir bir korkulu bela. O bilärdi, ani onun bobasının hem dädusunun başlarına düşmemiş uursuzluk katılmaa cenklerä. Birinci Dünya Cengin yıllarında bobası taa küçükmüş. dädusunun sa geçmişti yılları çaarılmaa cengä. Ama şindi bobası, otuz dokuz yaşında adam olarak, vardı nicä çaarılsın cengä.

*

Bobasının yakın dostu Sakallı Kosti, angısı dayma gelärdi onnara, düüşmüştü İlk Dünya Cengindä rus askerin tarafında romın frontunda nemțelerä hem macarlara karşı.

Sakallı Kosti on iki yaş taa büüktü Gençü Dobridän. O bir serioz, girgin, hem çetin karakterli zengin, ama cömert adamdı. Vardı iki kızı: Jeni hem Melani. Jeni başardıydı Galaț Pedagogika Şkolasını da işlärdi kocasinnan üüredici başlantı klaslarda Renidä. Melani bitirdiydi sade dört klas, zayıftı taa

küçüklüündän. Şindi delikanni kızdı.

Sakallı çok sevärdi Andreyi, çünkü yoktu kendi oolu. Açan gelärdi onnara, herkerä getirärdi çocucaa bomboni, biskvit, para koyardı elinä. Dobri çıkarardı maazadan bir çölmek şarap, Anna da koyardı sofraya piinir, slanina, turşu. İçtiynän birkaç filcän şarap, o adam başlardı annatmaa cenktä geçirdii titsi düüş oluşlarını.

Duygulu Andrey açık aazlan seslärdi, nicä aar kesiklerdän, yada yollandıynan atakaya, bir kıpımda ölärmış soldatlar kurşumdan, süngüdän, bomba fırlakından.

Sakallı kaavi, geniş omuzlu, sinirli elli adamdı. Elbetki öläymiş o gençliindä da. Onuştan kurtararmış kendini ölümdän süngü atakalarında, kurşumnar da sansın dolaylarmışlar onu, kismetliymiş, makarki saklanmarmış başka soldatların ardına. Girginnii için kabletmiş Ay Örgi adında stavroz.

Yazın 1917-inci yılda bolşeviklerin agitaşiyası üzerä, Rusiyanın askeri romın frontunda başlamış daalma. Fronttan kaçaklar çok fenalık yaparmışlar bütün Basarabiyada hem belliki Bucakta da.

Sakallı Kostı dönmüş cenktän evinä tüfeklän hem çok kurşumnan. O vakıtlar Bucakta çok hırsızlık olarmış. Onuştan zengin Kostı pek kuşku uyuyarmış. Onun evi o zamanda bulunarmış yamaçta, yar boyunda. Evin dolayında, yar boyundan kaarä, varmış üüsek tafta aul, bir da kalın taftalardan üüsek porta.

Bir gecä o duymuş, ani auluna yaklaşêr bir alay adam soymaa evini deyni. Kostı çekilmiş saklı erä da ölä lafetmiş:

– Benim elimdä var tüfek hem da çok kurşum. Kim girecek auluma, kurşuma uracam. Kendim ölümdän korkmêêrim. Sınaştım beklemää onu cenktä!

Küülülär bilärmişlär onun karakterini, tabeetini, nazını,

onuştan kıyışmamışlar girmää auluna, daalmışlar evlerinä.

Gecän gecelär o kişilär artık soymuştlar birkaç çorba-
cıyı. Onnarın öncüsüymüş Gençü Kolinin küçük kardaşı –
Gençu Tanas. Cenk vakidında o yapmış slujbasını jandarlıkta.
Etişmiş olsun urädnik. Slujbasına görä o katılanmış represiya-
lara bolşeviklerä, işçilerä, fukaara çiftçilerä karşı. Ačan 1917-
inci yılın Fevral Revolütiyası açıklamış serbestlik, jandarların
çoyu daalmışlar evlerinä. Te, Gençü Tanas başlamış serbestlii
kullanmaa küüyündä kendi bakışına görä.

Basarabiya eklendiynän 1918-inci yılda Rominiyaya,
Tanası tezdä kapamışlar. Düümäklän istärmişlär sölettirmää,
ani küüdä var bolşevik organizaçiyası. Az vakıttan sora kol-
vermişlär onu kapandan, ama beş yıldan sora hastalanmış da
geçinmiş vakıtsız.

1940-ıncı yılın başlantısında Sakallı Kostidä vardı irmi
beş hektar toprak, dört beygir, iki öküz, bir inek, bir devä,
yakın kırk koyun, iki domuz hem çok ev kuşu.

Otuzuncu yıllarda kurduydu eni gözäl ev dört odaylan,
örtülü kırmızı keremetlän. Duarlar dışardan kaplıydılar
tulaylan. Aldıydı yanına 40-ıncı yıl başlantısında çok uşaklı
aylelerdän bir delikannı çocuu Trifunu bir dä etişmiş kızı
Verayı aulunda, evindä izmet etsinnär deyni. Tutardı bir dä
çırak. Kır işlerin sezonunda çok gündeliklän işçisi vardı, ama
karışmadıydı politikaya romınnarın vakıtlarında. O küülülär
dä, ani yanaşêrdılar ona çırak olmaa, yada izmet etmää, işle-
mää gündeliklän, fena laf söylemeerdilər onun için. Bekim
onuştan o taa siirek çarıları komisarlar.

*

Dışardan hep işidilärdi aeroplan uultusu, pulemöt
patlaması. Ačan Andrey taa uyuyardı, küü içinä düştüydü üç
bomba, ama büyük zarar yapmadıydılar: biri düştüydü
meydana, ikincisi – bir çorbacının başçasına, üçüncüsü sä –

klisenin üstünä. Kırdıydı klisenin kümbetini, tafta döşemesini, ama patlamdıydı. Bezbelli Allaa koruduydu yıkılsın ayoz evceezi, acıdıydı inancıları küüdä.

Dolay küülärdä yoktu onun gibi gözäl klisä. O donaklardı Selküüyü. Çan sesleri işidilärdi küüyün bütün merasında, daji yakın komşu küülärdä. Şindi klisä durardı kapalı. Sovet Birliin kuvetleri, bolşeviklär brakmardılar küülüləri toplansınnar kliselerä, popazlar da baskıya koyulardılar. Selküü klisesinin iki popazı hem däkonu gittiydilär romınnarlan bilä.

Sabaalen küülülär çıktıydılar sokaklara. Toplanardılar bölüm-bölüm adamnar, ayırı karılardan, da fikirlärdilär, nicä var nasıl ilerlesin olaylar bu cenktä. Taa çoyu sayardı, ani Kırmızı Asker brakmayacak Romıniyanın hem Germaniyanın asker bölüklerini geçsinnär Prutu. Vardı kişilär, angıları düşünärdilär başka türlü, ama onnar sakınardılar açıklamaa fikirini.

Günbatısı tarafından aeroplan eskadrilyaları yukarda havada uçardılar günduusu tarafına dooru. Onnara karşı çıkardı kırmızı yıldızlarlan kanatlarında birkaç avcı aeroplanı. Eskadrilyadan ayırılardı bir grupa aeroplan da başlardı düüş havada. Küülülär o saat daalışardılar evlerinä da saklanardılar maazalarda.

Gençu Dobrinin vardı büük, derin maazası kilerin altında, nerdä o tutardı şaraplan dolu fıçıları hem kışın – kartofileri, morkvaları, kabakları, kırmızı çukundurları, turşuları, yazın sa – bostandan karpuz, kaun. Maazanın tavanı kuruluydu çorbacıyca, kalın kütüklerdän, kapusu sa – kalın salkım taftalarından.

Dışardan işidilärdi pulemöt patlaması. Ba bir taraftan, ba öbür taraftan kara tütünnän kuyruunda avcı aeroplannar kaybelärdilär orizontun ardında. Tezdä kırmızı yıldızlı aeroplannar bitärdilär, eskadrilya sa tutardı yolunu. Reni kasaba-

nin tarafından işidilärdi top patlaması.

İkinci günü Renidän kaçaklar başladılar daalmaa dolay küülerä. İki rus aylesi, Gençü Dobrinin romın vakıtlarından dostları, geldilər ona. İslää lafedärdilər romın dilindä. Melin Grigoriy Petroviçin hem Mariya İvanovnanın vardı 15 yaşında oolu – Tihon, angısına deyärdilər Tişa. Pavlenko Evgeniy Nikolaeviçin hem Nina Petrovnanın vardı bir kızçaazi, Katüşa adıydı.

Bu aylelärlän Gençü Dobri yapardı alış-veriş işleri. O satardı onnara toptan birär fıçı şarap, un, yımırta, renicilər sä sora, bu malları tek-tek taa paaliya satıp, kazanardılar etär para kendilerinä.

Katüşa bir şımarak, nazlı kızçaazdı. Giiyärdi bir kısacık fistancık, angısının altından görünärdi kısa doncaazi. Saçlarını örärdi iki kısacık pelik, uçlarına da baalardı iki pembä şiritçik. Sokulardı taa çok Andreyä, diil Angelinaya, kimä taa yakındı yaşından. Çıktıynan kapunun önünä, çaarardı onu:

– Çoçucak, çoçucak, gel burayı, isteerim seninnän bilä oynamaa!

– Benim var adım, – üfkeli deyärdi Andrey, – oyna yalnız!

Andrey ondan azetmärdi. O çok beenärdi Tişayı, sade onun dolayında dönüşärdi.

Tişa – bir gözäl, kıvrak boylu, kula saçlı hem maavi gözlü çocuktu. Düzärdi Andreyä uçurdak da, çıkıp sokaa, üüredärdi onu, nicä läözım kullanmaa uçurdaa. Açan esärdi lüzgercik, Andrey, sıkı tutup elindä uçurdak ipliin ucunu, kaçardı lüzgerä karşı da kaldırdı onu yukarı havaya. Komşu uşaklar kaçardılar onun ardına, neylän Andrey pek hodullandı.

Biri-biri ardısora geçärdi kasavetli günnär. Selküüdä kimseydä o vakıtlar yoktu radio. Küülülär gazeta okumardılar. Elbetki, kimsey bilmärdi halizdän, nicä gider düüşlär

cenktä.

*

Bilmärdi küülülär, nicä bilmärdi Sovet Birliin hükümeti da, bütün halkı da, ani Hitler karar almış başlamaa cenk Sovet Birliinä karşı birazdana ensediyyinän Franñiyayı. Atılmak planı "Barbarossa" kurulmuş vermahtın genel ştabınnan hem alınmış kullanmaa Hitlerin direktivinnän 1940-ıncı yılda dekabrınin 18-ındä.

"Barbarossa" plana görä Germaniyanın askeri hazırlanmış atılmaa ansızdan da yıldırım gibi yok etmää kısa vakıtta Kırmızı Askerin temel kuvetlerini Dnepr hem Dvina derelerin günbatısı tarafında, sora almaa Moskovayı, Lenin-gradı hem Dombası da üzerä etişmää Arhangelysk – Volga – Astrahany çizgisinä.

Hitler sayıklarmış ensemää Sovet Birliini beş ayın içində, güzün bitkisinä kadar.

Planda alınmış esaba, ani Kırmızı Askerdä var taa çok soldat, taa çok tank, taa çok aeroplan, Germaniyanın askeri-nä bakarak, ama cayıl komandannar, ani gelmişlär yok edilmiş 1937-1939-uncu yıllarda talantlı üüsek uurda komandannarın erlerinä, becermeyeceklär önderlemää büyük ordu birimneri düüşlerdä Germaniyanın askerinnän görgülü, bilgili generallarınnan, ani başarılı kullanmışlar vermahtın asker birliklerini cenklerdä başka devletlerä karşı kontinental Evropada. Aeroplannarın çoyunu esaplanmış yok etmää taa baştan aerodromnarda.

Yaradılmış maasuz bölüm, angısının borçuna girärmış yanlış bilgi etiştirmää Sovet Birliin, Kırmızı Askerin öndercilerinä, başlarına.

Kararını aşmaklan "Germaniya hem Sovet Birlii arasında Saldırmazlık Annaşması"-nı vermahtın haber almak serviçi şpionnarınnan kayırmış sekret informañıya Kırmızı Asker için, kurarmış ayırtılı hartayı onun bölüklerin erleşme-

sinnän.

Plana görä yaradılmış dört asker birlik grupası: "Üülen", "Merkez", "Poyraz" taa bir grupa da Germaniyanın hem Finlandiyanın askerlerinnän karışık.

Asker birlik grupası "Üülen" düşärmış atılsın Moldovaya hem Ukraynaya da, okupat edip Kişinövu, Odesayı, Kievi, Kırımı, Donbası, etişsin Kafkaza.

Grupa "Merkez", en kaavi olarak, hazırlanarmış atılsın Sovet Birliinnän ortak sınırından Poloniyayı paylaştırdıyan da, telef edip günbatısı frontun asker birliklerini, alsın Minsk, Smolensk kasabalarını hem bitkidä Moskovayı.

"Poyraz" grupasının borçuna girärmış okupat etsin Baltika sovet respublikalarını sora da Leningradı.

Dördüncü grupanın esabında varmış alınsın geeri Finladiyanın teritoriyası, ani geçmiş Sovet Birliinä onnarın arasında cenktän sora da başlasın düüşleri polar bölgesindä, kaplayıp Murmask hem Arhangelysk kasabalarını.

1940-ıncı yılın bitkisindä Büük Britanyanın aaradıyıcıları becermişlär açmaa Germaniya genel ştabın kodunu. Uinston Çerçill vermiş haber Stalinä, ani Germaniya hazırlanêr 1941-inci yılın yaz başlantısında atılmaa Sovet Birliinä, ama o inanmamış, sanmış bu haberi provokaşıya. İnanmarmış o Sovet Birliin aaradıyıcıların raportlarını da. Yasak edärmış asker bölgelerin komandannarına kurulsun koruntu fortifi kaşıya Germaniyanın ortak sınırında, koymaa asker birliklerini düüşä hazırlık durumuna. Sakınarmış olmasın Hitlerä maana atılmaa Sovet Birliinä.

Bilinärdi, ama, ani 1940-ıncı yılda sentäbrinin 27-sindä naşist Germaniya, faşist İtaliya hem militarist Yaponiya birlik kurduydular, angısına sora katıldıydı Romıniya, Macaristan, Bulgariya.

*

İşidilärdi haberlär, ani Kırmızı Asker hererdä çekilärmış

geeri.

Cenk başladıyan 1941-inci yılın iyün ayın 22-sindä saat dörttä, günbatısı asker bölgesindä – bitki vakit günbatısı frontunda, nerdä komandandı asker generalı D.G. Pavlov hem nereyä doorulttuydu temel uruşu Germaniyanın asker grupası "Merkez", taa baştan yaradılmış katastrofa durumu. Artık iyün ayın 28-indä okupat edilmiş Minsk. On edi gündä 625 bin kişidän фронт kaybetmiş 420 bin asker, 4-üncü asker birliin kalıntıları geçmişlär Berezina derenin öbür tarafına. Ortaya çıkmış korkunçluk vermahtın blindat asker birlikleri hızlı etişinnär Dnepr deresinä hem Smolensk kasabasına.

Bu katastrofa için Stalin bulduydu kabaatlı günbatısı frontun komandanını, Sovet Birliin geroyunu (1937), anılmış asker generalını D.G. Pavlovu, onun yardımcılarınınan birerdä: frontun ştab başını generalı V.E. Klimovskih, iletişim⁵ başkanını generalı A.T. Grigoryevi, hem 4-üncü asker birliin komandanını generalı A.A. Korobkovu. Ölä o çalışmış kendi cevapçılıını Kırmızı Askerin diil etär hazırlı Germaniyanın atılmasına için koymaa generalların üstünä.

Adamnıksız, acımasız zeetlerdän sora, Üüsek daava asker kolegiyasının kararına görä, iyül ayın 22-sindä hepsi urulduydu kurşuma.

Romıniya girdi cengä on iki pehota, üç kavaleriya, bir blindat, iki bayır avcı, bir bekçi diviziyalarınan hem iki sanitar brigadasınınan – toplam 326 000 askerlän, bileşim olarak Germaniyanın "Üülen" grupasında. Başladı düüşleri frontta Bukovina bayırların hem Kara denizin arasında.

İyül ayın 2-sindä Romıniyanın 3-üncü asker birlii hem Germaniya askerin bölükleri başladılar ilerlemäa Bukovinada hem Basarabiyanın poyraz tarafında, ama Prutun aşasında,

⁵ İletişim başkanı – начальник связи

nerdä 4-üncü asker birliin bölükleri çalışardı geçmää dereyi, bir vakit taa devam edärdi korkunç düüslär Kahul rayonun bir küüyündä – Țigankada. Çok romın askeri kıyıları orada.

İyül ayın ilk yarısında dayma güneşli sıcak havalar diişilärdilär yaamurlu günnärlän, betvalı olarak romın askerlerinä, angıları Prutun ovasında, yollanardılar atakaya. Țiganka küü bayırcıundan Kırmızı Askerin bölüü pulemöt-larlan kıyardı onnarı. Nemțä cenk aeroplannarın yardımınan romın asker birliin bölükleri bitki-bitkiyä ensediylilär Kırmızı Askerin bölüklerini da başladıydılar ilerlemää Basarabıyanın üülen tarafında da.

Sovet zaabitleri alat-kıpıt kaçardılar Bucaktan. Onnarlan bilä kaçardılar o kişilär, angıları izmet ettiydilär sovet kuvetlerinä. Selküüdän gidärdilär Jeku Koli, Karamiti Mälçu, Kayrak Lambu hem, elbetki, küü sovetin başı – Çobanoglu Koli. Gidärdilär aylelerinnän, kendi taligalarinnän. Çobanoglu Koli gidärdi Kivil Mälçunun taligasinnän, angısını yazmıştı kendi adına.

İlersi günü o kabletmişti izin rayondan yaksın küüyün un maşinasını, ama küülülär engelettiydilär çıkarsın başa bu fenalıı.

Renidän adam kaçaklar gittiylilär bakmaa ne olêr kasabada. Geeri döndüynän sölärdilär, ani orada yokmuş asker. Kırmızı Asker bölükleri gitmişlär, romın askeri dâ taa gelmemiş kasabaya. Kalabalık soyarmış tükännarı. Alıp aylelerini, gittiylilär evlerinä.

Güneşli sıcak günnerdä çiftçilär kırdä bakardılar işinä. Biçärdilär ekinnerini, tepelärdilär, kazardılar papşoyları. O yıl bereketliydi.

Ayın 27-sindä Romıniyanın asker birlikleri etiştıydilär ilerki sınıra. Bütün Basarabiya hem Bukovinanın poyraz tarafı enidän alındıydı Romıniya devletinä. Opozițiya istämeerdi, ki

romın asker birlikleri geçsinnär Nistruyu, 40-ıncı yıla kadar sınırı.

Romıniya Naşional-çiftçilik partiyasının başı İuliu Maniu kiyadında, ani yollamış İon Antoneskuya, kutlamış Romıniyanın askerini çevirmiş Basarabiyayı hem Poyraz Bukovinayı deyni, „ama geçtiynän Nistruyu Romıniya sayılacak agresor” – yazmış o. Antonesku seslemiş Hitleri – hatalı sonuçlan onun ecelinä hem romın askerlerinä. O vermiş izin asker birliklerinä ilerlesinnär Sovet Birliin içinä.

Taa o günü, açan Germaniya başladı cengi Sovet Birliinä karşı Büük Britanya, iki gündän sora da Amerika Birleşik Ştatları bildirdilär desteklemää⁶ Sovet Birliini onun düüşündä faşizmaylan.

İyül ayın 12-sindä 1941-inci yılda Moskovada imzalandı annaşmak Sovet Birliin hem Büük Britanyanın arasında ortak olmaa etki için Germaniyaya hem baalaşıklarına karşı, ani olduydu temel kurmaa antihitler koalitiyasını. Sora avgustun 2-sindä yazıldı cenk-ekonomik annaşmak Amerika Birleşik Ştatlarinnan. Moskova topluşunda sentäbrinin 29-un hem oktäbrinin 1-in arasında Sovet Birlii, Büük Britanya hem Amerika Birleşik Ştatları sözleştiydilär hem imzaladıydılar ilk protokolu mallarlan karşılık testim etmök için.

Bundan sora Kırmızı Askerä başladıydı etişmää Amerika Birleşik Şatlardan, Büük Britanyadan, Kanadadan cenk aeroplannarı, tanklar, başka türlü silähtar, ük maşinalar hem imeelik.

Biraz taa ileri, avgustun 12-sindä linkor gemisindä ”Print İülyeskiy” Uinston Çerçill hem Franklin Ruzvelt üç gün sözleştilär düzmää Atlantik hartiyasının tekstini. Avgustun 14-ündä koyduar ona imzalarını. Sentäbrinin 24-ündä kabul

⁶ desteklemää - поддерживать

etti onu Sovet Birlii hem Germaniyaylan okupat edilmiş devletlerin hükümetleri aşırıda. Ölä kuruldu Birleşik Milletlär temeli faşçizmaya karşı. Sovet Birliin hükümetin adından koydu imzasını Büük Britanyada büükelçi olarak Mayskiy İ.M.

Okupat olunmuş devletlerdä genişlenärdi partizan düüşleri, ilk sırada Franñiyada, Poloniyada, Ügoslaviyada, Çehoslovakiyada.

1941-inci yılda dekabrınin 7-sindä sabaalen 441 yaponiya aeroplannarı atılmışlar amerikan asker bazasına Pörl-Harbor. Battırılmış dört linkor, iki kreyser, bir mina dolayına set koyan gemisi. Öldürülmüş 2403 asker.

Altı saattan sora amerikan cenk gemilerinä hem submarinalarına izin verilmiş başlamaa düüşleri okeanda Yaponiyaya karşı. Prezident Franklin Ruzvelt söz söylemiş Amerika Birleşik Ştatların kongresindä da bildirmiş cenk Yaponiyaya. Dekabrınin 11-indä Germaniya hem İtaliya, 13-ündä dä Romıniya, Macaristan, Bulgariya bildirdilär cenk Amerika Birleşik Ştatlarına.

Ölä genişlenärdi halizdän dünya cengi. Düüşlär gidärdilär Evropada, Aziyada, Afrikada kırk devletlerin teritoriyasında. Amerika Birleşik Ştatların askeri başladıydı düüşleri Yaponiyaya karşı hem Afrikada Büük Britanyaylan birerdä Germaniyanın hem İtaliyanın asker birliklerinnän.

Amerikanın hem Büük Britanyanın cenk aeroplannarı bombalardılar Germaniya, İtaliya, Romıniya, Macaristan devlerin kasabalarını, cenk zavodlarını. Taa sık hem taa sert bombalardılar Germaniyanı.

Naştist Germaniyanın asker grupası "Merkez" aar düüşlärlän çalışardı almaa Smolensk kasabasını hem dolaylarını da ilerlemää Moskovaya dooru, ama Kırmızı Askerin bölükleri, askerleri kahraman, iit karşı gelmäklän, kendi

yaşamalarını acımasız olarak, bozardılar vermahtın plannarını. İki ay brakmadydılar nemçeleri ilerlesinnär. Ölä Hitlerin "bliçkrig"-yıldırım Sovet Birliinä karşı cengi başladıydı gerçekenmemää. Kırmızı Asker büük paa ödediydi bu düüşlerdä – kaybettiymiş 760 bin ölü, kesikli, esirlää düşän kişi.

Bitki-bitkiyâ sentäbrinin 30-unda Germaniyanın askeri etiştıydı Moskovanın dolayına. Adolf Hitlerin emirinä görä Moskova düşärmiş yok edilsin, orda yaşayannarlan bilä.

Moskova düüşlerini var nicä ayırmaa iki devirä. Sentäbrinin 30-undan dekabrının 4-ünä kadar Kırmızı Asker götürärdi korunmak düüşlerini.

Yaponiyanın hükümeti karar almıştı katılmasın düüşlerä Sovet Birliinä karşı, atılmasın onun gündüusu tarafına, neetindä olarak başlamaa cengi Amerika Birleşik Ştatlarınan. Üzerä Sovet Birlii getirdiydi gündüusundan asker birliklerin bir payını Moskova frontuna.

Dekabrının 5-indä Kırmızı Asker saldırıya geçtiydi da dört ayın arasında kooladıydı nemçeleri Moskovadan 150-300 kilometra geeri. Moskova düüşlerindä asker birliklerin, günbatısı frontun komandanıydı asker generalı Sovet Birliin Geroyu (1939 yıl) Görgiy Konstantinoviç Jukov, angısını Stalin çaardıydı oktäbrinin 10-unda Leningrad frontundan.

Seftä İkinci Dünya Cengindä naştist Germaniyanın askeri ensenildiymiş düüşlerdä. Ölä bittiymiş mif vermahtın ensenilmäzlii için. Ortaya çıktıydı umut koolamaa faşist asker birliklerini heptän Sovet Birliin teritoriyasından.

Mayın 1-indä 1942-nci yılda çıktıydı Stalinin – üst başkomandanın Emiri Nr. 130, angısında yazılıydı ölä sözlär: „Buyurêrim bütün Kırmızı Askerä 1942-nci yılda gerçekenleş-tirsin faşist asker birliklerin son enilgisini hem kurtuluş olduunu hitler alçalarından sovet erini”.

Stratejik plana görä düşärdi ard-arda gelän bir sıra stratejik düüş operatıyalarını halizlemää, zorlamaa duşmanı daatsın rezervalarını, ki kalmasın kolayı kurmaa asker birlik-lär grupasını geçmää kontratakaya deyni. Ama vermahta vardı taa etär kuvet başarılı devam etmää düüşleri, bozmaa Kırmızı Askerin stratejik düüş operatıyalarını.

Harkov düüş operatıyasında 1942-nci yılda may ayın 12-sindä Kırmızı Askerin büyük grupa asker birlikleri başlıyadı saldırıyı neetlän vermahtın „Üülen“ asker grupasını yok etmää. Ama Germaniyanın asker grupası sarıp - kapadı çevreyä 640 bin sıradan asker hem ofıter, 1200 tank. Kırmızı Askerä deyni o grupa yakın heptän kaybedildi, 239 bin telef edildi, çoyu esirlää düştüdü, aralarında birkaç general da – asker birliklerin komandannarı. Bu üzerä „Üülen“ grupası az vakıtta etiştıydi Volgaya hem Kafkaza.

O büyük grupa asker birliklerin komandanıydı Sovet Birliin marşalı S.K.Timoşenko, ştabın başı – general-leytenant İ.H.Bagramän, Asker Sovetin azası – N.S. Hruşçöv.

Bu katastrofa taa beterdı cenk başlantısında 1941-inci yılın iyün ayın bitkisindä katastrofaya bakarak. Şindi yoktu nicä haklı çıkmaa Germaniya askerin ansızdan atılmasınnan. Bu operatıyayı başlıyadı Kırmızı Askerin asker birlikleri iler-dän düzülmüş plana görä.

Bu katastrofa için öndercilär cezalı olmadıydılar, makar-ki belliydi, ani onun temel sebebiydi büyük düüş operatıya-sında asker birliklerini üüsek uurda beceriksiz önderlemäk.

Stalin kabaatlı bulduydu sıradan askerleri, orta hem taa küçük gradta ofıterleri. Bundan sora çıktıydı onun en sert Emiri Nr. 227 "Hiç bir adım geeri".

Emirä görä Kırmızı Askerdä yaradıldıydı ceza asker batalyonları ölä kişilerdän, angıları çekiler pozitıyadan izin olmadaan, korkak gösterer kendini yada kaybeder silähını.

Kurulduydu frontlarda baraj bölükleri.

Bu oluştan sora başladı en titsi, en kannı, en aar düüşlär İkinci Dünya Cengindä – Stalingradta, nerdä Stalinin emiri “Hiç bir adım geeri” biräbir gerçekenärdi.

*

Taa 1941-inci yılda sentäbrinin 8-indä Germaniyanın asker birlikleri Leningradın dolayında blokada kurduydular. Kaldıydı sade Ladoga gölü, ani baalardı kasabayı kalan devletlän.

“Barbarossa” planına görä vermahtın “Poyraz” asker birlik grupası düşärdi okupat etsin Leningradı.

Bekim ölä dä olaceydı, eer Stalin koymayaydı sentäbrinin 10-unda asker generalını G.K. Jukovu Leningrad frontuna komandan marşalın K.E. Voroşilovun erinä. O bir ayın içindä bozduydu vermahtın planını da Hitler karar aldıydı blokadaylan zorlamaa kasabayı verilsin, geçirip “Poyraz” bölüklerin bir payını Moskova frontuna.

Cenk yılına kadar Leningradta yaşayardı yakın altı milion vatandaş. Bilinmärdi, kaç kişi başarmış çıkmaa kasabadan, nerdä kalmış pek az imeelik, yakacak, blokadadan öncä.

Göldä gemilärlän, su donduynan da maşinalarlan vardı nicä biraz imeelik getirmää, ama nemşelär dayma bombardat edärdilär onnarı. Sade yarısı etişärdi kasabaya. Verilärdi imeelik ilk sırada askerlerä, ani koruyardılar kasabayı nemşelärdän hem iki üz gram ekmek zavodlarda işçilerä. Onuştan tezdä kasabada insannar başladydılar aaç ölmää yada donmaa kış vakıdında suuktan yısıdılmadık kvartiralarda. Ölärdi taa çok uşaklar, ihtärlar, inteligenşıya. Belliydi, ani bundan sora Leningrad olmayacak ölä, nasıldı ilerdän – üüsek kulturalı insannarlan kasaba. Leningradın tragediyası kara bukvalarlan yazıladı İkinci Dünya Cengin istoriyasına.

III

ROMIN KUVETLERİN DÖNÜŞÜ

Kırmızı Asker bölükleri çekildiyän Bucaktan, Selküüyä geldiği ilkin jandarlar – bir pluton. Onun komandanıydı plutoner Nikolae Marinesku, yardımcısı da – sercent-major Vasile Balaur. Jandar postunu erleştirdiydilər Duško Gerginin evinä.

Andrey sokakta olarak gördüydü, nicä üç nemtä soldatı avtomatlarla ellerinä haydardılar bir alay kalın adamnarı, giyimni gölmeklä, pateşkaylan donnarlan. Akli erdiydi, ani bu adamnar olmalı çıvıtlar, kimi götürerlä nereyisä telef etmä da bir sıklet aldıydı onu.

Getirdiydi aklısına nicä kırkınıcılıda, taa ruslar gelmedään, Renidä merkez meydanın dolayında vardı çok tükän, birkaç kafenä. Çoyun saabisiydi çıvıtlar. Bir kafenenin saabisı alardı satın bobasından şarap, tauk, kuzu. Bilärdi gagauz dilini. Herkerä teklif edärdi onnarı alsınнар üülen ekmeeni kafenesinä:

– Hadi, Dobri, gel karınnan, oolunnan almaa bendä sofranı, – deydirdi o. – Dozuracam sizi ucuz hem datlı imeklärlän.

İzmet edärdi bir genç gözäl, orta boylu, biraz kalınca, ama hoş görünüşlü karıcık. İmeklerdän daalardı kafenenin içinä gercik baharat⁷ kokusu.

– Şimdi olabilir o adamı da, o karıcı da haydêêrlar avtomatlarla nereyisä telef etmä, – düşündüydü Andrey dä bir hasret kapladıydı canını.

Bucakta yaşayannar enidän sınaşardılar cenk durumunda gelmiş kuvetlerä.

⁷ baharat – специя

Selk u gir rdi izmayıl b lgesin  hem Reni plasasına. Renid n zaabitlik organnarı koydular k y y  primar bir zengin, ama uslu  orbacıyı – Todi Evgeniyi, ona yardımcı da – Daulcu Vasiyi.

Jandarlar yapıştırdılar  orbacıların tafta aullarına emir, ki k l l r iki g nd  kendileri versinn r posta, eer varsa onnarda, t feklerini, kılı larını, s ng lerini. Kim saklayacak bu sil hları, urulacak kurşuma. Selk d  bulunmadıydı  l  kişil r, ama işidildi, ani komşu gagauz k y d  urmuşlar kurşuma bir adamı, angısında jandarlar bu iki g nd n sora bulmuşlar saklı t fek. Elbetki kims  k l l erd n amazlamış onu jandarlara.

Selk d  kapadılar Kalın Toduru, Karaseni Dim yuy, Radion Petraşkuyu, Turlak Trifunu hem  ırak sovetin, komso-molun aktivistlerini sovet kuvetlerinn n işbirlii i in. Tezd  onnarı kolverdil r evlerin , ama kendileri s l rdil r, ki jandarlar d m şl r onnarı postta.

 ırakları zorladılar  evirsinn r zenginnerin topraanı hem hayvannarını, ani verildi onnara Sovet Birliin vakıdında, hem  deşsinn r zarar i in paraylan yada  ıraklık etsinn r onnara bir yıl  deksiz, sade im k i in. Sakallı Kostı afetti, ona bor lu k l l leri. D nd l r ona izmet etm   Trifun hem Vera. Maaled  laf daalardı, ani onnarın arasında yakınnık olarmış. Sakallı Kostinin kulaana etimimim bu laflar, da o  alışarmış everm   gen leri biri-birin , s z ver rmim ge irm   onnarın adına bir hektar toprak, ama tezd  g z l Verayı anası-bobası everdil r aşırı k d  bir evler  kalan  ocaa da bu laflar unuduldular maaled . Vazge ti izmet likt n Trifun da.

Veranın erin  Sakallı Kostı aldı izmet  bir bulgar k y d n dul, uşaksız, gen  hem pek g z l kariyı, angısının adıydı Marina.

Küüyä geldi iki popaz: biri gagauz – ay boba Nikolay Ekonomu, biri dä moldovan – ay boba Konstantin Kojokaru. Başladı slujbalar klisedä.

Pazar günneri küüyün ortasında, meydanda olardı horu. Gençlär evlenärdilär, düün yapardılar, stenozlanardılar klisedä, vaatiz edärdilär uşaklarını.

Sakallı Melaninin saalı gün-gündän taa beter olardı. Bobası götürdüydü onu Galaş kasabanın bolniçasına, ama doktorlar ilacını bulamadılar. 1942-inci yılın sentäbri ayında delikannı Melani raametli oldu. Sakallı Kosti götürdü kızını kliseyä, sora mezarlaa ay bobaylan Nikolay Ekonomuyla paalı tabutta, giyimni bir gelin gibi. Çiizlerini paylaştırdı fukaara delikannı kızlara.

Yakın bir yıldan sora öldü Sakallı Kostinin eşi dä, Sanda. Kaldı evindä yalnız genç izmetçi kariylan. Enidän evlenmedi, oldu kakaval adam gibi, siirek gelärdi şindi musaafirläe Gençulara.

Gençu Dobri gecedän geceyä kadar uşaklarınan genä bulunardı kırdä. Bitirdiydi biçmäe ekinneri, ikinci kerä kazmaa papşoyları.

*

Dobrinin bobası Gençu Koli bitki yıllar yazın bulunardı hojma baada. Ufak çiftçi işlerini yapardı orda yalnız. Kurduydu oolunnan Dobriylän bilä bir bordey. Kazıp bir kuyu üç metra uzunnuu, iki metra genişlii, bir metra da derinnii, yakıştırdılar üstünä kamiştan bir örtü. Suadılar içini samannan karışık killi sarı topraklan. İçindä uydurdular bir kapucuk, bir dä pat. Oldu bir yakışıklı yaşamak eri. Orada gecä-gündüz yaşardı Koli dädu. Kimikerä Andrey dä beenärdi bulunmaa baada birkaç gün dädusunnan, doyunca imäe üzüm hem karpuz, kaun, angılarını dädusu büüdärdi çotuk sıraların arasında.

Gençu Koli bir balaban hem yakışıklı adamdı. Eşinnän Pareşkaylan büütmüştülär üç uşak: iki kız, bir dä çocuk. 45 yaşında kalmış dul. Everdiynän kızlarını, dört yıl yaşamış sade oolunnan. Açan evlenmiş oolu, enidän evlenmiş kendisi dä bir dul uşaksız kariya, Salabaş Kițaya. Gözäl çalardı kavalda, ani kalmış ona bobasından. Çalardı düz ava, kadınca, maramca, polka havalarını. Konuşkalarda o pek beklenilän adamdı. Şindi ihtärlılında siirek alardı elinä kavalı, etişmärdi kuvedi üflemää. Kimisefer çalardı Andreyä deyni, neçinki pek sevärdi onu. Annadardı ona oldukları gençliindä.

1941-inci yılın avgust ayında bir gecä yarısı Koli dädunun bordeyinä yaklaşmış üç kişi. Dolu ayın şafkında o kişilär görünärmişlär pek kapsık, çoktan traş olmadık hem yorgun. Lafedärmişlär gagauzça, ama diil Selküülülär gibi.

– Avşam hayır olsun, çorbacı! – danışmış onnarın arasında en balaban kişi.

– Çorbacılar uyuyêrlar evlerindä, – demiş Koli dädu, – bän sä, nicä görersiniz, yatêrim baada bordeydä.

– Dooru lafedärsin, hoş adam, – süzmüş dişlerin arasından öbür kişi, ani durarmış balabanın sol tarafında, – ama biz birkaç gün bir trofa almadık aazımıza. Yok mu sendä neylän doyurmaa bizi?

– Bir hristiyan her vakit läüzim versin aazından bukasını aaç insana, bulacam neylän doyurmaa sizi, – cuvap vermiş Gençu Koli.

Almış elinä bir sepetçik da yollanmış baaya dooru, ama üçüncü erif, ani şindiyä kadar susmuş, gitmiş onunnan bilä.

– Korkêr, ani kaçacam, – şüpelemiş Koli dädu da bir titsi duygu almış onu, ama çalışmış saklamaa şüpesini o eriftän.

Doldurmuş sepetçii kırmızı patlacannan, biberlän, salataylan, angılarını büüdärdi baayın içindä. Döndüyünän

geeri bordeyâ, koymuş onnarı sofraya, dilimnemiş yarım somun ekmek bir dâ parça piinir – hepsini, ne varmış o gecâ bordeydâ.

Hiç beklâmedään bordey saabisinin teklifini, o eriflär, aaç canavarlar gibi, yok etmişlär birdän o imekleri. Kalkmışlar sofradan da – ne sana saa ol, ne sana kal saalıcaklan – yollanmışlar gitmäâ. Biraz vakıttan sora duraklanmışlar, da Gençü Koli işitmiş onnarın çekişlerini:

– Siz ne, isteersiniz brakmaa onu diri mi? O osaat gidecek küüyâ da haber verecek posta bizim için, – deyârmış o erif, ani gitmişti Koli dâduylun baa içinä.

– O diil ölä adam, – aykırı sölemiş balaban erif.

– Sän neçin susêrsın? – danışmış ilk erif öbür kişiyä, – o bizi satacek, da kaybelecez vakıtsız. Onuştan mı, öldürüp bekçiyi, kaçtık kapandan, ani dönelim genä orayı mı bu dâdu için? Jandarlar bizi yok edeceklär bir kıpımda.

– Adam bizi doyurdu hristiyanca, göründü, ani ii kalpli, diil o kişilerdän, angıları istär olsun ilişiklii jandarlarlan, – demiş o kişi.

Gençular bilinärdilär küüdä uslu, diil serbezli adamnar gibi. Ama aar çiftçilik işleri yaptıydılar onnarı kuvetli, sinirli. Becerärdilär korumaa kendisini serbezli eriflerdän. Onuştan küüdä onnara kötü kişilär ilişmärdi. Koli dâdu ihtärlıında da ölä duyardı kendisini.

O karar almış, eer dönärselär geeri bu çaarılmadık gecâ yabancı musaafirlär, paalı versin canını. Almış elinä nacaa yastık altından, mandallamış kapucuu da hazırlanmış korunmaa. Duyarmış kendisini bir gerilmiş yay gibi. Ama kimsey bordeyâ başka yaklaşmamış. Koli dâdu sesirgenmiş biraz vakıt, sora enikunu açmış kapucuu da nacaklan elindä çıkmış bordeyin önünä. Kimsey yokmuş dolayda. O taa şindi duymuş, ne bela güdärmiş onu az vakıt geeri, da bir korku

kaplamış, sıkmış üreeni.

Ayakları kendileri götürmüşlər onu baayın ortasına, sel deresinin izinä, ani etişärdi küüyün kenarına. Nerdä adım- adım, nerdä kaçarak, etişti küüyä, auluna. Girdiynän küçük evin içinä, nerdä yaşardı karısinnan, Kişa babu uyandı, gördü yanında kocasını nacaklan elindä da başladı baarmaa. Koli dädu taa ozaman geldi heptän kendinä. Koyp naca patın altına, annattı karısına, ne seremcä gütmüş onu bu gecä. Kişa babu yaptı stavrozunu ikonanın önündä da şükür etti Allaya, ani kurtarmış kocasını beladan.

Sabaalen bu olayı artık bilärdi bütün aylesi, ama kimsey külülərə bir laf kaçırmadıydı onun için. Bir hafta Koli dädu çıkmadı aulundan. Dönsün geeri baayına taa sakınardı, ama sora uslandıydı, kuşkuluu geçtiydi. Genä gittiydi güzä kadar baada bordeydä yaşamaa.

*

Romıniyanın zaabitleri başladılar Bucakta 19-25 yaşında gençlərä mobilizaşıya yapmaa, ama gagauzları fronta yollamardılar. Sade o kişileri, kimin laabları benzärdi moldovan laabına, sokardılar düüşlərä.

Gençu Annanın kakusunun oolu Çoban Vani düüştüydü Odesada romın askerin tarafında Kırmızı Askerä karşı. Bir bomba fırlakı kesmişti sol kolunun etini hem falamıştı kemiini dirseendän aşaa. Asker bolnişasında kesmişlər kolunu dirseenä yakın da yarası alıştıynan, döndüydü evinä.

Çorbacıların soylu beygirlerini ucuz-ucuz alardılar cenkä. Front gün-gündän taa uzak bulunardı Bucaktan. Selküüdä az duyulardı onun yalını.

Güzün başladı işlemää şkola. Üüredicilerin birkaçı Selküüdän kişilärdi Romıniyadan eşlerinnän, ani başarmışlar Galaş yada Braila Pedagogika Şkolalarını: Taşaul Tamara, Dermenci İgnat hem Başçavancı Petri. Taşaul Tamaranın

kocası, Mihay Radulesku, direktordu.

Andrey hem Angelina kakusu gezärdilär ilk klasa. Onnarlan bilä üürenärdi plutonerin kızı Ancelika Marinesku, angısı oturardı Angelinaylan bir bankada. Urokların aralıklarında Angelina konuşardı Ancelikaylan romın dilindä, onuştan o başladıydı taa tez, kardaşına bakarak, islää lafetmää romınca.

Üürediciydi o klasta Dermenci İgnatın karısı – doamna Viorika. Makarki Angelina bitirdiydi bir klas ruslarda, romınar almadılar esaba o klası.

Doamna Viorika bir kurgaf, esmer tenni hem fena karıydı. İkidä-birdä şamarlardı, sopalardı üürenicileri, ama sanardı, ki az acıttırêr onnarı. Bir gün aritmetika uroonda sorardı üürenicilerä katlamak kafesini. Kim şaşırardı, koyardı dizçä dursun bankasının altında. Yolladıydı bir üürediciyi çaarsın onun klasına başka şkola yıpısından kocasını, üürediciyi Dermenci İgnatı, düüsün deyni dizçä duran üürenicileri. Geldiynän klasa o sordu:

– Ne oldu doamna, ki çaardın beni uroktan geleyim burayı? Sandım, ani bir seremcä olmuş senin klasında.

– Te, istämeerlär üürenmää. Yakın yarım klas bilmeer katlamak kafesini. Bendän onnar korkmêêrlar. Çaardım seni düüyäsin onnarı, ani durêrlar dizçä, – cuvap verdi doamna Viorika.

Dermenci İgnat urdu bütün kuvedinnän birär kerä sopaylan hepsinin iki aucuna. Kimisinin akardı sade yaşları, kimisi aalardı seslän acıdan.

Vasilina hem taa birkaç kız hem çocuk, ani islää notalarlan başardıydılar dört klas 1940-ıncı yılda taa ruslar gelmedään, şindi üürenärdilär gezmedään beşinci klasın programasını.

*

Şkolanın direktoru Mihay Radulesku, başka üüredicilär, ayırı ay boba Nikolay Ekonomu, inandırdılar Gençu Dobriyi yollasın kızını Vasilinayı üürenmää Kişinövda kızlara deyni Eparhial Pedagogika Şkolasında.

Ayırı talantlı, pek islää üürenän kızlara, diil zengin aylelerdän, Eparhiyanın tarafından büük ikram-yardım olardı: parasız alardılar sofrayı, yaşardılar konakta.

Vasilina kazandı konkursu en büük notaylan da 1942-1943 üürenim yılında başladı orda üürenmää. Gençu Dobri ödärdi sade şkola taksasını – 3600 ley yılda, 20 000 ley erinä – okadar tutardı bütün ödemäk. Üürenilärdi o şkolada sekiz yıl. Şkola forması için, başka rubaları hem ayak kabı için Gençu Dobri läüzımdı harcasın yakın taa okadar para.

Vasilina ayırılardı öbür kızkardaşlarından duuma ruh inceliinnän, akıl keskinniinnän, fikirinnän. Kıvırcık, kara sülük gibi, saçları, alaca gözleri, uzun kirpikleri, eni ay gibi kaşları, biyaz tenni siması yapardılar onu pek gözäl kız. O kimseyä bir fena laf sölemärdi. Gücendiynän bir saygısız laftan, gözleri dolardı yaşlan. Kıyışardı kimseyä çevirmää aykırı laf. Kolegalarinnan annaşardı pek islää. Çoyuna yardım edärdi hazırlasın temaları ertesi günün uroklarına için. Hepsi onu beenärdi.

– Sän hiç benzämeersin küülü çiftçi uşaana, Vasilina, – deyärdi ona surataları, – sän ölä cana yakınsın, sansın bümüşün bir klisä izmetçinin aylesindä!

Gençu Dobri çalışkan, becerikli, başarılı corbacıydı, ama diildi zengin. Ona aar gelärdi harcamaa okadar para Vasilinayı üüretmää deyni, ama istemärdi pek akıllı hem sevgili kızı kalsın çiftçilik etmää küüdä.

Dayma pazar günnerindä o gidärdi taligaylan Reniyä panayıra karısinnan bilä satmaa şarap, tauk, yımırta, ilkyazın da – kuzu. Çalışardı yapmaa para Vasilinayı üüretmää deyni.

Çıkardılar evdän taa dan eri aarmadaan. Çok kerä alardılar Andreyi dä. Ne kalardı satılmadık, verärdilär toptan taa ucuz Melin Grigoriy Petroviçä.

Andrey çok sevinärdi, ani bu üzerä görüſer Tiſaylan, angısı baaſlardı ona ya bir eni uçurdak, ya çakısını, ya topunu. Pek ii kalpli, cana yakın hem cömert çocuktu.

Mariya İvanovna teklif edärdi Gençuları sofraya. Koyardı birär çini çorba inek ſkembesindän hem biyaz ekmek. O çorba gözäl kokardı naaneyä, leuſtäna hem petruſkaya da pek datlıydı. Dobri doldurardı büklerä deyni birär filcän ſarap.

Kalktıynan sofradan, annadardılar biri-birinä, ani gün-gündän taa zor olêr yaſamak cenk vakıdında.

Taa çok lafedärdi Mariya İvanovna. O bir ſen hem lafçı karıydı. Giiyimniydi çit eteklän, pamuk bezindän yakasız bluzaylan, angısının altından görünärdi dolu, gözäl güüsleri – bu pek düzärdi onun görünüşünü.

Grigoriy Petroviç hem Dobri ayırı lafa durardılar alış-veriſlär için. Ayırıldılar herkerä ii dostlar gibi.

Pavlenko Nina Petrovna ayırılmıştı kocasından. Onnarlan Gençular ſindi siirek buluſardılar.

*

O aylelerin, ani kaçtılar Kırmızı Askerlän bilä, uymamış birtürlü ecelleri. Karamiti Mälçuyu hem Jeku Koliyi Rostov kasabasında ayırmişlar aylelerindän da götürmüşlär Sibirä ſahtalarda iſlemää. Karıları uſaklarınnan duraklanmışlar Kafkazda, nereyi front etiſmemiş. Kayrak Lambu aylesinnän hem kardaſinnän gittiydi küüdän taa ileri. Erleſmişlär Uralda zavodta iſlemää.

Çobanoglu Kolinin karısı Donka başlamış nazlandırmää kendisini taa baştan – hep istärmış küüyä dönmää.

– Git yalnız, bän döneçäm uſaklımnan geeri, evimä.

Sade şeytan biler, ne bekleer bizi yabancı tarafta. Kimä biz läözümüz orada? – mırıldanarmış o bütün yol. İkidä-birdä çevirmiş taligayı geeri. Todur yımışak karakterli, kararsız adam olarak, yalvararmış:

– Yapma olä, mari Donka, beni rominnar afetmeyeceklär o işlär için, ne oldu küüdä. Sän isteersin uşaklarımız üsüz mü kalsınnar? – savaşarmış o inandırmaa karısını herkerä, ama ölä kalmış geeri aylesinnän öbür kaçak küülülerdän.

Don deresinin boyunda onnarı, Basarabiyadan hem Ukraynadan başka kaçakları, etişmiş Germaniyanın hem Romıniyanın askerleri. Basarabiyalıları nemţelär vermişlär rominnara da siguranţanın ofiţerleri o saat başlamışlar sorguya çekmää aylä başlarını.

Çobanoglu Koli kolay tanıtmış kendisini, ani o N-ci rayonun Selküüyün başıymış Sovet Birliin günnerindä. Aylesini brakamışlar dönsün evinä yayan. Taligayı beygırlärlän almışlar askerlär, aylä başını da kapamışlar.

Bir aydan sora, aylesindän ileri, Çobanogluyu verdilär Selküüyün jandar postunun elinä. Görünärdi zeetlenmiş kişi gibi: gözlerin dolayı çüp-çürük, arkasında gölmeendä sırasıra kuru kan, ellerindä parmakları morarmış.

Her gün postta bir küülü taligasınnan izmet edärdi. O gün Gençu Dobrinin sırasıydı izmet etmää. Görmüş, nicä iki jandar götürer Çobanogluyu sorgu odasına, nerdä beklärdilär onu plutoner Nikolae Marinesku hem sergent-major Vasile Balaur.

Dışardan işidilärdi, nasıl geçer sorgu. Çobanoglu bilmärdi romın dilini. Onuştan plutonerin soruşlarını hem Çobanoglunun cuvaplarını çevirärdi bir küülü on beş yaşında çocuk, Karanfil Mişa, angısı üürendiydi gimnaziyada Bolgrad kasa-basında. O çeviriciydi jandar postunda hem yazardı sorgu

protokollarını. Pek gözäl yazısı vardı.

– Neçin kapadıldılar da sora kaybeldilär izsiz küüyün çorbacıları: Dermenci Vani, Armancı Örgi, Duşko Gergi, Grozdev Vani, Kivil Mälçu, Petkov Zinovi, Sakallı Örgi, Stanov Koli hem Taşaul Miti? – sordu plutoner.

– Bän bilmeerim bişey onnar için. Bu oldu küüdä ilk haftalarda sovet kuvetlerin günnerindä. Bän ozaman diildim taa küü sovetin başı, – cuvap verdi Çobanoglu Koli.

– Ačan kaldırdılar Duşkonun, Kivilin, Stanovun, aylelerini, ozaman da mı diildin sovetin başı? Ne geçirdiniz elinizä sän hem başka sovet izmetçileri onnarın evlerindän? – üfkäylän soruş koydu plutoner.

– Bän aldım sade Kivil Mälçunun taligasını hem iki beygirini küü sovetindä kullanmaa deyni. Bilmeerim, ne aldılar kaldırılannarın evlerindän sovetin başka izmetçileri. En paalı işleri, eni kilimneri aldıydılar taa ilerdän askerlär, – yavaşıcık cuvap verdi küü sovetin başı.

– Neçin istemişin yakmaa un maşinasını, canabet adam? Ne, bolşeviklär mi kurduydular onu? Un maşinasının var corbacısı – saygılı inciner Terzi Milä, – sertlendi postun şefi Nikolae Marinesku.

– Olä izin verildiymi rayondan, – yavaşıcık fisirdedi Çobanoglu Koli.

Plutoner artık bilärdi heptän, ne olmuş Selküüdä, açan küü bulundu sovet kuvetlerin elindä. Onuştan küü sovetin başın Çobanoglunun sorgusu geçärdi pak protokola yazmaa deyni.

Vasile Balaur, insan zeetlemää tamah, bir atmaca gibi bakardı plutonerin gözlerinä, versin ona izin düümää gücülä ayakça duran kurbanı.

– Sercent-major, çöz bu arsız bolşeviin dilini hem temizlä aklısını! – izin verdi plutoner.

İki jandar yıktılar Çobanogluyu üzükoynu, kaldırdılar kuru kannı gölmeeni, braktılar çıplak arkasını, kışını da Vasile Balaur büyük havezlän, fenalıklan tutundu sopalamaa halsız adamı, nereyi razgetirärsä.

Çobanoglu baştan pek baarardı acıdan, sora sa kaybet-ti kendini. Bir jandar döktü yarım kazan su kafasına da, adam geldiyän kendinä, iki jandar koltuktan çıkardılar onu postun sorgu odasından dışarı, götürärdilär kapamaa genä maazaya.

Postun önündä toplandıydı kaldırılmış aylelerin karı hısımnarı. Onnar sardılar doz-dolay küü sovetin başını da başladılar yumuruklamaa onu.

Stanov Kolinin kızkardaşı çalışardı tırmalamaa üzünü, gözlerini. Keskin seslän baarardı:

– Zulum, seni asmaa läözım meydanda da hepsi kaldı-rılmışların senseleleri tükürsünnär üzünä!

Jandarlar kuudular üfkeli karıları postun önündän da kapadılar Çobanoglu Koliyi maazaya.

Dobri getirdiydi aklına, nicä bir avşam üstü, biraz keflicä olarak, gördüydü tükänın önündä büyük kalabalık. Satılardı piriñ. O da katıldıydı insan arasına, ama Çobanoglu Koli çıkardıydı onu sıradan, o maanaya göre, ki piriñ satılarmış sade fukaaralara. Dobri itirdiydi onu da genä dizildiydı sıra-ya. Aralarında tutuştuydu haliz kavga, te-te geçsin düüşä.

Başka küülülär engelettilär olsun bu iş aralarında. Eer küü sovetin başı bu oluşu bildiräydı komisarlar, Dobriyi mutlak kapana sokaceydılar, zaabitlerä karşı koymak için. Ama Çobanoglu Koli amazlamadıydı onu.

– Ölä ki, diildi okadar naalet adam Çobanoglu Koli. Koyulmuş olarak küü başı görevinä, yapardı ölä, nicä buyur-ardı rayondan zaabitlär! – fikirlärdi Dobri.

Yarım yıldan sora Kişinövda Kurtä Marțialada⁸ oldu daava. Çobanoglu Koliyä kesildi 5 yıl kapan yapmaa. Öbürleri cezasız kurtuldular.

Çobanoglu Koli yapardı cezasını kapanda Kişinövda. Geçmediydi taa bir yıl, açan küüyä etiştiydi haber, ani o, annaşılmaz durumda, vakitsiz ölmüş kapanda...

IV DÜÜN

Gençu Dobrinin delikanni kızı, gözäl, kıvrak boylu, çalışkan hem çizli Maşu evlenärdi bir akıllı, ondan bir yaş taa büyük çocaa – Dimçuoglu Vançuuya.

Vançu bitirdiydi dört klas. İslää üürenärdi. İslää bilärdi üç dil: gagauzça, bulgarca, romınca. Manisi bulgarkaydı. Sovet Birliin vakıdında üürendiydi biraz rus dilini dä. Bobası, Dimçuoglu Lambu, öldüydü iki yıl geeri. Vançu yaşardı sade anasınnan Dimitraylan. Başarılı yapardı kır işlerini. Şeremet olarak, gösterärdi kendisini ii çorbacı gibi.

Bobasından kaldıydı onnara anasınnan altı hektar toprak, biyaz keremetlän örtülü üç odalı ev, iki beygir taligaylan, on koyun. Diildi gözäl, ama gururlu duruşu, fikirli bakışı yapardılar onu bir yakışıklı genç.

Avgustun otuz birindä pazar günü oldu düün. Harman ayın bitkisindä durardı güneşli, açık hava, ama duyulardı artık güzün soluu. Sabaalennär poyraz tarafından usulca esärdi bir serin lüzgercik. Göktä kasavetli baarak uçup-gidärdilär üülenä dooıu yaban kaaz, ördek, turna sürüleri. Küülülär hasretlän geçirärdilär onnari.

Bütün küü bilärdi, ani büün evlenerlär Gençu Maşu hem

⁸ *Curtea Marțială* – военный трибунал.

Dimçuoglu Vançu. Çoyu sayardı, ani onnar uyêlar biri-birinä da olaceklar uygun eş. İkisidä çalışkan, becerikli, kıymetli olarak, kuraceklar kısmetli aylä. Birkaç delikanni sa, angıları beenärdilär gözäl Maşuyu, fikirlärdilär başka türlü:

– Neçin Maşu kayıl olmuş evlenmää orta boylu, diil gözäl Vançuya? – şaşardı biri. – Diil çoktan o sevärdi gözäl hem zengin Armancı Mitiyi, ona verärdi çölmek çiçeciini pazar günneri horuda.

– Miti dä sevärdi Maşuyu, – deyärdi öbürü, – ama Armancı Örgi kayıl olmadı oolu evlensin Gençü Dobrinin kızına, neçinki bobası istämeerdı vermää ona başka zesträsindän kaarä toprak ta. Örgi aldı ooluna gelin zengin Çertan Dimunun kızını, Varkayı, beş hektar topraklan, makarki bir ayaa taa incä.

– Bolşeviklär yaptılar doysun buazından topraklan, – dedi üçüncü olan, – kim biler angı tarafta çürüyer şindi Armancı Örgi...

Düün yapıldı haliz gagauz adetlerinä görä. Sabaalendän güveenin deveri, kakusu hem eniştesi, başka hısımnarı, yakın kafadarı kanişkaylan hem çotraylan, klarnetçiyän, kemençeçiyän, daulcuylan önnerindä, gittilär almaa saadıcı hem naşayı, saadıcı koltuklarinnan bilä.

Sora güveenin evindä saadıcın, adam hısımnarın, kafadarın aralarında berber traş edärdi güveeyi. Klarnetçi çalardı bir şen hava. Havaya görä gülümsärdi Vançu. O sevinärdi, ani tezdä gözäl hem temiz Maşu, angısını pek sevärdi, istärdi, olacek onun karısı, onun paalı eşi. Vançu sansın görärdi önündä Maşunun kömür boyasında kara gözlerini, tatlı, olmuş kirez gibi dudaklarını, çıplak dolu güüslerini, da ürää düülärdi nicä bir kuşcaaz.

Berber bitirdiydi işini, klarnet sustuydu, da Vançunun fikiri döndüydü gerçeklä.

Güvää giyimniydi kara donnan, maavi gölmeklän, kara jeletkaylan, maavi paraliyaylan, yalabık vaksalı çizmelärlän. Güüsünü hem paraliyasını gerciklärdi stearindän gözäl çiçeklär. İki hafta geeri o verdiydi Maşuya bim-biyaz ipektän bir plat gelinnik fistanı için, duak hem bir çift emeni.

Saadıçlarlan, deverlän, hısımnarınnan, kafadarınnan, iki taligaylan güvää gitti gelinin evinä. Saadıçlar götürärdilar gelinä stearindän koronayı, yalabık gelin tellerini. Çalgıcılar çalardılar marş havalarını.

Düün kalabalı etiştiydi Gençü Dobrinin auluna. Çalgıcılar çalardılar maasuz bu sebep için yaradılmış havayı, ama gelinin çocuk hısımnaı brakmardılar güveeyi yaklaşıp onun evinä.

Samannın üstündä durardı dikili biyaz peşkirdän bir bayrak, angısı nişannardı gelinin temizliini. Saadıç borçluydu satın almaa o bayraa. İstenärdi sä onun için çok para.

Paa düümäklän bitki-bitkiyä annaştıydılar, da saadıç bayraklan elindä, naşa, güvää, dever, başka düüncülär yaklaştılar kapunun önünä. Onnara karşı kolaçlan hem şaraplan çıktılar Gençü Dobri hem Anna.

– Zaman hayır olsun, paalı, çok saygılı çorbacılar! – selämneşti saadıç ev saabilerinnän.

– Sefa geldiniz, paalı hem çok saygılı musaafirlär! – cuvap verdi gelinin bobası.

– Biz geldik almaa en paalı yaratımı aylenezdä gelin olsun onurlu olana, güveeyä Dimçuoglu Vançuya, da götürelim onnari kliseyä steonoz etmää, karı-koca yapmaa, – ölä lafetti saadıç.

Naşa hem onun tarafından karılar girdilər içeri büyük odaya düzmää gelini, angısının dolayında bulunardı kızkardeşleri, surataları.

Kemençeci, kiminnän annaştıydı Gençü Dobri, çalardı

bir gamnı hava. Aalardı kemençä, sessiz aalardı Maşu. Bezbelli ölä adet kalmış eveldän. Evli karının omuzlarına çok aar işlär düşer. Evlenmäk diil sade sevinç, zevk, seviş, ama hep okadar gamsız kızlından ayrılmak.

Gelin rubalarında, gümüş blezicklärlän, küpelärlän, bir dizi sedeflän, altınnarlan ensesindä, Maşu görünärdi bir gözäl açmış kasım çıçää gibi. Hazırdı görüşmää güvääylän, klisedä steonoz olmaa, Vançuyulan eşlenmää.

Naşa çıkardı gelini aul içinä, nerdä düüncülär oynardılar horu. Naşa gelinnän, güvääylän, onun tarafından başka karılarlan dizildilär horuya da oynadılar üç çevirim düz avasını. Güvääylän gelin oynardılar yannaşık.

Naşa gelinnän genä döndü içeri. Onnarlan bilä girdilär güvää, saadıç, dever, güveenin kakusu hem eniştesi.

Gelinin anası-bobası teklif ettilär güvääylän gelini öpsünnär ikonayı, angısını baaşladılar gençlerä, hem uzattılar öpsünnär onnarın ellerini.

Küçük kaynana, Gençü Anna, baaladı iki uzun gergefli peşkirlän çapraşık saadıçlan naşayı hem birär peşkirlän saadıç koltuklarını, güveenin yakın hısımnarını, deveri. Verdi deverä gelinin kolacını.

Geldi vakit Maşuya saalıcaklan ayrıılmaa ana-boba evindän. Vançu çekildi bir tarafa, Maşu sa, sarmaşıp anasinnan, seslän aalardı, sansın istemärdi ondan ayrıılmaa. Anası öptü onun yanaklarını, yaptı stavrozunu da dedi:

– Allaa seninnän, kızım. Sayın kocannan biri-birinizi, sevgiylän yaşayın ikiniz da kısmetli olun!

Dört taligaylan, ikisi güveenin, ikisi dä gelinin tarafından, üklü onun ciizlerinnän, düün kalabalılı muzikaylan, “İii-hu-hu-hu-huu!” baarak, hızlı çıktı Gençü Dobrinin aulundan...

Andrey meraklan siiredärdi, ne olêr dolayında da çalışardı annamaa, neçin Maşu kakusu aalêêr? Neçin gider onnar-

dan bu yabancı çocuklan? Neçin anası-bobası yollêêrlar onu evindän şindi, açan o, Maşu kakusu, ölä uygun yapardı her bir işi evdä dä, kırdä dä, açan o ölä lääzımdı onnara?

Sade Andrey durardı düşünüklü, dolayında sa hepsi şendi. Kıyışardı o aaramaa cuvap bu soruşlara kakularında, utanardı saysınnar onu bir annayışsız çocuk gibi.

Steonoz olduynan klisedä, güvääylän gelin, öbür düüncülär gittilär Vançunun evinä. Haliz düün olardı orada. Dimçuogluların aulunda gençlär beklärdilär güvääylän gelini. Artık üülendi, açan düün alayı etiştıydi Vançunun tokadına. Çalgıcılar çalardılar genä marş havasını, düüncülär hep baarardılar: "İii-hu-hu-hu-huu!"

Güveenin anası hem daykası, Stepan Beylekçi, çıktılar kapunun önünä. Ellerindä tutardılar bir uzun kadrä.

Güvääylän gelin, saadıçlan naşa hem dever yaklaştılar onnara. Düüncülär, başka gençlär toplandılar kapunun önündä. Sundurmanın boyunda suylan dolu bir kazan durardı. Güvääylän gelin öptülär anasının hem daykasının ellerini, anası da öptü güveenin hem gelinin yanaklarını da kadräylän ellerindä, batüsunnan bilä, hızlandılar çekmää onnarı içeri. Dever kırdı güveenin kafasının üstündä gelinin kolacını. Gençlär dolayda çalışardılar koparmaa birär buka o kolaçtan...

Pinärkän sundurmaya, güvää ayaannan devirdi kazanı suylan. Adetä görä, bu verärdi umut, ani gençlerin yaşaması ileri dooru geçecek ölä kolay, nicä akêr su kazandan.

Düüncülär hep "İii-hu-hu-hu-huu!" baarak, oynayarak muzikacıların havasına görä, soktular gelinin çizlerini güveenin evinin büük odasına.

İkram ettiynnän mezäylän hem birär filcancık rakıylan, dever hem güveenin hısımnarı geçirdilär muzikaylan saadıçlan naşayı evinä dinnenmää.

Güveenin aulunda üülendän geceyâ kadar oldu horu, angısına karışardılar güvääylän gelin dä. Gözäl horu havalarını çalardı çalgıcılar: klarnetçi, kemençeci, daulcu. Gözäl oynardı horuları düüncülär, başka gençlär.

Bütün maaledä duyulardı hoş düün havezi. Geç vakıda kadar şennendiydi gençlär Dimçuoglu Vançununun hem artık Dimçuoglu Maşununun düünündä.

Gecä bastıydı, açan maaledän gençlär daaldılar evlerinä. Oldu bir aralık karnına koymaa hem dinnenmää çalgıcılara, hazırlamaa düün sofrasını.

Büük düün sofrası için hazırlanardı imeklär: kalaylı sinilerdä fırında pişirilmiş domuz hem koyun etleri kartofiy-län, laanaylan, bulgurlan; domuz kafasından hem horoz etindän paça; süüş tauk, sarma, gevrek...

Yakın gecä yarısına genä getirdilär saadıçları. Toplandı başka hısım düüncülär dä büük düün sofrasına.

Karşıda oturardı saadıçlan naşa hem saadıç koltukları. Gelinin tarafından kimsey bu sofrada yoktu. Onnar konu-şardılar Gençü Dobrinin evindä. Yoktu sofrada güvääylän gelin dä. Onnar bulunardılar başka odada. Orda onnara koyulduydu küçük sofracık imeklärlän.

Güvääylän gelin çaarılardı büük sofraya, açan saadıcın kefi gelärdi şakalaşmaa, cümbüşlenmää gençlärän, türlü bilmeycelerä cuvap istemää.

Hep ölä „zeetlärdi” saadıç deveri dä, angısı kiraz edärdi düüncüleri şaraplan tepsidän orta filcannarlan.

– Getir bana koşulu dört beygirlän bir fayton! – izin verärdi saadıç.

Dever getirärdi ona tepsidä dört filcan dolu şaraplan da teklif edärdi buyursun şarabı.

– Getir bana bir fıçı iki türlü şaraplan, ani karışmêêrlar! – eklärdi saadıç. Dever getirärdi bir yımırta...

Çalgıcılar çalardılar sofraya havalarını. Saadıcın nişanına görä, başlardılar çalmaa oyun havalarını: kadınca, maramca, polka...

Gözäl oynardılar kadınca güväänin deveri hem kafadarı.

Vançu kendinä er bulamardı, onu sıklet alardı. Beklärdi taa tez bitsin bu düün konuşkası da sonda olsun döşektä sevimni, sevgili, pek istenän Maşuytan. Çıplak soyundursun onu da doyunca sevsin temiz tenini. Şindi dä, kalarkan ikisi yalnız, o sarmaşardı ona, öpärdi yanaklarını, gözlerini, tatlı dudaklarını, suazlardı güüslerini, dizlerini. Utacak Maşu yalvarardı uslu dursun, olmasın dar ürekli.

Sabaaya karşı genä çaardılar güvääylän gelini baaşış vermää.

Güveenin anası Dimitra söz verdi geçirmää oolunun adına bütün averäyi: evi, toprakları, hayvannarı...

Saadıç adadı bir koyun kuzusunnan, naşa sa – bir kaaz bıcalarlan.

Vançunun kakusu hem eniştesi baaşışladılar gençlerä bir eni masa hem dört skemnä. Türlü-türlü işlär adadılar saadıç koltukları, başka düüncülär dä.

Güveenin anası baaşışladı saadıca bir anteri, bir dimi, maavi pamuk bezindän gölmek hem kara jeletka, naşaya sa – fistan için paalı plat, toklu derisindän eni keptar hem bir şalinka.

Pazertesi sabaalen dever hem güveenin hısımnarı geçirdilär muzikaytan saadıçları evinä, daalıştılar öteekilär dä, yattı dinnenmää kaynana.

Saadıç geçirenneri beklärdi genä sofraya imeklärlän hem şaraplan, ama hepsi toktu hem yorgundu. Onuştan, alıp birkaç buka imeklerden hem birär filcan şarap, şükür ettilär saadıçlara da gittilär evlerinä.

Sonda Vançu hem Maşu kaldılar yalnız düün yataanda.

Onnar ikisi dä temizdi, ikisi dä taa datmamıştılar haram meyvayı, ama o sevda, ani baalardı onnarı, yapardı nereyisä kaybelsin utanmak ta, sakınmak ta, yorgunnuk ta. Onnar derin duyguylan doyunca seviştilär, dattılar büük havezlän biri-birinin tenini. Sarmaşık daldılar derin uykuya. İkisi dä gülümsärdi. Bezbelli, düşündä dä tatlı sevärdilär biri-birini.

Hep o pazar günü gençlär avşama kadar horu oynadılar gelinin evindä dä. Sora gelinin hısımnarına koyuldu sofra. Konuşka uzadı bütün geceyä. Hepsi şendi. Kemençeci çalardı sofra yada oyun havalarını. Pek gözäl oynardılar kadınca Gençu Dobri hem Anna.

Dobri ellerini tutardı ardında, ayaklarinnan sa yapardı ölä kimıldamaklar, örümeklär, ani seçämärdin onnarı. Anna sa bir kuu kanatları gibi kimıldadardı kollarını uzadılmış iki tarafa, ayaklarinnan da gösterärdi ölä örümäk, sansın kayardı döşemedä.

İkinci pazar günü oldu haftalık. Güveenin hem gelinin senseleleri, saadıçlar toplandılar gelinin anasında-bobasında. Konuştular bütün gün.

Gençu Dobri adadı gençlerä bir düvä, Anna sa – bir pipi edi pipiciklän. Taa baaşışladılar bir dolap hem bir kanape.

Saadıca verildi düzendä dokulu dolaplı abadan bir yaamurluk, astragan kara kuzu derisindän kalpak hem bir gölmek, naşaya sa – beş metra kaşmer hem bir çift emeni.

Güveenin anasına Dimitraya baaşışladılar örülmüş yapaa ipliindän kofta hem etek, fistan için plat bir dä kara şalinka, daykasına sa, Stepan Beylekçiyä, – bir donnuk plat hem gölmek.

Güveenin anası hem daykası baaşışladılar gelinin boba-sına bir çift çepiç, anasına da – 5 metra bürüncük bez hem bir çift emeni. Ayırıldılar biri-birindän ii keflän, yakın hısımnar gibi.

1942-nci yılda, ilkyazın Vançu çaarıldı Romıniyanın askerinä. Slujbasını yapardı Ploeşt kasabasında. Etiştıydi kapral artilerist bölüündä, ani koruyardı petrol sondalarını nemçelärlän birerdä.

İyün ayın ikinci günündä, Ayozlar Konstantin hem Elena eskiycä yortusuna karşı, Maşu duudurdu bir kızçaaz. Elbetki, naşası vaatiz etti onu Elena adınnan, ama hepsi deyärdi ona Lena, Lenacık...

Dimçuoglu Vançu büyük sevinmeliklän kabletti haberi, ani boba oldu, ama bozardı dirliini yasak gitsin aylesinä kızçaazını görmää, eşini üz-üzä kutlamaa, şükür etmää. Gün aşırı yazardı Maşuya kiyat, serinnedärdi canını, alifli laflarlan, derin duygularlan annadardı can sıkıntısını, darsıklıını.

Gençu Dobri hem Anna, Maşunun anası-bobası, çalışardılar Maşuya arka olmaa, yardım etmää büyük havezlän, can sıcaklınnan. Dobri öbür uşaklarınnan ekärdi Vançunun tarlalarını, toplardı bereketi. Anna da Maşunun kaynanasınnan yardım edärdilär ev işlerini yapmaa. Çalışardılar, ki Maşuya kalsın taa çok vakit bakmaa, büütmää uşacı

V

ÖLDÜRÜM

1942-nci yılda may ayın ilk pazertesi günü sabaalen Selküüdä aazdan-aza daaldı haber, ani geçän gecesi olmuş bir büyük krıma: öldürmüşlär Karavasili Paniyi, ani becerärdi kürkçülük zanaatını, angısını üürendiydi bobasından.

Pani bir genç, alçak boylu, uslu hem zayıf adamdı. Bezbelli sepi kokuları, ani hojma duyulardı içerindä, taa çok o odada, nerdä durardı sepi fıçısı koyun derilerinnän, yonarışlar onun saalıını. Genç adam dayma üüsürärdi.

Paninin eşi Girgina gözäl, eşil gözlü, büyük güüslü hem

biraz kalınca, oynaş görünüşlü karıydı. Beş yaş taa küçüktü kocasından. Uşakları yoktu. Karı mı kısırdı, osa adam mı yufkaydı, ama on yıl barabar yaşamakta uşakları olmadıydı.

Girgina büüdüydü fukaara ayledä. Bobası öldüydü, açan o doldurduydu on üç yaşını. Anasının ikinci kocası, Kemikli Ligor, çıraklık edärdi Sakallı Petridä. Onun ilk karısı öldüydü oftigadan. Kaldıydı yalnız on dört yaşında oolunnan. Bir yıldan sora evlendiydi dul karıyan, Girginanın anasının, angısı çalışardı un maşinasında süpürücü.

Uşaklar kalardılar evdä yalnız. Şkolaya gezmärdilär. Diil-dilär sınaşık işä tutunmaa. Tezdä aralarında başlamış yakın-nık olmaa.

Kızın anası bir gün ansızdan dönmüş evä da bulmuş onnarı yaparkan bu kötü işi. Fenalıklan düümüş kızını. Avşamnen taa fena cezalamış Todur on beş yaşında oolunu. Annaşmış bir çobannan alsın onu yardımcı tırlaya tokluları gütmää.

Açan Girgina doldurmuş on beş yaşını, evermişlär onu irmi yaşında delikanni anasız-bobasız yalnız çocaa, Karavasili Paniyä.

Girgina kalmış düşkün sevişä. Zayıf Pani onu kandırmamış. Onun için kötü laflar daalardı küüdä. Yatıp-kalkarmış başka adamnarlan. Bitki vakıtlar sevişärmış evli genç adamnan, Slavioglu Spiriyän.

Bu krimayı bildirmiş jandar postuna kâr öldürülmüşün karısı Girgina. Aalayarak annatmış, ani, sansın, bu gecä gecelemiş suratasında Terbeci Sultanada, bir dul uşaksız karıda da, döndüynän sabaalen evinä, bulmuş kocasını yatakta kesilmiş girtlaannan.

Sercent-major Vasile Balaur iki jandarlan gittiydi kürkçünün evinä. Aulun içindä orda-burda yuvarlanardı birkaç sepili deri. Patta döşektä, kuru kan içindä, yatardı ölü adam.

– Ne kaybeldi içerdän? – sordu Vasile Balaur ölünün karısına.

Hiç düşünmedään, bakınmadaan dolayına, Girgina osaat cevap verdi:

– Üç keptar, beş kalpak, dört sepilenmiş, paklanmış toklu derisi hem üz ley. Bu cevap şüpelendirdi sercent-majoru.

– Nezaman bu karı etiştirmiş saymaa kaybelän işleri. Ölä alatlan söledi laflarını, sansın ilerdän hazırlamış cevabı bu soruşa. Çalışêr inandırmaa, ani hırsızlar soymuşlar evi hem öldürmüşlär saabisini, – fikirlärdi sercent-major.

Döndüydü geeri posta ölünün karısınan. Bir jandarı braktıydı kürkçünün evindä korusun aulu hem beklesin Renidän kuvet organnarın temsilcilerini.

Plutoner Nikolae Marinesku açtıydı bir telefon Reni plasanın prokuraturasına da sölediydi, ne krıma oldu geçän gecesi Selküüdä.

Üülendän sora posta etiştıydı Renidän sorgu daavacı Niku Petresku da sercent-majorlan hem Girginaylan bilä gittiydi Karavasili Paninin evinä. Görgün olarak, o annadı, ani bu adamı öldürmüş ona yakın bir kişi, neçinki yoktu zorlamak izi güüdesindä. Olabilir, ani adamı öldürmüşlär uykusunda. O koydu soruş ölünün karısına:

– Sän mi öldürdün kocanı, kiminnän yaptın bu fenalıı?

– Vay, nicä aklınıza gelmiş bölä fikir! – şaştı şiret Girgina.

– Nerdeydin sän gecä vakıdında, açan öldürülmüş bu zavallı raametli? – devam etti sorgu daavacı.

– Bän geceledim suratamda Terbeci Sultanada, – cevap verdi raametlinin karısı.

Bu anda içeri girdi ölünün kakusu Varçi. Aalayarak, sıralayarak, o başladı yumuruklamaa Girginayı:

– Kancık, zulum, sän yavklunnan yaptın bu fenalıı, öldür-

dün kardaşımı!

– Kimdi onun yavklusu? – sordu Varçiyä Niku Petresku.

– Bütün maalä bilärdi, ani bu kancık yuvarlanardı karıcı Slavioglu Spiriylän, – yaşlarını yudarak dedi Varçi.

Sorgu daavacı buyurdu servent-majora Vasile Balaura tutuklamaa Slavioglu Spiriyi hem Terbeci Sultanayı. Balaur yolladı iki jandarı tutsunnar onnarı da getirsinnär jandar postuna. Kendisi sorgu daavacıylan, Girginaylan bilä döndü genä orayı.

Geçmediydi çok vakıt, açan etiştıydilər jandarlar da Slaviogluylan, kelepçeli ellerinnän, hem Terbeciylän.

Slavioglu Spiriyi kapadılar maazaya, Terbeci Sultanayı sa Niku Petresku başladı çekmää sorguya.

– Sölä bana, kadın, geceledi mi sendä büünä karşı kadın Karavasili Girgina? – sordu o.

– Da, geceledi, – dedi Sultana.

– Yalnız mıydı, osa Slavioglu Spiriylän bilä mi? – devam etti sorgu daavacı.

Sultana ilkin kızardı, sora üzü oldu kireç gibi bim-biyaz, ama topladı tezdä kendini da dedi, ki yalnızmış. Sorgu daavacı verdi izin sercent-majora temizlesin aklısını bu kanırık kadının.

Gördüynän rizina bastonu Vasile Balaurun elindä, Sultana başladı titiremää da osaat tanıttı, ani biläymişlär, ama gecä yarısından sora gitmişlär onun evindän.

Sorgu daavacı buyurdu Terbeci Sultanaya yazılsın sorgu protokoluna da salverdi gitsin jandar postundan. Hemen başladı sorguya çekmää Girginayı:

– Sölä, Karavasili Girgina, neçin hem nicä yavklunnan öldürdün kocanı?

– Bän onu öldürmedim. Döndüynän sabaalen evimä, buldum onu ölü, – korkusuz bakarak sorgu daavacının

gözlerinä, cuvap verdi Girgina.

– Sän işittin mi, ne söledi Terbeci Sultana? – ekledi Niku Petresku.

– O söledi yalan korkudan, – bir kıpımda dedi Girgina.

Sorgu daavacı verdi izin sercent-majora düüsün bu karıyı tanıtsın kabaatını deyni. Vasile Balaur büük zevklän başladı rizina bastonnan düümää Girginayı, ama o bir ses çıkarımadı. Çetin sıktı dişlerini, gözlerindän akardı yaşları, ama susardı.

Sorgu daavacı annadı, ani olmayacak kolay çözmää bu inat hem naalet karının dilini. İki jandar götürdülär Girginayı maazaya da getirdilär sorgu odasına Slavioglu Spiriyi.

– Neçin hem nicä Karavasili Girginaylan bilä öldürdünüz onun kocasını, Karavasili Paniyi? – verdi Niku Petresku hep o soruşu, nasıl taa ileri Girginaya.

– Aklım ermeer, netürlü öldürmök için gider laf, – cuvap verdi Slavioglu.

– Bizdä yok şüpä, ani sän Karavasili Girginaylan bilä yaptın bu krimayı. Eer tanıtmarshan kabaatını, sora çok pişman olacan, – devam etti sorgu daavacı.

– Bän yapmadım bu kabaatı, onuştan yok ne tanıtmaa benim tarafımdan, – tutnuk seslän dedi Slavioglu Spiri.

Onu başladıydılar zeetlemää halizdän. İlkindän, brakıp çiplak, çok düüdülär bastonnan. Slavioglu susardı. Ama, açan başladılar sokmaa tırnakların altına iineleri, kıştırmaa kapuyulan parmaklarını, çözdülär dilini.

O annatı, nicä kürkçünün karısınnan bilä koymuşlar neetinä yapmaa bu canavarlıı. O günnär Pani hastaymış. Girgina onu „ilaçlarmış” haşış çiçään suyunnan da sora çok vakit uyuyarmış. Geçän gecesi da Karavasili Pani uyuyarmış, açan Slavioglu Miti usturaylan kesmiş gırtlaanı.

Bir aydan sora oldu daava İzmayılda. Slavioglu Spiriyä

kesildi irmi iki yıl kapan yapmaa, Karavasili Girginaya – on beş yıl.

Kapan yapardılar Romıniyada Doftana'da.

VI

KIRMIZI ASKERİN BAŞARILARI

Günduusu frontta naşt Germaniyanın askeri 1943-üncü yılda halizdän kaybedärdi düüşleri. Yanvarda hem fevralın ikisinä kadar Stalingradta, sora da avgustun ikinci yarısında Kurskta Kırmızı Asker ensediidi onu.

Stalingrad düüşleri başladılar iyül ayın 17-sindä da devam ettilär altı buçuk ay. Kasabada düüşlär gidärdilär diil sade herbir sokak için, yapı için, ama yapılarda da herbir kat, herbir oda için.

Noyäbrinin 19-unda Stalingradta, kasabanın dolayında, Don hem Volga derelerin arasında, faşist Germaniyanın büyük stratejik asker birliklerin grupası kuşaklandı Kırmızı Askerlän da 1943-üncü yılın fevral ayın 2-sinä kadar yok edildi – öldürüldü, esirlää alındı.

Stalingrad kasabasında alındı esirlää 6-ncı asker birliin kalıntıları: 90 bindän zeedä kişi, başkomandanı feldmarşal Fridrih Paulüs – "Barbarossa" planın avtorların birisi, başka generallar.

O zamana kadar Romıniyanın iki asker birlikleri katılmış-tılar kannı düüşlerä Odesada, Kırımında, Kafkazda, Stalingradta. Yakın 300 bin romın askeri öldürülmüş, kesikli olmuş, esirlää düşmüş o düüşlerdä, taa çoyu Stalingradta. Bundan sora onnar, nicä İtaliyanın hem Macaristanın birär asker birlikleri dä, gerçektän kaybettilär önemeni cenk guçu gibi.

İnsannın istoriyasında Stalingrad savaştın büyüklünä

uydurmak yoktur. Kırmızı Asker hem vermaht birerdä o düüşlerdä kaybettiydilär 2 milion kişidän zeedä: bir milion üz bin Sovet Birliin askeri dokuz üz bin dä Germaniyanın askeri.

Stalingrad düüşlerini kazanmak için Kırmızı Asker bütün dünyada, ayırı Europada hem Amerika Birleşik Ştatlarda, şanı olduydu.

Stalingrad hem Kursk düüşlerindän sora stratejik inişativası geçtiydi heptän Kırmızı Askerin tarafına.

Selküüdä romın kuvetlerin kendini kullanmaklarına bakarak, annaşılardı, ani işlär cenktä zor halda bulunêr onnar için. Ay-aydan front taa çok yaklaşırdı Nistruya, Basarabiyaya. Selküüdä olardı türlü kötü işlär. Taa fena götürüldilär kendilerini jandarlar hem başka romın izmetçileri.

Bir avşam Gençü Dobrinin Sofi kakusunun 17 yaşında oolu, Vasi Daacı, şıladarmış cep fenerciinnän, dönärkän kafadarından evinä. Ona karşı çıkmış jandarlar da götürmüşlär onu posta. Sercent-major Vasile Balaur bütün gecä zeetlemiş onu. İstärmiş sölettirmää, ani o Sovet Birliin şpionu da butürlü verärmiş nişan Kırmızı Askerin aeroplanlarına annasınar, angı tarafta bulunêr Galaş kasabası, yada Cürcüleş-Galaş köprüsü. Almış kabaatsız çocuun saalını. Çüp-çürük yapmış üzünü, arkasını, butlarını.

Sercent-major Vasile Balaur bilinärdi artık Selküüdä nicä bir fena, sert adam. Yırtıcı hayvan sınaşıklınnan zeetlärdi o kişileri, kim düşärdi onun elinä.

Sabaalen sercent-major saat raport vermiş plutonerä, Nikolae Marineskuya, ani bu gecä jandarlar tutmuşlar bir şpion. Gördüynän önündä bir çiftçi olanı, angısı gücülä durêr ayakça, plutoner sormuş:

– Sercent-major, sän karşı geldin mi makar bir kerä haliz şpionnan? Hemen kolver bu zavallıyı gitsin evinä, eer etişär-sä kuvedi. Cep fenercii ko kalsın burada!

Vasi iki hafta durduydu döşektä, ilaççı babular gücülä koyduydular onu ayaa.

On edi yaşında çocukları, asker adaylarını⁹, toplardılar instruktıyaya, edensinnär asker becerikliini deyni. Onnarın komandanıydı üüredici Başçavancı Petri. O ikidä-birdä şamarlardı, sopalardı onnarı. Şkolada üürenicilärlän dä ölä götürärdi kendisini. Bu sayılardı bir sıradan iş o vakıtlar.

Açan Kırmızı Asker etiştıydi Nistruya, bir küülü asker adayı Osmanoglu Evgeni, Gençü Annanın Kireki kakusunun oolu, demiş koldaşlarına:

– Kalmadı çok dayanmaa Başçavancı Petrinin dayaklarına. Tezdä gelecek ruslar.

Bu lafları işitmiş Başçavancı Petri. İzin vermiş Evgeniyä yaklaşsın onun yanına, istemiş tekrarlasın taa bir kerä, ne demiş koldaşlarına.

– Afedin, domnule komandan, aklım ermeer, ne istärsiniz bendän, – cuvap vermiş Osmanoglu Evgeni.

– Aklın mı ermeer, soysuz bolşevik? – demiş Başçavancı Petri da başlamış düümää onu zurnaylan kafasına. Bir kıpım da doldurmuş çocuu kannan. O urmaklardan zurna ezilmiş, bükülmüş, e nasılmış çocunun kafası?

O gün Selküüdä bulunardı Renidän bir kapitan. Geldiydi inspektıya yapmaa, bakmaa, nicä hazırlêêr slujbaya gençleri instruktur.

Başçavancı Petri savaşarmış almaa kapitanın pistofunu, kurşuma urmaa Osmanoglu Evgeniyi deyni.

– Sän ne kaybettin aklını mı, instruktur? – demiş ona kapitan, – Nicä sän kıyışêrsın koymaa elini benim kendi silähıma? Alma ölä serioz esaba herkerä, ne söleer bu taa

⁹ Asker adayları – допризывники

pişmemiş gençlär!

Ölä kurtulmuş Osmanoglu Evgeni bir hatalı seremcedän.

Andrey hem Angelina kakusu bitirdilär üçüncü klası. Andreyin yoktu gözü görsün fena ay popazı Konstantin Kojokaruyu. Religiya uroklarında o düüyärdi uşakları sopaylan auçlarına. Bir kerä geldiymi Andreyin da sırası. Söleyämediydi nicä düşer Noyun gemisi için.

Andrey islää üürenärdi. Hepsindän çabucak çözürdi arifmetika uroklarında problemları, hızlı esaplardı, ama beenmärdi religiya uroklarını. Ona zor gelärdi annatmaa Bibliyanın yazılarını, neçinki bilmärdi taa derindän romın dilini.

Makarki ofițial olarak düümäk şkolalarda yasak edilmişti taa 20-nci yıllarda, üüredicilär düüyärdilär üürenicileri, açan uroklara hazırlanmardılar evdä, yada seslemärdilär üürediciyi: şamarlardılar, urardılar sopaylan auçlarına, dizçä tutardılar klasın önündä. Klaslarda vardı çok ikinci yıla kalan üürenici. Üüredicilär taa çok onnarı düüyärdilär. O çocuklar, kızlar Andreydän birkaç yaş taa büüktülär, istemärdilär şkolaya gezmää, becermärdilär uroklara hazırlanmaa. Gelärdilär şkolaya sade onuştan, neçinki koyardılar amenda o aylelerä, kim yollamardı şkolaya 15 yaşından aşaa uşaklarını.

Zakona görä, hepsinin borcu vardı üürensin dört klas. Türlü şiretliklän çok aylä başı annaşardı primarlan yada direktorlan da alardı büük uşaklarını şkoladan çiftçilik etmää.

Çırak aylelerdän üürenicilerä deyni Karamiti Mälçunun evindä vardı kantina, nerdä onnar alardılar üülen ekmeeni.

*

1944-üncü yılda avgusta Kırmızı Asker hazırlardı İaş-Kişinöv düüş operatıyasını.

Romıniyada kral Mihay I, ona candan baalı ofițerlärlän

hem askerlärlän, angıları bulunmardı frontta, avgustun 23-ündä uzaklaştırdı İon Antoneskuyu kuvettän, koydu onu hükümetinnän bilä kapana da izin verdi Romıniyanın askerinä katılsın düüşlerä Kırmızı Askerlän birerdä nemçelerä hem macarlara karşı. "Uzlaşmak Konvenşiyası" sa, bakarak Romıniyanın geçmesinä Birleşik Milletlerin tarafına, yazıldıydı irmi gündän sora, sentäbrinin 12-sindä. Bu aralıkta Romıniya ofițial hep sayıladı Sovet Birliin duşmanı.

Avgustun 22-24 günnerindä Kırmızı Asker başarılı bitirdi İaş-Kişinöv düüşünü. Frontta bulunan romın askerleri silähsiz edildlä da alındılar esirlää. Onnarın arasından çoyu kaybeldi lagerlerdä. Ölä frontta askerlär kralın vakitsiz kararınnan halizdän kurban oldular.

Selküüyün gün batısı tarafından, Kişinöv-Reni şöşesindän biri-biri ardısora durmadaan geçärdi nemçelerin tankları, maşinaları.

Gençu Dobrinin bir hektarlık tarlası bulunardı şöşenin öbür tarafında. O uşaklarınnan ikinci kerä kazdıydı papşoyları da avşamnen dönärdi taligasınnan evinä. Ancak bulduydı bir aralık geçmää şöşeyi.

Romıniyanın zaabitleri alatlan gidärdilär Basarabiyadan, Bucaktan. Bitki günnär Gençu Dobri hem Andrey taligaylan, beygırlärlän durardılar saklı baada, doz-dolay sarılı büük ceviz hem başka meyva aaçlarınnan. Dobri sakınardı, taligası läüzım olmasın birkimseyä romın kuvetlerindän kaçmaa Romıniyaya deyni. evä döndülär ozaman, açan Sovet Birliin kuvetleri heptän erleştilär küüdä.

*

Sovet kuvetleri rayondan Selküü sovetin başına koyduklar genä bir küülüüyü, ani okumaa-yazmaa bilmärdi – Kalın Toduru. Onun yardımcısı olduydu Turlak Trifun, Karaseni

Dimçu da – vergi toplamaa cuvapçı, ilk sırada naturaylan. Bu kişilerä Kurtä Marțiala 1941-inci yılda Kişinövda Sovet kuvetlerinnän iş birlii için karar alındıydı cezasız kalsınar. Kalın Todur pek çalışardı beendirmää kendini Sovet kuvetlerinä, kalın üzlüydü küüdaşlarınan, pek hodul adamdı.

Enidän tertiplendi küüdä çırak hem karı sovetleri, kom-somol baştaki organizaşiyası serbezli, işä az sınaşık çocuk-larlan.

On kişiyi fukaara aylelerdän koydular istrebitel tüfeklän. Küülülär çok şaşardılar, ani o kişilerin arasından kimisi primariyada gardistlik ettiydi romınnarın vakıdında 1940-inci yıldan ileri. O kişilerä emir verilärdi yok etmää duşman soldatlarını, ani kalmışlar frontun ardında da saklanardılar baltada, daalarda. Gezärdilär çırak, karı sovetlerin temsilcilerinnän, komsomollarlan bilä aaramaa çorbacılar da saklı terekä.

Kırmızı Askerin maasuz bölüü da aarardı frontun ardında kalan duşman soldatlarını.

Sentäbrinin ortasında küüyün kenarında yaşayan çorbacının aulunda urmuşular kurşuma bir tatar simalı genç adamı.

O maaledä yaşayannar toplandıydılar görmää ölüyü. Ordaydı Andrey dä.

Ev saabisi annadardı:

– Gördüm, nicä bir kişi giyimni şivil rubalarlan kaçêr evimin tarafına dooru. Onu koolardı üç atlı asker maavi rubalarlan, avtomatlarlan ellerindä. O erif girdiydi içeri dä saklandıydı sobanın ardına. Hemen etişti askerlär. Söledim, nereyi saklandı o şivil adam. Soldatlar çıkardılar onu içerdän aul içinä. Biri, üç yıldızlı pogonnarlan, uşaklarımın önündä, soktu avtomatın borusunu aazına da ateş etti...

Erdä up-uzun kan içindä yatardı ölü adam. Açık aazında

görünärdi falanmış dişleri. Kolunda dirseenä yakın kara tıfıralarlan yazılıydı bir uzun nomer. Ölä nişan koyarmışlar nemtelär lagerlerdä Kırmızı Askerdän esirlerä.

Andrey getirdi aklına, ani iki yıl geeri şkolanın yanından geçärdi bir taliga ölüylän koşunda. Ölü giyimniydi asker rubalarinnan, kırmızı yıldızlı kaskaylan güüsündä. Onu urmuştu kurşuma nemtelär garada, demir yolun boyunda. Kimsey bilmärdi, ne aararmış Kırmızı Askerin soldatı orada, açan front çok uzaktı Nistruya.

Nemtelär çekilärkän Basarabiyadan, Bucaktan, attıydılar havaya demir yolunu, köprüleri. Sovet kuvetleri dolay küülerdän gençleri götürärdilər yardım etsinnär düzmää onnarı.

Bir Selküülü delikannı gözäl çocuk Todi Vasi, urulduydu kurşuma köprüdä. Koldaşları sölärdilər, ki tüfek patlaması işidilmiş baltanın tarafından. Ölä ki istrebitellär pek yorulmardılar aaramaa duşman soldatlarını. Taa üstünä dayma sarfoş olardılar varlıklı çorbacılar da.

Baalarda, otlukta çok mina koyulmuştu. Bilinmärdi, kim yapmış bu fenalıı: nemtelär mi, romınnar mı, kırmızı askerlär mi, ama birkaç insan, uşak öldüydü, yaralı olduydu o minarlarlan. Geberärdi hayvannar da.

Bir gecä küüdän uzak tırlaya, neredä çobannık edärdi üç serbezli, bıçakçı kişi, gelmiş üç soldat giyimni nemtä asker rubalarinnan, tüfeklärlän omuzlarında. İstemişlär doyursunnar onnarı. Çobannar koymuşlar sofraya ekmek, piinir, nur hem bir çölmek şarap. Aaç, yorgun soldatlar imişlär doyunca, içmişlär şarabı da yıkılmışlar uyumaa, ama başka uyanmamışlar. Çobannar öldürmüşlär onnarı uyuyarkan.

Bu "iitlik, kıyaklık için" hepsi kablettiydi medali "За доблесть".

*

Romın askerin düüşlerinä nemçelerä hem macarlara karşı katıldardı Basarabiyadan soldatlar da, angıları yapardı slujbasını Romıniyanın askerindä: moldovannar, gagauzlar, bulgarlar.

Dimçuoğlu Vançu düüştüydü iki hafta Transilvaniyada artilerist bölüündä macarlara karşı.

Sovet Birlii istediydi Romıniyadan, ki Basarabiyadan soldatlara demobilizaŋıya olsun.

Tezdä moldovannarı aldılar Kırmızı Askerä da soktular fronta. Oktäbri ayında çaarılmış Kırmızı Askerä Tişa da, angısı ancak doldurduydu 18 yaşını. Gagauzlara hem bulgarlara sa inan yoktu. Onnarı almardılar askerlää. Bekim onuştan, ani Bulgariya o cenktä Germaniaylan baalaşık devletti, türk soyların arasından da Kırımın, Kafkazdan çok kişi nemçelerä pay tutmuştu.

1944-üncü yılın mayın 15-25-indä Kırımın tatarları kaldırdılar da götürdülär Uzbekistana hem Kazahstana.

İşidilärdi, ki olabilir kaldırılınsın Bucaktan gagauzlar da, ama bu haberläer gerçekenmedilär. Bezbelli alındı esaba, ani gagauzlar diil musulman, ama ortodoks hristiyan dinini inanêrlar, kimseyä pay tutmadılar.

Gençu Andrey işittiydi da dayma kendisi sölärdi bir politika cümbüşünü.

Aşırıdan bir kişi sormuş yaşta gagauza, ii hem çalışkan çorbacıya:

– Angı zamanda taa iidi yaşaman, kral romın zaabitliindä mi, osa Sovet Birliindä mi?

Bu soruşa yaşta gagauz ölä cevap vermiş:

– Ozaman, açan kral romın kuvetleri giderdilär, sovet kuvetleri dä taa gelmeerdilär.

Bu lafların ölä maanası var. Öteekilär dä, bunnar da dayanardılar gagauzları okadar, nekadar vakıflan ödeyärdilär

vergilerini, uslu götürärdilər kendilerini. Umurlarında yoktu ilerlesin onnarın naşional kulturasi, kullanılsın ana dili, sayılsın adetleri.

Dimçuoglu Vançu güzün döndüydü küüyä. Seftä görärdi kızçaazını Lenacı. Aldıydı onu kucaana, öptüydü yanacıklarını, sora da, onunnan kucaanda, sarmaşıp Maşuylan, çok kerä büyük havezlän, alifli duygularlan öptüydü yanaklarını, dudaklarını. Dinnendiynän birkaç gün, tutundu çiftçilik işlerinä. Soldatlık hem cenk diiştirmiştilär Vançuyu. O görü-närdi şindi taa pişmiş, taa görgülü yaşlarına bakarak. Ama hep ölä duygulu sevärdi Maşuyu, sevärdi kızçaazını, sayardı anasını. Anası da, karısı da duyardılar, ki Vançu haliz ev saabisi, haliz çorbacı, da onun aazına bakardılar.

Gençu Vasilina ancak bitirdiydi iki klas Kişinöv Eparhial Pedagogika Şkolasında, açan Basarabiya genä alındı 1944-üncü yılın avgust ayın bitkisindä Sovet Birliin içinä. Üüredicilər gittiydlär Romıniyaya.

Sovet Birliin kuvetleri yolladılar üüredicilik kursalarına o gençleri, angıları bitirmişlär birkaç klas lişeydä, pedagogika şkolasında yada gimnazıyayı. Onnarın arasında bulunardı 16 yaşında Vasilina da, ani sora çalışardı üüredici Selküüdä. Hep ölä oldu üüredici Karanfil Mişa da.

Üürenim yıl başladı oktäbrinin 15-indä. Hepsi üürenicilar tekrarlardılar bitki klası, üürenärkän romın şkolasında. Onuştan Andrey hem Angelina Gençu, makarki üürenärdilar pek islää, enidän gezärdilər 3-üncü klasa. Zavallı Angelina ikinci kerä tekrarlardı klasları.

Üürenilärdi şkolada moldovanca, Nistrunun sol tarafında yaşayannarın lafetmäk dilindä, rus alfavitinnän. Uroklar geçärdilər meraksız. Üürenmäk kitapları, tefter, kalem, karandaş, tebeşir yoktu.

Karanfil Mişa ilk kişiydi Selküüdä, ani olduydu Sovet

Birliin Komunist partiyasının azası da az vakıttan sora geçtiydi çalışmaa instruktur Komunist partiyanın rayon komitetindä.

*

Şindi cenk vakıdında kin duyulardı hererdä. Küüdä olardı çok kötü işlär. Kapadıydılar primarı Todi Evgeniyi, onun yardımcısını Daulcu Vasiyi, o kişileri, kim primar ayırılmış romınnarın vakıdında, 1920-1940-ıncı yıllarda, kimin vardı ilişikli romınnarın kuvetlerinnän 1941-1944 yıllarda.

Tezdä işidildi, ani saalam, diil büük yaşta adam, Todi Evgeni ölmüş kapanda Kahulda. Hep ölä ölärdilər kapanda başka kişilär dä Selküüdän, bütün rayondan. Aylelerinä kimsey cuvap vermärdi, nedän yok olêrlar onnarın kocaları, bobaları hem nerdä mezarları. Şüpeli durardı hepsi, kim sayılardı varlıklı çorbacı.

Küülülere genä koyulduydu büük vergi, yıl sa diildi bereketli, ama zaabitlär saymardılar bunu önemni. Çırak sovetin temsilcileri, komsomollar gezärdilər auldan-aula, evdän-evä istrebitellärlän bilä. Hepsinä sorardılar:

– Nerdä saklı tutêrsınız terekenizi? Verin kendiliinizdän! Eer bularsak saklı terekä, ev saabisini sokacez kapana, terekeyi dä alacez bitki teneyä kadar!

Ölä dä olardı. Komisarlar genä başladıydılar sorguya çekmää varlıklı aylelerin başlarını. Dayma çaarıları rayona Gençü Dobri dä. Dönärdi evinä kapsık, yorgun, dürük. İkinci günü, ükledip taligayı terekäylän, götürärdi vergisini. Hep ölä götürärdi yaanı, yımırta, süt, piinir, yapaa. Karısı Anna sorardı ona:

– Sölä bana, Dobri, neylän doyuracez uşaklarımızı kışın? Dobri brakardı bu soruşu cuvapsız. Sade taa aşaa iildärdi kafasını.

Küüdä tuz, sabun etişmärdi. Başladıydu tif salgını.

Dekabridä hastalandıydı Andrey hem Angelina. Andreyin hastalılı taa aar geçärdi. O dayma kaybedärdi kendini, ama naz taa çok Angelina yapardı.

– Sıcak, pek sıcak geler bana, bunalêrim! – deyärdi o.

Anası yattırardı Andreyi sobanın boyuna, Angelinayı da – pençereyä yakın. Az vakittan sora Angelina genä aalaşardı:

– Üşüdüm, pek üşüdüm, dondum! Onu geçirärdilär sobanın boyuna, Andreyi dä – pençerenin tarafına.

Andrey hiç tutmardı aklında bu oluşları. O bilmärdi, ani anası umut etmärdi, ki o alışacak. Bilmärdi, ani anası tutuşturmuş kandilcii hem hazırlamış mum, günnük ona deyni. Ama Allaa korumuş Andreyi bölä eceldän. Bir aydan sora o başladıydı alışmaa. Taa ileri alıştıydı Angelina

iki buçuk ay Andrey hem Angelina gezmediydilär şkolaya. Baştan onnarın klasın üüredicisiydi Mariya Vasilyevna Paskal – bir akıllı, ii kalpli delikannı kız. O evlendiydi aşırı küüdän bir üürediciyä, da onun erinä geldiymi Burka Vasili Vasilyeviç – az bilän, ama hodul hem inat delikannı çocuk.

Andrey beenmediydi onu taa ilk gündän. Uroklar geçärdilär bıktırıcı bir halda, can sıkıntısınnan, ilk sıradan aritmetika urokları. Ne savaşıardı annatmaa üüredici, Andrey artık bilärdi romın şkolasından. Ancak bitirärdi Vasili Vasilyeviç yazmaa aritmetika ekzersizlerini yada problemasını tablada, Andrey hemen sölärdi çıkışlarını.

– Gençü, bän sana sormadım, – kızardı üüredici, – taa bir kerä ölä yaparsan, uradacam klastan!

Andrey susardı. Urok bitärdi, ekzersizlär hem problema kalardılar çözülmelik.

Front gün-gündän uzaklaşardı Basarabiyadan. Düüşlär gidärdilär aşırı devletlerin teritoriyasında. Gagauzların arasından yakın kimsey bulunmardı cenktä, onuştan o az duyu-

lardı Bucakta, Selküüdä.

Kimikerä küüyün içindän geçärdilär Kırmızı Askerin bölükleri, ani gidärdilär fronta. Erleşärdilär küüyün kenarında, ceviz aaçlıında, çadırlarda. Gençecik soldatlar, genç ofițerlär koolardılar ayak topunu, güreşärdilär biri-birinnän, çalışardı-lar bezbelli unutmää, ne bekleer onnarı frontta.

Maalenin uşakları, aralarında Andrey dä, toplanardı onnarın dolayına, meraklan gözedärdilär oyunlarını. Açan alardılar üülen ekmeeni, arpa bulgurundan kalan kaşayı verärdilär uşaklara. Diil küücä imäk pek datlı gelärdi onnara.

Açan askerlär gidärdilär Selküüdän, cevizliktä kalardı çok avtomat patronu. Andrey doldurardı cebini onnarlan da getirärdi evä. Kakardı sopaylan patronu bir kütüün çatlaana. Başka incä sopaya kakardı küçük incä enser da koyup enserin sivrisini patronun kapsulasına, urardı ilk sopaylan enserä. Patron patlardı. Kurşum girärdi derin çatlaa, patron borusu sa uçardı yukarı. Bu riskli işi Andrey yapardı yalnızkan evdä, ama bir kerä, açan bobası hem anası yıslardılar zarzavatları başçada, tekrarlardı bunu. İşidip patron patlamasını evin ardında, bobası bir solukta etiştirdi yanına. Andrey seftä hem sade ozaman aldırdı bir şamar boba-sından.

– Eer yaparsan taa bir kerä bu işi, çıkarıp donnarını kızardacam kışını kayışlan, – dediği pek üfkeli Dobri. Sora eklediği: – Çabuk getir burayı kalan patronnarı!

– Afet beni, boba! – yalvardı Andrey kekeleräk. – Te bu torbacıkta hepsi patronnar. Bobası attırdı onnarı kenefä.

1944-üncü yılda güzün 18-45 yaşında çocukları hem adamnarı zorlan götürärdilär hayvannar için vagonnarda

Rusiyaya zavodlarda yada şahtalarda işlemää. Çok gagauz aylesi kaldıydı ev saabisiz.

Gençu Dobriyi aldıydı un maşinasının direktoru, cenk invalidi Motorin Boris Arkadyeviç izmet etmää maşınada taligasinnan, da o kaldıydı evindä. O adamın ensesindä vardı bir geniş yara izi, yan tutardı kafasını. Gençuyulan bilä izmet edärdi taligalarinnan taa iki küülü. Direktor ödeşärdi onnarlan 50 kila unnan hem 100 kila kepeklän, beygirleri doyurmaa deyni bir ayda. Elbetki bu ödek pek azdı onnarın işinä bakarak, ama kayıl olduydular yanaşmaa gitmesinnär Rusiyaya deyni. Yaşardı o adam iki karıylan birerdä Armancı Örginin evindä. Karılar da çalışardılar un maşinasında. Biri buhalterdi, öbürü dä – kantarcı. Geldiydi onnar direktorlan bilä Dubasar kasabasından.

Yazın bir gecä direktor buyurmuş izmetçilerä herbiri ükletsin taligalasına unnan dolu beş çuval da götürsünnär Dubasar kasabasına.

Tezdä bu haber etiştıydı küü hem rayon kuvetlerinä da direktoru karırlan hem izmetçileri kapadıydılar. Tutardılar onnarı kapalı rayon milişyanın yapısında. Orda rayonun prokuroru onnarı sorguya çekärdi.

İki haftadan sora zorladıydılar izmetçilerin aylelerini iki taligaylan gitsinnär rayon milişyasına götürmää kapancıları Kahulda kapana. Andrey, on bir yaşında uşak, ortak olduydu başka izmetçinin oolunnan, 16 yaşında Yaniylän, da koştuydular birär beygir iki taraftan Gençuların taligasına. Öbür taligacı kendi beygirlerinnän olduydu üçüncü izmetçinin evli kardaşı ilişka. Alçak boylu hem korkak adamdı. Koyduydular taligalarına bir günä alaf hem em beygirlerä için da çin-sabaalen yollandıydılar Selküüdän. Güneş artık başladıydı kızdırmaa ortalı, açan etiştıydilär rayon milişyasına.

Üülenä yakın çıktılar yapıdan kapancılar. Elleri baalıydı.

Onnarın ardından, tüfeklärlän ellerindä, gelärdi dört milişiyacı hem iki asker. Gençü Dobri, Yaninin bobası hem iki milişiyacı pindilär Andreyin taligasına. Üçüncü izmetçi, bir karı hem taa iki milişiyacı pindilär ikinci taligaya. Direktoru öbür kariylan, ani un maşinasında buhalterdi, pindirdilär bir başka, diil Selküüdän, taligaya. Onnarın ardından pindi o taligaya iki asker.

Dobri öptü oolunun yanaklarını. Andrey ancak tutardı kendini başlamasın seslän aalamaa, akardı sade yaşları. Dobri zabunnamıştı. Üzü, elleri olmuştular kireç gibi beyaz, kızarmış gözleri sulanardı güneştän. İki hafta, kapalı durarak kıstav kamerada küçücük parmaklıklı pençeräylän dolu kapalılarla, yufkalamıştılar saalını. Doymardı bakmaa oolunun üzünä, maavi gökə, eşil dolaylara.

– Ne var evdä, oolum, nicä mamunun, kakuların saalıkları? – sordu Dobri.

– Hepsi islää, boba, ama mamu, bizdän saklı, dayma aalêêr, – cevap verdi Andrey.

Çıktıynan rayon küüyündän, milişiyacılar hem askerlär boşladılar kapancıların ellerini. Onnar annardılar, ani yolda bu kişilär kuşkuluk uyandırmêêrlar.

Avşamnardı artık, açan etiştıydilär Kahulda kapana. Taa girmedään kasabaya, genä baaladıydılar kapancıların ellerini.

– Kal saalicaklan, oolum, unutma, ani sade sänsin şindi adam ayledä. Seslä ananı da yap adam işlerini, nicä düşer evdä, – dedi Gençü Dobri ooluna.

Andrey bişey sölämediydi, o sessiz aalardı. Sade kafasınan veriydi nişan bobasına, ani annadı onu.

Doymurduynan biraz beygirleri, taligacılar yollandılar geeri. Andreyin hem Yaninin beygirleri hızlı kaçardılar evä dooru. Sansın 40 km yol hiç yorultmamış onnarı. Olduydu karannık da öbür taligacı görünmardı onnarın ardında.

Üçüncü taliga dörd miliþiyacıylan yok olduydu ildä. O gecelerdä ay geç duardı. Yarım yolda, Kahul kasabanın hem N rayon küüyün arasında, bir moldovan küüyündä, öbür taligacı etiþtiydi onnarı. Kekeleräk o danıþtıydı çoçuklara:

– Neçin ölä alatlêêrsınız? Te benim taligamda çatladı bir tekerlään şınası da bän zor-zoruna etiþtim sizi. Hadi kalalım gecelemää bu küüdä. Sabaalen düzdürücäm çingirdä tekerlää da gidecez bilä küüyümüzä.

Yani hem Andrey, elbetki, kayıl oldular. Küüdä siirek evdä yanardı kerosina lampaları. İlişka yalvardı birkaç ev saabisinä kabul olsunnar koymaa taligaları onnarın auluna, ama kimsey kayıl olmadı. Sade küüyün kenarında bir fukaara evin saabisi dedi:

– Girin, er var.

O adam yaşardı yalnız. Yolcular boşladılar hamutları taligadan, çıkardılar beygirlerin aazından demir aazlıkları da baaladılar onnarı edeklän koşa. Koydular önnerinä kalan alafı da yattılar koşta uyumaa. Yorgun Andrey hemen daldıydı uykuya, uyuklardı Yani dä, ama İlişka, artık pişmiş adam, durardı kuşkulu. Gelmediydi onun hesabına, ani o ev saabisi ölä kolay kayıl oldu kabletmää onnarı auluna. Onu uyku tutmardı. Küüdä süünärdi bitki şılaklar. Göktä peydalandıydı ayın oraa. Ev saabisi hep girip-çıkardı içerdän. Nesä brakmardı onu raada. Şüpele İlişka denedi, ani gecä yarısından sora o erif nacaklan elindä çıktı auldan. O cabucak uyandırdı Yaniyi hem Andreyi, söledi onnara şüpesini.

Andrey koştı beygirleri tuligasına, Yaniylän İlişka sa söktülär öbür taligayı da üklettilär Andreyin taligasına. Hızlı çıktılar o fukaara evin aulundan da yollandılar rayon küüyünä dooru.

Ne fenalı koymuştu neetinä fukaara evin saabisi kaldıydı annaşılmadık. Ertesi günü sabaalen ettiþtiydilär

Selküüyä. Küülülär meraklan siiredärdilär bu fasıl üklän taligayı...

On gündän sora, sabaaya karşı, Gençü Dobri hem öbür izmetçilär yayan döndüydülär evlerinä. Onnarı kolvermişlär kapandan ilerki günü avşamnen beklesinnär Selküüdä daava kesmesini. Un maşınanın direktoru hem karılar kalmışlar kapalı.

Fevral ayında olduydu daava. Direktora kesildiydi varlıklarını alançlan 8 yıl kapan yapmaa, karılara da 5 yıl. İzmetçilerä kesildiydi ödemää amenda on beş bin rublä kişi başına, ölä kabaatsız olarak, ama bu diildi çok para o zamanda.

Eer bulaydılar, ani zarar yapılmış cenk vakıdında devletä, olabilirdi direktora kesilsin ölüm cezası. Taa aar ceza beklärdi ozaman öbürlerini dä. Ama sorgu daavacılar bulmuşlar, ki zarar yapılmış aldatmaklan çiftçilerä. Te kesilmiş, ki o zarar ödensin devletä kapannıların varlınnan hem izmetçilerin amendasınnan.

VII ENSEYİŞ

Sovet Birliin baalaşıkları, Amerika Birleşik Ştatları hem Büük Britanya, 1944-üncü yılın iyün ayın 6-sında çin-sabaalen başladılar stratejik operatıyasını asker çıkarmaa La-Manş su kanal üstündän Normandiyaya (Frantıya), açmaa günbatısı tarafında ikinci frontu Germaniyaya karşı.

İki buçuk ayın içindä çıkardılar üç milion asker tanklarlan, toplarlan, başka türlü silählarlan. Bu oldu en büük asker çıkarmak istoriyada da büünä kadar ölä olay tekrarlanmadı. Frantıyanın karşı gelmäk askerinnän birerdä az vakıtta kooladılar nemçeleri Frantıyadan da etiştilər Germaniyanın

sınırına.

Bu üzerä Germaniya zorlandı çıkarsın askerinin bir payını günduusu frontundan – faydalı oluş Kırmızı Askerä deyni.

Ortaya çıktı soruş, kim okupat edecek Berlini: günbatısı baalaşıklar mı, osa Sovet Birlii mi?

Kırmızı Asker 2,5 milion askerlän, 41600 toplan, 6300 tanklan, 8400 aeroplannan aprilin 16-sında başladı Berlin operatıyasını. İkinci Dünya Cengindä bu oldu en büyük hem en kannı savaş operatıyası. Her gün ölärdi ortalama 15 712 kişi. Kaybedip 361367 soldat hem ofiţer, mayın 8-indä Kırmızı Asker başarılı bitirdi cengi Evropada Germaniyanın kapitulätıyasınan. Üzerä 1945-inci yılda may ayın 9-uncu günü oldu Enseyiş günü.

Aprilin 30-unda Hitler kendini urmuştu kurşuma, iki gün ileri dä İtaliyada partizannar öldürmüşlər Mussoliniyi. Ölä bittiydi iki faşist öndercinin ömürleri, ani başladıydılar bu en kannı cengi Evropada hem Afrikada, angısında öldürüldüydü 40 milion kişidän zeedä.

Bütün Sovet Birliindä mayın 9-unda hepsi şennenärdi, makarki yakın herbir ayledä vardı kişilər, angıları vermişlər canını o cenktä, kalmışlar ayaksız yada kolsuz.

Sovet Birliindä enseyiş arifesindä, mayın 8-indä Üüsek Sovetin Prezidiumun dekretinä görä mayın 9-u başladıydı sayılmaa Enseyiş yortusu, ama iki yıldan sora bildirildiği iş günü da geçärdi fark edilmedään. Üüsek uurda öndercilerä yoktu sebep çok sevinmää o gündä – pek büyük paa ödendiği enseyişi kazanmaa deyni.

Bittiydi cenk Evropada, ama taa devam edärdi Uzak Poyrazda Amerika Birleşik Ştatların hem Büyük Britaniyanın askerlerin düüşlerinnän Yaponiyaya karşı.

Yalta konferentıyasında 1945-inci yılda fevralın 4-11-

indä baalaşıklara Ruzveltä hem Çerçillä Stalin söz vermiş Germaniyanın kapitulätiyasından üç-dört aydan sora Yaponiyaya karşı düüşlerä katılmaa.

Avğustun 9-unda Kırmızı Asker atıldı Mancuriyada Kvantun askerin üstünä da kısa vakıttä ezdi onu. Hep o gündä Amerika Birleşik Ştatları patlattılar atom bombasını Nagasaki kasabanın üstündä, üç gün ileri dä Hiroshima kasabanın üstündä, yok edip onnarı hem öldürüp 300 bindän zeedä kişi.

Üzerä sentäbrinin 2-sindä imzalandı Yaponiyanın kapitulätiyası. Ölä bitti İkinci Dünya Cengi.

Sovet Birlii aldı geeri Bütün Sahalini hem ekledi devletinä Kuril adalarını.

Kimsey bilmärdi, kaç asker Sovet Birliin tarafından yok olmuş frontta, kaç selemetli insan öldürülmüş kasabalarda, küülerdä, kaç kişi aaç ölmüş yada donmuş Leningradta blokadada 860 günün içindä. Bu gerçeklii ozaman saklardılar Sovet Birliin halkından.

İşidilärdi, ani 24 milion kişinin dolayında yok olmuş sade Sovet Birliindä, aralarından yakın 15 milion öldürülmüş frontlarda hem sora yaralardan, üç kerä taa çok naştist Germaniyanın askerinä bakarak. Miliyonnan kişi sakat kalmış, angılarına devlet kuvetleri az dikkat edärdilär.

Kasabalarda, garalarda, trennerdä ayaksızlar gezärdilär geniş tafta üstündä bilalı yataklardan tekerleklärlän da dilenärdilär. Canın acıyardı onnara bakarkan.

1921-1923 yıllardan duumasınnan gençlerin arasından, ani bulunarmışlar askerliktä 1941-inci yılda, ortalama üzdän üç kişi diri kalmış. Kırmızı Askerin beş miliyondan zeedä soldatları, ofițerleri nemțelerä esirlää düşmüşlär. Onnarın arasından kalmış diri da dönmüş geeri üçüncü payı, angılarını beklärdi Sovet Birliin lagerleri. Stalin sayardı onnarı

Vatanını satıcı kişilər gibi.

Verdiydi yaşamasını bu kannı cenkä Tişa da. İyün ayın bitki günnerindä, bulunarkan Renidä, Gençular dolaştıydılar Melinneri. Mariya İvanovna hem Grigoriy Petroviç görünärdilər şindi iki ihtär kişi gibi. Saçları aarmıştı, durmamaca aalardılar. Mariya İvanovna giyimniydi kara fistannan, angısının yakası doz-dolay kaplardı ensesini. İkonanın altında bir sergenciktä durardı Tişanın patredi kara şiritlän doz-dolay kenirlarında. İkonada yanardı kandilcik, sergenciktä dä – bir büküm mum. Andreyin gözleri dolduydu yaşlan.

O sinkalı gözlü Tişa, o cana yakın Tişa, angısını pek beenärdi Andrey, geçmiş diveçlää. O gözäl çocuk, angısı bekim taa öpmeydi bir kızın dudaklarını, datmadıydı bir karının tenini, yoktu artık bu dünyada.

Patredin yanında duarda asılıydı bir ramkacık, sırça altında da – rus dilindä yazılı bir kıyatçık:

„Mariya İvanovna hem Grigoriy Petroviç, yollêêrız sizä acı haber, ani oolunuz Melin Tihon Grigoryeviç gırginniklän canını verdi Keniksbergi almak için düüşlerdä!” Bölüün komandiri kapitan Zaharov İvan Vasilyeviç.

Patretçiin yanında asılıydı iki medali: “ЗА ОТВАГУ” hem “ЗА ВЗЯТИЕ КЕНИГСБЕРГА”.

Romıniya, naştist Germaniyaylan baalaşık olarak, ensenildiği düüşlerdä günduusu frontlarında da vazgeçtiydi heptän umudundan almaa geeri Basarabıyayı hem Bukovinanın poyraz tarafını. Sovet Birliinnän bilä sä, kazandıydı günbatısı tarafında düüşleri da çevirdiydi Transilvaniyanın ikinci yarısını. Ama bitkidä esaba alındıydı sade onun baalaşıklı naştist Germaniyaylan da Parij Barış Annaşmasında 1946-ncı yılda sayıldıydı ensenilmiş devlet, nicä Germaniya, İtaliya, Yaponiya, Bulgariya, Macaristan, Finlandiya.

Hep o yılda iyün ayın birindä Romıniyada, halk daavasın

kararına görä, "Jilava" kapanında uruldu kurşuma marşal İon Antonesku.

Türkiya İkinci Dünya Cenginä katılmadıydı, ama orada iki taraftan çok şpion vardı, ilk sırada Sovet Birlii hem naştist Germaniya büükelçilerin nasaatçılarının aralarında. Bu durunun cenk bittiynän ölä sonucu olardı. Sovet Birlii zorlardı Türkiyeyi kabul etsin kurmaa onun teritoriyasında Ak denizä çıkişlan asker bazasını, ama Amerika Birleşik Ştatların hükümeti engel ettiydi gerçeklensin bu iş.

Cenk vakidında, 1941-1945-inci yıllarda Sovet Birliinä baalaşıkların tarafından çok yardım olduğu türlü silâhlarlan, imeelik mallarınnan.

Amerika Birleşik Ştatlardan getirilmiş 14795 cenk aeroplanı, 7056 tank, 8218 uçaksannar silâh, 131600 pulemöt; Büük Britaniyadan – 3384 aeroplan, 4292 tank. Askerlerä frontta arpakaştan kaşaya Amerika et konservalarını, başka türlü yaanı katardılar.

Cenk bittiynän, Stalin ret ettiydi ödeşmää şu mallar için o maanaylan, ki artık bol-bol ödeşmiş Sovet Birliin askerlerin kanınnan.

VIII

KIRMIZI TOKMAK BUCAKTA

Bittiydi cenk, ama bitmediydi kavga zaabitlerin hem çiftçilerin arasında. Büük vergi, ani koyulduydu çiftçilerä, brakıydu küülüleri terekesiz.

Küüdä olmardı horu, yapılmardı düün. Sade maalelerdä çırtma sesinä pazar günneri toplanardı delikannı çocuklar, etişmiş kızlar.

Gençu Dobrinin kızı Stefana, sormadaan anasına-bobasına, evlendiydi küüdä saygısız ayledän bir çocaa, Kapancı

Mitişkaya. Dobri, ii kalpli, aklısinnan yaşayan adam, pek üfkelendiydi. Gezärdi dürük, sansın er bulamardı kendinä. Sıklaştırdıydı girmää maazaya, serinnetmää canını birkaç filcan şaraplan. Ama tezdä uslandıydı da iki haftadan sora karısinnan Annaylan bilä karar aldıydılar prost etmää gençleri.

Stefana hem Mitiška diz çöktüydülär onnarın önündä, öptüydülär ellerini, sora ikonayı. Yazıldıydılar küü sovetindä ofițial karı-koca olmaa, da yapıldıydı sade bir konuşka Gençularda gelinin hem güvenin yakın hısımnarınınan. Dobri hem Anna verdiydilär gençlerä Stefananın kız çiiizini hem baaşısladıydılar bir düvä.

1945-inci yılın güz vakıdında hem bütün 1946-ncı yılda olduydu kurak – yaamadıydı yaamur, kışın düşmediydi kaar. Yazın durardı pek sıcak havalar, '45-inci yılın sentäbrisi benzärdi orak ayına. Maavi göktä kimikerä orda-burda peydaıanardı kısır bulutlar, ama üülendän kızgın lüzgär sade gezdirärdi onnarı faydasız kuru topraan üstündä. Kışın sa ölä suuktu, ani var bir laf, taşlar çatlardı.

*

1946-ncı yılda fevralın 10-unda geçtiydi seçimnär Sovet Birliin Üüsek Sovetinä. İki deputat erinä vardı sade iki kandidat: Vetçinkin Kuzyma Födoroviç – Sovet Birliin geroyu, Kahuldakı 12-nci pogranzastavanın komandanı, angısı 14 saat, etişincä Kırmızı Askerin bölükleri, brakmamış romın asker bölüklerini geçsinnär Prutu, hem Mordoveţ İosif Lavrentyeviç – Moldova Sovet Soşialist Respublikasının Devlet Eminnik¹⁰ bakanı.

Üüredicilär, küü sovetin izmetçileri, komsomollar, başka aktivistläer taa gecedän gezärdilär evdän-evä da yollardılar

¹⁰ *Eminnik* – безопасность.

küülüleri seçimnerä kiyat atmaa. Selküüdä büük şennikti. Küüyün sovetindä klarnetçi çalardı „Katüşayı”. Seçim kesimneri bulunardılar şkolanın yapılarında hem zengin aylelerdän devletä alınmış evlerdä. Herbir kesimdä urnanın yanında durardı kırmızı galustuklan pionerlär. Patefon çalardı cenk vakıdından türküleri.

İkinci günü bilinärdi, ani seçimnerä katılmış 99,99 proşent seçimci; 99,98 proşent vermişlär seçim sesini bu kandidatlar için.

– Ne türlü seçimnär bunnar, acan seçim buletindä bir deputat erinä bir kişi yazılı? – şaşardı Gençu Dobri. – Bu benzeer ölä oluşı, ani Allaa, kurduynan Evayı Adamın iyesindän, desin ona: „Ayr, Adam, şindi kendinä karı!”

*

Geldiydi orak vakıdı. Gençu Dobri çavdarlan ekilmiş bir hektardan topladıydı sade 300 kila tenä.

İlkyaz ekinneri başak baalamadıydılar, kaldıydılar ufacık. Papşoyların koçannarı, gündöndünün sapları büüdüydülär dizä kadar. Dübüdüz kurduydu ot, aaçların yaprakları. Baalarda üzümner buruştuydular, kurduydular çotuklarda. Tolokalarda eşerärdi sade acı pelin hem sütlen, kırlarda – çorlan hem çökelek, küüdeki derä izin boyunda – genger hem sarı tiken.

Bölä hallarda kuvetlär istärdilär çiftçilerdän ödeşinnär devletlän, versinnär terekä vergisini. Gençu Dobri ödeştiydi bildirkı terekäylän. Evindä kaldıydı sade bir çuval un hem 120 kila toomnuk çavdar.

Çırak hem karı sovetlerin temsilcileri, komsomollar hem bir istrebitel tüfeklän gezärdilär evdän-evä da süngülärlän küçücük funiylän uçunda içerlerdä, kilerlerdä, maazalarda, sayvannarda – hererdä, delip erleri aarardılar gömülü terekä. Ačan bulardılar saklı bir zengin yada orta ayledä,

bitki teneyä kadar ükledärdilär taligalara, götürärdilär garaya da boşaldardılar açık erä, demir yolun boyuna. Ev saabileri düşärdilär çok vakıda kapana.

Haksızlık, uursuzluk duyulardı küüdä. Umutsuzluk, korkuntu kapladıydı insannarı.

Sakallı Kosti yaşardı evindä sade izmetçiykaylan Marinaylan, angısı giyimniydi paalı rubalarlan. Kulaklarında yalabıyardı altın küpelär, ensesindä – dizili sedeflär. Kızı Jeni kocasinnan gittiydi romınnarlan. Ödeştiydi devletlän. Yoktu vergi borcu, ama ona koyduydular üstünä versin taa 2500 kila terekä. Kosti kayıl olmadıydı, dedi, ani onda başka terekä yok.

İki gün aktardıydılar içerlerini, aulunu. Bulduydular iki kuyu birär buçuk ton boodaylan hem çavdarlan: biri örtülü samannık altındaydı, biri dä – suuk odanın tafta döşemä altında.

Elbetki, kimsä amazladıydı, nerdä saklı kuyular. Bezbelli o kişi, kim yardım etmiş kazmaa onnarı. Sakallı duyardı, ani o yaptı bu fenalıı. Kosti ödeştiydi bol-bol yardımçısinnan, onuştan annamardı, ne fayda oldu o erifä amazlamaktan. Terekeyi taşıdıydılar garaya, ev saabisini da kapadıydılar.

Kapancıların evleri, averäları alınardı devletä, ayleleri sä kalardılar sokakta. Alındıydı Sakallılın da evi, averäsi. İzmetçiyka yok oldıydı. Kimsey bilmärdi, angı tarafa almış yolunu hem nekadar paalı ufak işleri götürmüş kendisinnän.

Gençu Dobrinin aylesi, orta çiftçilerdän sayılarak, kurtulduydu tamannayıcı vergidän. O karısinnan Annaylan, uşaklarinnan çalışardı toplamaa alaf için ekinnerin ufak saplarını, papşoyların kuru koçannarını, biçärdi eşil çorlan, başka yaban otu da tepelärdi aulunda. Çalışardı, kışın ölmesin aaçlıktan hayvannarı.

Andrey komşu çocuklarlan her gecä gidärdi kıra atlı

otlatmaa beygirleri. Aaç hayvannar iyärdilär ne olursa: eşil çorlan, hıştır, kuru koçan yapraa...

Bir avşam Gençü Tanasın unukası Todur, Andreydän üç yaş taa büük, biraz ahmakça, sinsor çocuk, koyduydu Andreyi yola gitsinnär başka erä otlatmaa beygirleri. Onun bobası, Gençü Örgi, iki yıl geeri aldıydı satın Dobridän ucuz bir ihtärca beygirini. Çalışardı o zamanda meracı. Todur dedi Andreyä:

– Bän bilerim bir papşoyluk erini, nereyi toplanêr çok çocuk beygirlerinnän. Orada papşoy baalamış koçan tenäylän. Biz yakêrız ateş da pişireriz papşoy, beygirlär dä otlêêrlar yada iyerlär papşoy tenesini.

Andrey inandıydı onu, ama boşuna. Duraklandıydılar bir kulakta, o kurak yıl için sıradan papşoylukta. Hiç bir can yoktu dolayda. O gecä hava açığı, ama karannıktı. Ay geç duuardı o gecelerdä.

Andreyi kapladıydı kasavetlik, annadıydı, ani o erif yalan söledi. Kolverdiydilär boş beygirleri da yattıydılar diil uzak yoldan papşoyluun içindä. Todur saat daldıydı uykuya. Sivri sineklär sürüylän, bir bulut gibi, sardıydılar Andreyi. Bezbelli o az akıllı Todurun kanı da acıymış.

Gecä yarısı göktä peydalandıydı yarım ay. Yoldan işidilärdi bir taliga gıcırdaması hem adam sesleri. Lafedärdilär rusça, bet laflarlan karışık. Taliga duraklandıydı yakın o erä, nerdä bulunardı çocuklar. Andrey enikunu soluyardı, işidirdi, nicä düüler ürecii. Todur sa horuldardı sansın bir nazlı beygir. Andrey elinnän kapadıydı onun aazını da, öbürü uyandıynan, verdiydi ona nişan sussun.

Biraz vakıttan sora taligacılar gittiydilär, da Andrey uslandıydı, korkusu geçtiydi. Aydınlandıynan sa, o denediydi, ani bir beygiri yok olmuş. Sıklet hem hasret kapladıydı canını. Nicä o annadacek anasına-bobasına, ani inandı

ahmakça Toduru, gitti ölä uzak erä da kaybetti beygiri?

Bir kişnemäk işidildiymi uzaktan. Ona görä kişnediydi öbür beygir da. Az vakıttan sora döndüydü yok olan beygir. Ancak durardı ayak üstündä. Titirärdi bütün köpüklü güüdesi. Bezbelli o kişilär koşmuşlar onu taligaya başka pek yorgun beygirin erinä da haydamışlar düşüncä. Koşup kendi dinnenmiş beygirini, bunu boşlamışlar. Hayvan döndü o erä, nerdä kalmış eşi hem saabisi. Andrey yaklaştıydı ona, sarmaştıydı ensesinä, suazladıydı kalaanı. İstediymi göstermää beygirinä, ki acıyêr onu hem şükür eder, ani dönmüş saabisinä.

Geldiynän evä, Andrey annattıydı anasına-bobasına, ne geldi başına bu gecä. Onnarı kahir kapladıydı, ani ölä zeetä düşmüş beygircik hem çok seviniş, ki Andrey saalam dönmüş evä. O zamannarda gagauz çiftçilerin aylesindä nazlı uşak yoktu. Sınaşardılar işä hem cuvap vermää kendini kullanmak için taa küçüklüündän.

Gençu Vasilina gittiymi öğrenmää Kahul Pedagogika Şkolasında, ikinci kursta. Makarki çok kerä aaç durardı, üürenärdi pek islää.

Pazar günneri maaledän karılar üülendän sora toplanardılar gölgedä bir çorbacı aulun boyunda da serinnedärdilär cannarını boş laflarlan. Gençu Anna da gidärdi kimikerä o topluşlara. Bir uzak hısıımı demiş:

– Dün bizi, karı hem çırak sovetlerini, komsomolları bir temsilci rayondan topladı küü sovetinä da ölä lafetti: „Kışın açlık olacek, ama devlet sizä, çıraklara hem fukaaralara, yardım edecek. Zenginnär sä yok olaceklar”. Düşündüydüm sizi, Anna. İlkindän canım acıdıydı, ama sora fikirlediydüm başka türlü. Yaşadınız pek islää şındiyä kadar. Geldi vakit sizä dä zeet çekmää.

Anna döndüydü evinä. Gözleri doluydu yaşlan.

Oktäbri ayında ansızdan öldüydü Gençu Kolinin karısı

Kiða. Bir aydan sora aar hastalıktan öldüydü kendisi dä. Onu bitki yıllar pek zeetlärdi karnı acısı. Dobri gömdüydü onnarı hristiyanca, tabutta.

Gençu Annanın raametli Sofi kakusunun gelini Melänu, angısının vardı küçük uşacı, kocası sa bulunardı Rusiyada iş frontunda, komşu küülerdän karırlan bilä, almış garadan açık erdän yarım çuval booday. Tutulduydu da düştüydü on yıla kapana. Uşacını büüttüydü kakusu.

*

Yazın 1946-ncı yılda bir şiret, arzız adam, ani döndüydü küüyä Rusiyadan, iş frontundan, yaşardı yoklukta yalnız. Kışa yakın, parasız hem iyintisiz olarak, koyduydu yola üç aylä başını orta çiftçilerdän gitsinnär aylelerinnän onunnan bilä Rusiyaya. İnanırmış onnarı, ki orada ii yaşamak. İstemiş versinnär ona ödünç para trenä bilet almaa deyni. Demiş, ki Uralda bir kasabada var karısı da o ödeşecek onnarlan, yardım edecek iş bulmaa.

O aylelerin biriydi Gençu Annanın küçük kardaşı, Dolapçı Kostı, karısinnan, kızinnan hem iki oolunnan, biri dä Duşkuoglu Ristu karısinnan, Annanın Zina kakusunnan, oolunnan, Kostıylän, gelininnän hem onnarın iki küçük uşaklarinnan. Kızıştıydı gitmää aylesinnän Gençu Dobri dä, ama akıllı hem çetin karakterli Anna kayıl olmadıydı. O dedi kocasına:

– Büük yannışlık olur, Dobri, brakıp evimizi gidelim kimsey bilmeer nereyi. Bu iş iilän bitmäz. O arsız adam kendi canını kurtarmaa isteer aalemin parasinnan.

Dobri seslediydi karısını. Öbürlär sä sattıydılar ucuz içerdän işlerini, auldan hayvannarını da gittiydilər o eriflän Rusiyaya. Etiştıynän o kasabaya erif yok olmuş. Selküülülär kalmışlar aşırı kasabada, talon sistemasinnan, aaç ölmää. Duşkuoglu Ristu iki aydan sora döndüydü küüyä, ama tezdä geçindiydı. Öldüydü gelini dä. Karısı, oolu Kostı iki uşaannan

gücülä çıktiydılar kıştan. Maazada kalmıştı iki kada turşuyulan, bir kuyuda – gömülü bir çuval booday. O hatalı yılda terekä satmaa riskli işti. Onuştan kalmış kuyuda booday. Zinanın kaynanası, ilaççı Todora, ölümü yaklaştıyan, baaşlamış bilgiliini ilaçlamaa gelininä, angısında denemiş Allaadan vergi becermää bu zanaatı. Olduydu metin ilaççı küüdä. Yapardı babuluk işini dä. Ölä kazanardı biraz iyinti bu çalışmaklan.

Çobanoglu Kosti, onun karısı hem kızı aaç ölmüşlär o kasabada. Büük oolu katılmış bir bandaya da kaybelmiş kapanda. Döndüydü küüyä bir yıldan sora sade on altı yaşında küçük oolu. Gelmiş ük trennärän. Kurtulmuş ölümdän dillenmäklän, sıbidıkta karpuz, kartofi kaplarinnan. Hısımnarı everdiydi onu bir dul, ondan sekiz yaş taa büük kariya, angısının kocası yok olduydu aaçlıkta. Büüttüydülär ikisi üç kız, ama orta yaşında olarak asıldıydı. Butürlü süündüydü heptän Dolapçıların soyu Selküüdä.

*

Gençu Dobridä vardı bir inek, iki beygir, 20 koyun. Onnara çok alaf harcanardı. Onuştan sattıydı bir beygirini oktäbridä Renidä. Öbürünü noyabridä veriydi ucuz çıçusunun ooluna Gençu Tanasa, etişsin alafı kıştan çıkarmaa öbür hayvannarı deyni. Dobri annardı, ani Tanas beygiri kesecek imäk için. Beygircik sansın duyardı, ne olacek onunnan, da akardı yaşları. Aalardı Andrey. Ancak tutardı yaşlarını Dobri.

Küülülär kesärdilär imää deyni hayvannarını, beygirlerini. Kuvetlär sä hep aarardılar çiftçilerin evlerindä terekä tamannamaa küüyün vergi planını deyni, genä sokardılar kapana varlı çorbacıları.

Dekabridä başladıydı aaç ölmää ilkin çıraklar. Öldüydü Annanın uzak hısıımı da. Birär-birär yok olduydu bütün aylesi.

Gençu Tanasın da, bir kızından kaarä, öldüydü bütün aylesi.

Stefana döndüydü anasına-bobasına. Bozulmuştu dirlii kocasının. Mitiška istärmış kesmää imäk için düveyi, angısı düşärdi buzaalasin beş aydan sora. Koca gibi dä o adam göstermediydi kendisini makar sıradan uurda. Yakın iki yıl yaşadılar barabar, yattılar birerdä, ama ölä dä kalmadı Stefana üklü. Getirdiydi geeri düveyi dä, çizlerini dä.

Gün-gündän taa beter olardı yaşamak Dobrinin aylesin-dä dä. Vardı yaanı, biraz zarzavat, turşu, ama yoktu ekmek. Onsuz sa tok olmazsın.

Küü soveti başladıydı satmaa fukaaralara, orta grupadan aylelerä hem baaşlamaa topraksızlara dört kila terekä bir aya kişi başına. Alardı satın Gençünün aylesi dä. Herbir ayle-nin payından alınardı bir litralık bankaylan terekä mezarda büyük kuyuları kazıcılara deyni.

İnsannar o terekedän yapardılar kayada bulgur yada un, ama o etişärdi salt bir-iki haftaya. Onuştan her gün açlıktan ölärdi çok kişi. Gençü Dobri verärdi Renidä panayırda ofiiterlerä bir büyük hem gözäl, düzendä kırılmış kırmızı gül hem lelek resimnerinnän kilimi, iki üç kilalık somun kara ekmek için.

Şkolada üürenicilerä satıldardı iki üz gram kara ekmek. Andreyin iki kolegası, angıların bobası küü sovet başın ooluydu da olduydu ekmek fırınının önetecisi, satardılar paylarını ona. Andrey o ekmää payedärdi Angelinaylan.

1947 yılın fevral ayında tertiplendiydi birkaç barak distrofiklerä deyni. Doyurardılar onnarı suplan, angısına katar-dılar Amerikadan et konservalarını, ani kalmışlar Kırmızı Askerdän cenk vakıdından. Kimisi alışardı, ama çoyu ölärdi orada da. Öldüydü barakta ahmakça Todur da. Bobası öldüydü biraz vakıt taa ileri evdä.

Mezarcılar kazardılar mezarlıın kenarında büyük kuyular: 10m uzunnuu, 3m genişlii, 2m derinnii. O kuyulara gömür-

dilär ölüleri tabutsuz, atardılar onnarı kuyuya nicä olarsa, kütüklär gibi.

Zaabitlär zorladydılar çorbacıları boyundruklamaa ineklerini da taligasinnan, açan düşecek sırası, götürmää maalesindän ölüleri mezarlaa.

Selküüdä bu zamana kadar kimseyin hiç aklına da gelmärdi, ani läüzim olacek boyundruklamaa saamal yada yakın buzaalamaa inekleri.

Geldiydi Dobrinin da sırası. Ona haber verdilär, angi evlerdä var ölü insan.

– Boba, al beni dä seninnän, – dedi Andrey.

– Oolum, bu iş diil senin gözlerinä deyni. Gecä uykunda sora fena düşlär görecän, – cevap verdi bobası, ama meraklı Andrey düşünmärdi verilmää:

– Açan sän ükledecän taligaya ölüleri, bän tutacam inekleri. Onnar korkudan var nasıl kaçsınnar.

– Ne fena vakıtlara etiştik, – fikirlärdi Dobri, – 12 yaşında uşak sınaşık ölüyü görmää bir ihtär gibi.

Gençu üklettiydi taligasına üç evdän on bir ölü. Koyduydu üstlerinä bir hasır, koşun başına da ineklerin tarafından bir aykırı tafta, angısının üstünä oturduydu oolunan da gittiydilär mezarlaa. Kuyu yakın doluydu ölülärlän. Mezarçılar boşaltilar Gençunun taligasını o kuyuya da tutundular gömmää onu. Dobri hem Andrey yollandılar evinä. Yarım yol sustuydular ikisi dä, kaskatı kaldıydılar o iirenç görüdän. İlkin laf açtıydı Andrey:

– Boba, oldu mu Selküüdä şindiyä kadar aaçlıktan ölsün ölä çok insan?

– Olmadı, oolum, – cevap verdi Dobri. – İşidildi, ani pek çok insan aaçlıktan ölmüş Ukraynada, Nistrunun sol tarafından moldovan küülerindä 1932-1933 yıllarda.

Bucakta olardı kurak yıllar ilerdän dä, ama o zamannar

koyulmardı çiftçilerä vergi terekäylän. Onuştan çoyunda kalardı terekä ilerki yıllardan, fukaaralara sa bankalar ödünç verärdilär papşoy, yardım edärdi kliselär, da insannar çıkardılar kıştan. Kimsey ölmediydi açlıktan. İştmedim bobamdan da, dädumdan da, ani makar bir kerä bölä seremcä gelsin gagauzların başına.

Küüdä may kalmadıydı beygir, köpek, kedi. Hepsi olduydu kurban aaç insannara. Olduydu kaniballık oluşları da, ama zaabitlär saklardılar onnarı.

Bir yıl geeri Sovet Birlii istediymi Romınıyadan orada Basarabiyadan kapancılara serbestlik verilsin. Bu üzerä cellatlar Slavioglu Spiri hem Karavasili Girgina, ani öldürdüydülär Karavasili Paniyi, yaptıydılar sade dört yıl kapan.

Slavioglu döndüydü aylesinä, Girgina sa olduydu küüyün gülüntüsü, maskarası. Yaşardı diil çoktan geçinmiş malisinin evindä, küüyün kenarında. Gecä vakıdı arsız gençlär, dul adamnar durardılar sırada yatmaa-yuvarlanmaa onunnan deyni.

Aaçlıkta Girgina taa bir dul kariylan bilä geçtiydi yaşamaa Terbeci Sultanada. Komşu evdä yaşardı üsüz bir on edi yaşında kız on beş yaşında kardaşınnan. O kötü, cansız kancıklar çarmışlar onnarı Sultananın evinä. Öldürüp nacaklan, parçalamışlar etlerini da tuzlamışlar iki kadaya. Kızın bir budunu kaynatmışlar da imişlär.

Başka komşu görmüş, ani o gençlär girmişlär Terbeci Sultananın evinä, ama geeri çıkmamışlar. Haber vermiş bu olay için küü sovetinä. İkinci günü rayondan milişiya açtıydı bu canavarlı. Kanibalları aldıydılar rayona, kurbanların etlerini gömdüydülär başka ölülärlän büük kuyuya.

Cellatları birkaç gündän sora kolvermişlär kapandan o maanaya görä, ki Sovet Birliin ceza kanununda yokmuş statya kaniballık için. Küüyä onnar etişmedilär.

İlkyazın, açan eridi kaar, rayon küüyün çobannarı, köpeklerin ulumasına görä, bulmuşlar derin yar içndä, Selküüyä dooru yolun boyuda üç karı leşini. Kendileri mi düşmüşlər o yara, osa kimsä itirmiş mi onnarı orayı, kaldı açılmadı. Bekim bir kuvet göklerden cezaladı cellatları.

Selküüdä hepsi sade en kötü laflarlan anardı canavar, cansız kancıkları:

– Allaa belasını vermiş o zulumnara!

Gençu Dobrinin sokak aşırı komşularını – büük yaşlı karı-kocayı, angıları ileri zengindilər, bir gecä öldürdüydülär. Cellatlar bıçaklamışlar nereyi razgelärsä, çalmışlar, ne ellerinä ilişmiş: dikmää maşinasını, yarım küp piinir, bir bakır papşoy unu...

Dobri koyduydu dışardan kapuya eni mandal, avşamnen alardı içeri diireni, naca. İnekleri kilitlärdi dama, koyunnarı – sayvana.

Andreyi hem Angelinayı Dobri geçirärdi şkolaya, uroklar bittiynän da alardı geeri. Korkardı olmasın bir seremcä uşaklarınan. Kaybelärdi ızsız diil sade uşaklar, ama genç insannar da. Kimisini bulardılar ölü Reni yolunda yada küü içindä, açan kaar eriyärdi. Kimisi yok olardı ızsız

Aaçlık, kaniballık kapladıydı bütün Basarabiyayı, ama taa beterdı olaylar Moldovanın orta hem üülen tarafından küülerdä, taa çok Bucakta.

Yanvar ayın bitkisindä Gençu Vasilina, Selküüdän Pedagogika şkolasında başka üürenicilärlän bilä, dönärmişlər evlerinä kanikula. Kahuldan rayonun garasına kadar gitmişlər bir ük maşinasınan. Orda annaşmışlar ük trenin maşinis-tinnän Selküüyä yakın garada küçültsün hızlı, ki onnar etiştirsinnär atlamaa erä.

Vasilina, çekinik kız olarak, kıyışmamış çıkmama öbürlerin önünä. Açan gelmiş onun sırası, tren başlamış artık büül-

tmää hızlıını da o korkmuş atlamaa. Kalmış trendä taa bir kolegasınnan, ii kalpli, cana yakın, ama ürekli hem kaavi çocuklan, Jeku Vaniylän. O istämemiş brakmaa Vasilınayı yalnız. Vasilina hem Vani ikinci boy kardaş uşaklarıydılar. Dışarda başlamış karannık çökmää. Onnara ansızdan yaklaşmış bir balaban, geniş omuzlu, çirkin görünüşlü, malak adam.

– Kimsiniz, neredän gelersiniz, nereyi gidersiniz? – sık sık laflarlan sorarmuş o rus dilindä.

– Üreneriz Kahul Pedagogika Şkolasında, döneriz küüyä kanikula, – cuvap vermiş Vani.

Yaklaşarmış komşu moldovan küüyün garası, neredä läözimmış atlasın trendän beş ürenici çocuk. Onnarın biri üürenärmiş Vasilınaylan bir klasta.

Çirkin erif çıkarmış bir büük bıçak, ama bu anda tren genä başlamış küçültmää hızlıını.

– Vasilina, läözım atlamaa! – baarmış Vani, da alıp kızı kucaana, atlamış onunnan bilä.

Onnarın ardından atlamış o çirkin erif tä. Vasilina denemiş peronda kolegalarını da keskin seslän çaarmış onnarı:

– Kolegalar, gelin tez burayı, bizi isteer bıçaklamaa bir kanibal!

Çocuklar kaçarak yollanmışlar onnara dooru, ama çirkin erif yok olmuş karannıkta. Vasilina hem Vani gecelemişlär kolegalarında da ertesi günü genä ük treninnän dönmüşlär Selküüyä yakın garaya, ordan da – yayan evlerinä.

İşidilärdi, ani Reni kasabasının panayırında satılmış insan etindän domuz etinnän karışık köftä.

Kimsey bilmärdi doorusunu, kaç kişi aaç öldüydü, kay-beldiydi izsiz o betvalı, zulum vakıtlarda. Sovet Birliin zaabitleri yapmardılar sayım yok olan insannara.

Gençuların maalesindä evlerin üç payı boş kaldıydı. Sündüydü izziz çok fukaara aylä soyu. Küülülerin esabına görä, 1946-1947-nci yıllarda aaç öldüydü bin kişidän zeedä.

Dimçuoğlu Vançu taa oktäbridä yanaştıydı demir yoluna makazçı. Kabledärdi talonnan 400 gram ekmek kişi başına bütün aylesinä. Maşu çalışardı izmetçi barakta da çöplenärdi orada. Butakım onnar taa kolay kışladıydılar.

Martta buzaaladıydı Gençü Dobrinin inää, bir aydan sora da – Stefana kızının düvesi. Düzöldüydü üzerä biraz yaşamak onun aylesindä dä.

Dobridä vardı taa etär alaf doyumaa inekleri. Onuştan her gün Anna yada Stefana saayardılar 12-14 litra süt ineklerdän da yapardılar yuurt, kaymak – pek yararlı iyintilär insanın saalına. Her gün hepsi içärdi sabaalen hem avşamnen birär çaşka taazä süt.

Makarki ekmek yoktu, geçtiydi artık korku distrofik olmaa.

IX ENİ YAŞAMAK

Geldiydi vakit düşünmää, nicä yaşamaa ileri dooru. Küü soveti kurduydu plan herbir ayleyä, kaç hektar ekmää arpaylan, kaç ta – papşoylan. Verärdi ödünç toom: 80 kila arpa hem 40 kila papşoy tenesi bir hektara.

Gençu Dobri ektiymi güzün iki hektar çavdar. Şindi, plana görä, lääzımdı eksin 4 hektar arpa hem iki hektar papşoy. Kablettiymi 400 kila toom terekesi, çiftçilik zararlılarından koruyuculuk için maasuz zihirlän serpilmiş. O zihirin pek bet kokusu vardı.

Dobri sürdüydü ineklerinnän tarlalarını Andreylä bilä. O hayvannar diildilär sınaşık tutmaa çiziymi. Çocuk edärdi

inekleri, brakmardı çıksinnar çizidän, bobası sa kullanardı puluu. Bir gündä sürärdilär yarım hektar. Açan bir hektarlık tarla uzaktı küüdän, gecelärdilär kırdä. Dobri saayardı inekleri da pişirärdi bulamaç avşam ekmeenä deyni. Biçärdi türlü yaban otu da doyurardı inekleri koş içindän. Sakınardı kolvermää otlasinnar. O zamannar çok canavar haytası gezärdi kırlarda, onuştan bütün gecä yakardı ateş. Andrey sordu ydu bobasına:

– Korkmêersın mı, ani hırsızlar geleceklär ateşä da, öldürüp bizi, alaceklar inekleri?

– Onnar da korkêrlar bizdän, nicä biz onnardan. Hepsi korkêr gezmää gecä kırdä, – cuvap ettiydi bobası, ama kosayı hem naca tutardı yanında, kuşkuydu uykusu.

Dobri ekti ydi 60 kila arpa hem 35 kila papşoy hektara. Ölä normaya sınaşıktı çiftçilär Selküüdä. Kaldı ydı 80 kila arpa hem 10 kila papşoy tenesi.

Anna yıkadı ydı birkaç kerä haşlak suylan o zihirli teneleri, kokusu kaybelincä, kuruttuydu güneştä, sora da sıcak sobada. Düüdü ydü dübektä arpayı, ayırdı ydı tenelerin kabını, sora özündän yaptı ydı kayada un.

Beş ayın içindä seftä pişirdi ydı fırında haliz ekmek arpa unundan. Seftä etiştı ydı hepsinä doyunca imää sofrada ekmek.

Küüdä birkaç kişidä kaldı ydı beygir, öküz yoktu kimseydä. Sade birkaç çorbacıda vardı iki inek. Diil çok ayledä kaldı ydı birär inek. Onnar uydurdu ydular boyundruu bir inek için.

Bu çorbacılar ekti ydilär toomnarı sürülmüş tarlaya. Başkaları çalışardı ekmää makar bir hektar, kazıp topraa bellän yada kazmaylan. Çoyu sa fukaara aylelerdän harcardılar ödünç toomnarı imäk için da otalanardı lar, kimikerä ölüm dä olardı.

Çok iş açıldıydı baada. Çotuklarda çibıkların yarısından zeedesi ya kurumuştı, yada donuktu. Lääzimdi enikunu paklamaa onnarı, taa çok göz brakmaa saa çibıklarda. Bunu Dobri yapardı sade kendisi, inanı yoktu kimseyä.

Stefana dikärdi çotuk sıraların arasına sarmısak, suan, toplardı bobasının ardından kesilmiş çibıkları da yıvardı onnarı baayın kenarına. Avşamnen alardılar çibıkları evä, olsun neylän yısıtmaa sobaları suuk vakıtta.

Kışın çok kaar yaadıydı, ilkyaz da yaamurluydu. Çiftçilär umutlanardılar olsun bereketli yıl, ama yoktu maana pek sevinmää. Çorbacılar koyulduydu enidän büük vergi terekäylän, ödünç verilmiş toomnar için da lääzimdi devletlän ödeşmää.

Selküüdä popazların evindä açıldıydı uşak evi dolay küülerdän küçük üüsüzlerä deyni. Terbiyecilär lafedärdilär sade rus dilindä. Bir komşu moldovan küüyündä vardı taa bir uşak evi moldovan dilindä.

Gençu Dobri uşaklarınnan genä gecedän geceyä kadar bulunardı kırdä, baada. Kazardı papşoylan ekili tarlalarını, baayı; biçärdi çayırda, taşıyardı auluna alaf otunu. Baayın içinä ektiydi salata, karpuz, kaun; haşladıydı kırmızı patlacan, biber.

Stefana büük şeremetliklän yapardı herbir işi kırdä da, baada da, evdä da. Geçtiydi kahrı kocasının ayrılmaktan sora, görünärdi bir delikannı kız gibi.

Açan başladı kararmaa üzümnä, olmaa karpuzlar, kaunnar baada, Dobri yolladı oolunu beklemää baayı. Her avşam kendi da bulunardı sabaayadan orada. Getirärdi sıcak manca ooluna. Gündüz sä Andrey iyärdi salata, karpuz, kaun, olmuş üzüm. Tez geldiydi kendinä aaçlıktan sora. Baştan biraz korku alardı onu, ama sora sınaştıydı yalnızlaa. Baacı da dayma dolaşardı onu.

O adam iyärdi kelemä sıçanı. Kimisefer pişirärdi onu Andreyin bordeyindä, ama o çok kerä kayıl olmardı, neçinki sora pek bet koku kalardı bordeydä. Andrey azetmärdi o adamdan, sanardı, ani başlamış benzemää kelemä sıçanına. Diildi hoş onu görmää.

Bir vakıttan sora başladıydı peydalanmaa uşaklar başka baalarda da. Olduydu iki komşu Andreydä dä: bir onnan akran çocuk hem bir kızcaaz bir yaş taa büük – Sonä adıydı. Gözäldi, benzärdi bir gül toomruuna, ani te-te açılacak. Onnar kardaş uşaklarıydılar, sınaşmıştılar olmaa taa çok birerdä. Çocuun anası yoktu, ölmüştü birkaç yıl geeri. Yaşardı sade bobasınnan hem delikannı batüsunnan. Onuştan, bezbollahi, ölä baalydı o kızcaaza.

Andrey görünärdi taa büük yaşlarına bakarak. O kızcaaz göz koyduydu ona: ya yaklaşıp ansızdan ardından, yapışardı arkasına da kaplardı gözlerini auçlarınnan, ya, sanki razgelä, dokunardı ona. Andrey herkerä duyardı onun sıcacık ellerini, tombarlacık güüşçeezlerini, da ürecii başlardı düülmää sık-sık. Canı çekärdi suazlamaa güüşçeezlerini, dizlerini, biraz taa yukarda biyaz tenini, ama o çocuk hiç ayırılmardı onnardan da yoktu nicä gerçekletmää havezini.

– Yolla onu dolaşsın baayı öbür taraftan da bordeydä, sarmaşıp öpüşelim, – kekeleräk fisirdärdi Andrey kulacına.

Sonä tatlı gülümsärdi, ama brakardı çuvapsız Andreyin istediini. Yoktu neetindä girmää yalnız onunnan bordeyä.

Geldiydi harman vakıdı. Gençü Dobrinin iki hektar topraa ekili çavdarlan bereket vermediydi. İncecik bildırkı çavdar teneleri uymadıydılar toom olmaa. Bir yarısı hiç eşermediydi, öbürü donduydu kışın.

Arpaylan ekili tarlalardan aldıydı 12 tentner terekä hektar başına – toplama 4800 kila. Götürdüynän vergisini 2000 kila hem ödeştıynän toom için 320 kila, ona kaldıydı

2480 kila arpa, angısı pek yakışmardı ekmek yapmaa.

Selküüdä yoktu kiminnän diişmää arpayı boodaya. Renidä sä, yada Bolgradta booday iki-üç kerä taa paalıydı arpadan.

Melin Grigoriy Petroviç yardım ettiydi Dobriyä diişsin altı çuval arpayı iki çuvala booday ununnan, da artık Gençular kimär kerä iyärdilär doyunca biyaz ekmek. Taa sık katardılar booday ununa papşoy unu, ama ölä dä tatlı ekmek olardı. Aaçlıktan sora selküülülärä ekmektän taa tatlı imäk yoktu.

Andrey döndüydü evä baayı bozduynan. Dobri yaptıydı beş fıçı şarap. Üç fıçıyı erleştırdiydi maazaya, iki fıçıyı da – küçük evin bir odasına duarın boyuna da bu taraftan işlediydi taa bir duar, olmasın kolay onnarı bulmaa deyni. Şaraplar için büyük vergi koyulardı paraylan. Kuvetlerä Dobri bildirdiydi, ani yapmış sade bin litra şarap.

Güzün zaabtlär verdiydilär özel çiftçilerä ödünç güzlük booday toomunu. Gençü Dobri ektiydi ineklerinnän üç hektar. Diildi sınaşık ölä booday ekmää. Korkardı donmasın ekinnär kışın. Bucakta çiftçilär alıştıklar ekmää taa kaliteli ilkyaz boodayı.

*

Selküüdä kurulduydu ilk ortaklaşma çiftçilik¹¹, "Eni Yaşamak" adında. Onun başı olduydu Sauşkin Taras Nikitiç – ukrain, ani dönmüş cenktän. Evliydi bir genç karıya Milda Yonasovnaya, angısını, sölärdilär, nemşelär Germaniyaya aar işlerä haydamışlar. Ama benzemärdi o aar işä koyulmuş insana. Auçları, parmakları pamuk gibi yımışaktı; kula saçlı, pembä yanaklı, kırmızı dudaklı, büyük güüslü, oynaş görünüşlü hem çekici karıydı. Olduydu bibliotekacı.

¹¹ ortaklaşma çiftçilik – колхоз

Ortaklaşma çiftçiliin önetmesi erleştirildiği raametli Todi Evgeninin evindä.

Kurulduydu maşına-traktor stanşiyası (MTS), angısı izmet edärdi Selküüyün dolayında taa beş küülerin ortaklaşma çiftçiliklerinä. Onun direktoruydu bir inciner rus, ani katılmış cengä.

MTS-ın bileşimdä yaradıldıydı politbölüm, angısının şefi, Udovin Arseniy Kuzymiç, sayıladı direktorun yardımcısı. Giiyimniydi o adam yarı asker formasınnan. Kuşanardı geniş deri kayışlan da asardı ona pistofunu.

Bir kerä haftada tiparlanardı rus hem moldovan dillerindä gazeta “Kırmızı Oktäbri”. Gazetanın redaktoruydu Karanfil Mişa

Açan o çalışardı Komunist partiyanın rayon komitetindä, kimsä amazlamıştı, ani o romınnarda işbirlii yapmış jandarlarlan. Onu çıkardıydılar partiyadan, ama kapana koymadıydılar. Döndüydü Selküü şkolasına üüredicilik etmää. Danıştıydı Moldova Komunist partiyasının Merkez Komitetinä, ani işbirlii jandarlarlan yapmadı, ki, on beş yaşında çocuk olarak, zorlan koyuldu postta yazar olmaa, yazı bilän hem gözäl yazan küülü dibi. Kurtulduydu sert takazaylan, yazılı kişilik kartına¹², yazmamış deyni avtobiografiyasında bu işi. Kaldıydı Komunist partiyanın azası.

Politbölümün borçuna girärdi agitaşya yapmaa ortaklaşma çiftçilerin hem başka özel çorbacıların arasında mutlu eni yaşamak için hem bastırmaa provokaşyaları eni yaşamının duşmannarın tarafından. Elbetki Selküüdä, nicä dolay küülerdä dä, ölä kişi yoktu. Ozaman cezalardı kabaatsız çorbacıları göstermää deyni politbölümün lääzımnını, ki o becerikli yapêr borcunu.

¹² kişilik kartı – личная карточка

Ortaklaşma çiftçilää girdiydilär ilk sıradan aaçlıkta diri kalan fukaaralar, angıları yoktu ne kaybetsinnär, hem birkaç çorbacı orta çiftçilerdän. Zenginneri ortaklaşma çiftçilää kabletmärdilär, ama onnarın toprakları çernozöm erlerdä alıncılar. Verädilär onnarın erinä tarla sarı toprakta yada kumsallıkta. Gençü Dobri, nicä başka çalışkan orta çiftçilär dä, istämediydi yazılmaa bu ortaklaşma çiftçi işinä.

Güzün traktoristläär çıktıydılar kıra sürmää ortaklaşma çiftçiliin topraanı. Birkaçı geldiymi başka erdän, ama aralarında vardı Selküüdän dä gençläär, ani yaptıydılar kursaları rayonda: Karamiti Mälçunun oolu Koli, Kalın Todurun oolu Mälçu, Jeku Gergi...

Çıkardıydılar kıra ortaklaşma çiftçileri, 5-7-nci klaslardan ürenicileri üredicilärlän bilä kırmızı lozunglarlan: YAŞASIN TOVARIŞ STALİN – DÜNYA HALKLARIN BOBASİ! YAŞASIN SOVET BİRLİİ!...

Traktoristläär çekärdilär ilk çiziyi. Muzikacılar çalardılar düz ava. Hepsi oynardı horu. Kinocular çıkarardılar bu oluşu kinoya...

Andrey hem Angelina gezärdilär altıncı klasa. Matematika uroklarını götürärdi Yanikov Stepan Borisoviç – un maşinasında mekaniin oolu. Bitirdiydi romıncıların vakidında Bolgradta lişeyi. Karıştıydı cengä romın askerinin tarafında macarlara karşı. Sora kendi istemesinnän düştüydü Kırmızı Askerdä. Yaralı olarak, döndüydü Selküüyä. Talantlı hem bilgili ürediciydi. Andrey çok sevärdi onu. O da beenärdi Andreyi en kaavi ürenici matematika uroklarında deyni.

Bitirdiynän altı klas, Angelina, artık on altı yaşında kız, koyduydu neetinä gitsin ürenmää ileri dooru Kahul Pedagogika Şkolasında, nereyi o yıllar kabledärdilär ürenicileri altı klaslan da. Yalvarardı Andreyä gitsinnär bilä, ama o kayıllık vermediydi. Çünkü sınaşıktı olsun ilk ürenici klasında,

sakinardı, ani edi klas bitirennerin arasında olamayacak en kaavi üürenici. Kaldıydı bitirmää şkolayı.

1948-inci yıl bereketliydı. Kolhozun tarlalarından, traktorlarlan sürülmüş çernoözöm topraktan, toplandıydı taa çok terekä hektar başına, nekadar özel çiftçilerdä. Verdiynän vergisini devletä, ödeştiynän maşına-trakor stanşiyasınınan, ayırdıynan toom payını, onun azalarına paylaştırıldıydı bir buçuk kila bir işlenän günä görä. Taa çok terekä kablettiydı brigadirlär, önetimin izmetçileri, ama sıradan azaları kapladıydı umutsuzluk, ilk sırada çok uşaklı ayleleri. Bu terekä ancak vardı nasıl etişsin ekmek yapmaa. Ama diil sade ekmeklän tok insan. Neylän doyursun, büütsün kuşlarını, aniki olsun birkaç yımırta içerdä, bir tauk eti manca yapmaa pazar günnerindä, yortularda?

Özel çiftçilerin dä diildi taa ii yaşaması. Onnarı buuar-dılar büük vergiylän. Genä sokardılar kapana varlı aylelerin başlarını. Evleri, averaları geçärdi ortaklaşma çiftçilää. Ayleleri kalardı yol üstündä. Kimisi kaçardı küüdän Ukrayna tarafında Bucaan gagauz küülerinä, hısımnarına, yada nem-çelerin küülerinä, nerdän yaşayannar gittiydilär 1944-üncü yılda Germaniyanın askerinnän. O küülerdä artık yaşardı çok ukrain, ani geldiylä Ukraynanın fukaara küülerindän nem-çelerin zengin evlerinä, angıları kuruluydu çorbacıyca, nem-çelerin traditiyalarına görä.

Dayma kimsä gecä vakıdında yapıştıırdı ortaklaşma çiftçiliin önetmesinin duarlarına dışardan rus dilindä manifest kiyatlarını ölä yazırlan: „Öldürün ortaklaşma çiftçiliin başını, karısını, önetmenin izmetçilerini! Gösterin bolşeviklerä, ani beenmeersiniz eni yaşamayı!”

Ertesi günü rayondan gelän komisarlar tutuklardılar birkaç zengin aylelerin başını da zeetlärdilär tanıtmaa, ani onnarın birisi yazmış manifest kiyatlarını, ama onnar peyda-

lanardılar genä. Laflar diiştirilärdi, stil sä hep birtürlüydü. Komisarlar annardılar, ani bu işi yapmêêrlar çiftçi adamnar, da tutuklanannarı kolverärdilär evlerinä.

Stefana evlendiydi ikinci kerä bir dul uşaksız genç adama – Kostioğlu Petraşkuya. Götürdüydü onun evinä ineciini, açlıkta satılmadık kalan çiiizini. Petraşku çalışardı Renidä portta hamal. İslää kazanardı o vakıtlara bakarak.

Vasilina başardıydı Pedagogika şkolasını taa çok en islää notalarlan. Evlendiydi bir bulgar kolegasına, Yançu Görgiyä – bir kıvrak boylu, gözäl simalı, akıllı hem inteligent görünüşlü delikanni çocaa.

Dumuş o çocuk hem büümüş Bolgradta, nerdä başarmış gimnaziyaı. Bobası Yançu Boris şöşä masteriymiş. Kırkinci yıllarda izmet edärmış Kahul-Vulkanest şöşesinde. Kurmuş Kahula yakın Peliney küüyündä kendinä ev. Gezärmış iki tekerlekli taligaylan. Kırk edinci yılda devirilmiş da kırmış ayaanda yukarkı oynak kemiini. Bu üzerä gangrena hastalından ölmüş.

Görgi yaşardı anasinnan hem iki kızkardaşinnan. İyül ayın başlantısında geldiydi Selküüyä Gençulara yalvarmaa Vasilinanın anasına-bobasına kayıl olsunnar evermää kızını ona.

Ondan Andrey seftä işittiydi Mihail Çakirin adını, onun kitaplarını gagauzların istoriyası için, adetleri için. Olduydu o genç adam Kahul rayonda bir moldovan küüyün ediklaslı şkolada direktor. Vasilina da etiştiydi en başarılı üredicilerin birisi rayonda.

Küüdä klisä kapalıydı 1944-üncü yılın avgust ayından beeri. Onuştan kimsey steonoz olmadı, vaatiz etmärdi uşaklarını. Ortaklaşma çiftçiliin önetmesi yaptıydı klisedä ambar. İnaana dübüdüz yasak olardı. Ortodoks hristiyan yortularını tutmaa brakılmardı. Cezalanardı delikanni çocuklar, şkolalar-

da üürenicilär kolada gezmäk için. Modaya girdiydi Allauyi, religiyayı kötölemää.

X

SARP OLAYLAR

Selküüdä tertiplendiyydi taa bir ortaklaşmaa çiftçilik – "Ensemäk" adında. Onun başı olduydu bir rus – Trifonov Vasiliy Efimoviç. Karısı Ekaterina Borisovna rus dili hem literaturası üüredicisiydi. Vardı on edi yaşında oolu Şura. Gözäl çalardı garmoşkada.

Bu ortaklaşma çiftçiliin azası olduydu Duşkuoglu Kosti dä. Evlendiyydi ikinci kerä bir kırnak uşaksız dul karıya, angısının kocası kaybeldiydi kırkınıcı yıllarda. Kosti bitirdiydi romınnar- da dört klas. Kabledildiyydi Komunist partiyasına. Çünkü becerärdi islää esaplamaa, olduydu ambarcı.

Gençu Dobri yazılmadıyydı bu ortaklaşma çiftçilää da. Şindi ortaklaştıyydı büük güveesinnän, Vançuylan, da iki ineklär onnar bilä yapardılar kır işlerini.

Şkolada başladıyydı eni üürenim yılı. Andrey gezärdi 7-nci klasa. Stepan Borisoviçi geçirdiydilär bir moldovan küüyün şkolasına direktor çalışmaa. Onun erinä geldiyydi bir gençecik gözäl, eşil gözlü, biyaz tenni, kıvrak boylu kız – Malay Valentina Petrovna. Ancak bitirmişti iki yıllık Tiraspol Üüredicilik İstitutunu. Cayıldı, becermärdi derindän işini, bilmärdi nicä düşer matematikayı. Stepan Borisoviçä bakarak üz yapardı.

Matematika urokları geçärdilär sıkıntılı. Teoremları kanıtlamaa becermärdi. Hep bakardı üürenmäk kitabına da yazardı tablaya tebeşirlän biräbir ölä, nicä yazılı kitapta. Andrey üürenärdi temaları üürenmäk kitaplarından, yalnız çözürdi oradan problemları.

Bir algebra urokunda Valentina Petrovna çaardıydı tablaya bir üüreniciyi çözsün problemayı, angısını okuduydu kitaptan da yazdıydı kısından tablaya. Üürediciykaylan bilä üürenici çözdüydü problemayı, ama çıkışı diildi nicä kitapta.

– Bezbelli tiparlarkan kitabı yannış yazılmış problemanın çıkışı, – yavaşıcık dediydı Valentina Petrovna, ama yanakları kızardıydı, kıyşmardı bakmaa üürenicilerin üzünä.

– Kitapta dooru yazılı çıkış, ama Siz çözdünüz problemayı yannış, – hiç kalkmadaan erindän ses verdiydı Gençü Andrey.

Üürediciyka şaş-beş kaldıydı, hepsi susardı, işidilärdi sade üürenicilerin solumakları. Sormadaan, beklämedään Valentina Petrovnanın teklifini, Andrey yaklaştıydı tablaya da çözdüydü problemayı ölä, nicä yazmış kendi tefterindä. Problemanın çıkışı uyardı kitapta yazılı çıkışa.

Üürediciyka bim-biyaz olduydu, ama saat topladıydı kendini da ölä lafettiydı:

– Üürenicilär, afedin beni, yazın tefterlerinizä ölä, nicä yazdı Gençü Andrey tablada.

O zamandan beeri Andrey hem üürediciyka annaşardı, nicä kediyän köpek. Ama Valentina Petrovna hazırlardı uroklara bu oluştan sora taa çok, çözüardı problemaları, algebra ekzersizlerini evdä da sade angıların çıkışları uyardı çıkışlara kitapta, onnarı çözüardı klasta. En dolaşık problemaları, ekzersisleri çözmää tablada çaarardı Gençüyü, ama o herkerä becerärdi başarmaa onnarı, herkerä kabledärdi en bük notayı.

Şkolada kurulduydu artistik dernekleri. Katıladı onnara Gençü Andrey dä

*

O zamannar canavarlar hayta gezärdilär küüyün dolaşında. Taşıyardılar koyun tırlalardan ortaklaşma çiftçiliklerin

yada özel çiftçilerin sürülerindän. Kimikerä girärdilär küü içinä dä.

Bir avşam şkolada repetişiya uzandıydı geç vakıdadan. Andrey ilkin geçirdiydi evinä klasından kolegasını, ani yaşardı bayır maalesindä. Saalicaklan ayırıldıynan ondan, korkusuz inärdi aşaa, kendi evinä dooru. Tezdä kuşkulandıydı köpek seslerinä. Salardılar ölä çirkin, sansın bir korku almış onnarı. Andrey düşünärdi koparsın aulun boyundan aaçtan bir dal, korunmaa köpeklerdän deyni, ama bu kıpımda bir fasıl hırlamak ürküttüydü onnarı. Andrey şüpelendi, ani köpekleri olmalı ölä korkuttu bir canavar. Osaat saptıydı bir ev auluna da duraklandıydı sundurmada, kapunun önündä.

O evdä yaşardı bir fukaara aylä, angısının saabisiydi un maşinasında bekçilerin birisi. Ev saabileri artık yatmışılar uyumaa. Aulda köpek yoktu. Evin öbür başından işidilärdi bir ses, angısı benzärdi don erä sopa traktatmasına. „Bezbelli yoldan geçer bir ihtär da trakladêr sopasınnan“, – fikirlediydi Andrey. Özendiydi baksın evin öbür başından, halizdän mi adam geçer yolda, ama işittiydı, ani nesä çatırdadêr kemiş aulunu, kemirer kemişları, savaşêr yapmaa bir delik da girmää aul içinä, nerdä şindi durardı o. Şindi Andrey üzdä-üz annadıydı, ani önündä canavar, neçinki bilärdi, ki aaç canavar, duyarkan kurbanı, ölä takırdadarmış dişlerinnän, düüyärmış çenelerini.

Andrey genä döndüydü geeri. Denediydi, ani canavar vazgeçti kemirmää kemişları da girdi aul içinä evin o tarafından, nerdän taa ileri girdiydi kendisi. Başladıydı bütün kuvetlän düümää kapuyu. Bu gümbürtü, olmalı, korkuttu canavarı da onuştan o atılmadı o saat onun üstünä, geçti ileri. Durardı Andreyin önündä. Bu yırtıcı hayvandan onu ayırdı sade birkaç adım. Canavar oturduydu geerki ayakları üstünä, gözleri sä karannıkta şıldardı iki yıldız gibi.

– Açın, yalvarêrim, kapuyu, canavar aul içindä! – tangirdadardı kapuyu bütün kuvedinnän Andrey.

Ev saabisi açtı kapuyu, da Andrey girdi içeri. Adam tutuştırdu kerosina lampasını. Canavar, pençeredän gördüy-nän şılaa, o saat yok oldu karannıkta.

Saabilär teklif ettiydilär Andreyä kalsın gecelemää onnarda, ama o istediymi gitmää evä. Gururlu çocuk olarak, istämediydi kalmaa yabancı insannarda, anasını-bobasını kahıra sokmaa.

Artık gecä yarısı yakındı, açan maaledä köpeklär sustuy-dular, ortalık sansın uslandıydı. Dışarda suuktu, karannıktı, can-cun yoktu sokakta.

Andrey yollandıydı evinä dooru. Sokaan sol tarafında yaşardı bir çorbacı. Tutardı gündüz koyunlarını okolda, nerdä doyurardı onları papşoy koçanınnan, gecä sä kapayardı sayvana.

Elbetki, bu okolda alaf kırıntılarında kalardı koyun kokusu. Andrey taman geçärdi o okolun yanından, açan gözünä iliştirdi genä canavarlar o erdä, nerdä gündüz durmuş koyunlar. Canavarlar kokalardılar koçan kırıntılarını, gezinärdilär bütün okolda, yoklardılar herersini. Andrey hızlandıydı kaçmaa. İştirdi, nicä canavarlar, atlayıp aul üstündän birär-birär, onun ardına takıştılar.

Andreyin yoktu vakıdı baksın ardına, canavarlar etişerlär mi, etişmeelär mi onu. O bilärdi bir iş, ani läüzim hızlı kaçsın, nekadar kuvedi var. O iştirdi anasından-bobasın-dan, ani canavar insanın üstünä atılabmış taa çok ozaman, açan o düşärmış erä. Bir erdä sürçtüydü – ne kaldıydı düşsün, ama verilmediydi, çetin kendini tuttu, etiştirdi kendi evinin yanına da giriverdiydi aul içinä.

Gençuların köpää Gücük gür seslän salardı, dartardı sinciri, sansın çalışardı koparmaa onu. Kuşku olarak, duy-

muştı bu yırtıcı hayvannarı. Andrey üreklendi, gördüynän kendisini evin önündä.

Girdiynän içeri, o annattıydı anasına-bobasına, ne bela geldi başına bu gecä. Kireç gibi biyazdı benizi, ter-su içindä kalmıştı.

Anası üç kerä yaptıydı stavrozunu ikonanın önündä, şükür ettiydi Allaaya, ani korumuş oolunu bu büyük beladan. Tutuştırup kandilcii ikonanın önündä, söledi ydi bir dua. Aul içindä fena Gücük hep salardı tokada dooru.

Bayırın aşasında, Gençuların evindän diil uzakta, küü çobanı tutardı aulunda kendisinin hem hısımnarının koyun sürüsünü.

Sabaalen işidildi ydi, ani o gecä canavarlar kavramşlar o sürüdän üç koyun.

*

Her cumertesi hem pazar avşamnarı klubta olardı tañ. Çalardı garmoşkaylan Trifonov Şura. Toplanardı MTS-in genç izmetçileri, delikannı üürediciykalar, açıkgöz küülü delikannı çocuklar, etişmiş kızlar.

Herkerä gelärdi kluba Milda Yonasovna da – ilk ortaklaşma çiftçiliin başın karısı. Götürärdi kendisini namuzsuz. Tañ oynarkan gençlärlän, yapıştırdı büyük güüslerini onnarın güüsünä, yanaanı – yanaana. Hepsi çocuklar çalışardılar oynamaa onunnan. Kötü haberlä daalardı küüdä o karı için: yatıp-kalkarmış genç evli adamnarlan, delikannı çocuklarlan – kiminnän olursa. Kocası, gecedän geceyä kadar iştä, bekim bilmärdi, ne yapêr karısı yada becermärdi onu erinä koymaa.

Kıسادan sölemää, o yıllar küüdä moral düştüydü pek aşaa uura. Açlıktan sora çok genç karı dul kaldıydı. Taa çok adam, çocuk öldüydü. Razgelä ilişkilär kötü hastalıklan bitärdilär. Birkaç delikannı çocuk, genç adam hem dul karı

bulaştıydılar sifilislän. Sarfoşluk, tütün içmək adamnarın, gençlerin, daji 15-17 yaşında çocukların arasında olduydu bir sıradan iş.

Tutmaa hristiyan yortularını yasak edilärdi. Paskellä yortularında ortaklaşma çiftçileri zorlan çıkarardılar kıra çiftçilik işlerini yapmaa. Şkolalarda ateizma propagandası olardı. Bölä hallarda türlü laflar daalardı küüdä. İşidilärdi, aniki gecä yarısından sora küüdä şeytannar görünärmişlär. Fasil olaylar olardı kefli adamnarlan küüyün bir maalesindä. Onnarın arkasına tırmaşarmış dolaşık saçlarlan bir kara suratlı, uzun biyaz gölmeklän, uzun sivri tırnaklarlan karı. Taşıdarmış kendisini iki-üç sokak arası da ansızdan yok olarmış.

Bir gecä buna sarılmış bir ürekli genç dul adam. O tutmuş karının ellerini, ayırmış girtlaandan da atmış onu bir tarafa. Bakıp, tanımış onu – büücüykanın dul kızı – Despina.

– Yalvarêrim, – demiş “şeytanka”, – sölämä kimseyä, ne oldu, yap benimnän ne istärsän, ama sus!

O ürekli adamın ürää diilmiş taştan. Dul olup, o çoktan datmamıştı yasak meyvayı. Nicä var bir demäk: “Göz görer, can çeker!” Ama o ölä lafetmiş:

– Ne läüzımsın sän bana ölä kirli. Suratın, ellerin boyalı kurumnan, saçların dolaşık, tırnakların uzun hem sivri – haliz şeytankaysın!

– Anam yok evdä, dönecek yaarın. Bän çabucak yıkana-
cam, tarayacam saçlarımı, kırkacam tırnaklarımı – olacam
kırnak karı gibi. Gel benimnän, pişman olmayacan...

Adam doyunca yapmış kefini yanık sevişä kariyllan da bakmış yoluna.

O gecedän sora „şeytanka” yok olduydu küüdä. Dul adam sa dayma buluşarmış büücüykanın kızınan da kanaat

edärmış kendi hem onun kefini. Şindi o karı görünärmış ona yakışıklı. Saçlarını örmüş bir kalın pelik, esmer üzlü, düzemni olarak – yatmış adamın kalbinä, ama okadar. Derindän olsun ilişkişi onunnan – „şeytankaylan“, hesabına uymamış.

Ölä yalnız kaldıydı o dul karı. Bulmadiydı kendinä eş küüdä dä, aşırıda da. Makarki o adam amazlamadiydı onu, nesä yapardı başkalarını sakınsınar ondan.

XI ŞAFKLI YOL

Geldiydi 1949-uncu yıl. Andrey bitirdiydi edi klas sade en islää notalarlan. Dayma getirärdi aklına bir diil sıradan oluşu matematika yazı ekzamenindä, ani läüzımdı başlasın saat dokuzda. Geçtiydi iki saattan zeedä, ekzamen sä hep başlamardı. Üürenicilerä etiştiydi haber, ani açtıynan konverti, Valentina Petrovna, başka üüredicilär becerämemişlär çözmää problemayı. Direktor yollamış şkolanın bekçisini yakın komşu küüyün şkolasına almaa ordan çözüşü.

Saat on birdä başladıydı ekzamen. Valentina Petrovna yazardı tablaya problemayı, ekzersizleri. Direktor buyur ettiydi üürenicilerä beklesinnär, ki üürediciyka yazsın tablaya çözüleri da sora yazsınar onnarı ekzamen yapraklarına. Andrey o saat kendisi çözdüydü algebra problemasını da dedi:

– Bän artık çözdüm problemayı!

Yaklaştiydi ona direktor da gördüydü, ki onun çözüşü biräbir uyardı komşu şkoladan çözüşlän, ama sustuydu, çiledän çıkarıp bununnan Andreyi, angısı ancak zorladiydi kendisini susmaa.

Direktor istoriya üüredicisi olarak, bezbelli istämediydi tanitmaa, ani kolektivdä üüredicilerin uuru taa aşaa başarılı

üüreniciyä bakarak.

Küüdän çok ayleyä deyni 1949-uncu yıl hatalıydı. Taa aprilin 6-sında Sovet Birliin Bakannarın Soveti karar almıştı kaldırmaa Moldova Sovet Soşialist Respublikasından 11 280 ayleyi da götürmää Sibirä yada Kazahstana Altay ülkesinä.

İyül ayın altıncı günü edincisinä karşı, gecä vakıdında, Selküüyä geldi ydi birkaç kamion askerlärlän. Hepsı duyardı, ani bu gecä küüdä genä bir fenalık olacek, nicä 1941-inci yılda da.

Sabaalen artık bilinärdi, ani kaldırmışlar irmi bir aylä, onnarın arasında Grozdev Vaninin karısını, Grozdev Nadiyi, üç diil taa etişkin kızlarinnan. Kaldırdıydılar o maanaya görä, ki o aylelä, sansın, devletä aykırı gidärmışlä, eni yaşamaya zarar yaparmışlar.

Ne zarar vardı nicä yapsın eni yaşamaya Grozdev Nadi kızlarinnan? İşlärdi izmetçi şkolada, kırnaklık yapardı üüredicilerin evlerindä birkaç rublä için, olsun neylän büütmää, üüretmää uşaklarını deyni.

Nastika başarılı üürenicikaydı. Bitirdiydi Selküüdä edikla-slı şkolayı sade en islää notalarlan, sora da sekizinci klası komşu küüyün orta şkolasında. Üürenärkän Selküüdä ediinci klasta, rayonda olimpiadada kablettiydi birinci derecä laureat diplomu, neçinki hepsindän islää bilärdi rus dilini hem literaturasını. Pek gözäl hem demekli sölediydi Mihail Lermontovun "Borodino" şiirini. Stefanida bitirdiydi küüdä şkolayı Andreylä bir klasta, Veronika da beşinci klası. Başarılı üürenicidyilär.

Diildi ölä, ani çalışkan, ii çorbacı çiftçilär gidärdilär eni yaşamaya aykırı, ama sistemada, angısını yaratmıştı Sovet Birliindä Stalin, azedilmärdi ii çiftçilär, ilk sırada çalışkan, becerikli çorbacılar.

May ayında ilkin Stefana sora da Vasilina duudurduy-

dular birär kızçaaz. Adlarını koyduydular Maşu hem Cörceta.

Stefana hem Petraşku saklı vaatiz ettiydilər kızçaazını Renidä. Cörceta kaldıydı vaatizsiz. Üüredicileri uzaklaştırardılar iştän, eer vaatiz edärselär uşacıını.

*

Selküüdä kurulduydu üçüncü ortaklaşma çiftçilik – “Şafklı Yol”. Onun başı olduydu bir küülü genç adam – Selemet Ristu. Bitirdiydi dört klas rominnarda otuzuncu yılların başlantısında. İslää üürenärdi.

Şindi hepsini özel çiftçilik edenneri zorladydılar yazılmaa ortaklaşma çiftçilää. Yazıldıydı Gençü Dobri dä. Verdiydi topraklarını, baayı, taligasını, eni demir puluunu, bornalarını, lini, fiçılarını, beş koyun. Sayıladı o brigadada, ani erleştiydi Sakallı Kostinin evindä. Görünärdi, sansın bir kara bulut düşmüş üstünä.

Andrey fikirindä sansın görärdi bobasını o vakıtlarda, açan kışın koşardı dinnenmiş beygirleri büyük kızaa, pindirärdi onu hem kakularını Angelinayı, Vasilinayı kızaan koşuna da çekindirärdi onnarı küü içindä. Küüdä başarılı çorbacıların biri olarak, bobası istärdi, ki hepsi bilsin bunu. Giyimni uzun, toklu derisindän, kojuklan, kara kuzu derisindän kalpaklan, çizmelärlän, gözäl, uzun esmer bıyıklı adam gururlu duyardı kendini.

Şindi sä averäsını, ani topladıydı, kazandıydı yıllarlan kendi terinnän, karısının hem uşaklarının yardımınnan, kaybettiydi bir kıpımda. Çalışkan, küüdä saygılı ii çorbacı, şindi duyardı kendini bir çırak gibi.

– Çırak, yanaşarkan işlemää çorbacıda, bilärdi, nekadar para, terekä kazanacak bitkidä. Ortaklaşma çiftçiliktä sä işinä görä yazılêr sana işlenän gün. Ne kazanacan güzün işlenän günnär için, salt Allaa bilir. „Güç ecel bekleer beni hem aylemi ilerdä”, – fikirlärdi hasretlän Gençü Dobri.

Ortaklaşma çiftçiliin ustavına görä onun azasında vardı nasıl olsun bir çiierek hektar toprak evin dolayında, bir inek buzaasinnan, bir skrofa potmarlarının, beş koyun kuzularının hem kuş nekadar istärsä. Bir işlenän günä sä verilärdi bereketli yılda iki kila terekä. Çalışkan çiftçi yapardı bir yılda 250-300 işlenän gün. İki işçi ayledä üç uşaklan ancak kazanardı 1000-1200 kila terekä, başka bişey. Neylän vardı nicä doyurmaa hayvannarı, kuşları?

Şindi Gençü Dobri Annaylan işlärdilär bütün aulunu. Ekärdilär papşoy, kartofi, fasülä, salata, karpuz, kaun, morkova; haşlardılar biber, kırmızı patlacan. Dobri diktyidi baa – üz çotuk. Doz-dolay aulun kenarına diktiydi eni soylu meyva fidannarını.

Herbir ortaklaşma çiftçiliin azasından istenärdi devletä vergi: inektän – 100 litra süt, skrofadan – 50 kila yaanı, bir koyundan – yarım kila yapaa hem 150 tauk yımırtası.

Eer birkimsey tutularsa getirärkän baadan birkaç salkım üzüm yada kırdan birkaç sütlü papşoy uşaklarına, onun adından on işlenän gün silärdilär, üzümneri, papşoyları sa alardılar. Bir çuval papşoy için sud kesärdilär beş yıl kapan yapmaa.

Butürlüydü yaşamak Bucakta tovariş Stalinin, "dünya halkların bobası" vakıtlarında.

Çok küülü aarardı iş başka erdä: garada demir yolda çalışmaa, Renidä portta hamal işlemää...

*

Andrey gittiydi üürenmää Kahul Pedagogika Şkolasında, angısını artık bitirdiydi Vasilina kakusu hem nerdä üürenärdi şindi Angelina. Kabledärdi stipendiya 150 rublä bir ayda. O zamannar bu pek az para sayıldı. Ekmek satıldı talonnan. Booday unundan bir pesmet, ani talonsuz satıldı, tutardı beş rublä. Yoktu nicä yaşamaa ölä stipendiyaylan bir ay.

Pedagogika şkolanın önderlii vermärdi stipendiyaları üürenicilerä, toplardı o paraları bireri da „doyurardı“ onnarı kantinada: sabaalen bir filcan ancak tatlı çay hem iki üz gram kara ekmek; üülendä – bir çini yaanisız çorba, angısında üzärdi birkaç fasülä hem iki-üç dilimcik kartofi, iki üz gram kara ekmek; avşamnen genä çay hem ekmek. Bu imäk etärdi sade aaç ölmemää deyni.

Ortaklaşma çiftçiliin sıradan azalarında yoktu para yardım etmää uşaklarına. Andrey hem Angelina alardılar evdän bir torba kuru ekmek, tez küflenmesin deyni fırında pişirilmiş iki-üç kila inek piiniri, da ölä etişärdilər aydan-aya.

Giiyimniydi onnar ucuz rubalarlan, gemi bezindän emenilärlän, rezinadan tabannarlan. Gölmek Andreyä dikärdi anası, Gençü Anna, angısı becerärdi biraz terzi zanaatını. O vakıtlarda üürenicilerin çoyu, sıradan küülülerin uşakları olarak, giyinärdi fukaara rubalarlan.

İlk semestrayı Gençü Andrey bitirdiydi sade en islää notalarlan, ekzamen sesiyasında da kablettiydi genä salt en büyük notaları. Olduydu ilk başarılı üürenici Kahul Pedagogika Şkolasının kurulma günündän beeri. Şindi onun stipendiyası olduydu irmi beş proçent taa büyük – 37 buçuk rublä kabledärdi elinä.

O vakıtlar Kahul Pedagogika Şkolasında çalışardı çok bilgili hem talantlı üüredicilär. Onnarın arasından Andrey pek beenärdi rus dili hem literaturası üüredicisini Zelter Yakob Emanuiloviçi. O pek meraklı hem gözäl annadardı rus klasik yazıcıların, şairlerin yaratmalarını. "Evgeniy Onegin"-in çok payını bilärdi ezber. Ayırıldardı öbürlerin arasından moldovan dili hem literaturası üüredicisi Kreştu Zinaida İvanovna, ani başarmıştı Aleksandru İoan Kuzanın adında Universiteti İaş kasabasında, Romıniyada – gagauzkaydı. Hep ölä ayırıldardı fizika üüredicisi Arseni Kiril Aleksandroviç –

Kişinöv devlet Pedagogika İnsitututun üürenmää bitirmiş.

Resim uroklarını ilk kursta götürärdi bir original, talantlı üürediciyka, Kuna Maya Markovna. 35 yaşın dolaynda, incecik, orta boylu hem gözäl güüslü olarak, çekici kocasız hem uşaksız kariydı. Bir sıradan urokta düşärdi resimnemää bir naturmort: şişä, filcan hem üç alma. Resimnemää becerikli hem fasılca üürenici sä resimnediydi bir çıplak kızı. Maya Markovna bulmadiydi ona maana, beendiydi resimini da dooruttuydı yannışlıklarını, neylän şaştırdiydı öbür üürenicileri.

Üüretim yıl bitkisindä o üürediciykanı kapadiydılar. Daaldıydı haber, ani o insan şpionmuş. Ne aarardı şpion Kahul kasabasında, diildi kolay annamaa.

Pedagogika şkolanın baştakı komsomol organizaşyanın komitetin sekretarıydı bir nüfüzlü, açık canını, akıllı hem terbiyeli, üçüncü kurstan irmi bir yaşında üürenici, Bakalov Piotr. Bulgardı. Bir avşam o kalmış saat dokuzdan sora şkolanın klasında hazırlamaa temalarını ikinci günä deyni. Makamda üüredici her avşam o saatta südürärdi şıllakları da yollardı üürenicileri konaa. Sekretar karşı konmuş o maanaya görä, ki gündüz komsomol işlerinnän baalı olarak, etişmemiş vakıdı hazırlamaa uroklarını. Aralarında tutuşmuş kavga. Üüredici aalaşmış komunist partiyanın baştakı organizaşyanının sekretarına, o da – raykoma.

Ertesi günü, üülendän sora, olduydu komsomol organizaşyanının toplantısı. Bir komisar ölä söz sölediydi:

– Kulak aylesindän olarak, üürenici Bakalov gösterdi bitki-bitkiyä haliz duşman üzünü. Bilinmeer, ne varmış onun neetindä yapmaa, kaldıynan yalnız şkolanın yapısında gecä vakıdında. Şindi, açan kasaba hem küü sovetleri kuvetleşer, kulaklar çalışêrlar engellemää eni yaşamayı. Onuştan o haktemeer olsun komsomolcu. Bizdä yok inan onun ii duygu-

larına sovet kuvvetleri için!

Birkaç kalın üzlü komsomolcu söz söylemesindä teklif ettiydilər uratmaa Bakalovu komsomoldan. Sade bir üüredici onun klasından pay tuttuuydu sekretara.

Elbetki hepsi, bir kişidän kaarä, kaldırdıydı kolunu bu teklif için. Sonda Bakalov Piotr uradıldıydı Pedagogika şkolasından da. Öläydi ozaman vakıtlar...

Geçärdi yıllar. Bucakta insannar yavaş-yavaş sınaşardılar eni yaşamaya. Uşaklar üürenärdilər şkolalarda. Gidärdilər üürenmää ileri dooru tehnikumda, kursalarda.

Gençu Andrey kanikulda işlediydi bir ay ortaklaşma çiftçiliktä. Gezärdi papşoy kazmaa, baada üzümsüz filizleri yolmaa. Çalışardı anasına işlenän gün yapmaa.

Gençu Anna kırkıncı yıllarda özellik çiftçiliindä kır işinä çıkmardı. Ona etişärdi iş yapmaa evdä: kuşları, hayvannarı bakmaa, zarzavat eşilliini yıslamaa, içerleri, aulu tertiplemää.

Brigadir esaplamaa becermärdi. Onuştan, açan gün ikindiyä dönärdi, o buyurardı Gençuya ölçsün, nekadar er kazılmış, başka iş yapılmış da esaplasın işlenän günneri.

1950-nci yılda gagauz gençlerini artık başladıydılar almaa Sovet Birliin askerinä, ilkindän alardılar onnarı, kimin vardı edi klası hem taa zeedä şkolası. Ozamana kadar gagauz gençlerini yollardılar sade Rusiyada hem Ukraynada FZO-ya¹³. Sora onnar işlärdilər zavodlarda yada şahtalarda.

Kablettiydi çaarış kıyadını askerlää Jeku Vani dä. O ilersi yılda başardıydı Kahul Pedagogika Şkolasını. İşlediydi bir yıl üüredici Baurçi küüyündä. Gitmä gününä karşı, avşamnen, yaptıydı bir konuşka. Çardıydı Andreyi dä. Bulunardı o konuşkada Milda Yonasovna da Renidän bir suratasınnan –

¹³ FZO – фабрично-заводское обучение

gözäl, incä belli, dolu güüslü, güneştä kararmış tenni, kara gözlü, genç kariylan. Adıydı Marusä.

Sofra üklüydü datlı imeklärlän, birkaç şişä rakıylan. Büüklär sölärdilər filcan kaldırmak sözlerini, ki ilin olsun Vaninin askerlii. İçärdilər dibi kuru. Andrey alardı sade birkaç yudum. Ondan hem Vaninin anasından kaarä hepsi kefliydi. Başladıydılar tañt oynamaa patefonun çalmasına görä. Marusä pek yattıydı Andreyin kalbinä, sade onunnan oynardı. O karıdan sansın daalardı dolaya duygu dalgaları, angıları yalaz gibi kızdırardılar cayıl çocuun üreeni, imiini.

Vani hojma oynardı Milda Yonasovnaylan. Dayma çıkarıdı onunnan dışarı. Dönärdilər kızarmış üzlerinnän, şefk gösterärdi bakışları.

Andrey sıkardı güüsünä Marusäyi, öpärdi yanaklarını, fisirdärdi titrek seslän kulaana:

– Bän sizi pek severim, pek gözälsiniz hem tatlısınız! Hadi çikalım biraz vakıda başçeyä. Orda var bir skemnä. Oturalım sade ikimiz, alalım taazä soluk.

– Küçüksün taa benim için, – deyärdi o, – bana uyêr kaavi, pişmiş genç, nicä Vani, ama onu sıkı tutêr kucaanda Milda.

O avşamdan sora Andrey bir hafta er bulamardı kendinä, onu sıklet alardı, gecedä uyku tutmardı. Ölä derin sevgi duygusu onu seftä zeetlärdi. Sora uslandıydı, ama dayma görärdi o kariyı düşündä, sansın sevişärdi onunnan döşektä.

XII ADAMIN ECELİ

1951-inci yılın avgust ayında döndüydü kapandan Sakallı Kosti. Geçtiydi beş yıl o gündän, açan götürdüydülär onu küüdän. Onun gibi başka kapancılara daava kesilärdi on yıl sıkı rejimnän Sibir lagerlerindä bulunmaa. Neçin, acaba, Sakallıya sud kesilmiş sade 5 yıl kapan yapmaa?

Kahulda kapanda onun sorgu daavacıymış bir yakışıklı, intelligent görünüşlü aarmış zülüflü adam, ani katılmış Birinci Dünya hem Tivil Cenklarinä. Nicä düşmemiş o Stalinin baskı tokmaan altına otuzuncu yılların ikinci yarısında merak uyandırardı.

– Neçin gittin Sovet Birliin kuvetlerinä aykırı, neçin istämedin vermää kendiliindän vergini devletä? – sormuş sorgu daavacı.

– Benim yoktu borçum vergimnän devletä. Bän kayıl olmadıydım üstünä vermää taa 2500 kila terekä. Eni kuvetlerä aykırı gitmedim. Romınnarlan politika yapmadım. Birinci Dünya Cengindä düüştüm Rusiya için, – cuvap vermiş Sakallı.

– Sän düüştüydün țar için, diil Rusiya için, – doorutmuş onu sorgu daavacı.

– Vardı mı nicä bileyim bän, bir çiftçi gagauz, ani o cenktä Rusiya hem țar diilmişlär baalaşık, – ölä lafetmiş Sakallı Kosti. Sora devam etmiş: – Bän yaptım borçumu bir haliz soldat gibi. Girginniim için kablettim “Ayoz Örgi adına stavroz”.

Sorgucu yapmış bir kısa yazı bloknotuna da devam etmiş:

– Tutardın çok çırak – zorbalacıydın!

– Bän çıraklarıma ödärdim başka çorbacılarla bakarak

taa çok. Açıan döndüydü rominnar 1941-inci yılda da zorladıydılar çıraqları ödesinnär zenginnerä çok para, kullanmışlar onnarın topraanı, hayvannarını deyni Sovet Birliin vakidında, bän afettiydim bana borçlu küülüleri, – karşı söylemiş Sakallı Kosti.

Sorgucu genä yapmış kısa yazı bloknotuna. Marturlar da göstermişlər, ani Sakallı Kosti dooru lafetmiş.

Bekim diil sıradan görünür bu iş, ama Sakallı Kosti sorgu daavacının hoşuna girmiş. Bekim onuştan, ani düüşmüş Birinci Dünya Cengindä da kabletmiş “Ayoz Örgi adına stavroz”, bekim onuştan, ani bir sarp adamdı, ayırılardı başka arestatlardan namuzluunnan, açık kannan. O Sakallı Kostinin „kabaatına” bulmuş bir taa yımışak statya, angısına görä sud kesilmiş 5 yıl sıkı rejimnän lagerdä bulunmaa.

Şindi Sakallı Kosti görünärdi yaşlarına bakarak çok taa ihtär. Saçları, bıyıkları bim-biyazdı, prost görärdi, aazında kalmıştı sade birkaç diş. O geniş arkalı, kuvetli, gururlu adam şindi benzärdi bir kurumuş meşeyä.

Ortaklaşma çiftçiliin önetmesi kayıl olduydu, ki Sakallı yaşasın ilerdän kendi evinin bir odacında. Kimsä getirmiş bir eski döşek, yorgan, yastık – olsunnar yatak deyni bu cömert adama geçmiş vakitlarda.

Saacykalar verärdilär saklı bir çaşka süt, komşuykaları – bir çanak çorba, ekmek. Ölä geçirärdi günnerini bu diil sıradan adam ilerdän Selküüdä.

Kimikerä dolaşardı onu Gençu Dobri. Getirärdi bir şişä şarap, birkaç dilim piinir, ekmek, da konuşardılar ikisi. Getirärdilär aklılarına ii vakitları onnarın ömüründä. Dobri annardı kendi yaşamasını ortaklaşma çiftçiliktä, sorardı, nicä geçirmiş Kosti beş yıl lagerdä. Bu soruşa o cuvap vermärdi. Ya istemärdi aklına getirmää, ne çekmiş orada, yada yasaklanmış lafetsin birkimseylän lagerin rejimi için beş

yılın arasında.

Bir yıldan sora yazın rayondan aaraştırmacılar bitki-bitkiyâ bulduydular o kişiyi, ani yazardı manifest kiyatlarını – “Eni Yaşamak” adında ortaklaşma çiftçilik başın karısıydı, Sauşkin Milda Yonasovna. Onu o saat götürdülär küüdän.

İşidilärdi, ani o insan işbirlii yapmış nemţelärlän Litvada, yatıp-kalkarmış onnarlan, provokatormuş. Kırmızı Asker yaklaştıynan, kaçmış ordan nemţelärlän bilä, etişmiş Germaniyaya. Cenk bittiynän, karışmış karılarlan, angılarını nemţelär zorlan haydamışlar Germaniyaya aar işlerä. Buluşmuş Kırmızı Askerin ofiţerinnän da gözäl hem oynaş olarak, beendirmiş ona kendini, olmuş onun karısı.

Ortaklaşma çiftçiliin başını, Sauşkin Taras Nikitiçi çıkar-dılar iştän da o yok oldu Selküüdän.

Biraz taa ileri küü sovetin başı olduydu Karamiti Mälçu Afanasi – Kırmızı Askerlän kaçannarın birisi. O bitirmişti irminci asirin ilk onuncu yıllarında ruslarda dört klas. 1941-1946-ncı yıllarda işlemiş Rusiyada şahtada. Onuştan türlü olduklar gelmiş onun başına, görgülü adamdı. Vardı saygısı küüdä, erindä becerikli kişiydi.

Güzün üç ortaklaşma çiftçilii birleştirdiydilär, da Selküüdä olduydu sade bir büük ortaklaşma çiftçilik – „Eni yaşamak” adında. Ortaklaşma çiftçilerin toplantısı ayırdıydı ona baş Selemet Ristuyu, angısı çorbacıyca, becerikli kullandıydı şindiyä kadar “Şafklı Yol” adında ortaklaşma çiftçilii. Başladıydı kurmaa inek hem domuz ferması yapılarını, diktiydi eni baa, eni başça. Yaptıydı bir yıllık predsedatel kursalarını Tiraspolada. Şindi bütün küüyün kuvedinnän, çalışmasınnan bu ii başlantıları taa kolay, başarıylan olaceydı çıkarmaa başa.

Sakallı Kostinin evindä, aulunda erleştirildi ydi baa brigadası. Bir odada düzöldüydü brigadirin kabineti. Başka

odada çalışardı izmet esabını tutan. En büyük odada sabaalen toplanardılar zveno başları iş almaa brigadirdän bu günä.

Gündüz kalardı sade izmetçiyka, gecä sä – bekçi. Onnarlan lafa durardı arada-sırada Kosti dädu. Taa çok gecä vakıdı konuşardı bekçiyän. İkisi dä çalışardı butakım kısaltmaa geceleri.

– Ölä canım darsiyêr bir karı için, ama nereyi getireyim hem neylän bakayım onu, açan braktılar beni evsiz, averäsiz. Durêrim kapalı odacıkta bir hayvan gibi, – demiş Sakallı Kosti can acısınan, sansın açıklamış fikirini.

– Ne yapacan o kariylan, dädu Kosti, – karışmış lafa bekçi, – ihtärsin, hastaysın?

– Açan karım yıkayardı ayaklarımı, beenärdim suazlamaa onun omuzlarını, arkasını şindi dä havezim var ölä yapmaa, – cuvap vermiş Sakallı Kosti.

Gagauzlarda vardı eskidän bir adet. Cumertesi avşamnarı karı yıkayardı kocasının başını, ayaklarını da, aldıynan avşam ekmeeni, verilärdilär ikisi dä derin duyguya, sevişärdilär alatsız bir hafta aar çiftçilik işindän sora.

Taa bir fasıl alışkannık ilişärdi Andreyin gözünä. Paskelledä kumilär gidärdilär kolaçlan kanişkaylan saadıçlara. Karı bir büyük kolaçlan kucaanda gidärdi ilerdä, genç kocası sa bir şişä şaraplan elindä birkaç adım geeridä. Ama taa fasıl görünärdi, açan karı taşıyardı kucaanda uşacını, adam da izlärdi onu üksüz olarak.

*

Şindi şkolada üürenilärdi sade rus dilindä. Taa 1946-ncı yılda başlandıydı geçmää rus dilinä ilk klastan. Kimsey istämediydi annamaa anaların-bobaların fikirini: angı dildä onnar isteerlä üüretmää uşaklarını? Karar alındıydı, nicä olardı herkerä o zamannar, respublikanın zaabit organnarı uurunda.

1951-1952 üürenim yılında bitki evladboyu başardıydı şkolayı moldovan dilindä. Taa ileri çok bilgili hem becerikli üüredici gittiydi moldovan küülerin şkolalarına. Onnarın erinä geldiymi üüredicilik etmää ruslar, ukrainnar, angıların arasında çoyu on klas üürenimnändi. Onnarın birisiydi baş leytenant Stepanov Gennadiy Borisoviç, ani düüşmüş geçän cenktä artileriya bölüündä. O da 10 klaslandı. Katılmıştı düüşlerä Leningradta blokada yıllarında. Frontta kabledilmiş Komunist partiyasına. Sora düüşmüş frontlarda Macaristanda, Germaniyada.

Stepanov G.B. geldiymi Selküüyä gencecik gözäl karısınan, başlantı klaslarda üürediciykaylan, açan Gençü Andrey üürenärdi edinci klasta. Götürärdi ozaman asker terbiye hem çizim uroklarını, ama taa çok annadardı oluşları cenktä. Diildi gözäl, suratı dübüdüz kaplıydı çiçek hastalının izlerinnän, ama erudit hem cümbüş genç adam olarak, saat beendirdiydi kendini üürenicilerä. Olduydu nüfüzlü kişi diil sade şkolada, ama küüdä da, rayonda da.

Rayon eminnik komitetin temsilcisinnän hem küü sovetin başınnan bilä kurmuştuılar o aylelerin, ani kaldırıldıydılar birazdan sora, listasını.

Avgustun birindä koyulduydu şkolada direktor görevinä, ama tezdä sataştıydı içkiyä, dayma dolaşardı larökları, beenärdi Selküüyün şaraplarını.

XIII

ANDREYİN OLGUNNUU

Gençü Andrey bitirdiydi 3-üncü kursu. Kanikulda iki ay çalıştıydı sekretar politbölümün redaktiyasında. Kazanardı 900 rublä bir ayda. Bu büyük ödekti o zamanda. İlerdeki sekretar çaarılmıştı askerlää. Redaktor Karanfil Mişa aldıydı

Andreyi geçici olarak sekretar onun erinä. Nasaat verärdi ona geçsin üürenmää Pedagogika şkolasında gezmedään da kalsın bu iştä çok vakıda, ama Andrey kayıl olmadıydı. Onun başka fikiri vardı kendi kaderi için ileri dooru.

Bu iki ayın arasında Andrey çok diişildi, olduydu taa gürgülü çocuk. O gördüydü içindän zaabitlerin politikasını Bucaan küülerindä. Statyaları gazetada yazardılar Karanfil Mişa hem Gençu Andrey, ama avtorluunu göstermeerdilər. Yazardılar altına türlü başka laab hem ad. Herbir statya başlardı hem bitärdi Stalini anmaklan, ünümäklän.

Redakşiyada vardı kendi tiparlamak el tuçurgusu. Matrişayı gazetanın tekstinnän düzärdilər kurşum bukvalarlan iki etişmiş kız. Birisi Andreyin yaşındaydı da pek istärdi onu. Bitki ayda onnar dayma görüşärdilər.

Karı sekretardı politbölümdä bir gözäl evli, ama uşaksız kadın. Kocası yapardı iki yıl kapan.

İşlärkän felşer Selküüdä, on beş yaşında kızcaazı dala-mış bir köpek da birkaç gündän sora o kızcaaz kudurup ölmüş. Bu oluş için kuvetlär bulmuşlar kabaatlı felşeri, makarki kızcaazın aylesi bildirmemiş oldu ferşelä. Te ona daava kesilmiş iki yıl kapan yapmaa.

Kimikerä çaarardı Gençu Andreyi kabinetinä politbölümün şefi, Udovin Arseniy Kuzymiç. Dikte edärdi onun baş statyasını cümlelärlän, alınmış merkez gazetalardan karışık. O bir kalın üzlü, hodul hem kanırık, artık diil genç adamdı. Evlendiydi ikinci kerä bir genç, ilin düşünüklü, başlantı klaslarda üürediciykaya, angısı pek korumardı namuzunu, kolay verilärdi ergenlerin takılmasına.

Açan Andrey üürenärdi edinci klasta o üürediciyka yaşardı Malay Valentina Petrovnaylan birerdä şkolaya yakın bir evdä. Gelärdi onnara Reni portundan, aşırıdan biçikletlärlän, gemicilär. Kapanardılar kızlarlan çok vakıda içerdä, Bu

vakıta o bir kolegasınnan çekinärdilär biçikletlärlän şkolanın dolayında.

Andrey bitki yıllarda okuyardı çok artistik kitap, ilk sırada rus hem sovet klasik literaturasını: Puşkinin, Lermon-tovun, Lev Tolstoyun, Gonçarovun, Turgenevin, Şolohovun, Aleksey Tolstoyun romannarını, povestlerini, şiirlerini.

O vakıtlar Mihay Emineskunun, Vasile Aleksandrinin şiir-leri, Liviu Rebränunun, Mihail Sadovänunun prozaları litera-tura programalarında bulunmardılar, onnarı sayardılar ro-mın burjua şairleri, yazıcıları gibi. Başka moldovan yazıcıların yaratmaları sa Andreydä merak uyandırmardılar.

Vasilina kakusundan kaldıydı evdä saklı birkaç kitap romınnarın vakıdından, açan o üürenärdi Kişinövda Eparhial Pedagogika Şkolasında: Mihay Emineskunun bir şiir kitabı, Liviu Rebränunun romanı "İon". Onnarı Andrey saklı okuyar-dı kanikulda. Bilärdi artık ezber Emineskunun birkaç şiirini. Onuştan taa ellinci yıllarda tanıyardı biraz romın klasik literaturasını da. Şindi beenärdi diil sade matematikayı hem fizikayı, ama o uurda literaturayı da. Üzerä taa ozaman artık islää lafedärdi rus dilini dä, romın dilini dä.

Şindi delikannı çocuk olarak, Andrey sevdiydi bir gözäl, ondan bir yaş taa küçük üüsüz kızı, Voluntaru Lidiyayı, ani bitirdiydi ikinci kursu. Anası geçinmiş 1942-nci yılda, bobası kaybelmiş Rusiyada, büyük batüsü öldürülmüş cenktä. Vardı sade kakusu evli Romıniyada hem bir batüsü, ani 1946-nci yılda gitmiş FZO-ya da yaşardı aylesinnän Mariopolda. Moldovada yakın hısımnarı yoktu.

Lidiya bitirmişti edi klas üüsüzlerä deyni uşak evindä Dubasar kasabasında. Onun gibi üürenici vardı çok Kahul Pedagogika Şkolasında. Onnarı doyurardı, giidirärdi devlet. Lidiya görünärdi bir açmış gül gibi.

Andrey, taa kanikula gitmedään, beendiydi kızı, yattıydı

onun kalbinä, ama şindi, döndüynän Pedagogika şkolasına avgustun otuzunda, başka gözlän baktıydı ona. Giyimniydi maavi fistancıklan, angısının altından gözä ilişärdi kıvrak, güneştän kararmış ayakları, hep ölä güneştän kararmış oval formasında üzü. İki uzun pelik, olmuş kestenä boyasında, incä taliyası, hem tombarlak büücäk güüsleri pek düzärdilär onu. Andreyin ürää başladıydı sık-sık düülmää.

Lidiya konuşardı iki kız kolegalarinnan, nesä onnara annadardı da gülärdi ölä tatlı seslän, ki ayakları kendileri götürdüydülär Andreyi kızların yanına.

– Zaman hayır olsun, kolegalar! Ölä tatlı gülersiniz, ki dayanamadım, yaklaştım sizä, – danıştı o kızlara. Bakışı çapraştı Lidiyanın bakışinnan da üzerä ikisi dä kızardı.

– Bizim laflarımız diil hepsinin kulaklarına deyni – dedi kız, sansın kesti.

– Afedin beni, Voluntaru Lidiya, düşünmediydim, ani söleersiniz ölä laflar, angıları uymêêrlar etişmää bir çocuun kulaana.

Lidiya taa pek kızardı da uzun kirpiklerinnän sakladı gözlerini.

– Avşama olacek tañt şkolada, umutlanêrim görmää sizi orada, – ekledi Andrey dä yollandı şkolanın yapısına dooru. Ardından işitti bir kızın laflarını:

– Ne, Lidiya, kısalttı mı birazıcık uzun dilceezini Gençü Andrey?

Pedagogika şkolasında cumertesi avşamnarı, yortu günnerindä, üürenim yılın başlantısında olardı tañt. Çalardı akordeonda Andrey hem taa bir üürenici. Üürendiydilär dernektä çalma vals, fokstrot, tango, polka havalarını.

Oynarkan tango Lidiyaylan, sıkarkan onu enikunu güüsünä, Andrey fisirdedi kulacına:

– Sän pek gözäl kız olmuşun, Lidiya, benzeersin bir

açmış gül çiçeenä!

– Ölä bekim görünerim sizä. Benim gibi çok kız var şkolada, – dedi yavaşcık Lidiya.

– Bekim dä var, ama bän sade seni beenerim. Kayıl olacan mı geçireyim seni bu avşam konna kadar? – kızın gözlerinä bakarak sordu o.

Gençu Andrey delikannılıında olduydu kıvrak boylu, damarlı hem taa gözäl çocuk. İki pudluk giraylan oynardı nicä bir toplan. Kaldırdı onu çok kerä bir kolunnan omuzuna, sora da enikunu uzardı kolunu yukarı giraylan elindä. Tutarkan kulubundan, atardı onu çevirilsin bir kerä yukarda da etiştirärdi tutmaa kulubunu taa düşmedään erä. Pedagogika şkolasında ondan kaarä kimsey becermeerdı yapmaa bu işi. Nüfüzlü çocuktı şkolada. Kızların çoyu beenärdi onu, ama o beenärdi sade Lidiyayı.

– Elbetki kayılım, – cuvap verdi kız.

Ölä başladı Andreyin hem Lidiyanın ilişkileri, ani geçti sora derin duygulara. Onnar dayma görüşärdilär ya kasabanın gözäl parkında, yada kinoda. Onnarın arasında tutuştuydu büük sevda, ama aralarında yakınnık olmardı. O vakıtlar siirek terbiyeli küülü kız kayıl olardı kaybetsin namuzunu taa evlenmedään.

Üüsüz kızlar üç ay arası geçärdilär medkomisiyayı. Kimi bulardılar, ani yanılmış, basmış yanniş yola, yollardılar zanaat şkolalarına.

Uşak evin terbiyedicileri, birkaç üüredici, Lidiyanın naalet kız kolegaları uşak evindän hojma izleyärdilär onnarın her bir adımını, ama Andrey vermeerdı onnara maana laf çıkarsınnar beendii, on edi yaşında kızın üstünä. Onnar ikisi dä islää üürenärdilär, çetin karakterliydilär. Bilärdilär nicä korumaa kendi üzünü, onurunu. Taa bir sebep aykırı durardı Andreyin hem Lidiyanın havezinä intim olsun aralarında.

Sovet Birliin kanununa görä taa etişmemiş kızlan yakınnık için olgun çocukları iki yıla kapana sokardılar. Bekim ani kızın kayıllınnan olmuş yakınnık diildi önemni.

XIV STALİNİN ÖLÜMÜ

Geldiydi 1953-üncü Eni Yıl. Ortaklaşma çiftçiliin başının Selemet Ristunun buyurmasına görä düzöldüydü üç yılbaşı aacı: biri ortaklaşma çiftçiliin önetmesindä, biri klubta, biri dä şkolada. Verildi ydi türlü ödül çiftçilik öncülerinä, sıradan çalışkan çiftçilerä, üürenicilerä sä – bomboni.

Bütün gecä klubta çaldıydı muzikalar, şennendi ydi gençlär. Sansın duyulardı, ani bu yıl getirecek çiftçilerä, başka yaşayannara Bucakta bir ilinnenmäk, bir seviniş. Makarki yaşamak Selküüyün ortaklaşma çiftçiliindä bitki yıl biraz düzöldüydü, insannarı hep güdärdi korku baskıya düşmää.

Sakallı Kostinin saalı gün-gündän taa beter olardı. Mart ayın beşinci gecesı sabaaya karşı bekçi işitmiş bir yavaş ses. Girmiş hastanın odasına. Annamış, ani Sakallı Kosti artık can toplêêr. Tutuşturmuş bir mum. Bu şafka ölän adam büök açmış gözlerini da bitki soluunnan can vermiş. Ölmüş uslu, sansın artık uzlaşmıştı ecelinnän. Bekçi elinnän kapamış gözlerini.

Ertesi günü baa brigadanın izmetçileri götürdüydülär ölü yü mezarlaa taligaylan iiri taftalardan tabutta. Kimsey onu aalamadı ydı. Kimsey yas tutmadı ydı, yapmadı ydı doku-zunu, kırkını. Kimisefer Gençü Anna, gidärkän dolaşmaa, tertiplemää hısımnarının mezarlarını, çiçek haşlamaa, yada su dökmää, uurardı Sakallılın da mezarına. Biraz tertiplärdi onu, sucaaz dökärdi.

Hep mart ayın 5-inci günündä Moskovada öldü ydü İosif

Vissarionoviç Stalin – Sovet Birliin Komunist partiyasının Genel sekretarı, Bakannar Sovetin Başkanı, generalisimus, dünya halkların bobası. Dört gün buuşmuş can vermää. Kimsey ona mum tutmamış. Koldaşları – hepsi kendi aklısında – beklärmişlär taa tez geçinsin bu tiran, angısının yanında kimsey duymarmış kendisini koruntulu, elbetki koldaşları da.

Açan vermiş bitki soluunu, hepsi ilinnenmäklän raatça soluk almışlar...

Tovariş Stalinä bütün Sovet Birliin devletindä beş gün yas tutulduydu. Zavodlarda, fabrikalarda, institutlarda, şkolalarda, küülerdä, – hererdä olardı toplantı, da çoyu aalardı, onnarın arasında karıların kimisi sıralardı: „Nicä olur yaşamaa onsuz bu dünyada?“

Gömüldüydü tovariş Stalin martın dokuzuncu günündä Moskovada Kırmızı Meydanda Vladimir İlyiç Leninin mavzoleyindä.

Toplanmış pek büyük kalabalık. Moskovada yaşayannar, respublikaların, bölgelerin, aşırı komunist rejimnän devletlerin delegaıyaları toplanmışlar son kerä görmaa, ayırılmaa dünya proletarların öndercisinnän, halkların bobasinnän. Sıkışmalıkta çinemişlär biri-birini. Ölmüş üzlärlän kişi, aralarında uşak ta. Bezbelli, sınaşık insan zän etmää önderci istemiş ölüsünnän dä çok can almaa kendisinnän bilä öbür dünyaya.

Kahul kasabasında, nicä Sovet Birliin herbir kasabasında da, Stalinä taş anıtın yanında, kasaba parkın önündä olduydu yas toplantısı. Geldiydi pek çok kişi: partiya tertiplerin öncüleri, sovetlerin izmetçileri, işçilar, inteligenıya, Pedagogika şkolanın, Mediına şkolanın üürenicileri...

Radio ses üüselterindän işidilärdi, nicä geçer yas proıesiyası Moskovada. Açtıydı onu gömmäk komisiyanın başı

Hruşçöv Nikita Sergeeviç – Sovet Birliin Komunist partiyasının Merkez Komitetin sekretarı hem Moskova Kasaba Komunist Komitetin ilk sekretarı. Sora yas sözünü sölärdilär Malenkov Georgiy Maksimilianoviç – Merkez Komitetin sekretarı, Bakan Sovetin başının ilk yardımcısı, Beriya Lavrentiy Pavloviç – Sovet Birliin içişlerin bakanı, Bakan Soveti başının ilk yardımcısı, Molotov Vâçeslav Mihayloviç – Bakan Soveti başının ilk yardımcısı.

Martın 14-üncü günündä Sovet Birliin Komunist partiyasının Merkez Komitetin plenumu ayırdıydı N.S.Hruşçövu Merkez Komitetin Prezidiumun sekretarı, angısının borçluuna girärdi önderlemää Komunist partiyanın işlerini. Karar alındıydı ilerletmää G.M.Malenkovu, ki Sovet Birliin Üüsek Soveti ayırsın onu Sovet Bakannarın Başı – en büük kuvet devlettä o zamanda. Ölä dä oldıydı. Karar alındıydı taa, ani Merkez Komitetin Prezidiumu önderlesin işleri ileri dooru kolektivcä.

Halizdän dört kişi tutardı kuvedi ellerindä: G.M. Malenkov, N.S.Hruşçöv, L.P. Beriya, angısının buyuruunda bulunardı İçişleri Bakannın askeri, eminnik komiteti. Dörtünçü kişiydi taa az ambişiyalı Bulganin Nikolay Aleksandroviç, Sovet Birliin Korumak Bakanı.

Malenkov, Hruşçöv, Beriya payaklar gibi bir şişedä, hazırdılar imää biri-birini.

*

Gençu Andrey, artık dördüncü, bitki kursta üürenici, kış kanikulundan sora yapardı iki aylık pedagogika praktikasını bir küü şkolasında yakın Kahul kasabasına. O maanaya görä gitmediydi kasaba toplantısına Stalinin gömülmäk günündä, makarki mart ayın dokuzunda şkolalarda urok olmadıydı. Ölä o seslämediydi söz almaları, okumadıydı onnarı gazetalarda da.

Döndüynän praktikadan, dördüncü kursun üürenicileri başladılar gezmää uroklara. Bir gün Komunist partiyanın İstoriyasının urokunda, iki grupada toplu birerdä, üüredici buyur ettiydi Gençü Andreyä annatsın L.P. Beriyanın söz sölemesini. O şaş-beş kaldıydı. Tanıtsın kendini, ani seslämedi, okumadı Beriyanın söz sölemesini o vakıtlar riskli işti. Onuştan hemen karar aldıydı ölä demää:

– Ne bän mi sade bu klasta? İlerki urokta bän annattım temayı da kablettim nota „5“. Ko büün başkası cuvap versin soruşlarınıza.

Şindi Andreyin kolegalarına hem üürediciyä geldiymi sıra şaş olmaa. Kendi grupasından kolegaları bilärdilər onun karakterini, ki o ayın-açık söler düşünmesini, ama şaştıydılar onuştan, ani Andrey, erudit üürenici olarak, istämedi göstermää öbür grupaya becerikliini, bilirliliini. Onnar bilmärdilər, ani o seslämedi, okumadı gazetalarda tovariş Beriyanın söz sölemesini. Üfkeli üüredici eklediymi:

– Burada bän karar alêrim kimä sormaa. Koyacam nota „2“, eer çıkmarsan annatmaa!

– Koyun! – uslu sesläni dedi Andrey. O bilärdi, ani çok sade „5“ notaları var o distiplinada da bitkidä hep ölä nota olacek. Üürenmäk kitabından temaları o bilärdi pek islää da korkmardı, ani cuvap verämeyecek üüredicinin soruşlarına. Ölä dä olduydu, makarki üüredicinin üfkesi geçmediydi ona o oluştan sora. O günä kadar da onnar pek azetmärdilər biribirinindän. Ama Andrey bilinärdi Pedagogika şkolasında becerikli, çok bilgili, çok okuyan üürenici gibi.

Gençü Andrey azetmärdi taa bir üürediciyi, ani götürärdi biyolojiya uroklarını. Beenmärdi Andrey bu distiplinayı da. O üüredici, alçak boylu hem şkemveli adam, hep aarardı maana küçültmää onun notalarını uroklarında. Lidiyanın klasında baş üüredici olarak, takıladı Andreyä vazgeçsin

kızdan. Bekim sakınardı, ani onnarın arasında olur yakınlık da Pedagogika şolanın direktoru, sıkı hem dürük Prolorenzo Sergey Aleksandroviç, cezalayacak baş üürediciyi, ki yapma-mış nicä düşer borçunu terbiyedici gibi.

Üürenmäk yıl bitkisindä 4-üncü kursta lääzimdi vermää on ekzamen: beş kurs ekzameni beş tä devlet ekzameni.

Gençu verdiydi devlet ekzamenneri salt „5” notaylan, kurs ekzamennerin dördünü „5” notaylan, birini sä notaylan „3”, bir can bıktırıcı diştiplina „Darvinizma Temelleri”, ani üürettiydi hem kablettiydi ekzameni o üüredici. Andreydä şindiyä kadar ölä nota olmadıydı küü şkolasında da, Pedagogika şkolasında da, „4” notası da pek siirek olardı.

Uroklarda bütün semestrada bu diştiplina onun notaları sade „4”-tü. O kendinä er bulmardı, üfkesi çıkardı kendi-kendinä, ani hazırlanmadı taa çok, taa derindän bu ekzamenä da verdi maana üürediciyä aşaalasın onun gururluunu, namuzunu, bozsun onun plannarını ileri dooru.

„Darvinizmanın Temelleri” seftä üürenilärdi Pedagogika şkolasında, üürenmäk kitabı yoktu. Çok temaları, diil baalı biri-birinnän, lääzimdi ezber üürenmää. Pek bıktırıcıydı temalar „Stalinin Planı Tabiatı Diiştirmää” hem „Lisenkonun Seçmäk İşleri”, angılarında bilim diişilmişti politikaylan. Hererdä durardı asılı büük formatta resimnär, Sovet Birliin kartasınan hem Stalinin patredinnän, ölä yazılarlan: „Cenktä Ensedik, Tabiatı da Enseyecez”.

Eer olaydı nota „4” bu ekzamendä, Andrey kabledeceydi „kırmızı diplom”, ölä sä aldıydı sıradan diplom. Diplomaya baalı yaprakta Gençu Andreyin notaları yakın hepsi „5”-ti, sade biri „3”. Butürlü kin güttüydü Andreyä o üüredici da köstek koyduydı onun plannarına.

Andreyin vardı neetindä illerletmää üürenmesini universitetä Fizika hem Matematika fakultetindä. Ama bu vardı

nicä gerçeklensin, açan olaceydi kırmızı diplomu elindä. Sıradan diplomnan sa düşärdi işlesin üç yıl üüredici da sora gitsin üürenmää ileri dooru. Elbetki tezdä o çaarılaceydi askerlää da kim biler, nicä uyaceydi ozaman onun kaderi...

Gençu Andrey kablettiydi doorultu Leova rayonun bir moldovan küüyün şkolasına 5-7-nci klaslarda matamatikayı üüretmää. Bozuk keflän aldıydı diplomunu, işä doorultuydu da, saalıcaklan ayırılıp Lidiyaylan, kolegalarinnan, döndüydü Selküüyä. İstämediydi katılmaa üürenmää bitirmişlärlän banketä, ani tertiplenärdi her yıl Pedagogika şkolasında, yoktu gözü görsün taa bir kerä o üürediciyi önündä.

*

Sovet Birliindä meraklı olaylar ortaya çıkardı. 1953-üncü yılın iyün ayın 26-sında N.S. Hruşçöv hem G.M.Malenkov koymuşlar yola Komunist partiyanın Merkez Komitetin Prezidiumunu karar alsın uzaklaştırmaa Lavrentiy Beriayı görevlerindän da o saat, onnara candan baalı Sovet Birliin askerin komandannarı, angılarinnan N.S. Hruşçöv artık annaşmıştı, kapamışlar onu. Belliydi, netürlü ceza bekleer o kişiyi bundan sora. Daava kesilmesinä görä, dekabrınin 23-ündä urulduydu kurşuma.

Ölä o kötü adam, 1939-1953-üncü yıllarda Stalinin en yakın yardımcısı insan zän etmää, bitirdiydi yaşamasını. Radioda, gazetalarda dayma kötülärdilär onu. Annadardılar nicä onun yardımcıları hem o kendisi yırtıcı, cellat tabeetinän, adamnıksızlan zeetlärmışlär kapancıları, politikacı kişilerin hem Kırmızı Askerin komandannarın arasından, sıradan insannarı alsınnar üstünä yapmadık kabaatı deyni.

Sokardılar kapana onun yakın yardımcılarını, birkaç sovet respublikaların eminnik komitetlerin başlarını. Çoyunu, daava kesip, urardılar kurşuma. „Yırtıcı kuşun ömürü azdır” – var bir demäk.

Sovet Birliindä sıradan vatandaşlar sevinärdilär, ki yok edilmiş bu zulum, kimin sade adı korkuya sokardı herbirini. Moskovacılar korkarmışlar bulunmaa onun evinä yakın, ilk sırada gözäl kızlar, kimi Beriyanın koruyucuları zorlan götü-rärmışlär onun evinä oynaşsin onnarlan deyni.

Gençu Andrey karşı geldi ydi o günnerdä üürediciylän, ani koydu ydu ona nota „2”, istämedi annatmaa Beriyanın söz sölemesini Stalinin gömülmäk proşesiyasında deyni, da sordu ydu ona:

– Tutêrsınız mı aklınızda, neçin koydu ydunuz bana nota „2” bir urokta. Hep metedärdiniz uroklarınızda Beri yayı. Şindi dä mi ölä düşünersiniz onun için?

Üüredicinin üzü bim-biyaz oldu ydu da, kısıp ensesini omuzlarinnan, sünük kafaylan alatladı ydi uzaklaşmaa arif Andreyin yanından.

Sentäbri Merkez Komitetin Plenumunda N.S. Hruşçöv ayırıldı ydi Merkez Komitetin ilk sekretarı da oldu ydu ilk kişi Sovet Birliin öndercilerin arasında, meraklı sonuçlarlan.

Alçak boylu hem kalın adam, az üürenimni, küülülerin arasından, Komunist partiyanın üüsek uurda öndercisi etişän, tezdä aldı ydi, olêr demää, devlettä may bütün kuvedi kendi elinä. Çalışardı uzaklaştıрмаa devlettä üüsek görevler-dän o kişileri, angıları onunnan bilä Stalinä yakın olarak, karışkıtlar korkulu baskılara 1935-1953-üncü yıllarda.

XV

YAŞAMAK DEVAM EDER

Gençu Angelina başardı ydi Kahul Pedagogika Şkolasını bir yıl geeri da kabletti ydi doorultu üüredici işlemää başlantı klaslarda Kahul rayonun bir moldovan küüyündä. Tanıştı ydi orda bir pişmiş delikannıylan Gradinaru Dumitruylan, angısı

çalışardı komşu küüdä MTS-tä sektor mehanik görevidä, da beendiydilär biri-birini.

O çocuk duumuş hem büümüş zengin başçavancı aylesindä Reni rayonun Eni Küüyündä. 1946-ncı yılda bobası düşmüş on yıl kapana, averäları, evleri geçmiş devletä. Dumitru çaarılmış askerlää. Slujbasını yapmış Ukraynada, Kiev bölgesindä, Belaya Țerkovy kasabasında sapör batalyonunda, nerdä edenmiş mehanika zanaatını. Etişmiş sercent-major. Üç yıldan sora, istediinä görä, yapmış slujbasını taa iki yıl.

Döndüydü Kahul rayonun moldovan küüyünä, nerdä yaşardı kızkardaşı anasinnan hem işlärdi şindi Angelina. Balaban boylu, gözäl simalı, şen karakterli, çalışkan, ama eli sıkı çocuktu. Bezbelli anasından-bobasından, ilerki vakıtta tamah zenginnemää, geçmiş ona bu kusur.

Avgustun bitki pazarında yazıldıydılar Selküüyün sovetindä karı-koca olmaa deyni da yaptılar eni adetlerä görä çekinik düün Gençü Dobrinin evindä – siirek oluş o vakıt küülerdä.

Üülendän sora Dobrinin aulunda küülü delikanni çocuklar, etişmiş kızlar, genç evlililär, moldovan küüyündän güvenin dostları hem gelin-güvää bilä oynardılar horu. Çalardı bir klarnetçi, ani getirdiydi güvää moldovan küüyündän. Kimisefer Andrey dä çalardı akordeonda, karışardı horulara.

Gözäl oynardılar gagauzlar, moldovannar birerdä düz ava, sırba, batay horularını...

Karannık çöktüynän, küülü gençlär daaldılar evlerinä, Dobrinin yakın senselerindän hem güvenin dostlarından kaarä. Onnara Gençü Anna kızlarinnan evin büyük hayatında koydu düün sofrasını.

Saadıç eni evlilerä olduydu Dimçuoglu Vançu karısinnan

Maşuylan – Angelinanın kakusunnan. Onnar gelinnän hem güvääylän yannaşık oturduydular sofranın başına. Sofrada bulunardı güveenin hısımnarından sade çıçusunun oolu, ani çalışardı buhalter ortaklaşma çiftçiliktä. İlk sözu sofrada söleledi saadiç:

– Çok saygılı kaynata hem kaynana, saygılı düüncülär, izin verin sizin adınızdan kutlamaa eni evlileri, ani büün kurdular eni aylä, oldular karı-koca. Dileerim onnara kismetli, mutlu, büyük sevgiylän tatlı yaşamak hem çok evlad evlerindä! Buyuralım filcannarı şaraplan dibi kuru bu olay için.

Düüncülär, dattıynan birkaç yudum şarap, başladılar baarmaa:

– Acı, acı, pek acı bu şarap...

Gelinnän güvää, kalkıp ayakça, büyük havezlän öpüştüy-dülär. Klarnetçi çalardı sofraya havasını. Düüncülär biri-biri ardisora sölärdilär gözäl sözleri gençlerin kismetli yaşaması için. İkidä-birdä baarardılar „acı“, gelinnän güvää genä öpüşärdilär.

Andrey beenmärdi bu başka soylardan gelmiş adeti. O tutardı aklında Maşu kakusunun düününü, başka düünneri gagauzların gözäl adetinä görä da hasret alardı onu. O sevärdi soyunu çalışkannık, çorbacılık, gururluk için. O çok sayardı başka soydan kolegalarını da, hiç azetmärdi yabancı duşmannı, ama istärdi, ki gagauzlar vazgeçmesinnär dedelerdän kalmış adetlerdän, kendi özelliindän.

Düün sofrası uzandıydı bütün geceyä. Dan eri aardıynan, Gençuların senseleri daalıştılar evlerinä, taa ileri gittiydi güveenin çıçusunun oolu, ortaklaşma çiftçiliin buhalterini.

Kaldıydı sade Gençuların kızları kocalarinnan, oolu Andrey hem moldovannar. Onnar aldıydılar sabaa ekmeeni.

Birazdan sora Angelina yaşarlan ayırıldardı anasından-

bobasından, ana evindän. Sora o hem Vasilina kocalarinnan, güvenin dostlarinnan bir ök maşinasinnan yollandılar Selküüdän. Gittiydilär evlerinä Dimçuoglu Vançu hem Kostioğlu Petraşku. Maşu hem Stefana yardım edärdilär anasına kaldırmaa sofrayı, yıkamaa bulaşıkları.

*

Gençu Andreyin kısmetinä 1953-üncü yılda ansızdan açıldıydı Kahul Pedagogika Devlet İnstitutu dört fakultetlän: Moldovan Dili hem Literatura, Rus Dili hem Literatura, Fizika hem Matematika, Biologiya hem Himiya fakultetleri.

Moldovanın Üretim Bakannı karar aldıydı brakmaa Kahul Pedagogika Şkolasının üürenmää bitirmişlerini katıl-sınнар konkursa.

Gençu Andrey hem onun birkaç kolegası kazandıydılar konkuru da olduydular student. Gençu girdiydi Fizika hem Matematika fakultetinä, fizika grupasına. Bu oluş pek sevindirdiydi Voluntaru Lidiyayı, Andreyin yärisini. Butürlü onnar kaldıydılar bir kasabada da taa bir yıl vardı kolayı buluşsunнар da ilerletsinnär yavkluluunu.

Çünkü Moldovanın üülen tarafından rayonnarda az orta şkola vardı o vakıtlarda, Kahul Pedagogika Devlet İnstitutuna kabul edildiydi çok kişi başka respublikalardan da: Ukraynadan, Belorusiyadan, Rusiyadan. İnstitutun öncüleri, üüretmennär geldiydilär Kişinövdan hem Odesadan. Fizika üüredicisi olduydu Arseni Kiril Aleksandru. Üüretmenlerin arasında sade birkaç kişidä vardı bilim doktoru hem doçent diplomu. Yoktu hiç bir doktor-habilitat.

Andreyin bir ii kolegası, çok uşaklı ayledän üüürenmää bitirmiş, İonesku Mihay, makarki islää üüürenärdi, beenärdi fizikayı hem matematikayı, girmediydi instituta. Gittiydi duuma küüyündä 5-7-nci klaslarda matematika üüredicisi olmaa. Üüürenärkän Pedagogika şkolasında, beenärdi uuraş-

maa gimnastikaylan. Turniktä, paralelilerdä, halkalarda en becerikli, en çemrek çocuktı klasta.

Noyäbridä çaarılmış askerlää. Yarım yıldan sora rotanın komandanı iki soldatlan getirmişlär onu aylesinä ÷ink tabudunda. Sanki istemiş yapmaa gimnastika kazarmanın üçüncü katında merdiven bariyerlerindä da düşmüş ilk katın ÷iment döşemesinä, yarmış kafasını, kırmış kemiklerini.

Andrey inanmadıydı bu yalanı. Bilärdi o kolegasını ayık akillan, intelekt saalıklınnan çocuu gibi. Diildi avantürist karakterli. O getirdiyidi aklına kendi fikirini, açan başardıydı Pedagogika şkolasını diil kırmızı diplomnan.

– Gittiynän üüredici işlemää, tezdä çaarılacam askerlää da kim biler, nicä uyacak ecelim ozaman? – düşünärdi Andrey o günnerdä.

Şindi, bu tragediya oluşu kolegasınnan, yaptıydı ayın-açık annasın, ani çok bilän, çetin karakterli hem küçüklüündän gururlu olarak, vardı nicä onun için dä askerlik bitsin ÷ink tabudunda.

Andrey institutta islää üürenärdi, makarki çok kerä aaç kalardı. Küülerdä analarda-bobalarda yoktu taa para yardım etmää studentlerä. Kış sesiyasında ekzameneri verdiydi sade en islää hem islää notalarlan da kabledärdi stipendiya 225 rublä, angısı ancak etärdi çöplenmää gündä iki-üç kerä.

O vakıtlarda Sovet Birliindä stipendiya verilärdi sade o studentlerä, kimin yoktu orta notası. Kim kabledärdi sesiyada üç etersiz nota çıkarılardı instituttan. Onuştan studentlär, ilk sırada çiftçi aylelerdän, çalışardılar islää üürenmää.

Andrey artık yakın iki hafta bulunardı küüdä kanikulda. Doyunca alardı üç kerä sofrasını anasının datlı imeklerinän. Buluşardı küüdä dostlarınnan, şkoladan kolegalarınnan. Bilärdi, ne olmuş Selküüdä o yokkana. Karanfil Mişa sölediydı ona, ani politbölümün şefi Udovin A.K. gitmiş

küüdän üç ay geeri da onun erinä gelmiş bir genç ukrain, Didenko Vasiliy Aksentyeviç. O sölediymi taa, ani yanvarda karar alınmış kapatmaa politbölümneri.

– Onuştan, – eklediymi o, – bu adam da tezdä gidecek küüdän, bän artık işsiz kaldım.

Andrey hazırlanardı gitmää instituta. Fevralın 8-indä düşärdi başlansın ikinci semestra, ama saurgun bozduydu plannarını. İki gün hem üç gecä durduydu anasınnan-bobasınnan kapalı içerdä. Kürtün örttüydü pençereleri, dışardan kapuyu, etiştüydü örtünün saçaklarına.

Taa avşamdan, açan başladıydı saurtmaa, bobası aldıydı içeri iki kürek. Getirdiymi hayada yakacak sobayı yısıtmaa, plitada imää yapmaa deyni. Maazadan, kilerdän getirdiymi iyinti. Gündüzdän aldıydı çeşmedän iki kazan taazä su. Koyduydu kuşlara bol-bol imeelik, inää, koyunnara alaf. Yıkanmaa deyni eridärdilär plitada kaar.

Andrey annadardı anasına-bobasına bitki oldukları Moskovada Stalinin geçinmesindän sora. Sölärdi, ani urmuşlar kurşuma Beriyanı da olabilir, ki ortalık devlettä biraz iilensin. Dobri dikkatlı seslärdi oolunu, ama inanmardı, ani var nicä düzülsün yaşamak tezdä küülärdä. O görärdi, nasıl üstün-körü yapêlar işleri kırdä insannar o vakıtlara bakarak, açan hepsi çalışardı özel çorbacılıında. Bilärdi, ani bir çuval paşoy koçanı için sıradan çiftçiyi sokêlar 5 yıla kapana, brigadirlär, başka öncülär sä çalêlar taligaylan, ama kapana düşmeêrlär. O tutardı aklında, nicä, bulunarkan kapanda Kahulda, işidilärdi titsi hem çirkin seslär. Baarardı zeetlenilän kişilär. O dediymi Andreyä:

– Olur mu iilenmäk küülärdä, açan devlet parasız alêr ortaklaşma çiftçilikten toplanmış terekenin yarısından zeedä. Kâr bereketli yılda da ortaklaşma çiftçiyä veriler sade iki-iki buçuk kila terekä işlenän günä. Bir nasaat isteerim vermäa

sana, oolum: „Sän pek cana yakınsın, ayın-açık sölersin, ne düşünersin. Açma herbir fikirini aalemä. Türlü insan var. Diil islää inan veräsin hepsinä. Çok amazçı olabilir dolayında”.

– Saa ol, boba, bän annadım canabini! – cuvap verdiydi Andrey.

O düşünärdi, ani bobası nesä saklêêr ondan, anasından, sölämeer başadan geçirdiini, çaarılarkan rayonda komisar-lara, bulunarkan Kahul kapanında.

Hava açıldıynan, Dobri hem Andrey küreklärlän, pakla-dıydılar kaardan duvarların boyunu, yaptıydılar yolcaaz dama, kümesä hem sokaa dooru. Lüzgär hem ayaz sıkıştırmıştılar, kaavileştirmıştılar kaarı ölä, ani vardı nicä gezmää üstündä.

Andrey tezdä lääzımdı olsun Kahulda. O bilmärdi, nicä var kolayı etişmää orayı. Ertesi günü gittiydi küü sovetinä. Kaar üstündän evlerin örtüleri görünärdilər onun kafasından taa alçak uurda. Güneş şıladardı, ama yısıtmardı. Kaarın biyazlıından, güneşin şafkından tunuklanardı gözleri, akardı yaşları. Siirek insan görünärdi dolayda.

Küü sovetindä Andrey buluştuydu Kahul Pedagogika Şkolasının üürenicilerinnän. Küüyün başı Karamiti Mälçu sölediymi onnara, ani trennär taa gezmeerlä, ki garaya dooru yol kaplı kalın katlı kaarlan.

– Hiç bir transport yok nicä geçsin yolu garaya dooru. Yayan da gitmää korkulu, – dediymi o. – Te saurgunda taa ilk gecedä donmuş beş kişi küüyümüzdän, dönärkän komşu küüdän düün konuşkasından.

*

O vakıtta fukaaralık taa çıkmadıydı Bucaan küülerindän. 1947-1949 yıllarda kurulduu ortaklaşma çiftçiliklär kuvetlenmediydilər. Yazın küülerin meydanında olmardı horu. Siirek ayledä gençlär düün yapardılar. Çoyu kanaat olardı bir

konuşkaylan fukaara imeklärlän, kalitesiz şaraplan, evdä yapma rakıylan. May kimsey steonoz olmardı. Az genç toplanardı pazar günnerindä klublara. Delikannı çocuklar bulardılar kendilerine gelin hısımnarın yada dostların yardımınan, kimikerä aşırı küüdä.

Selküülü orta boylu, damarlı delikannı çocuk Kurdu Vasi ölä tanıştıydı komşu küüdän bir gözäl kızlan, Mitioglu Nadiylän, ani ancak doldurmuştu 18 yaşını. Tanışıp, beenmiştilär biri-birini.

Tezdä Vasi yolladıydı kızın aylesinä dünürçüleri. Nadi artık sölemişti anasına-bobasına, ani beener bir Selküülü çocu, Kurdu Vasiyi, da Koladadan sora, ilk pazar günü, çocuk yollayacak dünürçüleri istemää onu.

Analar-bobalar annaşmışlar evermää gençleri üç haftadan sora. O gün üülendä, annaşmaya göra, güvää saadıçlan-naşaylan, kemençeciylän, dünürçü karıylan hem bir kafadarınnan bilä gittiydi gelini almaa. O fukaara yıllarda taa çok yayan gezilärdi. Aylelerdä taliga yoktu. Verdiydilär ortaklaşma çiftçiliklerä, ama orda da onnar etişmärdilär makar sıradan işleri yapmaa. Birkaç maşına vardı maşına-traktor stanşiyasında, ortaklaşma çiftçiliktä, ama onnar küü yollarında kaplı çamurlan, kış vakıdında da – kaarlan yada buzlan, faydasızdılar. Güveenin evindän gelinin evinä kadar dört kilometra yoldu. Onu lääzımdı geçmää yayan oyanı dooru da, geeri dooru da.

Taa sabaalendän gök kaplıydı bulutlarlan. Poyrazdan esärdi suuk lüzgercik. O zamannar insannarda yoktu radio. Kimsey bilmärdi hava durumunu makar büünkü gün için.

Gelinin evindä konuşka sofrası artık hazırđı, açan etiştıydı güvää öbür kişilärlän. Sofrada gelindän hem güveedän kaarä, hepsi kefliydı, taa çok Vasinin kafadarı, angısı artık sataşmıştı her gün şarap içmää. O biraz

sendellärdi.

Avşama dooru lüzgär kuvetleşärdi. Göktä kayardı bulutlar poyrazdan üülen tarafına dooru. Komur bulutları diişti-rärdi kaarlan dolu gümüş bulutlar.

Selküülülərə geldiydi vakit dönmaa güvenin evinä. Orda onnarı beklärdi taa bir, bütün geceyä haliz konuşka. Başladıydılar giyinmaa, saalıcaklan ayırılmaa gelinin anasından-bobasından, başka hısımnanından.

Anasının istemesinä görä, Nadi giidiydi gelin fistanın üstünä bir keptar bir dä kufayka, altına sa bayka bezindän kısa don. Kafasına, ensesinä baaladıydı bir şalinka, ayaklarına giidiydi kalın yapaa ipliindän örülmä çorap hem rizina çizmeleri, ellerinä – eldiven. Valizayı iki eni çarşaflan, yastık üzlerinnän, birkaç peşkirlän, Nadinin sıradan rubalarinnan aldıydı taşımaa Vasi.

Alaca karannıkta çıktıydılar yola. Başladıydı saurtmaa. Çıkınca gelinin küüyündän, karannık çöktüydü. Yolu artık kaplardı kaar. Saurgunda ancak seçilärdi dolaylar. Hiç bir kişi yoktu kırdä. Kefli kişilär başladıydılar sürçmää derin kaarda. Saurtma kaar dondurardı yanaklarını, taa çok poyraz tarafından. Çevirärdilär üzlerini üülenä dooru. Bu üzerä kaybedärdilär uurlanmayı, görmärdilär biri-birini. Hızlı lüzgär haydardı onnarı yoldan üülen tarafına. Selküüyün şıakları taa görünmärdi. O yıllarda elektrika şıakları evlerdä taa yoktu, kerosina lampaları sa siirek evdä yanardı gecä vakıdı. İnsannar tez yatardılar uyumaa.

– Vasi, bän pek korkêrim, ani kaybelecez bu saurgunda, – tutnuk seslän dediydi Nadi.

– Korkma, canım, bän seni saa-seläm götürecäm evimä, – cuvap verdiydi Vasi.

O sol kolunnan sarmaştıydı gelinin belinä, düşmesin deyni. Kendisi, bulunarak saa tarafında, yapardı ona biraz

kuytu. Sol elindän kaybettiydi eldivenini, parmakları sızlardı, ama onun aklında vardı sade bir fikir – saa etişsinnär gelinnän evä. O bilmärdi, nerdä kaldı öbür kişilär, yoktu da nicä yardım etsin onnara...

Girdiynän hayada, çıkardıydılar kalın rubalarını, silktiydilər onnardan kaarı. Nadi çıkardıydı rizina çizmelerini, yapaa çoraplarını da giidiydi emenilerini. Bulduydular evdä konuşkacıları keflicä. Sansın onnarın aklına hiç gelmemiş, ne seremcä güder yolcuları.

Nadi öptüydü kaynatanın hem kaynananın ellerini, onnarın elindä ikonayı, selemneştiydi Vasinin hısımnarınnan. Hepsi denediydi, ne gözäl gelin bulmuş kendinä Vasi komşu küüdä.

Soruşlara, nerdä kalmış öbür kişilär, Vasi bilmärdi ne cuvap vermää. O duymardı sol elindä parmaklarını, dondurmuştu onnarı. Kimsey düşünmemiş uumaa onnarı rakiylan, uçlarından aucuna dooru, kızarınca, yada sokmaa onnarı sıcacık su içinä da azar-azar katmaa haşlak su. Bekim vardı taa umut çözdürmää donmuş kanı parmaklarında. Ona sa nasaat verdilər yısıtsın sol elini sıcak camalda, neylän son koyuldu diriltmää don parmaklarını.

Dışardan işidilärdi saurgun uluması. Kimseydä yoktu kefturmaa sofraya. Şindi konuşka taa çok benzärdi yas sofrasına. Kaar artık etişärdi pençerelerin uuruna. Kimseydä kalmadıydı umut, ani başkaları saa etişecekler burayı yada evlerinä. Konuşkacılar kendileri dä korkardıydılar çıkmaa içerdän da daalışmaa evlerinä.

İlk evlenmäk gecesi Vasiyä hem Nadiyä geçtiydi kademsiz. Gelän günnär dä az umut verärdilər, ki onnar verilecekler derin sevgiyä, dadaceklar biri-birinin tatlı tenini.

Açan hava açıldıydı, peydalandıydı güneş, küü sovetin başı yolladıydı aktivistleri gündüusu tarafına aaramaa

kaybelmiş kişileri. Hepsini bulduydular ölü. İlkin küüyä yakın erdä bulduydular saadıcı hem naşayı. Naşa yatardı aykırı saadıcın üstündä. Bezbelli ilkin düşmüş taa kefli adam da karı çalışmış onu kaldırmaa, ama, kuvetsiz kalıp, düşmüş onun üstünä da ölä donmuşlar ikisi dä. Selküüyün günduusu tarafından merasında vardı bir çukur. İşlenmärdi. İlkyazın orada yakın maaledän insannar otladardılar hayvannarını. O çukurda bir hendek içindä donmuşlar kemeñceci hem Vasinin kafadarı.

Düünürcü karıyı bulduydular küü merasının üülen kenarında. Yatarmış arka üstü. Bir kolu durarmış kaldırılmış yukarı. Sansın umut edärmış, ani birkimsey görececek kaldırılmış kolunu da gelecek kurtarmaa onu ölümdän.

Ertesi günü beş kişiyi hısımnarı gömdüydü mezarlıkta. Birkaç gündän sora Reni kasabasının bolniçasında kestiydilər Kurdu Vasinin sol elindä donmuş parmaklarını.

*

Geldiydi küü sovetinä bir genç, biraz taa üsek orta boyundan, geniş çeneli hem suratlı, genç adam. Giiyimniydi askerin ofieter formasınan hem asker kojuunnan, ama pogonsuz. Geniş deri kayışında asılıydı bir pistof. Gösterärdi taa kalın, nekadar düşer olsun onun yaşında. Selemneştiydi ruşça orda kişilärlän hem elleştiydi küü sovetin başınan. Andrey annadıydı, ani bu adam politbölümün şindiki şefi.

– Te, tovariş Didenko, çocuklar geldilər küü sovetinä istemää yardım gitmää garaya.– danıştıydı küü başı o adama, – Üürenerlär Kahulda da raatsız olêlar, ki geç kalaceklar ikinci semestranın başlanmasına.

– Bu halda bulunêr bütün Respublika da olabilir üürenim semestra hererdä başlansın biraz taa geç, – dediydi tovariş Didenko.

O lafettiydi rus dilindä, ama laflarından duyulardı ukrain

sölemesi. Duruşundan gözä ilişärdi azametlik, hodulluk, kendi-kendini sevmäk. Girdiydi küü sovetin başınnan onun kabinetinä, ama diil çok vakıda. Çıktıydı küü sovetin yapısından hiç çevirmedään kafasını orda bulunan kişilerä. Küü sovetin başın yardımcısı annattıydı bir oluşu ilerki gündän:

– Küüdän uzak tırlalarda saurgun gömmüştü kaarlan koyunnarı. Tovariş Didenko topladıydı komunistleri, komso-mol aktivistlerini da traktorlan takılı iki arabaylan yollandıydık tırlaya kurtarmaa koyunnarı. Mitaşoglu Gergi, ani işleer Komunist partiyanın rayon komitetindä instruktör, bulunêr şindi küüdä. Tırlaya dooru yol geçer onun evinin yanından. Tovariş Didenko yolladıydı bir aktivisti çaarsın onu tokada. O kojuunnan omuzlarında yaklaştıydı traktora. Didenko buyurduydı ona pinsin arabaya da gitsin bizimnän bilä kurtarmaa koyunnarı. O sırdarak ret ettiydi, dediydi:

– Arabalarda var etär kişi çıkarmaa başa bensiz da bu işi.

Ozaman tovariş Didenko çıkardıydı pistofunu da pek üfkeli dediydi:

– Uracam seni kurşuma bir köpää gibi, eer hemen tırmanmarsan arabaya! – Mitaşoglu bim-biyaz olduydu da o saat pindiydi yanımıza. – Te nesoy adam tovariş Didenko! – ölä bitirdiydi o annatmasını.

– E, kurtardıydınız mı koyunnarı? – sordu Gençü Andrey.

– Çoyunu kurtardıydık, ama 236 koyun artık gebermişti kaar altında, – cuvap verdiydi küü başın yardımcısı.

Andrey annadıydı, ani bu adam isteer üünmää, göstermää orada kişilerä yakınnını politbölümün şefinnän, kölä baalılınnan annadêr onun üstünnüü için küülülerä bakarak.

Cumertesi, üülendän sora, Pedagogika şkolasında bir üürenicinin bobası traktora takılı arabaylan götürdüydü çocukları garaya. Sora ordan trennän Reni-Kişinöv gittiydilär rayon garasına, nerdä Andrey buluştu ydu kolegalarinnan

Ukraynadan hem Belorusiyadan, ani bulunardılar garada ilerki gündän. Uzun skemnelerdä oturardı çok kişi. Boş er yoktu. Gecelediydilär pazara karşı, diiştirip biri-birini skemnelerdä. Gezmärdi hiç bir transport rayon garasının hem Kahul kasabanın arasında.

Ertesi günü Kahul asker bölüündän tanklar açtıydılar yolu da beş asker ük maşinası, skemnelärlän koşlarında, aldıydılar garadan üürenicileri hem başka kahullu kişileri. Kasabada kaarı sokaklardan artık yuvmuştular kenarlarına.

Brakıp konakta rubalarlan camadanını, anasından imeklärlän cantasını, Andrey gittiydi görüşmää Lidiyaylan, angısını pek özlediidi.

Buluştuydular Pedagogika şkolasının muzika dernek kabinetindä, nerdä Lidiya üürenärdi pianinada çalmaa da vardı kendi anatarı. Sarmaşıp ona, büük ahtlan öptüydü tatlı dudaklarını, gözlerini. Duyardı onun dolu güüslerini, temiz soluunu da pek istärdi onu, ama läüzimdi dayansın taa yarım yıl. Lidiya üürenärdi artık dördüncü kursta. Avgustta düşärdi ayırılsın uşak evindän da gitsin, doorultuya görä, üüredici işlemää. Te ozaman vardı nicä verilsinnär yatakta derin duyguylan tatlı sevişä. Şindi sä, açan o taa sayılardı uşak evindä gibi, läüzimdi tutmaa kendini yakınnıktan.

XVI

"ERİMÄK" DEVİRİN BAŞLANTISI

Stalindän sora devlettä hoş diişilmeklär gerçekenärdi. Çıkardılar kapannardan kabaatzız cezalanmış kişilär. Olardı rehabilitaşıya kurbannara, ani urulmuşlar kurşuma politika maanasinnan. Bu oluşlar girdiydilär leksikaya "Erimäk" sözlän.

İnstitutta başladıydı ikinci semestra. Sovet Birliin

Komunist Partiyanın İstoriyası distiplinanın lekçiyalarında üüretmen taa siirek anardı şindi Stalini, sıklaştırdıydı anmaa Hruşçövun adını. Annaşılardı, ani nesä diişiler devlettä.

G.M. Malenkovun, Sovet Birliin Sovet Bakannarın başının inişiyativinä görä, başladıydı soşial reformaları. Karar alındıydı ilerletmää imeelik hem ini industriyasını, büülmää paayı ortaklaşma çiftçiliklerin produkşiyasına, azaltmaa ortaklaşma çiftçilerin naturaylan vergisini kendi yardımcı çiftçiliindän. Bu reformalar küülülerä biraz iilenmäk getirärdilär. Düzülärdi biraz işçilerin dä, inteligenşiyanın da, studentlerin dä yaşaması.

Tükännarda başladıydı satılmaa ucuz ekmek, başka iyinti. Peydalanardı biraz taa yakışıklı ruba, kalitesiz deridän ayak kabı, ama yakın hepsi birtakım materiyadan, diil gözäl dikili. Taa kaliteli ruba, ayak kabı aşırıdan satılardı saklı panayırlarda, ama paalıydılar, diil studentlerin cebinä görä.

Hep Malenkovun inişiyativinnän Sovet Birliin hükümeti karar aldıydı azaltmaa ödülleri Komunist partiyanın görevlilerinä, yok etmää konvertlän ödekleri, çıkarıp onnarı çiledän, karşı koyup kendisinä. Bu karar verdiydi sebep şiret Hruşçöva Komunist partiyanın üfkeli öndercilerin yardımınan 1955-inci yılın fevral ayında uzaklaştırmaa Malenkovu Sovet Bakannarın baş görevidän da karar-lamaa onu Elektrik şentralıların bakanı, ama kaldıydı Merkez komitetin Prezidiumun azası.

O zamannarda Sovet Birliin üüsek uurda öndercilerin arasında sade Malenkovda vardı üüsek üürenim. O başarmıştı Moskovada Bauman adında Üüsek Teknik Şkolasını. Onuştan o bir biyaz garga gibiydi öbürlerin arasında.

Sovet bakannarın başı olduydu kullanıklı kişi – Nikolay Aleksandroviç Bulganin.

Moldovannarda var bir demäk: „İlmiş kafayı kılıç kes-

märmiş". Bu demäk heptän yaqışardı o adama. Devlettä türlü üüsek sorumnu görevidä çalışarak, o düşmemiş baskıya. Makarki herbir iştä yaparmış borçunu etär uurda, çalışarmış ilişmesin faydasız taa üüsek uurda öndercilerin gözünä, geçmesin onnarın yolunu. Ölä beendirmiş kendini Stalinä dä. Tivil adam olarak, 1947-nci yılda etiştıydi Silähli Kuvetlerin Bakannın başı da kablettiydi marşal gradını. Üzerä olduydu Beriyalan, Malenkovlan hem Hruşçovlan bilä en yakın kişi Stalinä.

Hruşçöv hem Bulganin enilediydilär Komunist partiyanın üüsek uurda işbirlilerinä ilerki ödülleri, konvertlän ödekleri.

*

Voluntaru Lidiya yapardı bitki pedagogika praktikasını Kahulda, bir başlantı klaslarlan şkolada. Onuştan Andrey dayma görüşärdi onunnan. Gezärdilär bilä kinoya, konçertlerä, cumertesi avşamnarı da – Pedagogika şkolasında tañlara. Belliydi artık, ani onnarın kaderi ileri dooru baalı biri-birinnän.

Geldiydi iyül ayı. Andrey bitirdiydi institutta ilk kursu en islää hem islää notalarlan. Lidiya başardıydı Pedagogika şkolasını, hep ölä, en islää hem islää notalarlan, ama kefleri bozuktı. Bilinärdi, ani Kahul Pedagogika İnstitutu kapanacak da Matematika hem Fizika fakulteti geçecek Tiraspol Devlet Pedagogika İnstitutuna. Bozuktı onnarın kefi diil onuştan, ani Andrey üürenecek ileri dooru Tiraspol kasabasında, ama ayırılacaklar biri-birindän deyni.

Lidiya kablettiydi doorultu Kahul rayonunda, kasabaya yakın, bir küü şkolasında başlantı klaslarda üüredici işlemää

Nicä ilerki yıllarda da, şkolanın üürenmää bitirmişleri yapardılar banket. Lidiya geldi ydi banketä Andreylän bilä. Şindi o artık sakınmardı kimseydän, ani onnar severlär biri-birini, ki çoktan yavklu oldular.

Avşama yakın şkolanın önündä olduydu töreni toplandı¹⁴. Üürenmää bitirmişlerä verilärdi diplom. Birkaç üüredici hem üürenici söz aldıydı. Sora hepsi girdiydi şkolanın büyük koridoruna, nerdä hazırdı banket sofrası. Masalar diziliydi üç duarın boyunda. Sofra başında oturduydu üüredicilər. Kalan erlerä erleştiydi karşı-karşıya üürenicilər bobasınnan yada anasınnan. Lidiya hem Andrey oturduydular ortada yannaşık, Andrey orda ölä söz sölediydi:

– Çok saygılı üüredicilər hem kolegalar! Umutlanêrim küsmeyeceniz, ki kıyışêrim söz sölemää bu bankettä. Nicä bilärsiniz, bän dä başardım bu şkolayı da şindi büyük kardaş gibiyim şindiki üürenmää bitirmişlerä. Kutlêêrim hepsinizi başarılı bitirişlän en islää orta şkolasını Moldovanın üülen tarafında. Deerim ölä, neçinki, üürenärkän institutta başka orta şkolalardan üürenmää bitirmişlerinnän, annadım ani burdan çıkêr her taraflı haliz bilgili üürenmää bitirmişlär. Ölä durêr işlär, neçinki Kahul Pedagogika Şkolasında çalışêr çok talantlı hem derindän bilgili üüredici. İstârim kaldıralım filcannarı onnarın saallı için, başarılı çalışması için, mutlu yaşaması için!

Şamar patlamasınnan karşıladıydılar sofracılar Gençü Andreyin uygun sözünü. O gittiydi dokuşmaa üüredicilärlän. Her birinä nesä sölärdi. Taa çok duraklandıydı saygılı Yakob Emanuiloviçin önündä. Bitki skemnedä oturardı Biologiya üüredicisi. O beklärdi filcanınnan elindä, ama Gençü ona yaklaşmadydı.

May hepsi keflendiydi sofrada, sade Lidiya ap-ayktı. O azetmärdi alkool içkiyi. Az içtiydi Andrey dä. İkinci kursta student olarak, ayırıldardı şindiki üürenmää bitirmişlerdän.

Üüredicilerin arasında vardı kişilär üüreniminnän Gen-

¹⁴ töreni toplantı – торжественное собрание

çunun uurunda, ani üürenärdilär Kişinöv yada Tiraspol Devlet Pedagogika İnstitutlarında gezmedään. Onnarın birisiydi Biologiya üüredicisi dä.

Yakob Emanuiloviç, angısı çok sayardı Andreyi, yaklaştıydı ona da sorduıdu:

– Sölä, Gençu, şindi, üürenärkän Fizika hem Matematika fakultetindä, bulêrsın mı vakıt okumaa artistik kitaplarını da?

– Çalışêrım bulmaa, Yakob Emanuiloviç, – cuvap verdi Andrey – bana okumak oldu bir yaşamak lääzımını gibi, bir hobi gibi. Okudum bu aralıkta Lev Tolstoyun romanını „Cenk hem Barış“, Mihail Şolohovun romanını „Sessiz Don Akımnarı“, Aleksandr Kuprinin povestlerini.

Bir talantlı, kultur görünüşlü, çingenä, İonika Țiu, pek gözäl çalardı kemençedä. İslää bilärdi muzika teoryasını.

Açan 1941-inci yılda İon Antoneskunun izininä görä çingeneleri zorlan götürärdilär Transnistriyaya, çok bilgili Petrika Moțoy kurmuş romın askerın genel ştabın yanında etmiş talantlı çingenä çalgıcılarından Barbu Liutaru adında orkestra, kurtarmaa onnarı ölümdän deyni. O orkestrada çalmış İonika Țiu da. Komisarlar istärmişlär onu baskıya çekmää romınnarlan işbirlii için, ama daavacı sorgucular bulmamışlar onun kabaatını.

Kemençeci çalardı sofra hem tañ havalarını. Andrey oynardı sade Lidiyaylan.

– Raatsız olarım, ki unudacan beni Tiraspol kasabasında üürenärkän. Orada pek çok ruska var. Olur birisi kavrasın seni, ölä akıllı, kıvrak boylu hem gözäl olanı, – gamnı seslän fisirdediıdı Andreyin kulaana Lidiya.

– Şüpelenmä, benim sevimni yärim. Bän seni pek severim da sade seninnän isteerim kurmaa bir mutlu aylä ömürümdä... – inannı laflan karşıladııdı Andrey Lidiyanın raatsızlıını.

Banket zalında duyulardı bunaldıcı alkool içki hem ter kokusu. Onuştan Andrey hem Lidiya dayma çıkardılar şkolanın auluna. Çekilip bir saklı erä, Andrey sarmaşardı Lidiyaylan, öpärdi tatlı alifli dudaklarını. Lidiya yapışardı güüsünän Andreyin güüsünä. Onnar pek istärdilär biri-birini, ama bilärdilär, ani olmadı taa şart gerçekletmää havezlerini.

Töreni toplantısında da bankettä dä, yoktu Prolorenzo Sergey Aleksandroviç. Onu çıkardıydılar direktor göreveidän üüretim yılın ikinci semestrasında. Kimsey bilmärdi saafidän maanasını. İşidilärdi, ani bu oluş baalıymış onun biografiyasınnan.

O nüfüzlü adam becerikli hem başarılı önderlärdi Kahul Pedagogika Şkolasını. Koyulduydu o bu görevä 1947-nci yılın avgust ayında. Az paraylan, üürenicilerin yardımınnan iki yılda kurduydu eni bir katlı üüretim yapısını. Tutardı üüsek uurda distiplinayı üüredicilerin hem üürenicilerin aralarında. Şkolada tertiplendiydi türlü artistlik dernekleri. Üürenicilär üürenärdilär çalmaa akordeonda, kemençedä, pianinada, mandolinada. Akordeon derneendä üürendiydi çalmaa akordeonda Gençü Andrey dä. Kemençä derneeni kurduydu İonika Tıu.

Konşert konkurslarında Kahul kasabasında Pedagogika şkolasının artistik kolektivi kazanardı ilk erleri. 1952-nci yılda Kişinövda respublika konkursunda, üürenim kolektivlerin arasında, Kahul Pedagogika Şkolasının artistik kolektivi kazandıydı ikinci eri.

1954-üncü yılda avgust ayında Tiraspol Pedagogika Şkolasını karıştırdıydılar Kahul Pedagogika Şkolasınnan da üürenilärdi artık iki dildä. Direktor olduydu bir moldovan üüredici Kişinövdan, ama diil çok vakıda. İleri dooru Kahul Pedagogika Şkolasında A.S.Makarenko adında dayma diiş-

lärdi direktorlar.

S.A.Prolorenzoyu üüretim bakannıından onu sayan baş izmetçi erleştırdıydı üüredıcı çalışmaa Bender kasabasının bir orta şkolasında.

XVII

SEVİŞ YAKINNII

Avgustun 15-indä Lidiya gittiydi işä. Şkola direktorun izininä görä düşärdi olsun üüredıcı bir ilk klasta hem götursün matemetika uroklarını 5-inci avşam klasında. Direktor almış kiraylan ona deyni bir oda yalnız ihtär karının evindä.

Lidiya yazdıydı kiyat Andreyä, ani artık bulunêr iştä, var kendi odası da teklif eder onu musaafirlää. Geçtiydi bir aydan zeedä o gündän, açan onnar saalicaklan ayırıldıydılar da pek özlediydilär biri-birini. Onuştan Andrey, kablettiynän kiyadı, yolladıydı telegrama Lidiyaya da gittiydi görüşmää yärisinnän.

O küü yakındı Angelinnın küüyünä. Andrey duraklandıydı kakusunun evindä. Durardı pek sıcak harman ay havaları. Bir aydan zeedä yaamadıydı yaamur. Küü yolları, yol boyunda aaçların yaprakları kaplıydı tozlan. Andrey yıkandıydı yol tozundan, diıştırdıydı yol rubalarını tutmalıklar: eni biyaz gölmek, tutmalık don, eni çift sandalı. Angelina kopardıydı başçasından beş al gül da baaladıydı bir gözäl top. Taa Selküüdä bulunarkan, Andrey aldıydı satın Renidän en paalı hem kaliteli dufi o zamanda "Krasnaya Moskva". Yollandıydı yayan komşu küüyä. Gün artık indiydi kauşmaa, açan Andrey etiştıydı o evä, nerdä erleşmişti Lidiya . Girdiydi aul içinä. Sincirdä köpek başladıydı salmaa. Lidiya çıktıydı kapunun önünä, mutlu gülümsärdi. Çektiydi Andreyi

odasına. Ev saabisiyka kapunun arasından siirettiymi musaafiri da kapandıydı kendi odasına. Andrey kutladıydı Lidiyayı üredicilik iş başlantısınan, verdiydi ona çiçekleri, dufiyi. Lidiya şükür ettiydi. Sora sarmaştıydılar da tatlı öpüştüydülär. Andrey oturduydu skemneyä, oturttu ydu Lidiyayı dizlerinä. Sarmaşıp, tutunduydu öpmää dudaklarını, yanaklarını, gözlerini. Lidiya büyük ahtlan karşılardı onun öpüşlerini. Zorladıydı kendisini kalkmaa Andreyin dizlerindän da dediydi:

– Hadi alalım avşam ekmeeni. Olmalı sän bütün gün bir buka koymadın aazına. Bän yaptım suan mancasını tauk etinnän. Yaptım ölä, nicä sän sölärdin, ani anan yaparmış. Sanêrim, ki beenecän.

Andrey sade şindi duyduydu kaurulmuş suan hem kara naanä kokusunu da sevindiydi, ani Lidiya tutmuş aklında onun laflarını. Manca datlıydı, halizdän benzärdi anasının mancasına.

– Şükür ederim, Lidiya, sofraya için. Datlı manca hazırlamışın. Haliz ev saabisiykası olacan, benim sevimni kızçaa-zım! Kayıl olacan mı geceleyim sendä? – eklediydi Andrey dä meraklan baktıydı yärisinin gözlerinä.

Lidiya kızardıydı, ama inannı laflan dediydi:

– Elbetki kayılım. Nereyi var nicä gidäsin gecä vakında? Ama umutlanêrim, ani olacan uslu çocuk.

Andrey gülemsediydi, demediydi bişey, sade kıstıydı omuzlarını.

Lidiya döşettiydi patı biyaz çarşafı, bir büyük, biyaz üzlü, yastıklan da koyduydu taa bir çarşaf örtünmää deyni. Sündürdüydü kerosina lampasını. Bulutsuz gecedä dolu ay şıladardı odayı. Andrey soyundu ydu, erleştirdi ydi rubalarını skemnenin arkalına da sade iç kısa donnan yattıydı döşää. Ürää güüsündä düülärdi bir kuşçaaz gibi. Lidiya yattıydı onun

sol tarafına. Giiyimniydi kız iç çamaşırının. Andrey soktuysu sol kolunu yärisinin ensesinin altına, saa kolunnan sarmaştıydı belinä da sıkıydı onu güüsünä. Giriştıydı öpmää dudaklarını, yanaklarını, kulacının memesini. Sol elinnän suazlardı ensesini. Duyardı, nicä aliflener Lidiyanın üzü, bütün teni. Özendiydi çıkarmaa kısa doncaazını.

– Umutlanardım, ani uslu olacan... – titrek seslän dediydi Lidiya, ama engel etmediydi yapsın başadan neetini, taa sıkı yapıştıydı yavklusuna.

Andrey çözdüydü onun güüslüünü da çıplak braktıydı temiz kızın tombarlak, büücä hem gercik güüslerini, pembä çiidelerini. Şefklän öperäk onnarı, çektiydi yärisini altına. Lidiya duyduydı nicä kayêr bir sıcak el göbeendän ayakların arasına...

– Di-i-il lääzım...o-o-olmaz ölä yapma-a-a...o-o-ol uslu... – yavaşıcık fisirdärdi o... Sora seslän aldıydı derin soluk güüsünä da sıkıydı sedef gibi biyaz dişlerinnän yavklusunun dudaklarını, kollarının sa sıkı sarıldıydı onun ensesinä. İşidilärdi sade delikannı çocuun kısık-kısık soluması hem duygulu etişmiş kızın yavaşıcık innemesi...

Andrey suazlardı yärisinin güüslerini, omuzlarını, öpärdi sızlarak dudaklarınan yanaklarını, gözlerini, yapışık kalarak ona. Sora yattıydı arka üstü yanına. İkisi dä susardı. Şindi boş laflara yoktu artık er onnarın arasında...

Lidiya kalktıydı döşektän da tutuştırduydı lampayı. Kalktıydı Andrey dä. Biyaz çarşafta vardı bir kırmızı lekä.

– Görersin mi ne yaptın? Aldın benim kızlıımı, kız namuzumu. Şindi olur isteyäsin vazgeçmää bendän, – üfkesiz lafettiymi Lidiya.

– Hiç bozma kefini, benim sevimni kızçaazım, benim guguşuum, olmayacak ölä. Şindi, açan bän dattım senin bal gibi tatlı tenini, sensiz yaşayamayacam bu dünyada. Diveç

sana candan baalı olacam, – açık bakarak Lidiyanın gözlerini, söz verdiydi Andrey.

– Eer kalarsam üklü, ozaman ne yaparım? – sorduysu kasavetli kız.

– Ozaman evlenecez! – bir solukta dedi yavklusu, ölä, sansın, ilerdän düşünmüştü, ne cuvap vermää bu soruşa.

Lidiya inandıydı Andreyin sözünü. O islää bilärdi onun karakterini, bilärdi, ani o yalan sölämeer, ani hiç azetmeer yalancı kişilerdän da düzöldüydü kefi.

Her bir kişinin var, ne saklasın aalemdän, var kendi taynaları, angılarinnan geçer öbür dünyaya, ama saklamaa nesä hem yalan söylemää diil birtürlü iş. Vardı Andreyin da taynaları, ama beenmärdi o yalan söylemää.

Lidiya hem Andrey yıkandıydılar suuk suylan. Lidiya diiştirdiydi lekeli çarşafı başka çarşafın da sündürdüydü lampayı. Yattıydılar ikisi dä döşää çıplak. Bütün geçä doymardılar sevişmää. Sansın çalışardılar iki yıl yakınnıksız yavkluluk için bir gecedä ödeşmää.

– Andrey, bän bilmärdim bu geceyä kadar, ani canına yakın hem sevgili yärinnän seviş ölä tatlı. Taa şindi annadım yaşamanın gerçek dadını.

Lidiya duyardı, ani yärisi oldu diil sade onun teninin saabisi, ama onun bütün kız yaratınının da. Ona gelärdi, ki onnar şindi bir bütünün iki yarısı, ki biri-birinin içinä büyüdüler. Bir eni tatlı duygu uyandıydı onun kalbindä o gözäl, kıvrak boylu çocaa...

Andrey gezdirärdi sıcak ellerini Lidiyanın gercik güüsle-rindä, omuzlarında, bütün kıvrak boyunda, duyardı temiz soluunu da genä tutuşardı onu sevmää...

Sabaaya yakın sarmaşık daldıydılar derin uykuya. Üüsek-tän, bulutsuz maavi göktän, pençereyä karşıdan şafklarinnan güneş uyandırdıydı onnarı. Uyandıydılar yorgun seviştän,

ama ikisi də mutluymdu, gözleri şılardı nicä gecä yıldızlar.

Beş gün geçtiydi annar gibi. Geldiydi vakit ayrılmaa. Lidiya lääzimdi gitsin üüretim yılın başlantısında üüredicilerin konferençiyasına, Andrey sä – Selküüyä, hazırlanmaa instituta deyni. Kefleri bozuktu. Şindi, açan onnar olduydular karı-koca gibi, bilmärdilär, nicä uyacak yaşamaları, ayırı olarak biri-birindän. Sarmaşıp – öpüştüydülär. Lidiyanın gözleri dolduydu yaşlan.

– Kahırlanma, benim paalı hem sevimni kızçaazım. Bän noyabri yortularında gelecäm bir haftaya sana, o zamana kadar da gün aşırı sana kiyat yollayacam, – dedi Andrey.

Lidiya gülümsedi da ölä söz verdi:

– Bän seni pek severim, Andrey. Sade seninnän istärim olmaa bütün ömürümdä. Bän sana her gün yazacam kiyat. Fikirimdä kalbimnän dä, tenimnän dä olacam seninnän bilä!

Lidiya gittiydi şkolasına, Andrey dä – komşu küüyä Angelinaya, ani hazırđı gitmää rayona üüredicilerin konferençiyasına. Kocası, Gradinaru Dumitru, üürenärdi bitki kursta Soroka çiftçilii mekanizlatlaştırmak tehnikumda da artık gitmişti evdän.

Andrey o küü şkolasının üüredicilerinnän bilä, bir ök maşinasinnan, etiştiydi rayona.. Buluştuymdu razgelä Sofi lelusunun oolunnan, ani getirmişti Selküü şkolasının üüredicilerini konferençiyaya, da onun maşinasinnan döndüydü Selküüyä.

Birkaç gündän sora, pazar avşamına yakın, yolcu trennän Reni-Kişinöv Andrey gittiydi Bender garasına, nereyi tren etişärdi sabaaya karşı. Pazertesi sabaalen avtobuslan etiştiydi Tiraspol Taras Şevçenko adında Devlet Pedagogika Institutuna.

Kaldıydı iki gün üüretim yıl başlantısına. Dekanatın kapusunda asılıydı bildirim, ani Kahuldan gelän studentlerä

deyni konakta er yok. Yanında asılıydı lista kvartiralarlan, nerdä veriler kiraylan bir oda. Andrey üç kolegasinnan erleştiydi bir evdä, neredä ev saabisiydi sade yaşta rus karı-koca. Onnarın kızı kocasinnan hem uşacınnan yaşardı genä o aulda, ama başka evdä.

Başladıydı üüretim yılı. Kahul Pedagogika İstitutundan fizika grupasından studentleri karıştırdıydılar Tiraspol Devlet Pedagogika İstitutun iki fizika grupasinnan. Nicä olêr çok kerä, Kahuldan studentleri tiraspolcular sayardılar taa aşaa uurda, ama tezdä üüredicilär dä, studentlär dä diıştırdıydılar bakışını. Annadıydılar, ani halizdän işlär durêr tersinä. Kahulcuların çoyu taa becerikliydi, taa üstündü, ilk sırada Kahul Pedagogika Şkolanın üürenmää bitirmişleri.

Aarif Gençü tez kazandıydı nüfüz Tiraspol Pedagogika İstitutunda. Her cumertesi avşamı institutta tertiplenärdi tañt. Çalardı magnitofon ses üüselterinnän. Tañt aralarında geçärdi türlü konkurslar rus literaturaya temasına, bilmeycelärlän. Andrey kimikerä kazanardı konkursu da çok şaşırtardı bunnan Rus Filologiya fakultetindän studentleri. Şaşırtardı onuştan, ani fizika grupasında student olarak, ölä üüsek uurda biler rus literaturasını. Sorardılar ona:

– Neçin sän, Gençü, ölä islää bilärkän hem beenärkän rus literaturasını, girmişin instituta fizikayı üürenmää?

– Bän bitirdim edi klas hem Kahul Pedagogika Şkolasını moldovan dilindä. Rus klasik literaturayı başladım okumaa Pedagogika şkolasında da kısa vakıtta oldu bana yaşamak lääzımnıı gibi. Taa ediyıllık şkolada pek beendiydim matematıkayı, sora da fizikayı. Hep ölä beenärdim hem en islää bilärdim onnarı Pedagogika şkolasında da. Onuştan ayırdım üürenmää Fizika hem Matematika fakultetindä. İsteerim ilerletmää üürenmemi doktoranturada bu bilimnerdä, – cuvav verdi Gençü Andrey.

Rus Filologiya fakultetindä çok akıllı, gözäl, edenni aylelerdän, paalı giyimni kız vardı. Kimisi beenärdi Andreyi, ama o kaldıydı candan baalı Lidiyaya, kimdän her gün kiyat kabledärdi. Yazardı can darsıklıını, sıkıntısını, bıktırıcı halda yaşamasını küüdä. Yazardı, ani şkolada işini becerer üüsek uurda, üürenicilär onu sesleerlär, çalışêrlar islää üürenmää, ama fikirindä o hep Andreylä, ki onu pek özleer hem isteer...

Noyabri yortusunda şkola kanikulunda beş gün, tatlı sevişlä, Andrey gecirdiydi genä küüdä Lidiyaylan.

Noyabri ayın ortasında geçtiydi institutun baştaki komsomol organizatıyasının hesap vermäk-seçim toplantısı. Gençü Andrey komsomol komitetinä aza seçilmiş olduydu. Ölä etiştiydi institutta aktivistlerin birisi. Komsomol komitetin sekretarıydı ödeklän çalışan dördüncü kurstan student, ani üürenärdi gezmedään.

Andrey teklif ettiydi Lidiyayı karşılamaa Eni Yılı bilä Tiraspolada. Şkolada üürenicilerä 10 gün kanikul düşärdi. Onuştan üüredicilerä o günnerdä iş yoktu, institutta sa başlardı kış sesiyası da ona gitmää Lidiyaya uymardı. Ev saabileri, hoş insannar olarak, geçtiydilär biraz vakit gecelemaa onnarın kızın evindä, olsun nerdä gecelemaa Andreyä Lidiyaylan deyni, angılarını sanardılar karı-koca.

Eni yıla karşı Andrey hem Lidiya gittiydilär instituta maskalı bala. Filologiya fakultetindän studentkalar meraklan gözedärdilär Lidiyayı, bozup ölä onun dirliini, uyandırdıydılar kiskançlıını. Andrey oynardı tañt sade onunnan, göstermärdi dikkat başka kızlara da Lidiya uslandıydı.

Kış sesiyasında Andrey üç ekzameni verdiydi en islää notalarlan, birisini da islää notaylan. Kanikulda genä bir hafta geçirdiydi moldovan küüyündä sevimni Lidiyaylan bir hafta da bulunduydu Selküüdä anasinnan hem bobasinnan.

Onnar kūsärdilär Andreyä az vakıt durêr evdä deyni. Anası, Gençü Anna, ölä lafettiydi:

– Duyarım, oolum, ani tezdä evlenecän bir üürenmiş kıza. Yazı bilän karılar gündüz yazarmışlar gecä dä, döşektä kocasinnan olarak, okuyarmışlar. O türlü çalışarmışlar taa sıkı baalamaa adamı kendinä, suusun ool duyguları anasına-bobasına deyni.

Andrey bulamadıydı inandırıcı cuvap anasının laflarına da düşünöklü olarak, sustuydu.

Durardı güneşli kış günneri. Gündüz üülendä saçaklardan damnardı erimiş kaar suyu, düşärdi saçak buzları, şen çivildardı saçak kuşları. Yamaçta kaar yalabıyardı ayna gibi.

Andrey büük havezlän siiredärdi kaarlan örtülü dolayları, küüyün kış güzelliini da istemärdi çıkmaa auldan. Çalışardı taa çok olsun anasinnan-bobasinnan bu bir hafta içindä. Acıyardı onnarın yalnızlıını, bobasının can darsıklıını otuzuncu yıllar için, açan o sade kendi çalışmasinnan etiştıydi saygılı çorbacı küüdä. Şindi o bulamardı erini ortaklaşma çiftçiliktä. Bilmärdi, ne işä tutunmaa. Genç karırlan, kızlarlan bilä gitmää kıra papşoy kazmaa, yada taligacı olmaa ona yakışmardı. Gidärdi fevralda-martta baa kesmää, yazın ökçü işlemää, biçmää kosaylan erä yatmış ekinneri, angılarını almêêr kombayna...

XVIII

OSMANOGLULARIN KADERİ

Ortaklaşma çiftçilik "Eni yaşamak" yıl-yıldan taa kuvetleşärdi. Onun başı Selemet Ristu becerikli önderlärdi ortaklaşma çiftçilii. Taa bereketli olardı kırlar, eni soylu baalar, zeedelenärdi ev hayvannarı. İi soylu ineklärdi diştirärdilär ilerki küü ineklerini.

Eni baalardan ortaklaşma çiftçilikte yapıları çok şarap el işinnän, dedelerdän kalan adetä görä, ama fıçı etmärdi. Onuştan kazardılar birkaç bazın, kaplardılar tementlän duarlarını da doldurdılar şıraylan. Olardı kaavi şarap, ama pek yaramazdı içmää deyni. Satıldardı ucuz laröklarda küüdä, rayonda, Renidä. Avşamnen, iştan sora, pazar günneri adamnar toplanardılar konuşmaa laröklarda. Sarfoş serbezlerin arasında sora çok kerä kızışardı acımaız düüş. Kimisi kaybedärdi saalını, kimisi düşärdi kapana.

Sık dolaşardı larökları şkolanın direktoru da, Stepanov G.B. Toplanardı dolayına küülülär seslemää oldukları İkinci Dünya Cengin düüşlerindä, ama o dayma tekrarlardı oluşları, ama her kerä başka türlü. Bitki-bitkiyä çoyu annardı, ani uydurêr onnarı da başlardılar saymaa onu yalancı. Gündän küçülärdi nüfüzü. Bir cümbüş küücü ölä annardı onun aalaşmasını:

– Direktorluk hem üüredicilik için kabledirim 1200 rublä bir ayda. 100-150 rublä kazanêrım, çevirip tükäna şarap, raki şişelerini, ama hep öbür aya kadar parasız kalêrım...

1954-üncü yılın bitkisindä ortaklaşma çiftçiliin azaslarına verildiydi iki buçuk kila terekä, otuz gram oloy, türlü zarzavat hem iki buçuk rublä bir işlenän günä, makarki yıl diildi pek uygun çiftçilik için. Elbetki bu diildi taa islää yaşamak, etär olmak sıradan çiftçilerä, ama, ilerki yıllara bakarak, umut verärdi, ki yaşamak başlêr yavaş-yavaş biraz düzülmää çevirip geeri tükküüdä.

Ortaklaşma çiftçilikte becerikli hem çalışkan brigadirlerin birisi sayıldardı Osmanoglu Evgeni, angısını fenalıklan düüdüydü 1944-üncü yılda asker odayların komandanı, üüredici avan Başçavancı Petri. Bezbelli öläymiş Osmanoglu-ların eceli...

Tar Rusiyanın vakidında hırsızlar soymuşlar Selküüyün

klisesini, ani kurulmuş on dokuzuncu asirin 60-ıncı yıllarında, açan Bucaan üülen tarafı bulunardı Romıniya devletindä. Kurulmuş küülülerin parasınnan hem Tuna boyundan kasaba kliselerin yardımınan.

Selküüdä delikannıların arasında o vakıtta ayrılmış bir kıvrak boylu, karagöz hem gözäl simalı çocuk – Osmanoglu Kostı. Girgin, çemrek hem kuvetli olarak, güreşmektä hepsini ensärmış, serbezli kişileri kolay uslandırarmış, küüdä saygılı çocukmuş. Çok kız onu beenärmış, ama delikannıların çoyunda kıskançılık uyandırarmış – ilk sırada zengin çocuklarda, kimin beendii kızları ona göz koyarmışlar.

Haliz hırsızlar söz daatmışlar küüdä, ki Osmanoglu Kostı yapmış bu fenalı. Bolgradtan jandarlar çok düümüşlär, zeetlemişlär kabaatsız çocuu sölettirmää deyni, ani o yapmış bu hırsızlı. Almışlar çocunun saalını, ama boşuna. Annamışlar bitkidä, ani yanılmışlar, ki Avramoglu Kostinin kabaatı yok bu kötü iştä. Haliz hırsızları ölä dä bulmamışlar, makarki küüdä çoyu bilärmış kim onnar.

Vardı Selküüdä çok corbacı, angıları varlıını topladıydılar kendi terinnän, çalışmasınan, ama vardı ölä kişilär dä, ani zenginnemişlär hırsızlıklan, soymaklan. Olabilir onnarın birisi yapmış o çok günaalı hırsızlı da düüdürmüşlär, aldirtmişlar kabaatsız çocunun saalını.

İki yıldan sora o seremcedän, biraz kendinä geldiynän, Osmanoglu Kostı evlenmiş Dolapçı Lambunun en büyük kızına, Kirekiyä. İki büütmüşlär altı cocuk, angıların çoyu, biräbir beenzärdilär bobasına: gözäl, kıvrak boylu, akıllı hem çalışkan olarak. Ama o zeetlär geçmemişlär izsiz Osmanoglu Kostinin ecelindä, taa ihtärlamadaan raametli olmuş, geçmiş öbür dünyaya, diveçlää.

Şindi Gençü Andrey Osmanoglularlan ikinci boy kardaş uşaadı, neçinki Gençü Anna Kirekinin en küçük kızkardaşıydı.

Çok beenardı Andrey küçüklüündä onnarda musaafir olmaa. Kireki lelüsu da, oolları da sevärdilär Andreyi. Stöpa batüsu ona çırtma düzärdi, üüredärdi çırtmada çalmaa. O kaybeldiydi izsiz 1947-nci aaçlık yılında Renidä. Evgeni Osmanogluların dördüncü ooluydu.

Sovet Birliindä 1950-nci yılda hektar başına ortalama terekä bereketlii 7,2 şentner'miş, ama bu işi kuvetlär o vakitlarda saklardılar Sovet Birliin halkından. Çıktıydı meydana Stalin öldüyän.

Komunist partiyanın Merkez Komitetin Fevral-Mart Plenumunda 1954-üncü yılda N.S. Hruşçöv seftä açıkladıydı bunu. Kaldırmaa devlettä bereketlii deyni o teklif ettiydi büülmää papşoylan ekili kırları. Söledi ydi, ki o zamana kadar bütün Sovet Birliindä papşoylan ekilärmüş sade 3,6 proşent, hepsi ekinnerä bakarak, Amerika Birleşik Ştatlarda sa – papşoylan ekilärmüş 36 proşent.

Komunist partiyanın Merkez Komitetin yanvar plenumunda 1955-inci yılda, Hruşçövün çalışmasına görä, "Papşoy proekti" için ölä karar alındıydı: beş yılda 3,5 milion hektardan 28 milion hektara kadar büülmää papşoylan ekili kırları. Ortalama bereketlik tenäylän hektar başına olsun 25-30 şentner.

Ortaklaşma çiftçiliktä "Eni yaşamak" hektar başına ortalama tenä papşoy bereketi 1954-üncü yılda artık 25 şentnerdi. Bir zveno sa Osmanoglu Evgeninin brigadasından 10 hektar alandan hektar başına 30 şentner tenä aldıydı.

Özel çiftçiliktä Selküüdä ii çorbacılar tarlaların üçüncü payını ekärdilär papşoylan. Gençü Dobri her yıl 3 hektar ekärdi. Yazın sıcak günnerdä papşoyları lääzimdi iki kerä kazmaa. Bu aar işti. Onuştan haylaz çiftçilär pek beenmärdilär papşoy ekmää. Bekim bu sebepä görä Sovet Birliindä ölä az hektar ekilärmüş papşoylan 1955-inci yıla kadar.

O vakıtlarda işlär ölä olardı. Partiya karar almış, işçilär, çiftçilär, inteligențiya hemen tutunardı gerçekteşirmää, ilk sırada komunist partiyanın baştaki organizaşıyaları, komso-mol. Papşoy teması her gün kaplardı gazeta sayfalarının yarısını. Sabaadan avşamadan işidilärdi radioda.

"Eni yaşamak" ortaklaşma çiftçiliktä dä komsomol toplantısında, başka gençlärlän bilä, karar alındıydı tertiple-mää altı zveno gençlerdän da 250 hektardan almaa 1955-inci yılda 50 şentner papşoy tenesi hektar başına. Ortaklaşma çiftçiliin önetmesi karar aldıydı ekmää papşoylan bütün küüyün merasında 1420 hektar da toplamaa ortalama hektar başına 35 şentner.

Taa 1953-üncü yılda rayondan kuvetlär zorladıydılar Selemet Ristuyu sürmää tolokaları da dikmää daa o erlerä. Tolokalarda kökleşmiş otlar kaavileştirärdilär topraa. Bol yaamur selleri akardılar küüyün içindä yıllarlan derinnenmiş izlerindä. Tolokaları derin sürdüynän sä, yaamur suları kaba topraa fidannarlan birerdä götürärdi çayıra, gömärdi yaamur sellerin izlerini. Derä genişlenärdi küülülerin aullarına, girärdi evlerinä. Onuştan derä boyunda yaşayan aylelar kurardılar eni ev taa üšek erdä yamaçta. Gözäl eni evlär düzärdilär küüyün görünüşünü, ama aşada yaamurlu zamanda yollar kalın çamura dönärdilär. İlkyazın, güzün küü içindä vardı kolayı gezmää sade rizina çizmelärlän.

Orada, nerdä birleşärdi sellär, yaamur durduynan, maşinaları bir yamacın tarafıundan öbür yamaca dooru çekärdi traktorlar. Yıl-yıldan Selküü görünärdi üç ayırı küü gibi: ikisi yamaçlarda, birisi dä bayırda.

Ortaklaşma çiftçiliin başı koyduydu neetinä küüyün ortasında köprü kurmaa, ani eklesin iki yamacın yollarını biri-birinnän da gerçekteştiydi onu birkaç yılın içindä.

Moldovanın İmeelik İndustriyasının Bakannı yaptıydı

Selküüyä yakın garada şarap fabrikasını, nereyi götürärdi üzümnerini, Selküüdän kaarä, dolay küülerin ortaklaşma çiftçilikleri da. Bu sebepä görä kurulduydu şöşä o garadan Kişinöv-Reni şöşesinä kadar da Selküüyün görünüşü biraz düzöldüydü. Şindi o garadan rayon küüyünä hem Reni kasabasına kadar bütün yıl dolayı maşinalar kolay gezärdilär. Renidän Selküüyä vardı nicä dönmää taksiylän. Rayondan Selküüyä kadar gezärdi gün aşırı avtobus.

XIX EVLENMÄK

Gençu başardı ikinci kursu genä pek islää hem islää notalarlan. Bilmärdi, nicä hem nerdä ilkin geçirsin kanikulu. İstemärdi küstürmää anasını-bobasını da, yärisini dä.

Bitki vakıtlar Lidiyadan gelärdi kasavetli kiyatlar. O aalaşardı, ani küüdä, şkolada onun için kötü laflar daalär.

– Nasıl kız bu üürediciyka? Evli olmadaan, yatıp-kalkarmış bir çocuklan, ani gelärmış ona başka erdän, – bileyärmişlär dillerini yan azlı karılar.

Taa bir fikir zeetlärdi Andreyi. "Görülmedik gözlär unudularmış!" – var bir demäk moydovannarda.

– Lidiya gözäl hem görümnü kız. Olabilir başka gençlär da beener onu. Bu bıktırıcı kötü laflar olur karartsın onun gözlerini da istesin evlenmää başka olana, – düşünärdi o.

Lidiya yakın bir ay bulunardı otpuskada, ama kaldıydı o küüdä, nerdä çalışardı üüredici. Onun yoktu yakın hısımnarı Moldovada, kiminnän istesin buluşmaa. O beklärdi Andreyi – biricik paalı can yaşamasında. Onuştan yärisi gittiydi ilkin ona, sevimni hem pek istenän yavklusuna. Genä uykusuz, tatlı sevişlärän geçärdi ilk gecä. Aralarında Lidiya annadardı onun aar yaşamasını o küüdä, şkolada. Annadardı, ki genç

evli üüredicilär takilêrlar ona, karıları sa, kıskanıp kocalarını, yan bakêrlar. Sanêrlar onu bir düşüneceksiz, utanmaz kız.

Andreyin kefi bozulduydu. İlk sırada o kabaat bulardı kendisinä, ani noyabri hem may ayların yortularında gitmedi şkolaya Lidiyaylan bilä tanışmaa direktorlan, üüredicilärlän, kendini göstermää, aalemä bakmaa. Bildirmää hepsinä, ki onnar ikisi karı-koca gibi, ama yazılmêêrlar ofițial sade onuştan, neçinki yok taa kolayı yaşasınnar biredä. Bu düşünmeklerä aykırı çıkardı başka fikir:

– A sän hiç mi duymêêrsin kendindä kabaat, ani genç üüredicilär takilêrlar sana? Bekim verersin onnara maana, olur göz edersin şkolada genç adamnara, küüdä gözäl çocuklara da bölä laflar çıkêr üstünä? – sordu ydu Andrey.

Lidiya başladıydı aalamaa. Yudarak yaşlarını, ölä cuvav verdiydi:

– Aklım ermeer, neçin sän, buncak vakit bilärkän beni, kıyışêrsın şüpelennmää sana az candan baalılıım için? Evlen bana da ozaman hepsi bilecek, ani bän yatıp-kalkêrım haliz kocamnan da kötü laflara son olacek.

Andrey bilärdi Lidiyayı bir çetin karakterli kız gibi. Çünkü büümüştü anasız-bobasız, becerärdi korumaa kendi onuru-nu, gururluunu. Görmediydi şindiyä kadar onu aalasın butürlü bol yaşlarlan. Annadıydı, ani onun artık yok kuvedi dayanmaa darsıklıına. O sınaşıktı çok kerä karar almaa bir kıpımda o işlär için, ani baalı sade onun kaderinnän da siirek yanılardı. Öptüydü yärisinin yaşlan dolu gözlerini da dedi ydi:

– Afet beni, paalı guguşcuum, ani şüpelendim senin tarafından bana az candan baalılıın için. Yaarın gidecek Kahula da yazılacetz karı-koca olmaa.

Lidiya yapıştıydı bütün güüdesinnän Andreyä, sarıldıydı ellerinnän ensesinä da şefklän, alifli duygularlan öptüydü onun yanaklarını, dudaklarını, çektiydi onu kendi üstünä...

Ertesi günü, sabaa ekmeeni aldıyan, gittiydilär Kahulun țivil registra bölümünä. İlkin Andrey girdiydi bölüm şefinin kabinetinä. Annattıydı, ki o, Gençü Andrey, hem Voluntaru Lidiya artık üç yıl severlär biri-birini, ki o ürener Tiraspol Pedagogika İnstitutunda, yavklusu da işleer ürediciyka Kahul rayonun bir küüyündä da karar aldılar karı-koca olmaa.

– Yazın ikiniz dä dilekçä, ani istärsiniz evlenmää da iki aydan sora, eer vazgeçmärseniz neetinizdän, geleceñiz da yazacez sizi karı-koca gibi, – cuvap verdiydi țivil registra bölümün şefi.

– Bän iki aydan sora olmayacam burada, neçinki sentäbrinin ilk günündä institutta başlêer ürenim yılı. Yalvarêım yazın bizi şindi, – dedi Gençü Andrey.

– Bölä zakon, tovariş Gençü. Benim yok kuvedim ona aykırı gitmää, ölä ki yazın şindi dilekçä da gelin ozaman, açan vakidınız uyacek, – ölä bitirdiydi laflarını Andreylän țivil registra bölümün şefi.

Andrey annattı Lidiyaya, nicä durêr işlär. Kızın üzü bim-biyaz oldu da o saat girdi kendisi o karının kabinetinä. Ne söledi ona, Andrey bilmärdi, ama țivil registra bölümün şefi Lidiyaya karşı geldi. Verdiydiler ona dilekçelerini da ertesi günü yazıldıydılar evli olmaa.

Ölä delikanni çocuk, vakıtlarda ii çorbacı ayledän, ana-sından-bobasından nasaat istämedään, evlendi fukaara ayledän bir üsüz etişmiş kıza. Onnarı baalardı derin sevdalı duyguları hem artık bilärdilär, ki uyêrlar biri-birinä döşektä dä, ki var umut, ani yarattılar bir eni uygun hem mutlu aylä. Voluntaru Lidiya aldıydı Andreyin laabını da bu üzerä Gençuların adı tamannandıydı taa bir kişilän.

Andrey yazdıydı kıyat anasına-bobasına, ani evlendi onnardan nasaat istämedään, da yalvardıydı afetsinnäär

onu. Yazdıydı taa, ani gelän pazar günü gelecek karısınan onnara.

Gençu Dobri hem Anna karşıladılar gençleri ii keflän. Selämneştiynän, Andrey hem Lidiya öptülär onnarın ellerini. Andrey genä yalvardı afetsinnär onu, Lidiya sa moldovan dilindä ekledi:

– Bän büüdüm anasız-bobasız, onuştan sayacam Canabizlerini anam hem bobam gibi!

Andrey çevirdi onun laflarını gagauz dilinä, ama anası ölä lefetti:

– Yaşayacez da bakacez, kızım. Nicä deniler, kan su olmarmış, ama saa ol bu hoş laflar için.

Gün pek sıcaktı, orak ayı güneşindän kaynardı ortalık. Tauklar, bümüş piliçlär yayık kanatlarınan çekilärdilär gölgeyä. Sincirdä köpek sık-sık soluyardı, uzun sarkık dil ucundan ter suyu damnardı. Umurunda yoktu, ne olêr dolayanda. Saçak kuşları saklandıydılar güneştän dut aaçların yapraklıında.

Andrey getirdi aul boyunda pınardan iki kazan su da Lidiyaylan bilä, evin başında, yıkandılar terdän, yol tozundan. Diiştirdilär yol rubalarını tutmalık rubaya. Anna hazırlamıştı bu sebepä görä kartofi mancasını tauk etinnän, çii manca hem kaymaklı pidä. Andrey getirdiydi bir şişä rakı "Moskovskaya" hem bir şişä likör. Lidiya yardım edärdi kaynanasına koymaa sofrayı.

Gençuların evindä taa '40-ıncı yıllardan, açan Vasilina üürenärdi Kişinövda kızlara deyni Eparhial şkolasında, sofrta tertiplenärdi kasabada gibi. İmeklär bük çanaklarda koyulardı masanın ortasına da herbir kişinin önünä koyulardı boş çini, furkulişa hem filcan yada çaşka. Andrey doldurduydü üz gramnik filcannarı rakıylan hem likörlan karışık.

– Allaa versin sizä kismetli yaşamak, oolum hem gelinim,

tatlı ömür hem ii annaşmak aranızda! – dedi Gençü Dobri.

– Var zanaatınız intelektual işindä çalışmaa. Dileerim kolay işlän çok kazanasınız! – eklediği Anna.

– Saa olun! – cevap verdi Andrey.

– Saa olun! – tekrarladı gagauzça Lidiya da sevindirdi Gençuları.

Dokuştular filcannarlan da içtilär dibi kuru. Sade Lidiya aldı bir yudum. Anna nesä istedi sölemää, ama Andrey kesti onun lafını:

– Afet, mamu, Lidiya azetmeer alkool içkilerdän, onuştan yalvarêrim, takılmayın ona bu iş için.

Datlı imeklär, likörlan karışık rakı düzdülär sofracıların kafini. Dobri annadardı bitki olayları küüdä, Andrey sä – devlettä. Hepsi şendi. Andrey çevirärdi Lidiyaya moldovan dilinä, ne sölenen sofrada. O meraklan seslärdi gagauz dilini, sansın çalışardı bir gündä başlasın annamaa lafların maa-nasını. Pek beendiği kaymaklı pideyi. İstardı, ki kaynanası üüretsın onu ölä pidä yapmaa.

Artık avşamnardı, açan kalktıydılar sofradan. Lidiya şindi yardım edardı kaynanasına gençü Annaya sofrayı toplamaa, yıkamaa bulaşıkları.

Andrey sölärdi bobasına plannarını ileri dooru. Sölärdi, ani var neetindä bitirsın üürenmää institutta gezärkän. Sora hepsi çıktılar dışarı da, döşeyip bir pala sundurmaya, oturdular konuşmaa biraz serinnemiş havada. Andrey genä çevirärdi moldovan dilinä, ne söleer anası hem bobası.

– E, düün yapmaa isteersiniz mi? – sordu Dobri.

– İstämeeriz, boba. Lidiya az kazanêr, benim stipendiyam ancak eter gündä üç kerä çöplenmää, siz dä şindi fukaara oldunuz. Ölä ki, eer kayılsınız, yapalım sade bir konuşka kakularlan hem eniştelärlän bilä, – cevap verdi Andrey.

Annaştilar yapmaa konuşkayı gelän pazar günü. Andrey yolladı telegrama Vasilinaya hem Angelinaya, dolaştı Maşu hem Stefana kakularını da teklif etti onnarı kocalarinnan onun evlenmäk konuşkasına. Lidiya çaardı sade bir yakın suratasını Pedagogika şkolasından.

Cumaa günü Dobri aldı satın ortaklaşma çiftçiliktän 10 litra şarap, Andrey da – tükändan iki şişä rakı, bomboni, biskvit. Çünkü hava pek sıcaktı, imekleri hazırladıydılar çin-sabaalen pazar günündä. Geldiydi yardıma Andreyin Maşu kakusu, angısı pek sevärdi onu. Meraklı insan olarak, o istediycdi ilkin yakından tanımaa kardaşının karısını. Biraz bilärdi rus dilini da çalışardı lafetmää Lidiyaylan ruşça.

Taa alaca karannıkta Dobri kesti beş aylık bir kuzu hem iki kaaz da Anna hem Maşu o etlerdän pişirdilär fırında kalaylı sinilerdä kartofi hem laana mancası. Taa hazırladılar kaymaklı hem piinirlän pideleri, oloylan karışık zarzavatlardan çii mancasını. Bölä imeklärlän olardı yazın konuşkalar Selküüdä.

Üülenä yakın toplandı teklif edilmişlär. Angelina geldi, kocasından kaarä, iki yaşında kızçaazınnan, Antoninaylan, Vasilina da altı yaşında Cörcetaylan hem üç yaşında oolunnan Valeriylän. Evin büyük hayadında iki uzun masada, örtülü sofa bezinnän, Andreyin kakuları erleştirärdilär imekleri, sofa takımını. Gençü Dobri koyduycdu sofraya üç bir buçuk litralık şaraplan dolu şişä hem iki şişä rakı.

Hepsi oturdu sofraya. Andrey hem Lidiya oturdular masaların bir başında, anası-bobası da – karşıda. Musaafirlär erleştilär kalan erlerä.

– Doldurun filcancıkları rakıylan, filcannarı şaraplan! – buyur etti ev saabisi.

Adamnar doldurdular karıların hem kendi filcannarını şaraplan hem filcancıkları rakıylan. Andrey döktü Lidiyanın

filcanına sade şarap.

– Buyuralım içkiyi, kimin ne canı çeker, dibi kuru gençlerin kismetli yaşaması için. Mutluluk hem bolluk olsun onnarın evindä! – dedi Gençü Dobri.

– Allaa versin da öla olsun! – ekledi Anna.

Hepsi boşalttı filcancıklarını rakıylan yada filcannarını şaraplan Vasilinanın kocasından kaarä.

– Acı, pek acı bu içki. Yok nicä yutmaa onu! – baarardı Yançu Petri. Andrey kalktı ayakça da ölä lafetti:

– Dedelerimizdän kalan adetä görä yakışmêêr gençlär öpüşsünnär ayın-açık hepsinin önündä. Bu başka halkın adeti, diil bizim. İnanasınız, ani biz pek islää becereriz yapmaa bu işi, açan kalêrız sade ikimiz.

– İnanêrim, – dedi Andreyin eniştеси da boşaltı şarap-dolu filcancını.

Konuşka uzadıldı geceyä kadar. Hepsi şendi. Gözäl çalardılar moldovan halk türkülerini Andreyin enişteleri Yançu Petri hem Gradinaru Dumitru, Maşu kakusu da – evelki gagauz türkülerini. Kimsey olmadı sarfoş, makarki içildi etär şarap ta, rakı da. Gençü Annanın gagauz imekleri küçüldärdilär zararı alkool içkisindän.

Verip gençlerä ödülleri, ilkin gittilär bir maşınaylan Vasilina hem Angelina kocalarinnan, Lidiyanın suratasinnan.

Maşu hem Stefana Lidiyaylan bilä topladılar sofrayı, yıkadılar bulaşıkları. Sora gittilär kocalarinnan yayan evlerinä. Çekildilär yataa gençlär, ev saabileri. Ölä geçti Andreyin evlenmäk konuşkası o fukaaralık vakıtlarda.

İki hafta durdu Andrey karısinnan ana-boba evindä. Geldi vakit ayrılmaa. Bitärdi Lidiyanın otpuskası. Öbür pazertesindä MTS-in bir ük maşinasinnan gittilär rayon küüyünä, ordan da bir razgelä kamionnan – Kahul kasabasına. Sora – yayan o küüyä, nerdä işlärdi Lidiya. Andreyin

anası veriydi onnara bir haftaya iyinti.

Ertesi günü Andrey hem Lidiya birerdä gittilär şkolaya. Lidiya gururluunnan, onurluunnan tanıştırdı Andreyi üüredicilärlän, direktorlan. Aarif Andrey, şindi artık genç adam, o saat buldu ne sölemää, ne temaya konuşmaa onnarlan. Beendirdi kendini. Hepsı annadı, ani o bir aarif hem inteligent genç. Uslandıydı yan aazlı karılar, karıcı üüredicilär hem onnarın kışkanç karıları. Andreyä konkurent onnar olmaları.

Hızlı geçärdi genç evlilerin tatlı günleri-geceleri. Doyardılar sevmää biri-birini. Bilärdilär, ki tezdä iki aya ayrılmak olacek da, sansın, çalışardılar bu gecelerde o aralık için da sevişmää.

Avgustun 25-indä Lidiya gittiydi üüredicilerin konferenşiyasına, Andrey da döndüdü Selküüyä. Beş gündän sora, avşammen, trennän gittiydi instituta. Şindi, aktivist olarak, erleştiydi konakta taa iki aktivistlään üç kişi için radiolan bir odada.

Oktäbrinin bitkisindä institutun komsomol konferenşiyasında Gençü Andrey genä seçildi komsomol komitetinä, angısının oturuşunda bir genç üüredici ayrıldı komsomol komitetin sekretarı, Gençü da – onun ilk yardımcısı.

Dört aydan sora Tiraspol kasaba komsomolun komiteti uzaklaştırdı o üürediciyi institutun komsomol komitetindän, yapmêêr nicä düşer işini, beener içkiyi deyni. Onun erinä seçildi Gençü Andrey. Bölä onun nüfüzü institutta oldu etär üüsek urda. Bu iş için o kazanardı 950 rublä. Eklediynän onnara 250 rublä stipendiyasını, olardı toplam 1200 rublä – çok para o vakitlarda.

Çalışkan hem becerikli olarak, Gençü islää üürenärdi, başarılı yapardı sekretar işini komsomol komitetindä.

Aldıydı kendinä satın ruba panayırdan: bir gözäl eni

kostüm, iki gölmek, bir çift eni emeni. Görünärdi şindi bir haliz zarif genç gibi. Her ay 400 rublä yollardı Lidiyaya. Ölä düzöldüydü ikisinin dä yaşamaları. Gözäl giyinärdilär, doyunca alardılar üç kerä sofrasını.

Her cumertesi avşamnen komsomol komiteti, sekretarın iniiyativinä görä, tertiplärdi kultura toplantısını. İlkin toplantı salonunda geçärdi buluşmak ya bir yazıcıylan, ya bir anılmış bilgiçlä, yada bir politikacıylan. Sora olardı tañ.

İnstitutun rektoru şart koyardı, ki yabancı gençlär kasabadan olmasınlar tañlarda. İnstituta girmää kapu saat altıda kitlenärdi da iç tarafında makanda izmet yapardı birkaç komsomol student, bir komsomol komitetin azasınan bilä. Rus filologiya fakultetindän kızların vardı yäripleri kasaba çocukların arasından da onnar çalışardılar zorlan girmää institutun içinä. Butürlü institut aktivistlerin hem kasaba gençlerin arasında karezlik peydalandıydı.

Bir perşembä avşamı Gençü Andrey, komsomol komitetin başka azalarinnan, dönärdi konna oturuştan. Bir sokaan köşesindä, nerdä yanmardı şılaklar, üüştüydü onnarın üstünä bir alay kefli kasabalı çocuk. Osaat tutuştu ydu düüş.

Studentlerin kısmetinä bunu denemişti iki milişiyacı. Onnar düdüklerinnän kaldırdıydılar alarma da geldi ydi taa birkaç milişiyacı. Kasabalıların çoyu kaçtı ydi, ama ikisini tuttuydular da götürdüydülär kasaba milişiya bölümünä. İki studenti aldı ydi çabuk medişina yardımını maşinası. Birisinin saplamıştılar bıçaklan arkasını, akceerlerindän biraz taa aşaa, öbürün – ensesini, ama diil derin.

Andrey sanardı, ki o korudu kendisini bir batal balaban eriftän, ani atıldı ydi onun üstünä, da onuştan saa kaldı. Ölä dä yazıldı ydi protokola milişiya bölümündä. Soyundu ynan sa konakta yatmaa döşää deyni, denedi ydi güüsündä kalbin uurunda bir küçük kesik, kurumuş kannan dolayında.

Gördüydü o uurda bir delik paltonunda. Onun güüs cebindä Andrey tutardı pasportunu hem kalın bloknotunu. Bıçak delmişti onnarı da etişmişti etinä. Belliydi, ani Gençü Andrey o avşam razgelä kaldıydı diri. O erif çalışmıştı saplamaa fin asker bıçaannan onun üreeni.

Kasaba gençlerin arasından üç kişiyä kasaba daavası karar aldıydı iki yıl kapan yapmaa huligannık zulumnuu için. Onnarın kabaatı sa taa çok uyardı öldürmää savaşmak için daavaya çekmää. Ama o eriflär diildilär sıradan kasabalı çocuklar – türlü uurda öncülerin oollarıydılar. Onnar vardı nicä heptän cezasız kalsınnar, eer karışmaydı bu proşesä Tiraspol kasaba komsomol komitetin ilk sekretarı.

XX

AMAZLAMAK

Dimçuoglu Vançu hem Maşu, Gençü Dobrinin hem başka hısımınnarın yardımınnan, kurduydular garada, demir yolun boyunda üç odaylan, örtülü biyaz keremetlän hem tafta döşemesinnän, eni ev. Diktiydilär aulda on ar baa zaybir çubuklarınnan. Baayın kenarlarında doz-dolay diktiydilär meyva fidannarını.

Vançu saygılı adamdı iştä dä, garada da, yakın küülerdä dä. Maşu çalışardı ortaklaşma çiftçiliktä. Büüdärdilär iki uşak: 12 yaşında Lenayı hem 10 yaşında oolunu petiyi. Sayıldılar bir uygun, mutlu aylä. Vançu yaptıydı yarım yıllık kursaları Odesada da işlärdi şindi demir yol garasında baş izmetçi. O vakıtlara bakarak islää kazanardı. Maşuylan annaşardılar biri-birini saymaklan, hatırlıklan. Kızçaazı Lena gezärdi beşinci klasa, Peti da üçüncüyä. Taa başarılı üüreniciydi Lena, ama Peti dä çalışkandı.

Bir yıldan sora garanın başı, şindi 59 yaşında olarak, düşärdi çıksın pensiyaya. Daalardı haber, ki onun erinä hazırlêêrlar koymaa Dimçuoglu Vançuyı. Açan gara başı alardı otpuska, onu brakardı erinä. Ama sentäbrinin on ikisindä o kablettiydi çaarı kiyadını, ani ayın on beşindä perşembä günü, saat dokuzda olsun Devlet eminnik komitetin¹⁵ rayon bölümündä.

O günä karşı Vançu uykuya dalamadıydı, türlü-türlü fikirlär gelärdi aklına. „Acaba ne lääzım olmuşum bän Devlet Eminnik Komitetinä? – düşünärdi o. Herbir kişi o yıllarda korkardı bu organdan, nicä inancı insan şeytandan.

Perşembä günü, taa dan eri aarmadaan, Vançu kalktı yataktan. Çıplak kalıp belinä kadar, yıkandı evin önündä krandan suuk suylan, traş oldu usturaylan, serpti suratına odekolon, giidi eni demir yolcu rubalarını. Saalıcaklan ayırılıp karısından, trennän gitti rayona yakın garaya, ordan da avtobuslan – rayon küüyünä. Saat on minutsuz dokuzda artık bulunardı Devlet Eminnik Komitetin rayon bölümün yapısında. Beklediği kapunun önündä on minut da girdiydi yapının içinä. Seläm verip karı sekretara hem söyleyip laabını-adını, sorduıdu, angı kabinetä hem kimä o çaarıldı?

– Bekläyin! – hiç bakmadaan Vançunun üzünä, cuvap verdi karı sekretar.

Vançuyı sıklet aldı. O duydu, ani onu bekleer diil ii lafetmäk burada. Yarım saattan sora cınnadı çancaaz. Karı sekretar girdi kabinetä da, çıktıynan ordan, dedi Vançuya:

– Girin, sizi çaarêr tovariş mayor Gorünov Vasiliy Petroviç!

Vançu enikunu urdu kapuya da açtı onu.

Devlet Eminnik Komiteti¹⁵ – Комитет государственной безопасности (КГБ)

– İzin verin girmää, tovariş mayor! – dedi o.

Mayor Gorünov, elli yaşın dolayında adam, elinnän gösterdi masanın öbür tarafından kendinä karşı skemneyä, kaldırmadaan kafasını önündä papkadan. Giyimniydi şivil rubasinnan: maavi materiyadan kostüm, biyaz gölmek hem hep maavi kravatlan. Bir kalın taftadan masa ayırdı onnarı. Mayorun ardında, duarda, asılıydı Feliks Dzerjinskinin bük patredi.

Biraz vakıttan sora o kaldırdı kafasını. Kısa kırkılmış saçlarlan, tombarlak suratlı, çeneli hem kalınca olarak, görünärdi bir kuvetli adam gibi. Dürük bakışlan gözedip Vançuynu, sordu:

– Nicä laabın-adın, neredä hem angı gündä duudun?

– Bän, Dimçuoglu Vançu, Dimçuoglu Lambunun oolu, duudum 1922-nci yılda avgustun 25-inci günündä Selküüdä.

Mayor Gorünov yazdı onun laflarını sorgu protokoluna.

– Ne ilişkin vardı gestapoylan, sigurantaylan¹⁶ 1941-1944 yıllarda? – ekledi o.

Vançu beklärdi ne olursa, ama bu soruştan şaş-beş kaldı.

*

Dimçuoglu Vançu diildi korkak adam. 1942-inci yılda, ilkyazın, çaarıldıydı romın askerinä. Açıan Romınıya 1944-üncü yılda, avgustun 23-üncü günündä geçtiydi Sovet Birliin tarafına da onun askeri başladıydı düüşmää nemşelerä hem macarlara karşı, Vançu katıldıydı düüşlerä. Gösterdiydi kendini girgin soldat gibi.

Açıan taa yaşardı küüdä da çin-sabaalen bir ilkyaz günü gidärdi yayan işä, çukurda, andızda, küüyün hem garanın

¹⁶Секретные полиции нацистской Германии и Ромынии при диктатуре Иона Антонеску.

arasında, denediği bir canavar sürüsünü. Şaşırtmadığı onu korku. Çabucak yolduğu yol boyundan biraz kuru ot da tutuşturdu onu. Attığı ateş taa ot, kuru yaprak, andıdan kuru dal. Olduğu bir büyük ateş, ani örküttüğü canavarları, da onlar yok oldular alaca karannıkta.

Onun evi durardı yakın baltaya. Aulun gündüsu kenarın hem baltanın arasında bulunardı birkaç suylan dolu pınar. Onların kenarları kaavileştiriliyordu tement t̄ilindirl̄l̄n̄. Üstle-rind̄ vardı taftadan kapak. Onlardan su alardı paravozlar.

Vançunun kızcaazı, Lenacık, sekiz yaşında olarak, oynarken pınarların dolayında başka uşaklarla birerd̄, tırmanmış kapaan üstün̄e da düşmüş pınarın için̄e, buular-mış. Öbür uşakların çirkin seslerini işitmiş Vançu da kaçarak gitmiş orayı. Lenacık, artık, görünm̄emiş suda. Bobası atılmış pınara giyimni, dalmış su için̄e da çıkarmış kızcaazını üstün̄e. Başka adamnar, ani toplanmışlar pınarın dolayına, yardım etmişler ona, kızcaazınan kucaanda, çıksın pınar-dan. Lenacığın üzü bim-biyazmış, soluu yokmuş. Vançu başla-mış aazınan derin solumaa onun aazına, ritmalı bastirmaa güsün̄ü. Birkaç kıpımdan sora kızcaaz gelmiş kendin̄e üsürer̄ek. Vançu koymuş onu ürecinn̄än dizin̄e aksın aazından, burnusundan yutulmuş su deyni. Ölä kurtarmış ölümd̄än kızcaazını.

Ölä ki diildi korkak adam Dimçuoglu Vançu. Garacılar çok vakit ii sözl̄n̄ meted̄ärdil̄r onu bu oluş için̄.

*

– B̄än annamadım sizin soruşunuzu, – cevap verdi Vançu.

– Söl̄ä, neçin amazladın nemteler̄ä 1942-nci yılda, yazın, nerd̄ä saklanardı Kırmızı Askerin soldatı? – keskin sesl̄n̄ sordu mayor. – Biz̄ä etişti haber, ki s̄än yaptın bu kabaatı.

Vançu bil̄ärdi, ani 1942-nci yılda, yazın, garada nemteler̄

urmuşlar kurşuma bir rus soldatını, angısı savaşımiş kaçmaa onnardan.

– Bän o vakıt hiç yoktum burada, bulunardım romin askerindä, Ploieşt kasabasında, – dedi Vançu.– Kimdän etiştı sizä bu yalan?

– Burada bän koyêrim soruş, diil sän! – sertlendi sorgucu. Sora taa uslu seslän ekledi:

– Bekim otpuskadaydın o günnerdä?

– Bän çaarıldım askerlää ilkyazın, yapardım slujbamı artileriya bölümündä, ani koruyardı petrol sondalarını. Varmıydı nicä birkaç aydan sora bana otpuska verilsin?

Mayor Gorünov koydu sorgu protokolunu Vançunun önünä da gösterdi, nereyi koysun imzasını. Sora ekledi:

– Bulun martur, ani yoktunuz burada o vakıt. Ko onnar gelsinnär burayı iki haftadan sora, çarşambada saat onda. Hısımnarınızın marturluu hesaba alınmayacak. Koyun imzanızı taa bir kerä, ani gitmeyeceniz rayondan aşırı bendän izin almadaan. Şindilik bakın işinizä.

„Acaba kim yaptı bu fenalı? Karacılıklar çalışêr beni kapana sokmaa”, – fikirlärdi Dimçuoglu Vançu, dönärkän evinä.

Uykusuz geçän gecä, bu aar kabaatlamak bir mengen gibi sıkardılar onun güüsünü, sokardılar derin kahıra.

Etiştıynän evä, annattı Maşuya, ne bela geldi ansızdan başına, neylän kahıra soktu onu da.

Onnarın üülen tarafından komşularıydı Tkaçuk Vasilka kocasinnan İvannan – uşaksız aylä. Yaşardılar demir yolun evindä, ani kurduydu rominnar otuzuncu yıllarda garanın izmetçilerine deyni.

Vasilka, şindi otuz beş yaşın dolayında karı, kızılında şen yaşadıydı. Pek beenärdi sevişi delikannı çocuklarla, genç adamnarlan. Garada makazçı olarak, diil çoktan evlendiydi

ondan on bir yaş taa büyük adama, demir yolun sarfoşçu işçisinä, Tkaçuk İvana, angısınnan sevişärdi bitki vakit. Ancak olduydu baş izmetçi.

Kimdä vardı sebep, Tkaçuk Vasilkadan kaarä, karez güt-mää Dimçuoglu Vançuya, angısı yakışardı olsun gara başı? O umutlanardı onu koysunnar o erä.

Zengin ayledän olarak, otuzuncu yıllarda bitirdiydi üç klas Bolgrad gimnaziyasında. O da, Vançu gibi, yaptıydı kursaları Odesada. Evliydi ukrain adamnan – önemni iş Sovet Birliindä Basarabiyada.

Sirkeli Vasi bitirdiydi sade beş klas küü şkolasında. İki üzlü hem şiret genç adamdı. Üç yaşında kalmış üüsüz. Büümüş aaretliktä, bir uşaksız ayledä. O karı-koca bakmışlar onu kendi uşaanı gibi, kurtarmışlar açlıktan. Ama olgunnuunda vazgeçmiş onnardan, artık ihtär insannardan. Bu kötü iş için, selküülülär azetmärdilär ondan.

Maşu denedi, ani bitki vakıtta Tkaçuklara sıkça gelir Sirkeli Vasi. Çıkêr onnarın evindän sendelleyeräk. Tkaçuk Vasilkaya da, Sirkeli Vasiyä dä Dimçuoglu Vançu yardım ettiydi, arka olduydu makazçı cuvapçılıından baş izmetçi etişsinnär. Bekim onnar yaptılar bu kötü işi?

Var eskidän bir demäk: „Herbir yapılmış iilik birkimseyä cezalanmadık kalmardır“!

Vançu söledi Maşuya, ani läüzim bulsun iki martur, angıları göstereyin, ki o, Dimçuoglu Vançu, yoktu küüdä 1942-nci yılın yaz zamanında.

– Bir martur var nicä olsun Daacı Pani, – getirdiydi aklına Vançu, – o benimnän bilä yaptıydı slujbayı Ploieştä da biler, ani bana otpuska verilmedi o vakıtta. Ona yalvaracam gitsin Devlet Eminnik Komitetin rayon bölümünä.

– İkinci martur olabilir Taşçı Kosti. Onunnan biz ortaklık 1943-üncü yılın çiftçilik işlerin zamanında. O yok nasıl

bilmesin, ani sän bulunmardın küüdä ozaman, – eklediydi Maşu.

Ertesi günü saat sekizdä Vançunun sırasıydı çıkmaa işä. Baş izmetçilär, makazçılar işlärdilär bir sutka – 24 saat. Sora iki sutka dinnenärdilär. Açan izmetleri düşärdi pazar yada yortu gününä – dinnenärdilär üç sutka.

Daacı Pani brigadirdi ortaklaşma çiftçiliktä, Taşçı Kosti sä izmet edärdi küü sovetindä. Vançu karar aldı pazara gitsin küüyä yalvarmaa onnara martur olsunnar. Birär şişä islää, kendi maazasından, şaraplan dolaştı ilkin Paniyi sora da Kostiyi.

Dimçuoglu Vançuda gibi ev şarabı yoktu may kimseydä garada, dolay küülärdä o vakıtlarda. Kesärdi baayı yalnız, direklärdi, kazardı karısinnan bilä. Yazın çıkarardı boş fıçılarnı dibini da kurudardı onnarı güneştä. Yaklaştıynan vakıt baayı bozmaa, paklardı bildirkı şarap bataandan sert çetkaylan, yıkayardı ilkin suuk suylan, sora haşlardı onnarı kaynak suylan ceviz yapraklarınnan karışık. Erleştirärdi diplerini erinä da kakardı çemberleri.

Bir fıçıya dökärdi sade üzüm süzmää dermendän akan şırayı. Öbür fıçıya katardı täska şırasını da. İlk fıçıda olardı açık kırmızı, duruk, datlı, ufacık hava kabarcıklarınnan şarap.

Sade o şarabı içärdi kendisi, ikram edärdi yakın hısınnarını, ii yakın dostlarını. Öbür fıçidan şarabı satardı toptan renicilerä.

Daacı Pani dä, Taşçı Kosti dä kayıl olduydular yardım etmää Vançuya, kurtulsun bu beladan deyni, ama istedydilär, ki o danışsın ortaklaşma çiftçiliin hem küü sovetin başlarına, versinnär izin onnara çıkmamaa o günü işä.

Dimçuoglu Vançu nüfüzlü adamdı küüdä, Komunist partiyanın azasıydı. Her kerä erdeki seçimnerdä ayırılardı

deputat küü sovetinä. Elbetki, o kolay aldıydı öndercilerdän izin.

O çarşamba günü Vançu aldı kasadan, kendi parasınnan, bilet trenä Daacı Pani hem Taşçı Kostı için gitmää-dönmää deyni, verdi para avtobus biletleri için.

Geçärdi günnär, haftalar, ama Dimçuoglu Vançu Devlet Eminnik Komitetin rayon bölümündän hiç bir haber kabletmärdi. Öläydi bu organın tabeeti, alatlamardı raatsızlıktan çikarmaa insanı. Sade noyabrinin bitkisindä o kablettiydi genä çaarı kiyadı ordan.

Mayor Gorünov gitmişti rayondan. Onun erinä gelmişti bir zarif görünüşlü genç kapitan. O söledi Dimçuoglu Vançuya, ani onnarda var etär argument, ki onun ilişiklii yok soldatın öldürmesinnän da unutsun raatsızlını, baksın ileri dooru işinä.

– Bän isteerim o kişileri, ani kirlettilär benim adıımı, suda çekmää, – dedi Vançu. – Kim onnar?

– Bän sizä nasaat vererim başlatmamaa bu işi. Kırmızı Askerä karşı düüşän Romıniya askerindä slujba yaptınız. Biz da açıklamêêrız o kişileri, kim bizä haber verer. Sudu siz kazanamayacınız.

Vançu annadıydı, ani zor bulmaa dooruluunu, açan bu işä karışık Devlet Eminnik Komiteti.

– Eer olaydı bu amazlamak Beriyanın vakıdında, kapana sokaceydılar ölä kabaatsız olarak, – fikirlärdi o.

Vançunun namı lekelendiydi. Türlü yalannar daalardı garada, küüdä bu oluştan sora. Elbetki, gara başı onu yapmadydılar. Çıktıyan pensiyaya garanın başı, o cuvapçılää koyduydular Odesadan bir ukraini.

Tezdä o gara alındıydı Ukrayna demir yoluna. Ölä Moldova genä kaybettiydi bir parça kendi topiraandan hem

bir pay saabiliindän.

Az vakıttan sora bulduydular o kişiyi, kim amazlamış, nerdä saklanardı Kırmızı Askerin soldatı. O fenalı yapmış bir küülü, angısı kırkınıc yıllarda sovet kuvetindä istrebiteldi, taa ileri da rominnarda primariyada gardistlik ettiydi. Ona sud kesildi 10 yıl kapan yapmaa sıkı rejimnän.

XXI

STALİNİN KİŞİLİK KULTUNDAN KALMA İZLÄR

1956-ncı yılda fevralın 14-25 günnerindä Moskovada Sovet Birliin Komunist partiyasının XX-nci Kongresi gerçekenärdi. Bitki gün, açan o artık ofițial sonaldıydı, geçtyidi saklı toplantısı, nerdä taa bir raport yaptıydı Merkez Komitetin ilk sekretarı N.S. Hruşçöv. Onun raportu Stalinin kişilik kultuna adanmış olduydu. Açıklandıydı eni bakış korkulu baskılara otuzuncu yılların ikinci yarısında – ellinci yılların başlantısında, açan üzlärlän bin Komunist partiyanın anılmış öndercileri, Kırmızı Askerin komandannarı, aralarında üüsek uurda komandannar da, sıradan komunistlär, işçilär, ortaklaşma çiftçilär, inteligençiya, studentlär kabaatsız olarak, telef edilmişlär. Kendi Stalin vermiş izin sorgu daavacılar zeeblesinnär arestat edilmiş kişileri, alsinnar üstünä yapılmadık kabaatı deyni.

Ölä son koyulduydu Stalinin epohasına, başladıydı biraz taa yımışak rejim Sovet Birliindä.

Makarki Hruşçövün raportu saklı sayılardı, onun kısa variantını daattıydılar Komunist partiyanın hem komsomolun baştaki organizatıyalarına incelemää deyni.

Tiraspolda tertiplendiydi komsomol aktivistlerin toplantısı da orada okunduydu raportun kısa variantı. Elbetki, karıştıydı o toplantıya Gençü Andrey dä, Tiraspol Pedagogika

İnstitutunda komsomol komitetin sekretarı olarak. Bezbelli Moldova Sovet Soñialist Respublikanın öndercilerindä yoktu inan sıradan komsomollara.

Hep bir vakıttı radio "Amerikanın sesi" her gün yayın edärdi raportun bütün variantını. Kimsey bilmärdi, nicä etişmiş orayı saklı raport, angısının teksti tiparlanmıydı Sovet Birliin merkez gazetalarında, jurnallarında, yayın edilmediydi radioda.

Birazdan sora artık bilinärdi, ani sade 1937– 1938-inci yıllarda 681 692 kişi kurşuma urulmuş. Kattıynan onnara o kişileri, ani ölmüşlər kapannarda, lagerlerdä, kurbannarın sayısı yaklaşardı miliona.

Sade Kırmızı Askerin üüsek komandan bileşimdä 767 kişidän 503 baskıya düşmüş. Onnarın arasından 412 urulmuş kurşuma, 29 ölmüş zeettän, 3 kendini öldürmüş.

Urulmuş kurşuma talantlı hem anılmış marşallar Mihail Nikolaeviç Tuhaçevskiy, Aleksandr İlyiç Egorov, ölmüş zeettän marşal Vasiliy Konstantinoviç Blüher. Beş marşalların arasından o zamanda salt ikisi düşmemiş baskıya: Semeon Mihayloviç Budöniy hem Kliment Efremoviç Voroşilov, angıları İkinci Dünya Cengindä devletä gerçek fayda getirmeydilär.

Üüsek uurda yok edilmiş talantlı, görgülü komandanların erinä gelmiş çok cayıl, az becerikli kişilər, onnarın aralarında iki üzlü A.A.Vlasov. İki yılın içindä mayor gradından etişmiş general-mayor, Stalinin en inanç generaların birisi olarak. Bekim bu sebepä görä Kırmızı Asker kaybedärdi düşüleri Germaniyanın askerinä karşı '41-'42-nci yıllarda.

Diri çıkmış kapandan o yıllarda sade 59 kişi, angıları cenktä gösteriydilär kendilerini en islää taraftan, birkaçı general, daji marşal etişiydilär. Yarisından zeedä vermişlər

canını girginniklän. Kimisi Sovet Birliin geroyu olmuş.

General Vlasov sa, satıp vatanını, geçtiydi nemtelerin tarafına, kurduydu "Rus kurtuluş askerini", angısı düüşärdi Germaniyanın askerinnän bilä Kırmızı Askerä karşı.

Sovet Birliin en anılmış komandannarın birisi İkinci Dünya Cenk yıllarında, Sovet Birliin marşalı (1944 yıl), iki kerä geroyu, Konstantin Konstantinoviç Rokosovskiy, iki yıl zeetlenmiş kapanda, alsın üstünä yapılmadık kabaatı deyni. Çekiçlän ezärmişlär ayakların parmaklarını, ama verilmemiş, dayanmış acılara.

– Tertipläyin üzleşmä bana o kişiyän, angısı açıklamış benim kabaatımı. Eer sölärsä benim önümdä o lafları, ne yazmış kiyatta, bän alacam üstümä kabaatı, koyacam sorgu protokoluna imzama, – tekrarlamış Rokosovskiy herkerä.

Başladıynan aaramaa amazıyı, sorüü daavacılar bulmuşlar, ki o adam ölmüş taa 1920-nci yılda Perekopta Kırım düüşlerindä general Vrangela karşı. Ölä kalmış diri o girgin adam.

Sovet Birliin taa bir marşalın (1944 yıl) hem geroyu Kiril Afanasyeviç Meretkovun eceli yakın biräbir uymuş.

Moldova Sovet Soşialist Respublikasında, ilkin Nistrunun sol tarafında, sora da Basarabiyada '30 -'40-ıncı yıllarda, kapana düşmüş 81 000 kişidän zeedä, angıların arasından 5500 urulmuş kurşuma politika maanasinnan. Burda yakışer göstermä, ki Selküüdä 1918-1940 yıllarda hiç bir kişi yapmadıydı kapan politika için.

Üšek üürenim kurumnarda ideologiya dişiplinalarda dayma diişilärdi programalar. Kasabalarda, küülerdä yıkar-dılar Stalinä taş anıtları, ani kurulmuşlular onun yaşamasında. Onun adında kasabalara çevirärdilär ilerki adlarını, çıkardıydılar sargofagını mavzoleydän da gömdüydülär Kırmızı Meydanda Kreml duarın boyunda.

*

İkinci Dünya Cengi bittiynän, Evropanın günduusu tarafından devletlerdä – Çehoslovakiyada, Macaristanda, Polonyada, Romıniyada hem Germaniyanın dördüncü payında, günduusu tarafında, nerdä kaldıydı Kırmızı Askerin bölükleri, Sovet Birlii kurduydu komunist rejimnän respublikaları küçük komunist partiyaların önderlemesinnän. O devletlerdä gerçeklenärdi Stalinin baskı rejimi.

XX-nci Kongrestä Hruşçövün saklı raportu üzerinä Macaristanda 1956-nci yılda oktäbrinin 23-ündän noyabrinin 9-una kadar komunist baskı rejiminä karşı kalkıntı olduydu. O devletin öndercisiydi ozaman Matyäs Rakoşi, angısının ürenimi, nicä Stalindä dä, sade birkaç klas klisä şkolasıydı. O götürärmiş kendini nasıl Stalin Sovet Birliindä. Onnarlan bin vatandaş her yıl politika maanasınnan baskıya çekilärmiş.

İşçilär, inteligenţiya, studentlär, askerlär istärdilär, ki Sovet Birliin Askeri çıksın Macaristandan, kurulsun devlettä demokrat rejimi.

Kasabalarda eminnik komitetlerin şeflerini, komunist partiyanın öndercilerini düüyärdilär, kimisini öldürärdilär.

Sovet Birliin Askeri sert bastırıydı Macaristanda kalkıntıyı. Öldürüldüydü 25 bindän zeedä insan. Sovet Birliin Askerin tarafından öldüydü yakın 7 bin soldat. Rakoşi kaçtıydı Sovet Birliinä.

Macaristanın Komunist Partiyasının ilk sekretarı hem Bakannar Sovetin başı olduydu Yanoş Kadar, angısı Rakoşinin önderliindä durmuş birkaç yıl kapanda, kabaatsız olarak. Yanoş Kadar yapardı soşial reforma, kurduydu taa yımışak rejim Macaristan devletindä.

XXII

GENÇULARIN SOYU ZEEDELENER

Mart ayın başlantısında, şkolalarda kanikul günnerindä, Lidiya bulunduydu beş gün Tiraspolde. Kasaba komsomol komitetin ilk sekretarı Tkaçenko Sergey Petroviç yardım ettiydi Andreyä karısınan kasaba hotelindä erleşmää.

Tatlı havezlän, derin duygularlan geçärdi hoteldä onnarın geceleri. Üülen hem avşam ekmeeni alardılar restoranda. Sabaalen cöplenärdilär bufettä. Gündüz, üülendän sora, gezärdilär kasabada, girärdilär tükännara. Andrey annadardı Lidiyaya XX-nci Kongreslän baalı devlet olduklarını. İki avşam gittiydilär kinoya.

Beşinci gün avşamnen Andrey geçirdiydi Lidiyayı Bender garasına, pindirdiydi trenä Kişinöv-Reni da döndüydü taksiiylän konna.

Bir aydan sora Lidiya yazdı kiyadında şüpesini, ani, olmalı, üklü kaldı. Bu haber çok sevindirdi Andreyi, ama uyandırdı kasavet tä. Sevinärdi, ani en çok sekiz aydan sora boba olacek, kasavetlenärdi sä eşi için: büüdäbilecek mi uşacını biraz vakit yalnız olarak? Çünkü ozaman kendisi dördüncü kursta student olaceydi, kalmayaceydi boş vakıdı gitmää karısına yardım etmää, bilä uuraşmaa uşacıklan.

Cuvap kiyadında Andrey kutladı Lidiyayı bu önemni olaylan, şükür etti, ki isteer ondan evladçaa ana olmaa.

– Bän sana buncak yıl sevda güderim, benim paalı guguşuum, ama bu mutlu haber taa derin duygularlan baalayacak ikimizin kaderimizi, – ölä sözlärlän bitirdiydi kiyadını Andrey.

Yaz kanikulunda gençlär bulundular bir ay Selküüdä. Lidiya pek hodul gezärdi, zerä karının üklülüü artık ilişärdi gözä. Sevinärdilär Gençü Anna hem Dobri, ani oolunun

tarafından mali-dädu olaceklar. Ama en kismetli duyardı kendini boba olaca Andrey.

Açan Gençü Andrey üürenärdi artık dördüncü kursta, Tiraspol kasabasının komsomol komitetin ilk sekretarı Tkaçenko Sergey Petroviç, ani beenärdi Gençunun işini institutun komsomol komitetindä, nasaat verärdi ona geçsin üürenmää gezmedään da kalsın ileri dooru da Pedagogika institutunda komsomol komitetin sekretarı.

– Annarsın mı, ne perspektiva açılêr önündä, kaldıyan bu iştä? Akıllıysın, islää üürenärsin, çok bilärsin, olabilir yapasın başarılı politika karyerasını,– deyärdi o.

Andrey artık fikirlediydi bu variantı. O bilärdi, ani politikacı olduynan, eminnik komiteti tutunacek aaraştırmaa onun biografiyasını da bulacek, ani bobası otuzuncu yıllarda Romıniyanın Naşional-liberal partiyasının azasıydı, erdeki seçimnerdä primariyaya konseliyer ayrıldıydı – diil ii sonuçlan onun için.

– Benim başka plannarım var, Sergey Petroviç, istärim ilerletmää üürenimimi doktoranturada Fizika hem Matematika bilimnerindä, – ölä cuvap verdiydi Andrey.

Oktäbridä geçtiydi institutun komsomol konferenşiyası, nerdä Gençü Andrey komsomol komitetin bir yıllık işi için raport yaptıydı. Söz alannar metedärdilär komsomol komitetin hem sekretarın çalışmalarını, çoyu teklif edärdi, ani sekretar görevinä genä ayrılısın Gençü Andrey. Söz aldıydı Tiraspol kasabasının Komsomol Komitetin ilk sekretarı.

– Tovariş Gençü etär uurda önderledi institutun baştakı komsomol organizaşiyasını. Onuştan o hakeder seçilmää genä komsomol komitetin sekretarı, ama o üürener bitki kursta da yok nasıl olsun bu iştä bütün yıl. Biz ona nasaat verärdik geçsin üürenmää gezmedään. O kayıl olmadı. Dedi, ki onun başka plannarı varmış ileri dooru, ki isteer ilerletmää

üürenimini doktoranturada. Lääzım hesaba almaa onun kararını.

Komsomol komitetin sekretarı olduydu Geografiya fakultetindän bir üürenmää bitirmiş, ani ikinci-üçüncü kurslarda fakultetin baştakı komsomol organizatıyasının başarılı sekretarıydı.

Ölä sonaldıydı Gençü Andreyin karyerası komsomolluk yolunda, olêr demää politika karyerası da.

Noyabri yortularında Andrey götürdüydü artık sekiz ay üklü Lidiyayı Selküüyä anasına-bobasına. Durduydu bir hafta onunnan. Gençü Anna ev işini aldıydı kendi üstünä. Brakmardı gelinini yapsın ilk sırada aar işleri.

Lidiya kırnak karıydı. Herbir iş gelärdi elindän. Andrey getirdiydi Tiraspoıldan çiçekli bayka bezindän bir plat halat için hem iki pamuk bezindän uzun gölmek. Kaynanasının dikmää maşinasınnan Lidiya yalnız diktiydi halatı, taa pek beendirip kendisini kaynanasına. Başladıydı kullanmaa içerdä sık sölenilän lafları gagauz dilindä.

Andrey gittiydi Lidiyaylan Reni kasabasında karı konsultaıyasına, nerdä çalışardı Renidän bir institut kolegasının eşi. Bulduydu, ani Lidiyanın üklülüü geçer uygun, birkaç nişan gösterer, ki olabilir duuduracak bir çocuk.

Lidiya hem Andrey sevindiylär, ani üklülük geçer, nicä düşer olsun, hem, ani bekim halizdän duuacak bir çocuk. İkisi dâ onu istärdilär.

Andrey gittiydi instituta. O vakıtlar yoktu kolayı maanasız çok kerä gezmemää lekşıyalara. Kim dayma lekşıyalara gezmärdi, bölelerini bu iş için cezalardılar – kimisini urardılardı instituttan.

Kasavetli geçärdi günnär. Andrey dayma kabledärdi eşindän kıyat. Bilärdi ölä Lidiyanın saalını, kefini. Herkerä cuvap verärdi onun kıyatlarına.

Dekabrinin onunda bobasından geldi telegrama, ani o günä karşı, avşamnen Lidiya dünyaya getirmiş bir çocuk. Andrey duyardı kandisini en kismetli, en gururlu adam dünyada. Gösterdiydi telegramayı dekana, angısı kayıl olduydu, ki bu sebepä görä Gençü Andrey var nicä bir hafta bulunmasın institutta.

Ertesi günü sabaalen Andrey geldi Selküüyä. Gitti ilkin duuma evinä, gördü pençeredän oolcaazını, mutlu Lidiyayı. Baaşladı ona bir eni, kolunda taşımaa saat hem bir korobka çokolat bomboniylän. Bir korobka bomboni dä verdi bece-rikli akuşerkaya.

– Çocucaamız çeker üç kila, boyu da kırk iki santim, – üündü hodulluunnan mutlu Lidiya.

– Kutlêêrim hem şükür ederim sana, benim paalı hem sevgili karıcım bu deerli ödül için. Bän seni pek severim! – dedi Andrey.

Gençu Dobrinin aylesindä büük sevinmelikti. Onnar pek istärdilär, ani unukaları çocuk olsun, Gençü Kolinin aylesindä Dobri bir çocukmuş. Dobrinin hem Annanın aylesindä beş uşaan arasında sade Andrey çoçuktu. Onnar çocaa yanıktılar.

Dedelerdän adetä görä taa duumamış evladçaa rubacık hazırlamaa düşmärdi. Andrey gittiydi rayon küüyünä, nerdä ruba tükänında çalışardı Pedagogika şkoladan bir ii kolegasının bobası. Aldıydı ordan satın on piläna, iki kundak, Lidiyaya da baaşış bir yapaa örülmä kofta. Anası dikärdi yapaaylan dolu maavi atlas plattan kalın yorgancık. Takä, türlü başka ufak rubacık hazırlardılar Maşu hem Stefana kakuları.

Andrey dönärdi Selküüyä ortaklaşma çiftçiliin ük maşinasınnan, ani götürmüştü rayonda laröklara fıçılarlan şarap. Şindi üklüydü boş fıçılarlan, angıların üstünä oturduydu ükçülär, taa birkaç selküülü.

Andrey, ani yakın sekiz yıl bulunmardı küüdä, gelärdi sade kanikullarda, çok küülüyü artık tanımardı, onu da çoyu bilmärdi yada yapardılar kendilerini, ani tanımêêlar. Bu üzärä bulduydu er kendinä boş fıçılarn üstündä, koşun en az uygun tarafında, geerki kenarına yakın, öbür kişilerä ardınan. Yoktu nedän tutunmaa.

Nicä olardı çok kerä o vakıtlarda, şofer içtiydi birkaç filcan şarap. İki erli kabinaya, ondan kaarä, pindiydi ortaklaşma çiftçiliin baş buhalterleri hem ambarcısı – iki kalın adam.

Yarım yolu geçtiynän, şofer indirdiydi maşınayı şöşedän kır yoluna. Üülendä yımışak toprak kaygındı. Kabinada sıkışık olarak, o kaçırdıydı elindän kullanmayı da maşına, hızlı gidärkän, döndüydü önünnän geeri, rayon küüyünä dooru. Andreyi, geeridä oturarak, fırlattıydı nicä lüzgär bir yapraa. Düştüydü oturukça, maşına da devirildiymi yanına, koşunda boş fıçılarn üstünä. Ancak bir karış ayıyardı Andreyi maşınanın koşundan. Hemen kalktıydı ayakça da yokladıydı doz dolay güüdesini, duymadıydı kırıklık birerindä, ama acıyardı bütün güüdesi, taa çok arkası, güüs taftası, iyeleri. Dönärdi yayan Selküüyä. Yolda türlü fikirlär geçärdi aklından.

– Te, kaç kerä artık saa kurtulêrim ölümnü seremcelerdän. Sansın göklerden bir kuvet koruyêr beni, – düşünärdi o. – Bekim Apostol Andrey kurtardı benim canımı aar tif hastalıından kırk dördüncü yılda, canavarlardan kırk dokuzuncu yılda, bıçakçıdan Tiraspol kasabasında hem te şindi büünkü seremcedän.

Terbiye edilmiş şkolalarda, institutta ateizma ruhunda çocuk, şindi genç adam, üç kerä yaptıydı stavrozunu fikirinän Apostol Andreyä.

Taa bir oluş yıldırım gibi girdiydi onun aklına. Dokuz yaşında uşak olarak, dönärdi Maşu kakusundan atlı ona

sınaşık çil beygirlän, angısını kimikerä saklı doyrardı papşoy tenesinnän. Haydardı onu hızlı atlamaya. Ansızdan bir aulun tokat ardından beygirin önünä çıktıydı bir dallan elindä sinsor çocuk. Beygir, ürküp o daldan, hemen atladıydı bir tarafa, Andrey sä düştüydü beygirin öbür tarafına. Yoktu kuvedi kalkmaa erdän, fena urduydu kafasını çetin kuru erä. Açan topladıydı kendini, o erif yok olmuştu, beygir sä kabaatlı gibi durardı onun yanında. Andrey zorca kalktıydı erdän, sallanarak çektıydı o ii, uslu hayvancı aulun boyuna. Tırmandıydı ilkin aula, ordan da beygirin üstünä. Seremcä zarar yapmıydı onun saalına. Ölä o taa çok inandıydı, ani Apostol Andrey onu halizdän koruyêr.

Andrey dolaştı ilkin Lidiyayı. Gösterdi, ne aldı satın tükändan. Sevindirdi onu, ama dikkatlı karı denedi, ki nesä olmuş kocasınan.

– Ne oldu seninnän, Andrey, benizin yok? – sordu Lidiya.

– Olmadı bişey, benim guguşçuum, hepsi islää, sade yoruldum biraz, – cevap verdi kocası.

Döndüynän evä, annattı anasına-bobasına yolda oluşu. Gençü Anna, inançlı insan, genä yaptı üç kerä stavrozunu Panaiya küçük Hristoslan kucaanda ikonanın önündä, genä tutuşturdu kandilcii. Şükür etti Allaaya, ani oolu saa kurtulmuş bu seremcedän dä.

Oturdular avşam ekmeeni almaa, ama Andrey tez kalktı sofradan. Soyunup, yattı döşää. Sızlardı belkemii, oynak erleri, ensesi. Birazdan sora uyandı kaskatı olarak. Yoktu kolayı makar kıpırdamaa yatakta. Üç gecä hem iki gün kalkmadı pattan. Dönmää döşektä bir yanından öbür yanına yardım edärdi anası yada bobası.

Ertesi günü Stefana kakusu gittıydı dolaşmaa Lidiyayı. Ona artık etişmişti haber dünkü oluş için. Kasavetlenärdi kocasının saallı için. O taa ilerki günü, görüştüynän Andrey-

län, şüpelendiydi, ani nesä gelmiş onun başına.

– Nasıl Andreyin saalı, neçin gelmedi o görüşmää benimnän? – sordu kahırlı karı.

– Acıyêr pek ayakları yayan döndü deyni rayon küüyündän. Onuştan geldim bän onun erinä. Sän kahırılanma, o saaseläm, – çalıştı Stefana Lidiyadan gerçeklii saklamaa.

– Bän bilerim, ani Andrey gelärmış o maşınaylan, angısı devirilmiş yolda. Ölä ki savaşmayın aldatmaa beni. Söläyin, yalvarêrim, yok mu kırık kemikleri güüdesindä? – alatlan sordu Lidiya.

– Sansın yok, ama acıyarmış arkası, ayakların oynak erleri, aar gelärmış adımnaaa, – dedi Stefana.

Andrey, yatarkan döşektä, yapardı türlü kımıldamak kollarınnan, ayaklarınnan, dayanarkan dirseklerinä, çalışardı çok kerä, acılara karşı, kaldırmaa arkasını yataktan. Üzerä yavaş-yavaş toplardı kendini. Üçüncü günü başladı adınamaa odasında bir köşedän karşı köşeyä kadar, ordan da geeri. Üülendän sora, enikunu basarak, yavaşıcık adınayarak, gitti duuma evä.

Lidiyanın kefi bozuktu. Bir taraftan kederlenärdi kocasının saalı için, başka taraftan kasavetlenärdi, ani uşacı boşaldamêr güüslerini da başlamışlar acımaa. Şindiyä kadar Andrey görmediydi onu bu halda.

Duuma evindä vardı bir 18 yaşında karıcık, angısının etişmärmış südü doyurmaa uşacını. Akuşerka nasaat vermiş Lidiyaya kayıl olsun emzirmäa o uşacı da. Ölä o boşalttıydi süttän güüslerini, geçärdi acıları.

Uşacın duumasından altıncı günü baa brigadasından bir taligaylan Andrey aldı karısını oolcaazınnan evä. O dekabridä hava yımışaktı. Taa yaamadıydı kaar. Sade gecä dondurardı topraa, ama gündüz küü yolları çamura dönärdilär. Anası islää yısıttıydı sobaları. Onuştan Lidiya tutardı uşacını sarılı

sade pilänaylan hem bir kundaklan.

Evladçık, nicä düşer olsun küçüklüktä, taa çok uyuyardı. Uyandıynan sa, o saat başlardı aalamaa. Anna nasaat verärdi gelininä emzirsin onu, ki o aalêêr aaç deyni. Lidiya tutardı doyurmak rejimini – emzirmää uşacını üç saat arası, 6-7 kerä gündä. Ölä onnarın arasında peydalandıydı ilk karez.

Avşamnen Anna yıkadıydı uşacı. Lidiya meraklan çalışardı denemää kaynanasının herbir etkisini. Becerikli karı olarak, ertesi günü hem hojma ileri dooru sade kendisi yıkayardı çocucaanı.

Taa ilk avşam Andrey hem Lidiya karar aldılar koymaa çocucuuna ad Anatoli. Duygulu Andrey beendiydı bu adı taa ozaman, açan, ürenärkän Pedagogika şkolasında, okuduydu A.A. Fadeevin romanını "Genç Garda". Orda var bir meraklı personaj – girgin hem inteligent çocuk Anatoliy Popov.

Pazertesi sabaalen Selküü sovetindä registra kiyadında peydalandıydı taa bir yazı: Gençü Anatoli – Gençü Andrey Dobrinin hem Gençü Lidiya Pavelin oolu, duudu Selküüdä 1956-ncı yılın dekabri ayın 9-uncu günündä. Biräbir yazılıydı uşacının metrikasında da.

Malisi, dädusu, Maşu hem Stefana lelüları, başka hısım-nar deydilär ona Toli. Ölä dä kaldıydı Selküüdä çocucaan adı – Gençü Toli.

Ertesi günü avşamnen Andrey, brakıp Lidiyayı yalnız kahr çekmää, gitti instituta.

Bitki seremcä onun saalını yufkaladııdı. Örümesi kasılı gibiydi. Herbir adımı olardı acıylan. Her gün sabaalen, avşamnen yapardı gimnastika. Ölä çalışardı küçültmää seremcenin zararını. Yavaş-yavaş başladıydı gelmää kendinä, taa sıradan görünärdi örümesi. Şindi boba olarak, düşärdi taa serioz kulansın kendini, taa derindän hazırlansın seminar-

lara. Gün aşırı yazardı Lidiyaya kiyat hem kabledärdi cuvap. Bilärdi onun kefini, oolcaazının saalını. İkisi dä hojma gözündä uçardılar.

Kış sesiyasının ekzamennerini verdiydi sade en islää notalarlan. Bu üzerä stipendiyası büüldüydü irmi beş pro-tentlän. Yanvarın irmi edisindä döndüydü Selküüyä kanikula.

Lidiya görünärdi yorulmuş karı gibi. Zabunnamıştı. Uyku-suz gecelär, altı-edi kerä evladçı emzirmäk süzärdilär kuve-dini. Andrey aldıydı üstünä bakmaa oolcaazını gecä vakıdında, brakmaa eşini dinnensin. Açan gündüz Lidiya uuraşardı uşacınnan, Andrey birkaç saat uyuyardı. Şindi o denedi, ani oolcaazı gözäl uşacık olêr. Pişmiş kestenä boyasında gözleri, uzun kirpikleri, oval formasında üzü, kara kıvırcık saçları pek düzärdilär onu. Üüsek annısı gösterärdi, ani büüyecek akıllı çocuk.

XXIII

ANDREYİN ÜÜSEK ÜÜRENİMİ

Lidiyanın bitärdi analık otpuskası. Andrey yalvardıydı ortaklaşma çiftçiliin başına, Selemet Ristuya, versin ödeklän bir maşına götürmää karısını uşacınnan o küüyä, nerdä çalışêr üüredici. O kayıl oldu, ama ödeksiz. Dedi, ki iki gündän sora, yanvarın sekizindä, bir kamion götürecek brigadirleri, agramonarı Kahula zona seminarına, angısını tertipleer Moldovanın Çiftçilik Bakannı da o maşınaylan var nicä gitsin Andrey dä karısinnan hem uşacınnan. Sora sordu:du:

– Sölä, Andrey, yok mu neetindä, başardıynan institutu, dön-mää küüyä şkolada çalışmaa? Te orda işlär hayırsız gider, ucu yok. Stepanov Gennadiy Borisoviç uzaklaştırıldı direktor-luktan, yapmardı nicä düşer işini deyni. Erinä koydular geçici

olarak bir razgelä kişiyi. Biz küü sovetin başınnan danışacez rayon üüretim departmanın şefinä yazsın ricä etmäk Moldovanın Üüretim Bakannına versinnär sana doorultu Selküü orta şkolasına.

– Saa olun! Eer uymarsa girmää o saat doktoranturaya, mutlak dönecäm Selküüyä şkolada çalışmaa, – cuvap verdiydi Gençü Andrey.

Döndüydü evä ii keflän, makarki bilärdi ani Lidiyanın canı pek çekmeer işlemää Selküüdü rus şkolasında. Kaynana-sinnan da birkaç kerä çiledän çıkarmıştılar biri-birini, Andrey yokkana, uşacı emzirmää rejimi tutmaa türlü bakışlar için. Gençü Anna, ani büüttüydü beş uşak, bilärdi, ki uşacı läüzim emzirmää herkerä, açan o aalêêr. Gençü Lidiya yapardı ölä, nicä nasaat vermiş akuşerka, nicä kendisi okumuş kitapta.

Cumaa günü sabaalen, saalicaklan ayırılıp kahırlı Gençü Annadan hem Dobridän, Andrey hem Lidiya çocucaannan ortaklaşma çiftçiliin kamionunna gittilər Kahula, ordan da genä o maşınaylan – o küüyä, nerdä üüredicilik edärdi Lidiya. Bütün yol Andreyin karısı çocucaannan erleştiydilər kamionun kabinasına, şoferin yanına.

Andrey hem Lidiya annaşıydılar fukaara, çok uşaklı ayledän on dört yaşında bir kızçazlan olsun zaboç, baksın Tolicii yarım gün 150 rublä ödeklän ayda, açan Lidiya düşärdi olsun şkolada.

Pazar günü, brakıp hasretli karısını uşacınnan yalnız, Andrey gittiydi instituta. Fevralın 11-indä başlardı dördüncü kursun en önemni semestrası.

Fevralın ikinci yarısında mart ayın irmisinä kadar, dört kolegalarinnan, Gençü Andrey yapardı pedagogika praktikasını Kauşan orta şkolasında.

Çünkü Tiraspol hem Bender kasabalarında ozaman yoktu hiç bir şkola moldovan dilindä, Kauşan orta şkolası

sayıları Tiraspol Devlet Pedagogika İnstitutun pedagogika praktika bazası.

Gençu beendirdiydi kendini şkolanın direktoruna. Ürettiydi onuncu klastan çocukları küçük kino aparadinnan kino göstermää. Üsek uurda, eksperimentlän, götürärdi fizika uroklarını. Bitirdiydi praktikayı en islää notaylan.

Aprildä institutun komisiyası hem Üretim Bakannııdan bir temsilci verärdilär dördüncü kurstan studentlerä doorultu şkolalara fizikayı üretmää. Taa ileri olduydu toplantı. Kişinövdan temsilci sölediydi, ani Üretim Bakannı karar almış Pedagogika institutların ürenmää bitirmişlerini hepsini şkolalara yollamaa, çünkü açılêr çok eni orta şkola da etişmeer üredici. Gençu Andrey Dobriyâ hazırlamıştılar doorultu Kauşan orta şkolasına, neçinki Kauşan üretim departmanın şefi yollamış Moldovanın Üretim Bakannıına ölä istemäk.

– E, başka erdän gelmedi mi Bakannaa bölä ricä etmäk?
– sordu Gençu.

– Geldi N rayonun üretim departmanından yalvarmak, ki sizä Selküü orta şkolasına doorultu verilsin. Ama biz düşündük, ani siz kayıl olmayeceniz diıştirmää Kauşan orta şkolasını Selküü şkolasına, angısı ancak oldu orta şkola bir yıl geeri, – dedi Üretim Bakannıın izmetçisi.

– Rektorat karar aldı yollamaa Kauşan orta şkolasına en başarılı ürenmää bitirmişleri da kaavileştirmää orada Tiraspol institutun pedagogika praktika bazasını, – ekledi rektor.

– Kauşan orta şkolasında bulunacak kayıl olannar işlemää, ama kim, bendän kaarä selküülü olarak, isteyecek orda şkolada çalışmaa? – inannı laflan soordu Gençu Andrey. Sora ekledi:

– Orda şindi yok hiç bir üredici üsek ürenimnän.

Onuştan yalvarêrim, verin bana doorultu Selkûü orta şkolasına.

Lääzimdi üürenim yılın bitkisindä vermää dört kurs ekzamenini hem üç devlet ekzamenini. Devlet ekzamennerin birisiydi ideologiya diŝtiplinasında – Marksizma-Leninizma Temelleri, angısının programası diiŝilärdi gün-gündän.

İdeologiya diŝtiplinalarında üüretmennerin taa çoyu Nistrunun sol tarafındandı. Onnar kaldıydılar candan baalı Stalinä hem ona yakın tarafçılarına. Sovet Birliin Komunist partiyasının Merkez Komitetin onnara karşı herbir kararları yatmardı onnarın kalbinä, ama açık göstermää bunu sakınardılar. Erudit studentläer duyardılar onnarın bakışını, ne maanaya seminarlarda dayma kavga tutuşardı. Karışardı herkerä bu kavgaya Gençü Andrey dä. Ölä bozduydu dirliini o üüretmennän, angısı girärdi devlet ekzamen komisiyasına Marksizma-Leninizma Temelleri diştiplinada.

Andrey verdiydi kurs ekzamennerini iki dä devlet ekzamenini, Cenel Fizikayı hem Fizikayı Üüretmää Metodikaylan Pedagogikayı birerdä sade en islää notalarlan. Kaldıydı vermää bitki devlet ekzamenini Marksizma-Leninizma Temelleri diştiplinada.

İyündä Sovet Birliindä ortalık genä kızdıydı. Ayın 18-indä Merkez Komitetin Prezidiumun oturuşunda Malenkov, Molotov hem Kaganoviç denemiŝläer kurtulmaa Hruŝçövdan. Prezidiumun on bir azasından edisi karar almış tertiplemää Komunist partiyanın Merkez Komitetin Plenumunu da teklif etmää N.S.Hruşçöv Merkez Komitetin ilk sekretar görevidän uzaklaştırılsın hem eniletmää sekretariyat birleŝini.

Plenumda Hruşçövün tarafçıları, ilk sırada marşal G. K. Jukov, 1955-inci yılın fevral ayından beeri Sovet Birliin Korumak Bakanı olarak, çalıŝmıŝlar tersinä karar alınsın: Malenkov, Molotov, Kaganoviç uzaklaŝtırılmıŝlar Merkez

Komitetin birleşindän hem partiyada, devlettä herbir önderlemäk görevidän.

Ölä bittiydi onnarın politika karyeraları devlettä, „anti-partiya grupası” adınan. Onnar hepsi Hruşçövlan bilä karışıklılar Stalinin represiyalarına da çalışardılar etişmesin bu haberlär devletin halkına.

Bu şaştırıcı halda düşärdi vermää devlet ekzamenini Maksizma-Leninizma Temelleri disiplinada. Elbetki sonuç getirmediydi sevinmelik studentlerin çoyuna. Gençunun grupasından sade bir kişi, ondan iki yaş taa büyük student, Komunist partiaynın azası, kablettiydi en islää nota. Beş student, aralarında Gençü Andrey dä, aldıydılar islää nota. Kalanı sevinärdi orta notaya da.

Seftä yanılmıştı o Prezidiumun oturuşunda Bulganın – Hruşçöva karşı edi kişinin arasından birisiydi. Bu üzerä 1958-inci yılda martta çıkarıldıydı Prezidiumun birleşimdän hem Bakannar Sovetin baş görevidän.

Stalinin vakıdında o edi kişi yok edileceydi. Şindi sä, XX-nci Kongrestän sora, ölä kişilär sade heptän unudulardılar.

G.K. Jukovu, İkinci Dünya Cengindä en şanı, en anılmış, en görümnü marşalı (1943yıl), Sovet Birliin 4 kerä geroyunu, İki “Enşeş Ordenin” hem Amerika Birleşik Ştatların, Büyük Britanyanın, çok başka devletlerin en büyük ordenlerin kavalerini, Merkez Komitetin Plenumunda yardımı için Hruşçöv „şükür” ettiydi kendiçä – 1957-nci yılda oktâbrinin 29-unda, açan marşal Jukov, asker delegaşıya başı olarak, bulunardı Yugoslaviyada, uzaklaştırdıydı onu Korumak Bakannın başı görevidän, dört aydan sora da onun askerlik karyerası istifaylan bittiydi.

N.S. Hruşçöv eklediydi Merkez Komitetin ilk sekretar görevinä Sovet Birliin Bakannar Sovetin baş görevini dä. Ölä aldıydı elinä devlettä sınırsız zaabitlik kuvedini. Şindi onun

adına her gün radioda, gazetalarda üünmæk daalardı.

XXIV GENÇ DİREKTOR

Gençu Andrey, kabledip elinä diplomunu hem Selküü orta şkolasına doorultuyu, iyülün üçündä döndü artık çok vakıda evä, nereyi taa ileri geldiymişdi karısı oolcaazınnan.

Orak ayın güneşi kızdırardı ortalı, açan etiştiydi aul içinä. Anasından-bobasından kaarä orda bulunardı Angelina kızcaazınnan hem Vasilina iki uşaannan: sekiz yaşında kızınnan hem beş yaşında oolunnan. Lidiya yoktu onnarlan bilä. Andrey öptü anasının-bobasının ellerini, onnar da onun yanaklarını, öpüştü kakularınnan.

– E, nerdä Lidiya Toliciklän, ne taa kalkmadılar mı uykudan? – sordu sora o.

Vasilina gösterdi yukarı yamaca. Andrey duydu, ki nesä olmuş onnarın arasında, ama meraklanmadı ne aslıdan.

Brakıp işlerini kendi aylesinin odasında, ödüllärlän Lidiyaya hem oolcaazına, gitti yukarı yamaca, meyva aaçların gölgesinä, nerdä bulunardı Lidiya Toliciklän. Selämneşip Lidiyaylan, öptü büük zevklän onun dudaklarını, oolcaazının da yanacıklarını, verdi Lidiyaya bir ipek halat, Tolicää dä birkaç gözäl uşak oyuncaa.

Andrey alatlamardı sormaa, ne olmuş Lidiyanın hem kakuların arasında. Aldı çocucaanı kucaana, kaldırdı onu yukarı, sora sıklıkla enikunu güüsünä da genä öptü yanacıklarını. Tolicik o saat yapıştı bobasına, sarıldı kolcaazlarınnan onun ensesinä, ölä sansın hep biläymişlär, sansın tanımış bobasını. Aalemin uşakları da korkusuz gidärdilär Andreyin kucaana. Bezbelli duyardılar onun ii kalbini, cana yakınınnı.

Alıp Tolicii bir elinä, Andrey öbürünnän sarmaştıydı

karısına da genä giriştiydi öpmää dudaklarını, yanaklarını, gözlerini fisirderäk:

– Bän seni pek severim hem pek özledim benim sevimni karıcım! Şänsora hep bilä olacez da bän kimseyi brakmayacam seni gücendirsin!

Gösterdi Lidiyaya diplomunu hem ona ekli listayı notalarlan, angıların sade beşinci payı islääydi, kalanı pek islääydi. Lidiya kutladı kocasını institutu başarılı bitirişlän. Sora Andrey gösterdi doorultuyu Selküü orta şkolasına. Karının benizi diişildi. Andrey denedi taa baştan, ani eşinin kefi bozuk, ama şindi o taa çok dürdüydü kendini. Sora sordu:

– Hiç mi yoktu kolayı almaa doorultu bir moldovan şkolasına? Çünkü sän bilersin, ki bana zor gelecek üüretmää uşakları rus dilindä.

– Yoktu, Lidiya, rayon üüretim departmanın başı yazmıştı dilekçä Moldovanın Üüretim Bakannına yollasınnar beni Selküü orta şkolasına, nerdä yokmuş hiç bir üüredici üüsek üürenimnän deyni da bakannık karar almış ön vermää onun istemesinä, – cevap verdi Andrey.

O seftä sölämediydi aslıyı gencecik karısına. Sakladıydı Lidiyadan, ani ona ilkindän bakannın izmetçisi dä, rektorat ta istediylär vermää doorultu Kauşan orta şkolasına. Onuştan biraz kızardıydı, ama Lidiya denämediydi bunu. O kıpımda uşacık başladıydı aalamsamaa da onun vardı işi oolunnan.

Andrey sınaşıktı taa çocukluundan en önemni kararları alsın kendi bakışına görä. Onuştan sade sıradan kararları alardı Lidiyaylan bilä, ufakları inanardı heptän ona. O ekledi:

– Sän islää bilärsin rus dilini, becerikli üürediciykaysın. Kolay sınaşacan üüretmää uşakları rus dilindä dä. Selküüyün şkolasında başlantı klasların üüredicileri arasında sade dört

kişi var, ani bitirmişlər pedagogika şkolasını, kalanı 10 klaslan. Ama bän gördüm taa baştan, ani senin kefin bozuk, ne oldu?

Lidiya annattı, ani ilerki günü üülendä, açan Tolıcık uyuyarmış, Vasilinanın hem Angelinanın uşakları şımararmışlar sundurmada pençerä boyunda da uyandırarmışlar Tolıcii. İstemiş, ki onnar gitsinnär oynamaa başka erdä. Küçüklär aalaşmışlar dädusuna hem manisinä, ani Lidiya bulüsu kuumuş onnarı sundurmadan.

– Boban, aaramadaan maanasını, azarladı beni, dedi, ki bän diilmişim taa ev saabisıyka burada da yapayım, ne aklıma geler, – küsülü söledi o.

Andrey islää bilärdi bobasının uslu karakterini, bilärdi onu haklı adam gibi. O yoktu nicä çıksın çiledän üfkelendirici maanasız.

– Bän lafedecäm onnunan, çalışacam çekiş senin hem anamın-bobamın aranızda başka tekrarlanmasın, olmasın kavga bizim evimizdä. Açan biz erleşecez işä da başlayacez kazanmaa kendi paramızı, ozaman hepsi uygun olacak, – dedi Andrey karısına. Ama aklına girdiydi bir başka fikir: „Acaba dooru mu yaptım bän, ani ret ettim almaa doorultu Kauşan orta şkolasına, neredä olaceydım sade kendi aylämnän, üüredicilik edeceydik o dildä, angısında üürendik kendimiz? Şindi gençlerin hem ataların bakışları yaşamaya pek uymêêrlar biri-birinnän. Biz terbie edildik sovetlər sistemasında, analar-bobalar sa eskiycä. Lidiya büümüş anasız-bobasız da üüredilmemiş, sınaşmamış küçüklüündän hatır gütmää atalara. Annaşmazlık aylemizdä olur çok kerä”. Soslän sä sölediydi başka lafları:

– Ne gözäl uşak olêr bizim oolcazımız, Lidiya, biräbir benzeer sana.

Lidiya gururlu gülümsedi da aldı çocucaa emzirmää.

Üülenä yakın indilär yamaçtan evä, nerdä artık konmuştu sofra datlı imeklärlän, iki şişä şaraplan. Vasilina hepsinin adından kutladı Andreyi institutu başanlı bitirişlän, ama duyulardı gerginnik ortalıkta. Andrey açıkladı, ani kabletti doorultu Selküüyün orta şkolasına da şansora olacek aylesinnän hojma burada.

Andrey hem Lidiya tez kalktılar sofradan da çekildilər kendi odasına. Toliciin çıkardı ilk dişleri. Onuştan biraz naz yapardı. Lidiya emzirdiydi onu da uşacık başladıydı uyuklamaa onun kucaanda. Anası yattırdı oolcazını patçaazına. Geldi artık sıra Andreyä hem Lidiyaya yatmaa döşää...

Birazdan sora, Andrey yorgun yoldan, Lidiya da nazlı uşaandan, o saat daldılar derin uykuya. İlkin uyandıydı Tolıcık, ama yatardı uslu patcaazında eni oyuncaklarlan elindä, sansın acıyardı anasını-bobasını da brakardı onnarı dinnensinnär.

Üç gündän sora, pazarda Angelinanın kocası bir örtülü çilingir avadannıklarlan koşun ortasında, uzun skemnelärlän kenarların boyunda – onun mehanik iş maşinasınnan, götürdü aylesini hem Vasilınayı uşaklarınnan evlerinä.

Andrey kıyışmadiydı sormaa bobasına, neçin azarlamış karısını, kıyışmadiydı gücendirmää onu. Genç adam annardı, ani ikisi dä birtürlü yanılmışlar şu çekiştä da kimseyä pay tutmaa istemärdi. Bir şamar patlamêêr, fikirlärdi o. Tezdä o oluş unudulduydu. İi neetli bakış kurulduydu gençlerin hem büyüklerin arasında.

İyül ayın on beşindä küü sovetin bekçisi getirdiydi haber Gençü Andreyä, ki onu bekleer orada rayon üüretim departmanın şefi Kulaksız İvan Alekseeviç. Alıp yanına diplomunu, listayı notalarlan hem doorultuydu, Andrey, bekçiyılän bilä, gitti küü sovetinä. Girdi küü sovetin başın kabinetinä, nerdä beklärdilər onu Kulaksız İ.A. hem Karamiti M.A. Selämneştı

onnarlan. İki dÄ elleŖti Gençu AndreylÄn.

Rayon üretim deparmanın Ŗefi, elli yaŖın dolayında, orta boylu, geniŖ arkalı, ii kalpli adam, sordu Gençuya:

– Ne notalarlan baŖardınız institutu, var mı elinizdÄ doorultu Selküüyün orta Ŗkolasına?

Gençu verdi ona diplomunu, listayı notalarlan, doorultuyu da dedi:

– Üretim bakannın temsilcisi dÄ, rektor da pek çalıŖtıydılar koymaa beni yola alayım doorultu KauŖan orta Ŗkolasına, neçinki o Ŗkola sayılÄr Tiraspol Pedagogika İstitutun pegagogika praktika bazası da istÄrdilÄr yollamaa orayı en kaavi ürenmÄÄ bitirmiŖleri. Ayırıcı bÄn orda yaptıydım pedagogika praktikasını da beendirdiydim kendimi Ŗkolanın direktoruna. KauŖan rayonun üretim departmanın Ŗefi dÄ yollamıŖtı Moldovanın Üretim Bakannına yazılı istedik benim için. Ama bÄn kayıl olmadım. İstedim versinnÄr doorultu sade kendi küüyümün Ŗkolasına.

Üretim departmanın Ŗefi gösterdi Gençunun diplomanu hem notalarını küü sovetin başına. İki dÄ kutladılar onu ürenmÄÄ baŖarılı bitiriŖlÄn. Sora Kulaksız İ.A. ölä lafetti:

– BÄn gezdim Ŗkolanın yapılarında. BirerdÄ remont baŖlamamıŖ. Yok ta kim yapsın bu iŖi Ŗkolanın Ŗindiki kolektivindÄ. İstÄrim koymaa sizi geçici olarak direktor görevinÄ. Eer yaparsanız bir ayın içindÄ etÄr urda remont Ŗkolanın yapılarında, koyacam sizi direktor heptÄn ölä genç olarak.

– ÇalıŖacam baŖarmaa bu iŖi bir ayın içindÄ, – cuvap verdi Gençu Andrey.

– Esaplayın, nekadar para lÄÄzım olacak. Eer yoksa Ŗkolanın bütjetindÄ okadar para, bÄn yardım edecÄm, – ekledi rayon üretim departmanın Ŗefi. Sora verdi Gençuya emirin kopyasını, ani yazmıŖ üretim departmanında. Ayırıldıydılar ölä, sansın çoktan bilÄrmiŖilÄr biri-birini.

Dönärkän evä, Andreyin kalbini kapladıydı bir çift duygu: gurur, ki irmi üç yaşında olarak, geçici direktor etişäbildi hem kasavet, acaba çıkarabilecek mi başa butakım sorumnu hem cuvapçılı direktor işini.

Bu haber düzdüydü Lidiyanın kefini. Çalışmaa üüredici rus şkolasında, nerdä kocası direktor olacek, kasavet onda artık uyandırmadı.

Ertesi günü sabaalen Andrey gitti şkolaya. Yolladı bekçiyi çaarsın işä buhalterı hem şkolanın saabilik izmetçisini. Selemneşip hem elleşip onnarlan, gösterdi emiri. Saabilik izmetçisi açtı direktor kabinetin kapusunu da hepsi girdi içinä.

– Bana verildi izin bir ayın içindä yapmaa remont şkolanın yapılarında. İsteerim seslemää sizin fikirinizi. Sanêrim, sizdä var bakış, nicä gerçeklemää bu işi, – dedi geçici olarak direktor.

İkisi dä kıstı omuzlarını. Gençü duydu, ani onnarı şaştırdı bu haber, ki onnarda yok inan, ani ölä genç adam var nicä başarılı kullansın direktor görevini. Ama rayon üüretim departmanın şefin Kulaksız İvan Alekseeviçin avtoriteti yapardı onnarı uslu götürsünnär kendilerini. Gençü ekledi:

– Eer siz borçunuza görä bilmeerseniz, ne nasaat vermää bana, ozaman sesläyin benim fikirimi. Yaarın sabaalen olsun şkolada hepsi izmetçiykalar. Kuracez yazılı annaşmak onnarlan, ki tamannayıcı ödeklän yapsınnar remont şkolanın yapılarında.

– Zakona görä şkolanın izmetçilerine düşmeer tamannayıcı ödek. Bän koymayacam imzamı ölä annaşmaya, – ses verdiydi buhalter.

– Zakona görä izmetçiykaların borcuna girer pak olsun şkolanın yapıların içindä: süpürmää, tozu silmää, pençere-leri, döşemeleri yıkamaa. Girmeer remont yapmaa. Zakon

yasak etmeer tamannayıcı iş için tamannayıcı ödek olsun, –
cuvap verdi nüfüzlü seslän geçici olarak direktor. Sora inanni
laflan ekledi:

– Eer engel edärsäniz gerçeklemää üüretim depart-
manın şefin izinini, bän raport edecäm ona yardım etsin
çözmää bu problemayı.

İ.A. Kulaksızın nüfüzü üüsek uurdaydı rayonda, onuştan
Gençunun bitki lafları o saat yımıştattıydı buhalterin dik
burnuluunu. İşlär olduydu ölä, nicä istärdi şkolanın geçici
olarak direktoru.

Avğustun on beşindä üüretim departmanın komisiyası
beendiydı yapılmış remontu şkolanın yapılarında, ertesi
günündä dä Gençü Andrey Dobri olduydu aslıdan Selküü
orta şkolanın direktoru.

İşlär şkolada bulunardılar aşaa uurda.

O yıllar Sovet Birliindä edi yıllık üürenim mutlaktı, ama
7-15 yaşında uşakların arasından geçmiş yılda şkolaya
gezärmış seksän beş proçentin dolayında. Yoktu fizika,
himiya kabinetleri. Bu diştıplinalarda uroklarda eksperiment
olmarmış, yok hiç bir fizika aparatı, pek az himikat deyni.
Sekizinci klası bitirmışti dokuz üürenici, edinci klası da – sade
edi üürenici. Onnarın arasından salt beşi kayıldı üürenmää
sekizinci klasta. Bu halda düşärdi dönää ediklaslı şkolaya,
ama rayon üüretim departmanın şefi yapmadiydı bunu.
Kendi riskli cuvapçılınnan braktıydı kalsın orta şkola, olsun
sekizinci klas ölä az üüreniciylän.

Yolladiydı Selküü orta şkolasına iki karı-koca üüredici,
angıların büük oolu bitirmışti edi klas. Ölä üürenim yılı
başladiydı altı üüreniciylän sekizinci klasta.

O üüredici adam, Rudenük Aleksey Semönoviç otuzuncu
yılların ikinci yarısında başarmış Galaş Pedagogika Şkolasını.
Sora kırkinci yıllarda romınnarın vakidında işlemiş direktor

Reni plasasında bir gagauz küüyün edi klaslı şkolasında hem asker adayların komandanıymış, nicä Başçavancı Petri Selküüdä. 1946-ncı yılda düşmüş on yıl kapana romınnarlan işbirlii için. Bir yıl geeri dönmüş kapandan. İslää bilärdi franțuz dilini, muzika teoryasını, becerärdi resim zanaatını.

Eni genç direktor dört hem taa az klaslan on dört yaşından zeedä kişileri geçirdiydi avşam şkolasına. Kalanın bobalarını çaarardılar küü sovetin başınnan bilä küü sovetinä da koyardılar onnara ölä şart: eer uşakları şkolaya gezmärsä, zakona görä koyulacak onnara amenda ödemää. O türlü eni üürenim yılını eni direktor başladıydı yakın üz prořentä 7-15 yaşında uşaklarlan, neylän genä beendirdiydi kendisini rayon üüretim departmanın şefinä.

Üüredicilerin avgust konferençiyasında direktor razgelä karşılaştıydı üüretim departmanında iki karı-koca institut kolegalarınnan. Adam başardıydı Himiya hem Biologiya fakultetini, karısı da Rus filologiyasını. Onnar vazgeçmiştilär Grigoriopol rayonun üüretim departmanın kayıllınnan doo-rultulardan işlemää o rayonun bir rus şkolasında da gelmiş-tilär iş istemää N rayonda.

Genç adamın duuması rayon küüyündändi. O da Andrey gibi gagauzdu. Selämneşip onnarlan, Gençü Andrey sordu:

– Kaylsınız mı işlemää üüredici Selküü orta şkolada? Bän orda direkorum artık yakın bir buçuk ay. Danışacam üüretim departmanın şefinä İvan Alekseeviçä yazsın sizä emir bu şkolaya.

– Elbetki kayılız, – dedi birdän ikisi dä.

Ölä oldu Selküü orta şkolada üç üüredici üüsek üürenimnän. Direktor aldı onnara kiraylan bir oda iki uşaksız uslu ihtärların evindä.

Kabledip rayon üüretim departmanından hem ortak-laşma çiftçiliin önetmesindän etär para, direktor edendi

Kişinövdan maasuz magazindän läüzimni fizika aparatlarını hem himikatları, kurdu himiya üredicisinnän Bozbey Vasili Grigoriylän bilä fizika hem himiya kabinetlerini. Şindi fizika hem himiya urokları geçärdilär kabinetlerdä. Bölä taa ozaman Selküüyün orta şkolasında başladıydı gerçekenmää az-çok kabinet sisteması.

Üredici Rudenük A.S. kurduydu muzika derneeni. Üredärdi talantlı ürenicileri 5-7-nci klaslardan çalmaa mandolinada, balalaykada, gitarada da düzdüydü muzika orkestrasını. Küçük oolu Görgi gözäl çalardı bayanda. Bir genç başlantı klaslarda ürediciyka kurduydu tañt derneeni. Devlet yortularında klubta derneklerä katılan ürenicilärlän köñtert tertiplenärdi.

Yok nicä demää, ki şkolada çoktan çalışan üredicilär, ani gelmiştilär Ukraynadan hem Rusiyadan, büyük havezlän karşıldılar bu enilikleri, başarıları. Onnar yınanmardılar baştan, ani ölä genç 23-24 yaşında gagauz adam başaracak direktor borçluunu.

Çok sorun yapardı Gençüya ilerki direktor, Stepanov G.B. O sataşıktı içkiyä, kimikerä kaçırardı uroklarını. Cenk veterani olarak, kolektivdä vardı üredicilär, angıları ona pay tutardılar, yapardılar onun erinä uroklarını.

Götürärdi kendini o adam ikiüzlü kişi gibi. Eni direktorlan üz-üzä karşılaşarkan, metedärdi onu direktor görevini başarılı kullanmak için, ardından sa kötülärdi onun işini.

Gençu Lidiya üredärdi üç ilk klaslardan birisini. O klasta bulunardı uşaklar Gençuların evinä yakın maalelerdän. Hepsiz gezerdi şkolaya giyimni şkola formasınnan da pek gözäl görünärdilär.

Lidiya talantlı ürediciykaydı. Götürärdi urokları üşek urda. Çünkü islää resimnärdi, hazırlardı da kullanardı

uroklarda çok görsek araçları¹⁷.

1957-nci yılda iyül ayın 16-sından Moldovanın Komunist partiyasının Merkez Komitetin kararına görä, Moldova Sovet Soñialist Respublikanın Üüsek Sovetin Prezidiumu iyülün 30-unda onayladıydı gagauz yazısının alfavitini rus alfavitinä görä, ekleyip birkaç eni bukva.

Noyabrinin 16-sından Bakannar Sovetin kararına görä izin verildi 1958-1959 üürenim yılından başlansın üüretmää hazırlık hem başlantı klaslardan gagauz uşaklarını ana dilindä. Gagauz milleti, ilk sırada analar-bobalar, gagauz üüredicilär büük sevinmeliklän karşıladydılar bu olayı.

Selküü orta şkolanın direktoru açtıydı üç birinci hem üç hazırlık klasları gagauz dilindä. Yolladıydı Kişinöva kursalara, angılarını tertiplelediye Tanasoglu Dionis Nikolay, on klas üürenimnän altı gagauz gencini. Ölä 1958-1959 üürenim yılında Selküü orta şkolada çalışardı artık sekiz gagauz da rus dilinnän barabar kullanıldı gagauz dili dä.

Direktorun esabına gelmärdi, neçin läüzüm olsun hazırlık klasları, açan uşaklar üürenerlär ana dilindä? Annamardı onnarın läüzümünü ozamana kadar da. Romın kuvedindä 1918-1940-ıncı hem 1941-1944-üncü yıllarda yoktu gagauz küülerindä ölä klaslar. Yoktu onnar baştan Sovet kuvetlerin vakidında da. Neçin sora peydalanmış butakım klaslar hem kimin inişiativinä görä Gençü Andrey bilmärdi.

O devirdä çok kerä olardı, ani üüsek uurda bir karar alınarkan düşünölmärdi derindän onun maanası hem sonucu. Gagauz soyda uşaklar üürenärdilär bir yıl taa çok başka milletlerin uşaklarına bakarak, sansın onnar taa az akıllıydılar.

1957-1960-ıncı yıllarda Kişinövda basım evi "Cartea

¹⁷ görsek araçları – наглядные пособия

Moldovenească” tiparladıydı çok üürenmäk kitabı gagauz dilindä. En çok çalışardı onnarı yazmaa Tanasoglu Dionis Nikolay.

Çok yazık, ani 1959-1960-ıncı yıllarda Sovet Birliindä üürenim politikası diiřilärdi. Karar alındıydı yavaş-yavaş geçirmää nañional şkolalarını rus şkolasına, ki Sovet Birliindä olsun bir halk – sovet halk, bir millet, bir ofiñial dil – rus dili.

1958-inci yılın dekabrinin 24-ündä çıktıydı kanun: „Şkolanın yaşamaklan baalantısını kaavileřtirmää hem ileri doru geliřtirmää halk üürenimin sistemasını için”. Açıklandıydı orta şkolaları yapmaa politehnika şkolası da eklemää 11-inci klası.

Koyulduydu dava, ki on bir klaslık şkolada üürenicilär edensinnär bir zanaat da şkolayı başardıynan katılsınnar işä.

O yılda yok edildiyydi Maşına-traktor stanñiyaları. Eni traktorları, kombaynaları, ük maşınaları, başka çiftçilik mekанизmaları satın aldıydı ortaklaşma çiftçiliklär. Bir eski traktoru Gençü Andrey çalıştıydı almaa şkolaya ödeksiz. Edendiyydi türlü çilingir avadannıklarını, beş dikiş maşinasını da tutunduydu gerçeketmää zakonu. Çocukları hazırlardılar ortaklaşma çiftçilikte mehanizator olsunnar, kızları da terzi yada saacı saamak aparatlan.

Direktorun Gençü Andreyin hem ortaklaşma çiftçilik başın Selemet Ristunun iniñiativlerinä görä ortaklaşma çiftçiliin önetmesi karar aldıydı kurmaa eni iki katlı şkola yapısını. Onun proektinä koydu imzasını şkolanın direktoru Gençü Andrey. 1959-uncu yılda kuruldu artık yapının fundamenti.

Ansızdan o yılda geçindiyydi rayon üüretim departmanın şefi Kulaksız İvan Alekseeviç. Bu yaslı oluş Gençü Andreyi kahira saktuydu. O öncü hojma pay tutardı genç direktora.

Üüretim departmanın başı olduydu bir moldovan

küüyün orta şkolanın direktoru, Gençunun institut kolegası, kiminnän onun diildi pek ii ilgisi.

Bir yıldan sora sentäbrinin üçündä çıktıydı Moldovanın Üretim Bakanın emiri geçirmää ürenimi hazırlık hem başlantı klaslarda gagauz uşaklarlan genä rus dilinä. Ölä son koyulduydu ofițial kulanmaa gagauz dilini gagauz küülerin şkolalarında hem, elbetki, küülerin toplantılarında da.

60-ıncı yılın may ayında Gençü Andrey kablettiydi teklif asistent çalışmaa Tiraspol Pedagogika İnsitutun "Fizika" kafedrasında da verdiydi dilekçä rayonun üretim departmanın şefinä direktor görevidän boşlansın deyni, ama üretim departmanın şefi lafınnan ret ettiydi, dilekçeyi sä ofițial rezoluşiyasız koyduydu iş masasında bir papkaya.

– Bän yaptım borçumu devletä, institutu başardıyanan işledim üç yıl. Şindi isteerim ilerletmää ürenimimi. Çalıştıyan bir yıl kafedrada, var neetim girmää doktoranturaya, – ekledi Gençü Andrey.

– Bän dä isteerim, ama küü şkolalarında kim çalışacak ozaman? – sorup-dedi üretim departmanın eni şefi.

Andrey döndü evä bozuk keflän, ama bilärdi, ki, bitki-bitkiyä kanuna görä, departmanın şefi kanaat edecek onun istediini. Gittiydi Tiraspol Pedagogika İnsitutuna haberi almaa şartları orda çalışmaa, ama onu beklärdi umutsuzluk.

Tiraspolde rus şkolalarında Lidiyaya iş yoktu. Yoktu er konakta da onun aylesinä. Yaşamaa kasabada üç kişiyän 105 rublä ödeklän yoktu kolayı (o yılda olduydu para reforması – on kerä büüldüydü rublenin paası).

Gençü Andrey vazgeçtiydi neetindän çalışmaa Tiraspol Pedagogika İnsitutun "Fizika" kafedrasında, ret ettiydi teklifi.

O yokkan Selküüdä, şkolaya koyulmuştu başka direktor – küüdä artık tanılan kişi Didenko Vasiliy Aksentyeviç.

Kapadııynan politbölümnär, o az üürenimnän adam girmiş da bitirmiş Moldovanın Komunist partiyasının Merkez Komitetin yanında dört yıllık partiya şkolasını. Olmuş Komunist partiyanın nomenklatura kişilerin birisi. Onnarı, çıkardıynan bir çuvapçılı görevidän, koyardılar başka çuvapçılı erä, vardı ayırı tükännarı, nerdä satılardı kaliteli imeelik, giiniş, ayak kabı.

Didenko üç yıl işlemişti Moldovanın poyraz tarafından bir rayonun önetim komitetin başı. Tamah adam olarak, başlamış habar almaa. Haber etmiş Moldovanın Komunist partiyasının Merkez Komitetin ilk sekretarına İvan İvanoviç Bodüla. O izin vermiş, ki Didenko uzaklaştırılsın rayonda üüsek görevidän, çıkarılsın nomenklatura kişilerin arasından da Moldovada başka çuvapçılı iş ona verilmesin. Kabletmişti Komunist partiyanın tarafından sert takaza yazılan kişilik kartına.

Didenko V.A. yalvarmış Komunist partiyanın N rayon komitetin ilk sekretarına, ukrain adama, kiminnän tanışarmış taa çalışarkan politbölümdä, yardım etsin iş bulmaa. O buyurmuş üüretim departmanın şefinä koysun onu direktor bir rus orta şkolasına.

– Selküü orta şkolanın direktoru Gençü Andrey Dobrieviç verdi dilekçä boşlansın direktor görevidän deyni. Var nicä koymaa Didenkoyu onun erinä, – demiş üüretim departmanın şefi.

Butakım pedagogika üürenimsiz olarak, diil ayırı intelligent adam, etişti Selküü orta şkolanın direktoru.

Döndüynän Tirasfoldan Gençü annadı, ki kaldı işsiz. Taa şindi onun akli erdi, neçin yazmadı üüretim departmanın şefi ofițial rezolütiya onun dilekçesinä. Gitti üüretim departmanına açıklamaa, ani ret etti Tiraspol Pedagogika İstitutun teklifinä da istemää iş kendisinä.

– Üreencilerin sayısına görä Selküü orta şkolada düşer olsun iki direktor yardımcısı. Eer kayılsan, yazacam emir koy-maa Sizi ikinci direktor yardımcısı, – dedi rayon departmanın şefi. Gençü kayıllını verdi. O ölä fikirledi: „Kalmaa sade üre-dici ödeklän kendimä zarar, olduynan sa direktor yardımcısı ödek olacek bir buçuk kerä taa büyük. Lääzım kayıl olmaa”. Te bölä akıllı fikir ensedi onun gençlik gururluunu.

Eni direktor erleşti Duško Gerginin evindä. Yaptı şkola-nın parasınnan hem ortaklaşma çiftçiliin önetmesin yardı-mınnan kaliteli remont da ortaklaşma çiftçiliin iki ök maşına-sınnan getirdi ilerki iş erindän ev varlıını: eni paalı mobila, eni pers kilimneri. Aylesini, karısını hem üç uşaanı, getirdi kendi diil eni ”Pobeda” maşinasınnan. Karısını koydu şkolaya sekretar.

XXV

VANDALİZM HEM ADAMSIZLIK

Hruşçövün önderlii gerçeklenärdi iki türlü aspektlän. Bir taraftan sansın Sovet Birliindä kurulduydu taa yımışak rejim, başladıydı sayılmaa kanunnar, sonaldıydı korkulu baskılar.

Hep o vakıtta sa enidän kaavileşärdi propoganda inana karşı, gidärdi kompaniya kliseleri yıkmaa, popazları, klisä izmetçilerini koolamaa-cezalamaa.

Didenko V.A. direktorluun taa ilk günündän başladıydı agitaşıya yapmaa küü öncülerin, aktivistlerin arasında kliseyi yıkmaa deyni. Onun yoktu neetindä çok duraklanmaa direktor göreveidä. O çalışardı beendirmää kendini rayonun öncülerinä da kabletmää bir taa yakışıklı iş, nerdän var ne elinä ilişsin.

Selküüdä Komunist partiyanın baştakı organizaşıyasının komitetin sekretarıydı ozaman Mitaşoglu Gergi. O tutardı

aklında oluşu 1954-üncü yılın saurgununda, açan Didenko V.A. ürküttüydü onu pistofunnan. O kolay inanardı onun agitaşiyasını.

Küü deputatların toplantısında Mitaşoglu ölä lafettiydi:

– Ne, komunizmaya gidecez kliseylän mi? Onun duarlarında çok çatlak var, kimi erdä on beş santim genişliinnän. Olur yıkılsın bir insanın üstünä. Onun yanından geçer çok kişi gidärkän tükäna yada küü sovetinä. Klisä küüyümüzä gereksiz. Teklif ederim yıkmaa onu.

Biri-biri ardisora deputatlar açıkladılar kayıllıını sekreta-rın teklifinnän. Karar alındı bir eslän yıkmaa kliseyi.

İki gündän sora çin sabaalen komsomol aktivistleri çıkarardılar klisedän ikonaları, klisä kitaplarını, mumnuqları, indirärdilär çannarı da hepsini yıvardılar küü sovetin maazasına. Aralarında vardı çok paalı iki-üç üz yıldan zeedä resimni ikonalar, angıları tezdä yok olduydular. Kim zenginnediydi onnarı satıp, saafidän bilinmärdi.

Bir haftadan sora cumertesi günü iki en kaavi traktor o zamanda getirildiydi klisenin yanına yıkmaa kümbetini deyni. Birkaç aktivist geçirdiydilär iki açık pençeredän sert tellerdän örülü kalın, uzun kabeli da uçlarını baaladiydılar traktorlara. Klisenin dolayına toplanardı o maaledän küülülär aazını açmaa. Kimsey kıyışardı göstermää ürekliini, çiledän çıkmaa bu vandalizma için.

Traktoristläer yollandırdılar traktorları, ama boşuna. Traktorların paletleri dönärdilär erindä. Tel kabeli drınnardı bir drımba gibi, klisenin kümbeti sä hiç kımıldanmardı stavrozunnan bakarak gökä, sansın yalvarardı Allaaya cezasın vandalları. Ozaman arsız aktivistläer üfkäylän kopardıydılar stavrozu hem çıkardıydılar klisenin pençerelerini.

Ne uura lääzımdı etişinnär ilerdän derin inançlı selküü-

lülär, ani şindi ölä umursak olsunnar. Klisä yapısı çok düzärdi küüyün görünüşünü. Büük çanın cınnamasınnan küü geçirärdi bitki yoluna geçinmiş küülüleri. Hiç bir zarar yapmardı birkimseyä Allaayın evceezi. Üz yıl geeri atalar kendi paralarinnan, Tuna boyundan kliselerin yardımınnan, kurmuşlar en gözäl kliseyi komşu küülerin kliselerinä bakarak da şindi kültürlü, aydın asirdä onnarın unukaların unukaları barbarlar gibi tutundular yıkmaa onu.

Pazertesi Didenko hem Mitaşoglu gittilär Bolgradta asker bölüünä teklif etmää sapörları atsınnar havaya kliseyi deyni. Geldi Selküüyä bir kapitan hem bir sercent aaraştırmaa klisä yapısını. Ret ettilär yapmaa bu işi.

– Bu yapıyı yıkmaa deyni okadar patlayıcı läüzüm olacek, ani 200-300 metra dolayında evlär avariyalı kalacek yada heptän yıkılacak, – dedi kapitan.

Bir yıldan zeedä ortaklaşma çiftçiliin azaları işlenän günnän lomnarlan buuştular yıkmaa kliseyi. Ölä çorbacıyca, kaliteli kurulmuş vakıdında o yapı, ki öktü kolayı tulayı tuladan ayırmaa. Sebep sä yıkmaa kliseyi deyni açıklanıydı onun avariyalı duruşu.

Büük çan durardı küü sovetin yapısının ardında bir anıt gibi, ani bu yapıda karar alındı o vandalizma için.

Ellinci yılların bitkisindä Hruşçövün agrar politikası döndü aykırı işçilerin hem ortaklaşma çiftçilerin kendilik yardımcı çiftçiliinä. Yasak edilärdi işçilerä tutsunnar ev hayvanı. Küçüldärdilär ortaklaşma çiftçilerin kendilik yardımcı çiftçilik alannarını, zorlardılar satsınnar ineklerini devletä.

Onun papşoy proekti da taa çok zarar getirdiydi nekadar fayda. Küçüldüydü alan ekili bodaylan hem çavdarlan. Sovet Birliin poyraz bölgelerindä papşoylar eşil kalardılar, suuk klimalı erlerdä tenä yapmardılar.

Altmışinci yılların başlantısında kasabalarda etişmärdi

ekmek, başka iyinti. Onuştan genä başladılar büülmää ortaklaşma çiftçiliklerä planı vermää az paalan terekä devletä. Küçülärdi pay işlenän günä. Sovet Birliin birkaç bölgesindä başladılar girdirmää talon sistemasını.

1962-nci yılın iyün ayın birindä büüldü ekmään, yaanı hem süt maasulların satılan paası ortalama elli proçentlän, bu uyandırdı kanaatsızlık kasabalarda işçilerin arasında.

Rostov bölgenin Novoçerkask kasabasında elektrovoz kurulma zavodunda işçilär yapmışlar greva bu karara aykırı. İyünün ikisindä onnar, başka kasabalılarla bilä, yollanmışlar Komunist partiyanın kasaba komitetinä dooru açıklamaa protest bu karara.

Askerlärlän hem eminnik komitetin kuvetlerinnän sert basılmış işçilerin kanaatsızlığı: irmi altı kişi öldürülmüş, seksän edi yaralı olmuş. Grevanın öncüleri çok yıla kapana düşmüş, iki kiŝiyä daava kesilmiş kurşuma urmaa.

Kuvetlär çok vakıt sakladılar bu olayları devletin halkından. Novoçerkask kapalı kasaba olduydu.

Dübüdüz kasabalarda, Moskovadan, Leningradtan hem taa birkaç ayırı kasabadan kaarä, insannar durardılar uzun sıralarda almaa satın iyinti, yakışıklı ruba mallarını, ayak kabını. En saygılı kiŝilär olduydular satıcılar. Onnarla hepsi çalışardı dost olmaa. Yaanı satılardı sade dondurulmuş kemiklän hem yaalan birerdä. Güüdenin taa ii etli erleri satılardı saklı, biraz taa paalı, dostlara. Taazä yaanı satılardı sade panayirlarda, ama üç-dört kerä taa paalıydı, nomenklatura görevidä çalışannar için sä maasuz magazinnerdä satılardı kaliteli iyinti sırasız hem ucuz.

Selküüdä tükända boldan tükedilän mallarla satıcıydı bir gelmä adam, Boris Vaysman. Ruba malların, ayak kabıların paasını göstermärdi. Onuştan satardı onnarı çoyuna taa paalı nekadar haliz paaları. Getirärdi Bender mal bazasından

birkaç türlü paalan çit materiyäsını, difitit mal o vakıtta. Gidärdi kira satmaa o çitleri sabaalendän kira çıkan ortaklaşma çiftçiliin karı azalarına , ama verärdi hepsini bir türlü taa bük paalan.

Komunist partıyanın rayon komitetin ilk sekretarın oolu yalvarmış bobasına edensin ona deridän surtuk, nicä varmış bir kafadarında. Sekretar sımarlamış Selküü sovetin başına versin izin Vaysmana bulsun o türlü surtuk onun ooluna. Vaysman getirmiş tükäna ölä surtuk, ama satmış onu sekretarın ooluna taa paalı nekadar yapêr halizdän. Bu kerä üzä çıktıydı onun şarlatannı da sekretar kooladıydı onu heptän rayondan.

Sovet Birliin hükümeti başladı almaa satın booday Kanadadan sora da Amerika Birleşik Ştatlardan. Çünkü terekä satılardı sade dolarlan, Sovet Birlii ödeşärdi booday için altınnan, neçinki dolar pek az vardı o zamannar devlettä. Sovet Birliin aşaa urda, kalitesiz hazır malları aşırıda satılmardılar. Alış-veriş ilerlemiş kapitalist devletlärlän yapıları sade petrollan, gazlan, demir cevheriylän¹⁸, paalı sumur derilerinnän. Sovet Birliin ini, aar hem maşına kurmak industriya produkçıyaları kapitalist devletlerdä konkurençiya yapardılar.

Hep o vakıtta sa Sovet Birlii anıldıydı dünyada başarılarınan kosmosu araştırmaa.

1957-nci yılda noyabrınin 4-ündä çıkarıldı kosmosa, Terra'nın¹⁹ dolayında orbitaya, ilk yapma uydusu²⁰. Üç buçuk yıldan sora da, aprilin 12-nci günündä 1961-inci yılda ilk adam, İuriy Alekseeviç Gagarin, uçtu kosmos gemidä

¹⁸ demir cevheriylän – железная руда

¹⁹ Terra – планета Земля

²⁰ uydu – спутник

„Vostok-1” 108 minut Terranın dolayında, orbitada bir çevrä yaparak, da oldu ilk kosmonavt – en şanı kişi dünyada o vakıtta. O bir gözäl, kıvrak boylu girgin, iit, 27 yaşında avcı aeroplannarda uçakçıydı, baş leytenant olarak.

Taa 1959-uncu yılda Gençü Andrey Dobri erleştirdiydi fizika kabinetindä bir küçücük radio stanşiyasını. Bu sebepä görä o koydu onu açıklasın bu haberi üürenicilerä şkolanın klaslarında. Hepsi üürenicilär hem üüredicilär çıktılar şkolanın büük koridoruna da şamar patlamasınnan karşılardılar radiodan sözcünün laflarını diil sıradan olay için o zamanda.

Makarki artık diildi direktor, ama onun yardımcısı olarak, Gençü aldıydı üstünä cuvapçılılı karışmaa uroklara.

Kutladıydı üüredicileri, üürenicileri bu şanı olaylan, söz sölediydı onun önemni annayışı için bilimi ilerletmää, kosmosu incelemää.

Birkaç gündän sora Moskovada Kırmızı Meydanda N.S. Hruşçöv Komunist partiyanın Merkez Komitetin Prezidiumun azalarinnan bilä törennän karşılardı ilk kosmonavtı, İuriy Gagarini. Yaptı onu polkovnik, Sovet Birliin Geroyu, Lenin Ordenin kavaleri.

Bu olayı hepsi siredärdi televizorlarda, seslärdi radiolarda. Sora çok vakit herbir kinofilm çinema zallarında başlardı bu oluşlan.

Sovet Birliin başarıları kosmosu aaraştırmakta şaştırdıydı, kuşkulandırdıydı Amerika Birleşik Ştatların hükümetini. Açıklandı, ani Sovet Birliindä raketa tehnikası bulunêr etär üüsek uurda. Eer o becerer kosmosa çıkarmaa gemileri, neçin olmasın kolayı yollamaa Amerimaya atom silählari?

O zamanda Amerika Birleşik Ştatların prezidentiydı Djon Kennedy – genç, akıllı, şeremet politik hem önderci. O onnarlan miliard dolar koyduydu harcamaa – pek çok para o devirdä, etişsin hem gecsin deyni Sovet Birliini kosmosu

aaraştırmakta.

Hep o yılda oktâbrinin 17-31-inci günnerindä oldu Sovet Birliin Komunist partiyasının XXII-nci Kongresi, angısında N.S. Hruşçöv bildirdi, ki 1980-ci yıla kadar Sovet Birliindä komunizma kurulacak.

– Şindiki kolboyu Sovet Birliin vatandaşları komunizmada yaşayacak, – dediydi o.

Kongresin başlantısına kadar kurulduydu en büyük Volgograd hidro elektrik stanşiyası dünyada hem “Eni Toprakta”²¹ patladıydı 50 megaton trotil ekivalent termonükleer bombası.

1962-nci yılda fevralın 20-sindä Amerikanın astronavtı Djon Glenn gerçeklettiydi güdümnü uçmak kosmos gemidä Terranın dolayında orbitada. Ölä başladıydı korkulu devir iki super devletlerin arasında diil sade raketa-atom silâhlanma, ama şindi kosmosu aaraştırma yarışında da.

Açan Sovet Birlii çıkarardı kosmosa gemileri kosmonavtlarlan biri-biri ardısora, Amerika Birleşik Ştatları, “Apolon” programasına göre, hazırlardılar gemileri, aparatları, yapardılar türlü denemeklär kosmosta, olsun kolayı gitmää Aya hem dönmää geri Teraya deyni.

Çok büüdüydi interes Astronomiyayı, Gök Mekanikayı incelemää. Gençü Andrey edendiydi yazın Kişinövda kitapçıdan düşän literaturayı da başladıydı üürenmää onnarı.

*

İuriy Gagarinin kosmosa uçmak günündä Lidiya üüredärdi dördüncü klası. Teklif ettiydi Andreyi annatsın üürenicilerinä annaşılır dildä bu olayın önemini dünyayı tanımaa deyni.

²¹ “Eni Toprak” – “Новая Земля”

Ertesi üürenim yılında Gençü Lidiya oldu enibaştan üüredici ilk klasa, ama diil çok vakıda. Noyabrinin başlan-tısında çıktı analık otpuskasına, dekabrinin 20-sindä da duudurdu taa bir çocukak, angısı çok benzärdi bobasına.

Lidiya hem Andrey bilä karar aldılar koymaa adını İuri. Bu kismetli olaya görä Andrey baaşladı Lidiyaya bir çift altın küpä, paalı hem siirek ödöl o zamannarda.

Büük sevimnelikti Gençularda, zerä Selküüdä onnarın aylesindä çocuklar zeedelenärdi. Kırk gündän sora yaptılar büük konuška senselelärlän hem şkoladan Andreyin hem Lidiyanın ii kolegalarinnan.

Lidiya üürenim yılın bitkisinä kadar çıkmadıydı işä. Kendisi bakardı uşacını. Askerliktän döndüydü bir küülü üüredici, ani başardıydı Kahul Pedagogika Şkolasını, da o üüredärdi onun klasını noyabridän üürenim yılın bitkisinä-dak, fevralın onundan Lidiyanın üüredicilik ödäännän. Bu diildi kanuna görä dooru iş, ama direktor verdiydi kayllını.

Çocukak büüyärdi saalam, gün-gündän olardı taa gözäl, kara saçları, kara gözleri, uzun kirpikleri hem biyaz teni pek düzärdilär onu. Doldurduyan on ay, kalkıp ayakça o saat başladıydı adımnamaa.

Tez üürendiydi lafetmää. İki yaşında bilärdi artık iki dil: gagauz hem rus dillerini. Birazdan sora üürendiydi romın dilini dä. Bilärdi birkaç kısa şiir hem masal rus hem romın dillerindä.

Bu başarılar Lidiyanın çalışmasının sonucuydu. Talantlı üüredici hem ii ana olarak, o büük havezlän çalışardı geliştirmää uşaklarında akıl becerikliini. Akıllı büüyärdi Anatoli da, İuri da. Onnar hiç ayrılmardılar biri-birindän, makarki Toli 5 yaş taa büüktü kardaşından.

Gelän 1962-1963 üürenim yılına karşı, avgustun birindä Lidiya sayılardı halizdän iştä, ama formal. Yoktu ne yapmaa şkolada küçük klasların üüredicilerinä.

Sentäbrinin üçündä başladı üüretmää ileri doru şindi artık ikinci klasını. Yarım gün İuriylän uuraşardı malisi Gençü Anna. Kimi sefer durardı onunnan Andrey.

XXVI

ATOM CENGİN KENARINDA

Ansızdan bir meraklı olay gerçekleştiydi dünyada. 1959-uncu yılda Kubada oldu revolütiya Fidel Kastronun önderliinnän.

Baştan, aldıynan kuvedi, Kubanın eni öndercileri naşionalist pozitiyasından istärdilär önderlemäa devleti, ama Amerika Birleşik Ştatların administratiyası Kuba revolütiyasına aykırı gidärdi, Kastronun rejimini birkaç kerä devirmäa çalıştıydı, ama başarısız. Bu üzerä Kuba taa çok yaklaştıydı Sovet Birliinä.

İki yıldan sora Fidel Kastro diıştırdıydı bakışını da karar aldıydı kurmaa Kubada komunist rejimini. Elbetki N.S. Hruşçöv baalandıydı Kubaya arka olmaa. Karib denizdä adaya saklı erleştirildiymi asker bölükleri hem atom cenk başlınnan orta uzaklıında raketalar.

Taa etiştirmedäen koymaa onnarı düüş makamda izmetçiliinä, Amerikanın şpion aeroplanı U-2 bulmuş, patredä çıkarmış onnarı. Üzerä oktäbridä 1962-nci yılda ortaya çıktıydı Karib krizisi, ani getirdiydi Sovet Birliini hem Amerika Birleşik Ştatlarını raketa-atom cenk durumuna.

Burada uygun dikkat etmäa, ani Türkiyedä, Sovet Birliinä komşu devlettä, çoktan vardı o türlü amerikan raketaları atom cenk başlınnan.

Oktäbrinin 22-sindä Amerika Birleşik Ştatların prezidenti Dj. Kennedy bildirdiydi Kubaya blokada. Amerikanın deniz cenk gemileri duraklandırıldılar hepsini gemileri, ani gidärdilär Kubaya dooru.

Kendi tarafından Sovet Birlii koyduydu raketa asker bölüklerini düüşä hazırlık hala. Hep ölä yaptıydı Amerika Birleşik Ştatların hükümeti dä. İnsannık etiştiydi *atom cengin kenarına*. Sadece *son anda* bulunduydu kolayı süündürmää bu ateşi.

Çünkü o saat etişsin Amerika Birleşik Ştatların hükümetinä Sovet Birliin bakışı bu duruma, Sovet Bakannarın Başın N.S. Hruşçövün mesajı DJ. Kennediya sölenildi oktäbrinin 27-sindä radioda. Kennedinin cuvabı hep ölä etişti Sovet Birliin hükümetinä.

Bundan sora gerginlik başladı biraz dinmää. Hruşçöv söz verdi çıkarmaa raketalarını hem atom silähını Kubadan, Kennedy da – atılmamaa başka Kubanın üstünä hem çıkarmaa raketalarını atom silählan Türkiyedän. Amerikanın asker bazası sa Guantanamo'da, Kubanın üülen kenarından deniz boyunda, kaldıydı dokunulmadık.

Bu formal annaşmak iki taraftan „duannarda“ üfkä uyandırdıydı, taa çok Kuba revolütiyasından kaçaklarda.

*

Noäbrinin 25-indä Selküü sovetin bekçisi sabaalen saat altıda getirdi Gençü Andrey Dobriya çaarış kiyadını. Orda yazılıydı, ani o, Sovet Birliin askerinä borçlu olarak, çaarılêr, alarmaya görä, saat onda olsun N rayonun asker komite-tindä. Saat sekizdä läazımdı olsun artık küü sovetindä. Bu haber şaştırdıydı onu.

– Neçin o, sıradan slujbasını yapmadaan, asker biletindä yazılan „üüredilmemiş sıradan soldat“, alarmaylan askerlää çaarılêr? Bekim cenk başladı bu gecä, osa te-te başlayacak?

– düşünärdi o.

Andrey her gün okuyardı gazetaları "Pravda" hem "İzvestiya", seslärdi radio. Bilärdi, ani, sansın, annaşmak olêr o durumda, ani baalı Kubaylan. Ne vardı nasıl diişilsin bir gecedä da o ansızdan askerlää çaarılınsın?

Andrey yıkadı ellerini, üzünü, ensesini suuk suylan hem rakı sabununnan, aldı sabaa ekmeeni üç yımirtadan ganganaylan, bir dilim ekmek saa yaalan hem çaylan. Giidi sıradan güz-kış zamanına görä rubalarını, aldı 50 rublä cebinä. Sarmaşıp öptü Lidiyanın dudaklarını, oolcazların yanacıklarını, anasının-bobasının ellerini.

– Kalın saalicaklan, kahırlanmayın, bän tezdä saa-seläm dö necäm evä, – dedi o da yollandı küü sovetinä.

Aalamaklan, göz yaşlarınınan, kasavetlän geçirärdilär Gençular Andreyi bilmedään nereyi.

O gün hava dürüktü, incä katlı bulutlarlan göktä. Çıplak, yapraksız aaçlar küülülerin aullarında taa çok bozardılar Andreyin kefini, ruh halını.

Küü sovetinä artık bulunardı taa üç kişi çaarış kıyatlarınınan: bir başlantı klaslarda on klaslan üüredici Kısa Kosti hem iki genç, ortaklaşma çiftçiliin azası. Hepsi, Andreydän kaarä, yaptıydılar sıradan askerlii. On klaslan üüredici baş sercentti. Hazır durardı ortaklaşma çiftçiliin avtobuzu götürmää mobilizaşıya edilmişleri rayon asker komitetinä.

Saat ona yakın selküülülär etiştilär orayı, nerdä artık bulunardı üç gagauz başka küüdän, karışık soylu insannarlan. Onnarın birisi genä üürediciydi, ani üürenärdi dördüncü kursta gezmedään Tiraspol Pedagogika İstitutunda.

Saat on ikidän sora başladı toplanmaa rayon küüyündän çaarılmışlar da. Onnar may hepsi kefliydi, az klaslan gagauz gençleri olarak. Bu şüpelendirdiydi Gençuyu.

– Bezbelli çaarılêr sade gagauzlar Türkiyeyleän baalı olay

için, – düşündüydü o.

Saat ikidä asker komitetin başı mayor Klimenko sıraya dizili mobilizațiya edilmişlerin önündä ölä lafettiydi:

– Durum dünyada gergin. Amerika Birleşik Ştatları herbir anda hazır başlamaa Sovet Birliinä karşı atom cengini. Bizim askerimiz lääzım bulunsun o uurda, ani ilkin yok etsin duşmanı. Saat dördtâ Selküüyün "Eni yaşamak" adında ortaklaşma çiftçiliin avtobuzu götürecek sizi Belgorod-Dnestrovsk kasabasının asker bölüünä. Orda hazırlayacaklar sizi o misiya için, neçin çaarıldınız askerlää. Bu aralıkta alın, kim nerdä isteer, üülen ekmeeni.

Andrey hem taa iki üüredici gittilər restorana. Sımarladılar şniţel kaurulmuş kartofiyän, kıyılmış morkvaylan laana salatasını hem limonnan çay. Ödeşip kelnerlän, döndülär asker komitetinä.

Yakın saat beştâ yollandılar rayon küüyündän. Avtobus-ta bulunardı askerlää çaarılmış 15 kişi hem bir kapitan avcı tüfeklän, ama pistofsuz. Andrey düşündüydü, ki o olmalı korkêr rayon küülülü sarfoş gençlerdän takılmasınnar almaa onun pistofunu. Onnarın arasından birkaç kişi götürärdi kendilerini arsız, kötü dil kullanmaklan, anayı süümäklän.

Andrey pek azetmärdi o kişileri, kim anayı süüyêr gagauzça, taa çok ruşça – tabeet, ani geçtiydi gagauzlara ruslardan. Kendisi hiç birkerä kullanmardı kötü laf.

Getirdiydi aklına bir olduu çocukluunda, başardıynan Pedagogika şkolasını.

Garada, neredä yaşardı Maşu kakusu hem işlârdi baş izmetçi Vançu eniştesi, tanıştıydi bir genç, bir yıl geeri kocasından ayrılmış karıcıklan. Buluştuydu onunnan demir yolcuların yortusunda, avgustun ilk pazar günündä avşam-nen. O karıcık gara şefin baldıskasının kızıydı, Lüba adıydı, gözäldi. Maavi gözleri, kula saçları, büük güüsleri incä fistan

altında, uslu hem yalpak bakışı çok çekici yapardılar onu. Andrey o saat beendiği o karyı, makarki yaşınnan taa büüktü ondan, delikanni çocuktan.

Gelmişti o karıcık musafirlää lelüsuna Doneşk kasabasından. Becerärdi biraz çalmaa akordeonda. Sölediği, ani çalişêr üürediciyka başlantı klaslarda, ani başarmış Doneşk Pedagogika Şkolasını da üürenmiş çalmaa akordeonda dernektä.

Yortu sebebinä görä, demir yolcular koyduydular sofrada datlı imeklärlän hem alkool içkilärlän. Birazdan sora tertiplendiği tañ. Andrey yada Lüba çalardı akordeonda. Demir yolcular hepsi geldiğilär eşlerinnän da oynardılar biri-birinnän.

Açan koyardılar çalsın patefon, Andrey oynardı tañ hojma Lübaylan. Sıkardı onu güüsünä da fisirdärdi kulacına:

– Çok gözälsin, tatlıysin, çekiciysin. Pek yattın benim kalbimä...

– Bän istärim, eer kayılsan, üüredäsin beni çalmaa o tañ havalarını, angılarını bilersin sän, – dedi Lüba.

– Evet, kayılım, büük hoşluklan çalışacam Sizä faydalı olmaa, – cevap verdi Andrey. Sora ekledi:

– Sali günü eniştä iştä olacek, kaku da uşaklarlan isteer gitmää Reniyä şkola için onnara eni rubacık satın almaa. Ölä ki var nasıl onnarın evindä buluşalım.

O gün saat onun dolayında Lüba geldiği Dimçuogluların evinä akordeonunnan. Giiyimniydi açık güüslü, ensiz, dizlerinä kadar çit fistannan. Kula saçların altından gözä ilişärdi biyaz, yımışak tenni ensesi. Pembä dudakları, ufak biyaz dişleri, kıvrak ayakları pek düzärdilär onun duruşunu. O genç karı büülediği Andreyi. Selemneştiynän hem öptüynän yanaklarını, aldığdı elindän akordeonu da koyduğdu bir skemnenin üstünä. Sora yaklaştığdı ona, bakarak gözlerinä,

ani şıldardı nicä üülendä açık havada maavi gök.

Bir annaşılmaz kuvet itirdiydi onnarı biri-birinin kucaana. Andrey giriştiydi öpmää karının tatlı dudaklarını, yanaklarını, gözlerini, gezdirärkän ellerini büük, dolu, gercik güüslerindä. O şefklän karşıldardı onun öpüşlerini, suazlamasını.

– Sansın annaştıydık, ki üüredecän beni çalmaa senin tañ havalarını, – fisirdärdi o, ellerinnän sä çözürdi Andreyin kayışını.

Soyundurup biri-birini, Andrey yattırdıydı hazır verilmää duygulu kariyı patın kenarına...

Bu Andreyin ilk sevişiydi, Lüba sa üç yıl yaşamıştı kocasinnan. Cayıl olarak, Andrey ilkin biraz alatladıydı, bozup ölä gürgülü karının kefini, ama duraklanmıydı. Geldiydi ikinci kuvedi, ikinci soluu da sora çok uzattıydı sevişi, kanaat ettiydi yanık sevgiyä kocasız kalmış karıcı.

Lüba baştan alçak, bitkidä üüsek seslän innärdi. On dokuz yaşında çocuk seftä denediymi kariylan birleşmäk tatlılığını. Lüba tutardı Andreyi üstündä, ellerinnän sarmaşık kalarak onun ensesindä. Andrey öpärdi yanaklarını, dudaklarını, gözlerini

– Sän hiç bir kötü laf sölämedin sevişärkän benimnän. Sän bilersin mi süümää? – fasıl soruşlan danıştıydı Lüba Andreyä.

– Bän kullanmêêrim kötü dil hem süümeerim hiç birkerä, ama neçin verdin bana bölä fasıl soruş?

– Benim kocam becerärdi sevişi sade süüyärkän, sölärkän kendisi hem sölettirärkän beni ayın-açık lafları ne olê aramızda, ne yapêr o benimnän. Sän sä kandırdın beni hiç bir kötü laf sölemedään, hep öpärkän dudaklarımı, gözlerimi, suazlarkan güüslerimi. Kismetli olacek o kız, kim sana evlenecek.

– Sän dä bulacan kismetini, – dedi Andrey. – Gözälsin,

tatlıysin, akıllıysin, a kimdi senin kocan?

– Şahtada mekanik işlərdi, dayma sarfoş dönərdi evä –
cuvap verdi Lüba.

– E, uşaan var mı, te yalnız gelmişin musafirlää? – sordu
Andrey.

– Yok, istämedim duudurmaa uşak sarfoş adamdan. İki
kerä düşürmək yaptım, – dedi Lüba.

– İki hafta onnar bulardılar kolayını her gün görüşmää,
sevişmää. Lüba üürendiydi çalmaa sade bir havayı: sırf soylu
romın kompozitorun İosif (İon) İvanoviç'in valsını "Tuna
Dalgaları".

Bu tatlı anmaklar yaptılar Andreyi unutsun bir vakıda o
raatsız durumu, ani baalı onun ansızdan askerlää çaarılma-
sınnan hem gözünä girmesin o sarfoş arsız kişilər avtobusta,
kiminnän olabilir düşecek yapmaa bir plutonda slujbasını.

Eski avtobus yıkık, çoktan düzülmemiş şöşedä, ancak
kımıldardı hızlılıkıan 40-50 km saatta. Gecä yarısına yakın
etiştiydi Belgrorod-Dnestrovsk kasabasının kazarmasına.
İndirip askerlää çaarılmışları, şofer kapitannan bilä saat
yollandılar geeri.

Kazarmanın aulunda topluydu çok kişi. Taa çoyu
gagauzdu, ama vardı aralarında bulgarlar da, birkaç ta
ukrain. Gecä suuktu, ama dondurmardı. Kimseyin yoktu
umusunda, ani askerlää çaarılmış kişilər üşüyerlər dışarda.

Andrey başladı annamaa, ani askerdä kişi bişeyä
sayılmêr, o bir şurup, bir civata gibi büyük mekanizmada.

Sabaalen saat sekizdä geldi önnerinä ofițerlər. Onnarın
arasında Gençü gördü Selküü orta şkolanın eski direktorunu,
mayor pogonnarınnan Stepanovu G.B., ani çaarıldıydı
askerlää bir hafta ileri. En büyük gradta ofițer polkovnikti,
Öjița Mihail Sergeeviç – bir balaban, kıvrak boylu, asker
duruşunnan, kultur görünüşlän orta yaşta adam.

Üç kapitan biri-biri ardisora okudular kendi rotalarından askerlää çaarılmış kişilerin laablarını, pay edilmiş üç plutona. O kişilər ayırı plutonnanlan dizilärdilär sıraya. Gençü Andrey bulunardı ilk rotanın ilk plutonunda 15 kişinin sırasında, hepsi N rayondan.

Onnarın geçici başı oldu selküülü on klaslan üüredici Kısa Kosti – baş sercent. Ustava görä sä düşärdi olsun plutonun başı bir baş leytenant, yada leytenant, ama bezbelli çaarılan leytenantların birisi gelmemiş taa askerlää.

İzin verildiydi ilk rotanın ilk plutonundan başlayarak baya yapmaa. Hepsi çivil rubalarını koyardılar çuvala da ona asılı taftacaa yazardılar laabını, adını hem rotanın, plutonun nomerlerini. Bayadan sora giidiydilär eski, taşınmış asker rubalarını.

Alıp sabaa ekmeeni, askerläär girdilär boş kazarmaya da hepsi erleşti kendi erinä. İlerki sırada slujbaylan askerläär götürülmüşülär Germaniyaya, nerdä karşı-karşıya durardı NATO'nun hem Varşava Annaşmak Organizaçiyasının asker birlikleri.

Sovet Birlii tutardı Germaniyada her gün hazır düüşä 500 bindän zeedä asker en eni silählarlan, 5 bin tanklan, atom düüş başlınnan raketalarlan.

İlk gün askerlää çaarılmışları braktılar uuraşmaa kendi işlerinnän: kabledip temiz çarşafaları, yastık üzünü, yatak örtüsünü, döşemää patlarını, erleştermää yatak komodacına kendi tertip işlerini, takmaa pogonnarı asker bluzasına hem şinelä, dikmää asker bluzanın yakasının iç tarafına pamuk materiyasından beyaz astar. Bütün rota sıraylan birerdä gittilär üülen, sora da avşam ekmeeni almaa.

İkinci günü başladı haliz asker slujbası. Saat edidä oldu kaldırmak. On minuttan sora bütün rota çıktı dışarı yapmaa sabaa gimnastikasını hem, döndüynän geeri, uuraşmaa

kendi hiciyenasının. Saat sekizdä sıraylan gittilär kantınaya almaa sabaa ekmeeni. Döndülär geeri kazarmaya üürenim zalına da oturdular masaların ardında skemnelerä rotanın başın yardımcısınan bilä.

Geldi orayı rotanın başı kapitan Gerasimenko Afanasiy Petroviç. Yardımcısı izin verdi kalkmaa ayakça. Kapitan hem askerlär selemneştilər ustava görä. Sora kapitan ölä söz söledi rotanın önündä:

– Dünyada ortalık hep taa gergin. Makarki Amerikanın prezidenti Djon Kennedi kayıl oldu çıkarmaa Türkiyedän raketaları atom düüş başlıınan, büünä kadar raketalar bulunêrlar orada. Biz kısa vakıtta hazırlanacez onnarı yok etmää. Üüredecez sizi nicä saklı raketa bazasına yaklaşmaa, minalarlan onnarı havaya atmaa, paraşutlan aeroplardan atlamaa. Büün bir instruktör üüredecek sizi nicä paraşutu kulanmaa, nicä onu saklamaa artık Türkiyedä olarak. Her sabaalen toplanacınız bu zala da uuraşacınız plana görä. Yazmayın kiyadınızda aylenezä, ne yapêrsınız burada, neçin caarıldınız askerlää.

Rotanın başı annattı kazarmada hem her gün slujba rejimini saat edidän irmi üçünä kadar, bir aylık slujba planını.

Andrey artık bilärdi, ani onun uurunda üürenimnän, bilgiliinnän askerlerin arasında yok başka kimsey. O şüpelenärdi, ki bu „islälilı“ yaptı ona Didenko, Selküü orta şkolanın şindiki direktoru, angısı pek sakınardı aarif, inteligent Gençudan. Üüredicilerin pedagogika sovetindä hep gözedärdi onun reaktıyasını kendi laflarına. Diil erindä, razgelä bulunan şkolada direktör görevidä, o ayrırlardı bilgizliinnän pedagogika, psihologiya, başka şkolada läözımnı bilimneri.

N rayonun asker komitetin başıydı bir ukrain mayor Klımenko. Moldova Sovet Soşialist Respublikasında ukrain-

nar her bir uurda Őef olarak, çok pay tutardılar, yardım edärdilär biri-birinä, arkaya alardılar cezaya düşmüş soy-daŐlarını.

Annadıydı Gençü taa bir işi. Razgelä askerlää çaarılmış gagauzlar kısa vakıttta yoktu nicä hazır olsunnar yapmaa diversiya işini pek üüsek uurda korulu raketa bazasında. Onnarı hazırlardılar aldatmaa Türkiyenin asker bölüklerini, sansinnar deyni, ki bu askerläer haliz diversantlar da alıŐsinnar onnarı yok etmää. Aslıdan diversantları hazırlêêlar aylarlan, bekim yıllarlan. Te, elbetki, onnarın borçuna girärdi gerçekletmää diversiyayı, açan yok edilecek öbürler. Ölä ki bu gagauz batalyonunu hazırlardılar kurban olmaa.

Bu fikirini Andrey inanmadıydı kimseyä. O onun saklayıŐıydı. Umut edärdi, ki Dj. Kennedy orbacı lafına, ki ıkaracak amerikan raketalarını Türkiyedän da läözüm olmayacak gagauz batalyonunu kurban yapmaa.

Üürenim zalına geldiydi bir instruktör toplu paraşutlan elindä.

– Olun dikkatlı, – dedi o. – Bir yannişlık kullanarkan paraşutu ölümnän bitär. Te onda var bir alka. Atlarkan aeroplandan, saa elin läözüm olsun o alkada. Darttıynan onu paraŐutun kümbeti açılêr. Eer dartarsan o saat atladiynan aeroplandan, paraŐut sarılacak ona. Bunun tragik sonucu olur. Eer dartarsan kaldıynan iki üz metradan taa az üüsekliktä Erä kadar, paraŐut etiŐtirmeyecek açılmaa. Belliki ne olacek seninnän. Düşer dartmaa alkayı yaklaşık 400 - 500 metra üüsekliktä Erin üstündän.

Vererim ölä nasaat sizä. Aeroplan paraŐutistlärlän uçêr sekiz üz bin metra üüsekliktä. Atladiynan sayın dokuza-ona kadar da dartın alkayı. Ozaman olacınız eminniktä hem konacınız plana görä kvadrada. Erdä paraşutu läözüm tez toplamaa da saklamaa ya bir hendek içinä, ya bir kuyuya da

örtmää dallarlan, yada topraklan, ki ilişmesin başkasının gözünä.

Birkaç gün sıradan ürettiydilər kullanmaa minaları: nicä hem neresinä raketanın düşer onnarı erleştirmää, nicä patlatmaa.

Bir gün bütün rota gittiydi instruktıya poligonuna. Herbir askerä düşärdi erleştirmää hem patlatmaa minayı. Hava bulutluuydu, çisärdi ufacık yaamur. Kazdıydılar bir metra arası beş sua kuyu. Orayı lääzımdı erleştirmää trotil savaş başlıını. Sora altmış santim bikford kablusunnan hem patlatıcı kapsulunnan düşärdi onu patlatmaa.

Bikford kablusu yanêr hızlılıkları bir santim bir sekunda. Açıan patlêêr mina, eminniktä duyêrsın kendini sade bulunarkan en az on metra uzakta.

Gençu Andrey ilk beş kişinin birisiydi. Trotil savaş başlıınnan, patlayıcı kapsulunnan, bikford kablusunnan hem bir korobka sırnıklän, kabledip komandayı, yaklaştıydı kuyuların birisinä. Koyduydu orayı trotil savaş başlıını, enikunu soktuuydu altmış santim bikford kablusunun ucuna patlayıcı kapsulu, sora da kapsulu trotil savaş başlıın deliinä. Kaldıydı tutuştırmaa bikford kablusunun öbür ucunu. Yaş havada sırnıklär zor tutuşardı. İki askerın kabluları artık yanardı. Açıan Gençu başardıydı sonda tutuştırmaa kablusunun, yanında yoktu kimsey. İki kişinin kalmıştı yanmaa kabluların üçüncü payı, öbür iki kişi da artık gittiydilər oradan tutuşturmadaan.

Gençu hızlı kaçardı. Ancak etiştıydı rotanın yanına, açıan işittiydi iki patlamak. Birazdan sora patladıydı onun da trotil savaş başlıı. Askerlär, angıları becermediydilər patlatmaa minasını ilk kerä, yaptıydılar onu ikinci çalışmakta.

Kasavetli geçärdi günnär. Andreyin kefi düzülärdi biraz kabledärkän kıyat Lidiyadan. Yazardı, ani özleer onu, ki

uşakların saalıkları islää, cannarı sıkılêr bobasına, evdän hepsi ona seläm yollêêr, ki anası dayma aalêêr.

Dekabrinin 5-indä, Konstituţıyanın yortusunda Gençü Andrey hem taa iki kişi, ani yapmadiydılar sıradan askerlii, verdilär batalyonun önündä asker eminini da kabletilär avtomat. Ozamana kadar onnar silähsızdılar. O gün Gençü seftä görüştüydü hem selämneştüydü Selküü orta şkolanın eski direktorunna Stepanov G.B. O, şindi mayor gradında olarak, burada batalyon komisariydı.

İki gün poligonda üürenärdilär keezlemää avtomatlan, ateş edärkän kısa sıralarlan. Bulunardı orada batalyonun başı da, polkovnik Öjiţa M.S. Bitkidä rotanın önündä o metettiydü askerleri, angıları taa başarılı becerdiydilär keezlemää. Onnarın birisiydü Gençü da. O dedi:

– Te, Gençü Andrey sıradan askerlii yapmamış, ama keezleer ta islää nekadar çoyu, ani geçmişlär askerlii. Ko o sizä örnek olsun!

Bir gecä saat ikidä uyandırdılar askerleri alarmaylan. On minutta giyimni olarak, aldılar avtomatlarını süngüylän da çıktılar kazarmanın önünä. Dizildilär sıraylan hepsi kendi rotasında, kendi plutonunda. Diil uzakta durardı dokuz asker örtülü kamionu. İzin verildi herbir plutona pinmää bir kamiona. Sıradan askerlär bilmärdilär ne olêr, nereyi onnarı istärlär götürmää. İlerki günü yaadiydü biraz kaar, ama hava diildi pek suuk – iki-üç gradus sıfırın altında. Bu etärdi üşütmää kamionda kişileri giimni eski şinellän.

Yolda başladı sızlamaa Gençünün çantı oynak kemikleri, angıları o avariyaadan beeri suukta başlardılar acımaa, zeetlärdilär onu adımnarkan.

Yakın bir saattan sora kamion duraklandıydı bir kır yolunda. Plutonun başı baş sercent Kısa Kosti buyurduydü inmää erä. Bulutlu havada ancak seçilärdi dolay. Kamion

döndüydü geeri.

– Dün bizi, plutonların başlarını, çaardılar batalyon ştabına da bizim plutonumuza verildi izin yok etmää diil buradan uzakta bir çıkardılmış duşman plutonunu, ani dinnener bekçilik izmetindän sora. Onu läüzim yok etmää sessiz sade süngülärlän. Efreytor Topçu Demirçu, ansızdan yaklaşp, ilkin öldürecek makanda duran duşman askerini. Sora biz yok edecez öbürlerini, ani uyuyêrlar, – dedi baş sercent Kısa Kosti. Sora ekledi: – Yasak ederim tütün içmää, şlak etmää bu izini başa çıkarmadaan. Gidecez biri-biri ardisora benim ardımdan, izlerimä basarak.

Etiştiynän o erä, neredä sansın bulunardı duşman plutonu doz-dolay tikenni teldän aul içindä, hepsi gördüydü yabancı asker rubasınnan giyimni bir korkuluk. Onun ardında yatıkça durardı on çuval dolu samannan. Efreytor Topçu enikunu yaklaştı makanda „askerä” da sapladı onu süngüylän. Hep ölä sessiz yaklaşp, öbürlär sapladılar çuvaları. Butakım pluton gerçekleştirdi ilk izini.

Askerleri titremäk alardı suuktan, ama izin verildiydi ateş yakmamaa. Kırdä görünärdi bir saman skırtası. Yaklaşp ona hepsi sınıdıydı skırtaya da ölä başladıydılar biraz yısınmaa.

Sabalän, açıp süngüylän yaanıylan karışık arpakaş konservasını, aldılar sabaa ekmeeni.

Herbir plutonda vardı bir asker telsiz radio aparatlan. İzin geldi toplanmaa kartaya görä bir bayırcıkta andızın kenarına. Rotalar toplandılar ayırı bayırcıın üç taraftan dolayına. Bayırcıın tepesindä sansın bulunardı raketa bazası.

Buyurulduydu ataka yapmaa „raketa bazasına”, ateş ederäk boş kartuşlarlan.

Ölä bittiydi batalyonun asker manevrası. O benzärdi cenk vakidında hem çok yıl ondan sora uşakların cenk düüş

oyunnarına.

Polkovnik Öjița kutladı askerleri manevrayı başarılı bitiş için. Sora kamionnarlan hepsi döndü kazarmaya.

Aldıynan üülen ekmeeni, askerlär tutundular paklamaa avtomatları. Ateş edärkän boş patronnarlan borun içinä konêr bir kat tütün izi. Onu läözüm silmää şişlän pamuklan ucunda, kullanıp maasuz bu iş için eriyik hem tüfek yaalamak yaa.

Bütün gecä Gençü dalamadı derin uykuya acıdan. Sabaalen gitti dispensar bölümünä. Annattı doktora ne zeetleer onu, acıların maanasını. Doktor verdi ona üç günä kurtulmak slujbadan da başladı ilaçlamaa kuvars lampasınan hem yaalamaa belini, çantılarını bir türlü kremnän. Ölä acılar başladılar biraz dinmää.

O üç gündä Gençü okuyardı bibliotekada gazetaları, jurnalları. Artık bilärdi, anı Amerika Birleşik Ştatları başladı çıkarmaa Türkiyedän raketaları da uyandıydı umudu, ki kalmadı maana onnara kurban olmaa.

Bir gün sabaa ekmeendän sora Gençü Andrey Dobri çaarıldı rota başın kadinetinä, ama orda bulunardı iki yabancı ofițer hem bir karı.

– Sıradan asker Gençü sizin izinizä görä geldi, tovariş mayor! – askercä dedi o.

Mayor buyurdu otursun skemneyä. Kendisi oturdu ona karşı masanın öbür tarafında. Onun saa tarafına oturdu bir baş leytenant, sol tarafına da inteligent görünüşlü karı.

Mayor istedi, ki Gençü sölesin avtobiografıyasını: nerdä duudu, kim onun anası-bobası, kendi aylesi için, ne üürenimi var hem ne iştä çalışêr.

– Bilermisin türk dilini? Soslärkän türk radiosunu, annêersın mı ne sölenler? – ansızdan sordu mayor.

– Bän seslemeerim türk radiosunu, ama aararkan başka

radiostanşiyaları razgelä tutulêr türk radiostanşiyası da. Gagauz dili elbetki benzeer türk dilinä, ama politika, ideologiya sözleri annaşilmêêrlar, neçinki onnar yok gagauz dilinä, – cuvap verdi Gençü.

– Çevirin rus dilinä sözü **aul**, – istedi karı.

– Bu sözün var iki maanası rus dilinä: **двор** yada **забор**, – dedi Andrey.

– **Aul** rus dilinä olacek **село**, – dooruttu onu karı.

– **Село** gagauz dilinä küü, türk dilinä da köy, – karşı konu Gençü. Sora ekledi: „Siz bezbelli Kafkazdansınız, orda **aul**’un ölä maanası var”.

Mayor dikkatlan seslediydi Gençünün avtobiografiyasını sora da hep ölä meraklan seslärdi onun cuvaplarını karının soruşlarına. Genä katılıp lafa, dedi:

– Biz istäriz İzci okulunda açmaa bir grupa türk soylarından üüsek üürenimnän kişilärlän. Teklif ederim Sizi kayıl olasınız yazılmaa o grupaya. Başardıynan üürenimi bir yıl, kabledeceniz leytenant gradını da olaceniz asker aaradıycısı.

Gençu şaş oldu mayorun laflarından. Aarardı fikirinä inandırıcı argumentleri ret etmää teklifi.

– Bän sekiz yıl üürendim orta şkolada üüredici olmaa deyni. Dört yıl üürendim Pedagogika şkolasında sora da taa dört yıl Pedagogika institutunda Fizika hem Matematika fakultetinä. Şindi orta şkolada fizika hem astronomiya üüredicisiyim. Çok beenerim zanaatımı, beenerim uşakları, gençleri üüretmää. Afedin, ama yok neetimnä diiştirmää işimi.

Mayor dürdüydü kendisini da ölä lafettiydi:

– Biz taa dönecez bu teklifä. Şindi var nicä serbest olasın.

Dekabrinin 21-ndä bittiydi Gençü Andreyin askerlii da

döndüydü trennän Selküüyä. Pazar günü etiştiydi evinä. Bük sevimmelikti Gençlarda. Kurduydu anasının yaşları. Tatlı sevişlän geçtiydi Andreyin hem Lidiyanın arasında pazertesinä karşı gecä. Acıları taa geçmediydi heptän, ama karısinnan, uşaklarinnan, anasının-bobasinnan birerdä olarak, giyimni sıcak rubalarlan, onnar zeelemärdilär onu ölä, nicä askerliktä suuk gecedä dışarda, eski, taşınmış asker rubalarlan bulunarkan, sora da az yısının kazarmada incä döşek örtüsünnän.

Bir hafta Andrey çıkmadı işä, aylesinnän bilä karşıladı Eni 1963-üncü Yılı. Yanvarın sekizindä gitti rayona asker komitetinä almaa eni asker biletini. Şindi orda yazılıydı, ki o, Gençü Andrey Dobrievič: „Özel asker bölüklerdä soldat“.

Birazdan sora Didenko bir konuşkada, sarfoş olarak, itraf ettiydi Gençuya, ani hakına o demiş rayon asker komitetin başına yollasın onu ozaman askerlää.

*

Karib Krizisi gösterdiydi, ani Sovet Birlii dä, Amerika Birleşik Ştatları da diildilär hazır geçmää hatalı kertii – başlamaa atom cengini, angısında enseyiş kazanmaa yoktu umut iki taraftan da. Kaybeleceydi şivilizaşıya dünyada. Güç yıkıcı, çok yıl ileri öldürücü radiatıyaylan atom silähi olduydu bir engel gibi cenk başlamaa.

N.S. Hruşçöv deyärdi:

– Eer gerçeklenärsä atom cengi, diri kalannar çok göreceklär ölüleri!

Bu sözlerin maanasıydı, ki ölüler kolay, bir anda can vereceklär, diri kalannar sa büyük acılarlan, çok buuşmaklan geçeceklär diveçlää.

Sovet Birliin hem Amerika Birleşik Ştatların öndercileri savaşırdılar bulmaa kompromis biri-birinnän gergin durumda. 1963-üncü yılda Kremlin hem Amerikanın Byaz Evin

arasında telefon baalantısı kurulduydı.

Bu iki devletin iniaiativinä görä Birleşik Milletlerin Organizaşiyası karar aldıydı ret etmää erleştirilsin atom silähi kosmosta.

Avgustta 1963-üncü yılda Sovet Birliin, Amerika Birleşik Ştatların hem Büük Britanyanın aralarında sözleşmäk imzalandıydı ret olsun atom silähın deneişü havada, su altında hem kosmosta. O annaşmaya görä kalardı izin denemäk yapmaa sade toprak altında.

Makarki noyabrinin 22-sindä öldürüldüydü Amerika Birleşik Ştatların prezidenti Djon Kennedy, onun erinä kalan vişe-prezident Lindon Djonson, olmasın atom cengi deyni dünyada, devam edärdi bir vakıda kadar Sovet Birliinnän uzlaşma politikasını, bilä çalışma selemet yolunu.

XXVII

İKİNCİ DİREKTORLUK

Şkolada başladıydı eni üürenim yılı. Lidiya aldıydı üüretmää genä ilk klasların birisini. O klasta üürenärdi onun oolu da, Gençü Anatoli. Direktor da verdiydi oolunu üürensini Lidiyanın klasında. Ölä gösterdiydi, ani sayêr onu üstünkü üüredici başlantı klaslarda.

Artık on yıldan zeedä Selemet Ristu başarılı önderlärdi ortaklaşma çiftçilii "Eni yaşamak", angısı zenginniinä görä rayonda ikinci sayıldı.

Eni yapılarla fermalarda çok soylu inek, domuz, on binnän ev kuşu, tırlalarda binnärlän koyun vardı, bereketli olduydu kırlar, baalar. Kurulduydı eni önetmäk yapısı, gözäl kultura evi, eni sekiz klaslı şkola.

İki yıl geeri Kahul bölgesindä tekrar seçim tertiplendiydi bir deputat ayrımaa deyni Sovet Birliin Üüsek Sovetinä,

neçinki sıradan seçimnerdä ayırılmış deputatı, genç hem gözäl öncü saacıykayı komşu moldovan küüyündän, kiskanıp, öldürdüydü kocası.

Tekrar seçimdä Selküüyün ortaklaşma çiftçiliin başı Selemet Ristu deputat seçildi.

İlerki deputatın kocasına Moldovanın üüsek daavası ölüm ceza kesti.

Bu 1963-üncü yılda ortaklaşma çiftçiliin başı başladı prost duymaa kendisini. Çin-sabaalendän geç vakıda kadar iştä bulunarak, üç kerä sofrasını vakıtları almadaan, yufkalandırdıydı saalını. Çalıştıydı ilaçlanmaa bolniçalarda Renidä, Kişinövda, ama faydasız. Doktorlar buldular onda bir aar hastalık – karaceer sirozu, angısı güzün yıktı onu döşää.

Noyäbridä Karanfil Mişayı, küüdä Komunist partiyanın baştaki organizatıyasında sekretarını, ortaklaşma çiftçilik başın ikinci yardımcısını önetmäk ayırdı geçici olarak baş. Edi yıl geeri o bitirdiydi iki yıllık predsedatel kursalarını Tiraspolda. Karar alındı Selemet Ristuya ödemää hastalık pensiyä 120 rublä bir ayda.

Yanvarda 1964-üncü yılda "Eni yaşamak" ortaklaşma çiftçiliin hesap vermäk-seçim toplantısında, Rayon Ortaklaşma çiftçilik Soveti başın Burdenko Taras Nikitoviçin iniativinä görä, baş ayırıldıydı Didenko V.A. Te o tamah adam etiştıydı genä ölä görevä, nerdä var neyä tamaalanmaa.

Dört aydan sora, mayda, Selemet Ristu raametli oldu. Geldiydi rayondan öndercilär, çok küülü toplandıydı geçirmää onu bitki yoluna.

Rayonda diişildi ydi üretim departmanın şefi. Koyuldu ydu o görevä bir bulgar – görgülü, başarılı pedagog.

Fevralın birindä Selküüyün orta şolanın direktoru genä olduydu Gençü Andrey Dobri. Şindi o, yakın otuz yaşında pişmiş genç, görgülü üredici olarak, taa üüsek uurda

önderlärdi şkolanın kolektivini, üretim proşesini, saabilii. Ortaklaşma çiftçiliin speşialistlerin arasında ii dostları vardı.

Didenko V.A., ortaklaşma çiftçilikte eni baş olarak, çalışardı karşı gelmää Gençunun danışmalarına. Yardım edärdi yapmaa kaliteli remont şkolada.

Açıldı Selküüdä taa bir, sekiz klaslık, şkola. O kişileri, angılarinnan Gençunun diildi pek ii ilişiklii, onun istemesinä görä, rayon üretim departmanın şefi üretim yılın bitkisindä geçirdiydi eni şkolaya. Olduydu direktor orada Bozbey Vasili, angısı bitki vakıt aykırı gidärdi Gençuya. Şindi orta şkolanın üredicileri yakın biräbir direktorun tarafçısıydılar, sayardılar onun nüfüzünü, aarifliini, intelligentliini.

İyülün bitkisindä Andrey ansızdan kablettiydi poştadan bir meraklı kiyat. Tiraspol Pedagogika Devlet İstitutundan üretmeni yazardı, anı Kişinövda açılmış Politehnika institutu, angısında o, şindi Fizika hem Matematika bilimnerindä doktor olarak, koyulmuş "Teoretik Mekanika" kafedranın başı. Teklif edärdi Gençuyu katılsın konkursa o kafedrada asistent çalışmaa.

Bu ansızdan haber peydalandırdıydı Andreyin fikirindä bir dilema. Bir taraftan, genä direktor olarak, çok saygılı kişiydi, islää kazanardı. Yazın yaptıydı remont evinä. Koyduydı eni tafta döşemä odalarda, hayatta, bir kat timent duarlara dışardan. Düzdüydü eni tafta aul başçanın dolayında. Lidiya, becerikli üredicilik işindän kaarä, olduydu ii ev saabisiykası aylesindä. Büüdärdi çok ev kuşunu: tauk, kaz, pipi. Andrey arka olardı ihtär anasına-bobasına.

Öbür taraftan açılardı yol gerçeklensin düşü ilerletmää öğrenimini doktoranturada, olmaa bilgiç adam. Lidiya ana dilindä respublikanın baş kasabasında ürediciyka olaceydi. Oollarına açılardı perspektiva çok bilimli genç etişmää.

Bilmärdi, dört kişilik aylesinnän yaşayabilecek mi kiray-

lan bir odada, kabledärkän karısinnan birerdä 160 rublä ayda. Elbetki, onda vardı biraz zeedä para ekonom kasa-sında, ama hazır para kolay harcanêr, etmeer çok vakıda.

Taa bir fikir bozardı onun raatsızlını. Edi yıl geeri bitirdiydi Tiraspol Pedagogika İnstitutunu. Şindi üüsek uurda bilärdi orta şkolada fizikayı, Astronomiyayı, kullanardı çok yardımcı fizika konkurs problemalarınan kitapları. Çözärdi onnarı becerikli üürenicilärlän, ama çok bilimi, ani üürendiydi institutta, başladıydı unutmää. Teoretik Mekanikayı geçtiydi bir semestrada, Teoretik Fizikanın ilk payı gibi, Politehnika İnstitutunda sa düşärdi ona üüretmää studentleri inciner fakultetlerindä. Bu halda diildi kolay karar almaa, ama Lidiya çok sevindiydi bu perspektivaya Kişinövda yaşamaa, ana dilindä üüredici olmaa da çalışardı yola koymaa Andreyi kabul etsin teklifi.

Alıp yanına institut diplomunu hem ona ekli listayı notalarlan, Andrey gittiydi trennän Kişinöva. Buluştuydu ilkin kafedra başinnan, angısı ii sözlärlän karşıladıydı onun kararını kabul etmää teklifi, annattıydı yaradılmış Kişinöv Politehnika İnstitutun strukturasını, öndercileri için. Söledi-ydi, netürlü Teoretik Mekanika üüretmäk kitaplarını düşer edenmää kitapçıdan. Açtıydı bir telefon personal bölümün şefinä da söledi-ydi, ani gelecek onunnan görüşmää Gençü Andrey Dobri.

Personal bölümün şefi duumuş hem büümüş Ukrayna-da, ama moldovandı, elli beş yaşın dolayında adamdı, cenk veteranı, avcı aeroplan pilotu mayor gradinnan olarak. O ii keflän elleştiydi Gençüylan.

– Saa olunuz, ani kabul ettiniz görüşmää benimnän. İstärim katılmaa konkursa asistent görevinä „Teoretik Mekanika“ kafedrasında, – dedi Gençü. – Ne türlü dokumen-terleri düşer getirmää Canabinizä?

– Sölä kısından kendin için, – ofițer alışkannınnan dedi o.

– Duudum 1934-üncü yılda N rayonun Selküüyündä orta çiftçi gagauz aylesindä. Başardım Kahul Pedagogika Şkolasını, sora da Tiraspol Devlet Pedagogika İnstitutunu, Fizika hem Matematika fakultetini. Çalıŝırım direktor görevidä Selküü orta şkolasında, – annattı Gençü. Sora gösterdi diplomunu hem listayı notalarlan.

Gençu denedi personal bölümü şefin reaksiyasını, ani o gagauz hem orta şkolada direktor görividä çalışêr.

– Bän beenerim gagauzları. Onnar çalışkan hem çorbacı insannar. Çok islää, ani sän direktorsun, – dedi o. Sora söledi ne türlü dokumentleri düşer getirsin Gençü katılmaa konkursa deyni.

İkinci günü saat onda Gençü verdi istenilän dokumentleri personal bölümün ŝefinä. Ayırıldı ondan ölä, sansın tanışarmıŝlar çoktan. Bu umutlandırardı, ani o kazanacak konkursu.

Aldıydı satın kitapçıdan läüzimni "Teoretik Mekanika" üüretmäk kitaplarını.

Düşer itraf etmää, ani Andrey taa bilmärdi üzä-üz kendi kararını: kalsın Selküüdä ileri dooru raatlı, sınaşık iŝtä şkolada direktor çalışmaa, osa geçsin raatsız eni işä Kişinöv Politehnika İnstitutunda üüretmen olmaa.

Buluştuydu bir kasabalı gagauz dostunnan, Radion Grigoriylän, da annattıydı ona, ne dilema açıldı önündä, ki bilmeer taa ne karar alsın.

– Elbetki läüzim kayıl olasın, – dedi o. Sora devam etti: – şindi Kişinövda pek zor erleşmää yaşamaklan. Bilersin mi kaç para tutêr oturmak yazılması? Onsuz yok nicä iş bulmaa. Te seni işä almaa isteerlär, sora da yardım edeceklär ödeksiz oturmak yazısını yapmaa. Bän sana verecäm ucuz kiraylan bir oda yaşayasın aylännän. Olur kısa vakıtta kvartira

kabledäsin.

– Saa ool, Grişa, ii sözlär için, çok inannı nasaat için. Sän aydinnattın benim fikirimi dooru karar almaa, – dedi Andrey dä, ii keflän elleşip onunnan, gitti garaya.

Avşamnen, pinip trenä Kişinöv-Reni, ertesi günü sabaa-len etişti evinä.

Bakardı şkolada işinä, hazırlanardı eni üürenim yılına, ama her boş vakıtta okuyardı "Teoretik Mekanika" üüretmək kitaplarını, çözüardı problemaları. Hazırlanardı, eer kazanarsa konkursu, olsun nasıl düşer uurda üüretmen.

Avgustun 19-unda etişti Gençuya haber personal bölümü şefin imzasınnan, ani o geçti konkursu "Teoretik Mekanika" kafedranın asistent görevinä da avgustun 20-sindä läüzım çıksın işä.

Lidiya karşıladı bu haberi büyük sevinmeliklän, Andrey raatsızlıklan, anası-bobası – küsüylän. Andrey o saat yolladı geeri telegrama, ki şükür eder Politehnika institutun rektoruna, elbetki, personal bölümün şefinä, konkurs komisiyasına, ani kazanmış konkursu hem ani ona läüzım birkaç gün uzaklaştırılsın Selküü orta şkolada direktor görevidän deyni.

Ertesi günü Gençü gitti rayon üüretim departmanına açıklamaa, ani o kazandı konkursu Kişinöv Politehnika Institutunda "Teoretik Mekanika" kafedrasında asistent görevidä çalışmaa da ricä etmää uzaklaştırılsın Selküü orta şkolada direktor görevidän. Verdi ona dilekçesini hem gösterdi Kişinöv Politehnika Institutundan kıyadı.

– Neçin kayıl oldunuz kararlanmaa direktor görevinä, açan vardı neetinizdä Kişinöva gitmää? – üfkeli sordu departmanın şefi. Sora devam etti: – Kimi bulacam bän birkaç günün içindä Sizin erinizä direktor koymaa? Diilim kayıl uzaklaştırmaa Sizi görevidän. Gidin da bakın işinizä! –

dedi o kesän-kes da koydu dilekçeyi masanın çekmecesinä.

– Bän bilmärdim fevralda, ani açılacak Kışınövda Politehnika institutu hem ani bana teklif olacek orda asistent çalışmaa. Şindi, açan bän kazandım konkursu, çok yazık olur ret etmää institutta üüretmen olmaa, gerçekletmää düşümü doktoranturada üürenmää. Umutlanarım, ki Siz annayaceniz benim zorumu. Kalın saalıcaklan! – dedi Gençü da saygısinnan ayırıldı üüretim departmanın şefinnän.

Tezdä bir oluş, ani benzärdi Gençunun direktor görevevisiz kalmasinnan 1960-ıncı yılda, şindi ona fayda getirdi.

Komşu küüdä orta şkolanın direktoru, kırk yaşın dola-yında adam, avgustun başlantısında ricä etmiş uzaklaştırılsın görevidän geçer başka işä Renidä deyni, nerdä büümüş, yaşamış hem işlemiş ilerdän, taa girmedään üürenmää Tiraspol Pedagogika İstitutunda.

O aralıkta onun erinä koyulmuş direktor bir küülü üüredici. İlerki direktora nesä engel etmiş erleşmää Renidä da umutlanmış dönmää kendi işinä, ama eni direktor kayıl olmamış uzaklaştırılsın erindän. Te üüretim departmanın şefi teklif etmiş onu sentäbrinin birindän Selküü orta şkolasında direktor olsun Gençunun erinä.

Andrey, üüretim departmanından emiri beklämedään, avgustun 29-unda, cumertesi günü, aylesinnän hazırlanardı gitmää Selküüdän.

Ortaklaşma çiftçiliin başı Didenko V.A. verdiydi ona bir ök maşınası, angısına ükledärdi en läözımnı mobilasını.

Andreyi aylesinnän geldiyyilär geçirmää Maşu hem Stefana kakuları, enişterleri, birkaç ona taa yakın üüredici hem, elbetli, Karanfil Mişaylan bilä Didenko V.A. O çok sevinärdi, ani Gençü gider küüdän, sakınardı ondan, nüfüzlü kişi küüdä olarak, yapsın agitaşıya ortaklaşma çiftçiliin azaların arasında ona karşı.

Üülendän sora, ayrılıp gücenik anasından-bobasından, öbür geçirennerdän, Gençü Andrey aylesinnän gitti Kişinöva.

Bütün yol kasavet zeetlärdi onu. Düşünärdi nicä uyacak onun yaşaması dört kişiyän bir odada, eni iştä, diil sınaşık görevidä.

Dostu karşıladi onnarı ii kalplän, açık kannan da onun kefi biraz düzöldü. Getirdiydi küüdän dostuna ödül on litra şarap. Lidiya getirdiydi iki süüş tauk, birkaç dilim koyun piiniri, bir somun ev ekmää.

Erleştirdiyän mobilayı, döşekleri, rubaları o odaya, ev saabilerinnän bilä, aldılar avşam ekmeeni. Andrey dostunnan buyurdular birkaç filcan şarap kismetli olsun deyni Andreyin hem aylesinin yaşaması kasabada, başarılı onun işi institutta...

Gecä yarısına yakın hepsi yattı dinnenmää, ama Andreyi baştan uyku almardı, türlü düşünmeklär gecärdilär onun aklından. Bitki-bitkiyä yorgunnuk getirdiydi ona da istenän uykuyu.

XXVIII

İNSTITUTTA ÜÜRETMEN

Pazertesi saat dokuzda Gençü Andrey gitti ilkin personal bölümün şefinä acıklamaa ani o çıktı işä. Saat onda artık bulunardı kafedrada.

Kafedra başı tanıştırdı onu kafedranın öbür azalarinnan – beş kişi.

Bu yıla kadar Moldova Devlet Universitettä vardı inciner fakulteti, angısı studentlärlän hem üüretmennärlän bilä geçtiydi Politehnika institutuna. O fakultettän kaarä bulunardı Kişinövda Birlik Gezmedään Kurma-inciner İstitutun hem Birlik Gezmedään İmeelik İndustriya İstitutun filialları.

Oradan da studentlär hem birkaç üüretmen geçtydilär Kişinöv Politehnika İnstitutuna.

Kafedrada kişilerin birisi çalışmıştı Universitetin inciner fakultetindä baş üüretmen görevidä – gözäl giyimni, girgin hem biraz hodul, ama çekici, otuz altı yaşında adamdı. Vardı kendi maşınası, bitki modeldä "Moskviç", angısını düzmüştü kendi bakışına görä.

İki kişi iřlemiřtilär filiallarda üüretmen: bir irmi sekiz yaşında akıllı hem gözäl karı, bir da kırk yaşın dolayında adam. Kalan kişilär, Gençü Andrey gibi, seftä oldular asistent "Teoretik Mekanika" kafedrasında. Birisi başarmıştı iki yıl geeri Leningrad Gemi Kurma İnstitutunu, öbürü – Sverdlovsk Devlet Universitetini, 1949-uncu yılda kaldırılmış ayledän olarak. Beşinci kişi laboranttı, ilerdän filialların birindä asistentmiş.

Kafedra başı hem iki asistent moldovandılar. Baş üüretmen hem adam üüretmen rustular. Karı ukrainkaydı, Akermandan duuması, onuştan bilärdi biraz romın dilini. Gagauzdu sade Gençü Andrey, ama o islää bilärdi romın dilini dâ, rus dilini dâ. Laborant, bir genc evli adam, çıvıttı. Başarmıştı Kişinöv Devlet Ünivesitetindä Fizika fakultetini.

Üülendän sora, saat üçtä oldu kafedra topluşu. Kafedra başı pay etti üüretmennerä üüretim ükünü hem saatları.

Gençü Andreyä düştü götürsün ilk semestrada dersleri hem seminarları iki avşam grupasında studentlärlän ikinci kursta, ani üürenmiřlär filiallarda, hem seminarları universitetän gelmiş bir grupada. Öteekilär dâ, bunnar da başlardılar seftä üürenmää Teoretik Mekanikayı, ani geçärdilär onu o zamannar gündüz üürenän studentlär üç semestrada, avşam hem gezmedään grupalar – iki semestrada. Ölä ki bu grupalarlan düřärdi çalışmaa ikinci semestrada da. Bundan kaarä ikinci semestrada eklenärdi götür-

mää dersleri hem seminarları üç grupaylan Mekanika fakultetin bir toplumunda. Bütün üürenim yılında düşärdi yapmaa 650 saat üüretmen işini.

Bundan kaarä istenärdi konsultaçıya yapmaa dört saat haftada, kafedrada olarak, uuraşmaa bilimnän, metodikaylan, studentleri komunist ruhunda terbiye etmäklärän – toplam 1500 saattan zeedä, altı saatlan işlenän gündä.

Üzerä ilk semestrada auditoriyada Gençuya düşärdi çalışmaa sekiz saat bir haftada, ikinci semestrada – on altı saat. Bu pek yakışardı ona. Yarım yıl olaceydı etär boş vakıdı derinnetmää bilgilerini Teoret Mekanikada hem Üüsek Matematika bilimnerdä.

Kişinöv pek gözäl kasaba görünärdi Andreyä. Güz çiçeklerin kokusu Puşkinin adında kasaba başçasında institut yapısının yanında, klumbalarda meydannarda, her çin-sabaalen maasuz maşınalarlan yıkanmış merkez sokakların, eşil kestenä aaçlarlan, çiçeklärlän kenarlarında, taazä kokusu çok düzärdilär onu. Yazın tozlu, ilkyazın hem güzün çamurlu Selküüyä bakarak, Kişinöv görünärdi ona bir cennet köşesi gibi. Bu havezlendirärdi Gençuyu çalışmaa gecä-gündüz üüsek uurda üüretmen olmaa, hazırlanmaa iki yıldan sora doktoranturayı yapmaa.

Programa görä sentäbrinin ikisindä, çarşamba avşamı saat edidä, düşärdi okumaa bir ders avşam grupalarında.

Gençu islää annardı, ani onun avtoriteti ileri dooru baali olacek ilk dersin başarınnan. Onuştan o pek serius hazırlanardı onu okumaa. Görgülü pedagog olarak, o bilärdi nicä kendini kulanmaa. Lääzımdı sade derindän, ölä uurda dersin temasını bilmää, ki doksan minutta yanaşılabilir onu açıklamaa, hiç bakmadaan konspektä.

Gençu tutardı aklında, ani, üürenärkän Tiraspol Devlet Pedagogika Institutunda, azetmärdi üüretmenneri, angıları

sol elindä konspekti tutarak, saa elinnän yazardılar tablaya temanın formulalarını biräbir, nicä yazılı konspekttä.

– Ne kalın üzlü läüzim olasin, ki sora ekzamendä istemää studentlerdän soruqlara cuvap versinnär kopiya kiyadına bakmadaan, – fikirlärdi o ozaman.

Gençunun ilk dersi geçtiydi üüsek uurda da ölä kazandıydı kendinä nüfüz Politehnika institutunda taa baştan.

Birkaç gündän sora ona etiştiydi haber, ani o iki avşam grupa toplumu ret etmiş bir matematika üüretmenin derslerinä gezmää.

Toplumun studentlerindä vardı karez kritik bilerlemää Politehnika institutunda üüretmenlerin uuru. Filiallardan onnarın üüretmenlerin çoyu kazanmadiydi konkursu. Onuştan çalışardılar maana bulmaa burada şindiki üüretmennerä.

Tolicik gezärdi bir rus şkolasında ikinci klasa. Üürediciy-ka taa baştan denediydi, ani o taa üstün çok başka üürenicilerdän onun klasından.

Lidiya durardı evdä işsiz. Oturmak yazılmasız olarak, yoktu nicä bulsun iş kendinä.

Gençu yazıldı görüşmää rektorlan onun kabulluk saatlarında. O üçüncüydü listada. Pazertesi üülendän sora saat üçtä artık bulunardı kabinetin antresindä, karı sekretarın odasında. O karı, elli yaşın dolayında, gözäl giyimni, kırnak hem zevkli görünüşlü olarak, belliydi ki çoktan bu işi kullanêr.

Listadan ilk kişi, filiallardan bir üüretmen, ani geçmemiş konkursu Politehnika institutuna, girmişti rektorun kabinetinä. On minuttan sora küsülü çıktıydı oradan. İkinci kişi bir çocuktı, ani kazanmamış konkursu student olmaa. O tez çıktıydı kabinettän.

Geldi Gençunun sırası. Kasavetlän açtı kapuyu da sordu:

– Var mı nicä gireyim, Sergey İvanoviç?

– Elbetki, – dedi rektor da, kalkıp masasından, çıktı ona karşı. Elleşip, teklif etti otursun öbür masada skemneyä. Kendisi oturdu Gençüya karşı.

Andrey seftä karşılaşardı bir şefin bu türlü kendini kullanmasınan, karakterinnän. Osaat yok olduydu kasaveti.

Rektor Sergey İon Radauğan büük, anılmış bilgiç kişiydi bilgiçlerin arasında Moldova Respublikasında.

1946-1949-uncu yıllarda yapmış askerlii. 1955-inci yılda başarmış kırmızı diplomnan Kişinöv Devlet Universitetin Fizika fakultetini da kabletmiş doorultu Moldovanın Bilim Akademiyasına. Üç buçuk yıldan sora Leningrad Fizika-Tehnik İstitutunda A.F. Yoffe adında korumuş doktor tezini da olmuş Uygulamalı Fizik İstitutunda “Yarıiletken²² Materialları” bilim laboratoriyanın şefi.

Bu yıla kadar bilim önderci gibi yardım etmiş beş kişiyä doktor olmaa. Hazırlanardı doktor habilitat tezini korumaa.

– Ne sorunnan geldiniz benimnän görüşmää, tovariş Gençü? – onun gözlerine bakarak sordu rektor.

– Katıldım konkursa çalışmaa Politehnika İstitutunda umutlan ilerletmää üürenimimi doktoranturada deyni da doktor tezini korumaa. En çok iki yıldan sora neetimdä var gerçekletmää bu fikirimi. Aylemdä dört kişiyän kiraylan kvartirada 105 rublä ödeklän zor başa çıkarmaa neetimi. Eşim üürediciyka, ama yok nicä erleşsin işä oturmak yazılmasız. Geldim yalvarmaa Canabinizä, eer varsa kolayı, yardım edäsiniz oturmak yazısını yapmaa kendimä hem eşimä hem, bekim, konakta bir oda bana paylamaa, – ölä cuvap verdi Gençü Andrey rektorun soruşuna.

Rektor meraklan sesledi Gençünün sözlerini da ölä

²² *yariiletken* - полупроводник

lafetti:

– Otuz yaşında olarak, edi yıl küü orta şkolasında çalışmaktan sora, olmayacak kolay gerçekletmää neetinizi. Ama bän annadım, ani Siz zeriös adamsınız da yınanêrim, ki var karakteriniz gerçekletmää düşünüzü. Fikirleyecäm nicä Sizä yardım etmää, – dedi o da kalktı skemnedän, verip butakım nişan Gençuya, ani kabul sonaldı.

– Saa olunuz, Sergey İvanoviç, ki istediniz seslemää benim zorumu! Kalın saalicaklan, – dedi Gençü da çıktı kabinettän.

Ertesi günü laborant söledi Andreyä, ani saat dörttä bekleyecek onu kabinetindä saabilik işlerinä prorektor. O saatta Andrey artık bulunardı orada.

Saabilik işlerinä prorektor altmış yaşın dolayında adamdı. Orta boylu, kısa kırkılmış armış saçlı, düz traşlı, giyimni eskicä, ama tertipli kara kostümnan, taazä biyaz gölmeklän hem galustuklan, görünärdi, ki çoktan kullanêr saabilik işlerini, olmalı partiya organnarında. O kısa sordu Gençuya:

– Ne isteersiniz bendän?

Gençü başladı annatmaa ne raatsızlıı var, ama prorektor kesti onun lafını da dedi:

– Düşer alışmaa önemniyi sölemää, kısıdan cuvap vermää soruşa!

– Dileerim yardım edäsiniz oturmak yazısını yapmaa bana hem eşimä hem paylamaa aylemä bir oda konakta, – kısa cuvap verdi Gençü.

Prorektor nesä yazdı bloknótuna da ekledi:

– Gidin yaarin pasportlarlan ikinci konakta pasportistkaya. O yapacak Sizä oturmak yazısını, ama er konakta yok.

– Şükür ederim Canabinizä, ani oturmak yazısı olacek, kalın saalicaklan! – dedi Gençü da çıktı prorektorun

kabinetindän. Şindi o üzä-üz annadıydı, ani bu adam hakına partiya organnarında çalışmış, pedant adamdı.

Saabilik işlerinä prorektor tuttu sözünü. Gençuya hem karısına yapıldı oturmak yazısı konakta.

Şindi Andrey çalışardı bulsun iş Lidiyaya. Bir institut kolegası üüredicilik edärdi Kişinövda, evli olarak kasabada orta öndercinin kızınan. Onun vardı dostu Kişinöv üüretim departmanında. O adamın yardımınan Lidiya olduydu ilkindän terbiyeci birazdan sora da üüredici bir başlantı klasta, angısının üürediciykası çıktıydı analık otpuskasına.

Kişinövda yakın elli şkolanın arasında sade üç orta hem beş sekizklaslık şkolada üürenilärdi moldovan dilindä.

Kasabada da, Politehnika institutunda da, may hererdä lafedilärdi taa çok rus dilindä. Studentlär dä üürenärdilär sade rus dilindä. Bu şaştırdı Gençuyu. Moldova Sovet Soşialist Respublikasında, altmış beş proşentin dolayında moldovan soylu vatandaşlarlan, baş kasabasında az sayılardı moldovan dili.

O olduydu martur trolleybusta bir oluşa. Demir yol garası durakta pindiydi bir karıcık küçük uşaklan kucaanda. Sorduydu moldovanca zengin giyimni, altın küpelärlän kulaklarında orta yaşta kariya, nerdä düşer insin gitmää Respublika uşak bolniçasına deyni.

– Я не понимаю твой птичий язык, говори по-человечески! – dediydi zengin giyimni karı sansın kestiidi.

Andrey şaş kaldıydı. Brakıp erini skemnedä uşaklan kucaanda kariya, söledi ona kaçınıcı durakta insin hem nasıl etişsin Respublika uşak bolniçasına. Sora sordu zengin giyimni kariya:

– Nicä kıyıştınız ayırı azametlän azarlamaa, gücendirmää bu küülü moldovankayı, bilersiniz mi, ki Sovet Birliin ceza kanununda var statya birkimseyin naşional haysiyetini

alçaltmaa için?

O karı nesä istediymi söylemä, ama skemnedä komşu karı dürttüdü onu sussun.

Gençuların yaşaması artık azar-azar düzülärdi Kişinövda. Andrey hem Lidiya birerdä kabledärdilär 160 rublä – etär para o vakıttä dört kişiyä orta uurda yaşamaa.

Kişinöv Kasaba Erinä Getirän Komitet verärdi eni açılmış Politehnika institutuna irmi eni kvartira profesorlara hem doçentlerä deyni. Kimisindä vardı artık eski kvartira da onnar geçärdilär taa üstün kvartiraya düzülün yaşamak şartları deyni. Te ölä bir eski iki odaylan kvartirayı rektor verdi Gençuya, gerçekledip sözlerini görüştüynän kabinetindä kabulluk saatlarında onunnan.

Büük sevinmelikti Andreyin aylesindä. O olduydu taa baştan candan baalı ayırı aarif, ayırı inteligent adama, Sergey İon Radauřana.

*

Genä bir meraklı olay gerçeklenärdi Sovet Birliindä. Oktäbrinin 14-ündä Komunist partiyanın Merkez Komitetin Plenumu „kanaat ettiydi tovariş Hruşçövün istediini“, çıkardıydı onu Merkez Komitetin ilk sekretar hem Sovet Birliin Sovet Bakannarın başı görevlerindän. Bu kararın formal sebebiydi onun ilerli yaşları hem saalın kötü durumu.

Hruşçövün adınnan baalı "Erimäk" deviri az tuttuıdu. O uzaklaştırıldıydı üzerä sovet saray darbesinnän, gerçeklendiydi kişilärlän, angılarını kendisi aldıydı yanına: L.İ. Brejnev, A.N. Kosigin, M.A. Suslov, N.G. İgnatov, A.N. Şelepın.

Plenum ayırdıydı Leonid İlyiç Brejnevi Merkez Komitetin Prezidiumun ilk sekretarı. Aleksey Nikoleviç Kosigin olduydu Sovet Bakannarın başı.

Ölä bittiıdi N.S. Hruşçövün politika karyerası, angısının istorik merkez hakıydı – tahttan indirmäk Stalinin "kişilik

kultunu”.

*

Dekabridä bildirildi konkurs baş üüretmen görevinä. Kafedra başı, personal bölümün şefi nasaat verdilər Gençü Andrey Dobriyä katılsın konkursa. Ondan kaarä katıldıydı rus üüretmen dä, ama kazandı konkursu Gençü Andrey. Ölä başarılı ilerlärdi onun karyerası Politehnika institutunda.

Başladıydı ikinci semestra. Gençü olduydu artık kendinä güvenni üüretmen, becerikli yapardı işini. Başladıydı götürmää dersleri hem seminarları üç grupa birerdä ilk kurstan etmiş beş studentlän. Onnarın arasında sade on üç kişi moldovandı, yoktu hiç bir gagauz.

Vardı başka kafedralardan üüretmennär, ani aalaşardılar dekana aşaa uurda distiplina için bu toplumda. Gençünün derslerindä, seminarlarında bu dava peydalanmardı. Duyulardı orta şkoladan görgülük gençlärlän kendini kullanmaa. İstenärdi sade erişilebilir²³ dildä temayı annatmaa, problemları çözmää, neyi dä, becerikli olarak, o yapardı düşän uurda.

İlk üürenim yılı başarılı geçtiydi Gençüya. Üüretmenlerin çoğu da sayardı onu, studentlär dä hatırlardı.

Üüsek Üüretim Bakannı yapardı er devletin merkez universitetlerindä, teknik institutlarında Moldovada kök millettän orta şkolayı üürenmää bitirmişlerä deyni o türlü uzmanıklarda, angıları burada hazırlanmardı.

Tehnik institutlarına girmää deyni düşärdi vermää kabul ekzameneri Kişinöv Politehnika Institutunda. Kabul komisiyasında bu iş için rektor yaptıydı cuvapçılı baş üüretmeni Gençü Andrey Dobriyi.

Rektorat hem İstitut profsoyuz komiteti kurduydular

²³ erişilebilir - доступный

dinnenmæk bazasını Kara denizdä, Odesa bölgesindä, Zatokada. Erleştirildiği denizin boyunda dört kişi için otuz beş evcääz taftadan. Kurulduydu kantina hem duş yapıları.

Gençüya aylesinnän veridiydilär dört dinnenmæk bileti iki haftaya iyül ayın başlantısında, neçinki iyülün irmisindä düşärdi başlasın çalışmaa kabul komisiyasında, iyündä sä sayılardı taa iştä – lääzımdı kabletsin beş student grupalarından ekzamen hem yapsın konsultaşıya bir gün taa ileri.

Gençuların evcezi bulunardı deniz tarafından ilk sırada. Gündüz sıcak havada ilin deniz meltemi²⁴ sansın avşam serinniini üflardı. Gecelerdä dalgaların sıçraması deniz kenarına uslu havada yada uluması boranda, Bucakta duumuş hem büümüş kişilerä, sallangaç türküsünä benzärdi, derin uykuyu getirärdi.

Andrey beenärdi çin-sabaalen yıkanmaa, üzmää uslu, duruk suylan denizdä. Deniz boyunda hava hem suyun sıcaklı sabaalen yakın birtakımdı. Onuştan, yaptıyan biraz gimnastika sade üzmäk donunnan kalarak, su duyulardı taa sıcak nekadar hava.

İki haftada Gençular dinnendiydilär taa islää, nekadar iki yaz ayında Selküü orta şkolasında çalışarkan.

İyül ayın 20-sindä Andrey başladı işlemää kabul komisiyasında. Onun cuvapçılı büüldüydü. Rektörün emirinä görä olduydu kabul komisiyanın cuvapçılı sekretarın ilk yardımcısı da. Ölä düşärdi karışsın gerçekletmää dooru, düşän uurda konkursu Politehnika institutuna da. Çin-sabaalendän geceyä kadar iştä olardı.

Ayrımaa kandidateları başka üüsek üürenim kurumnara katılardı Moldova Üretim Bakannıktan personal bölümün şefi dä. Ortaya çıktıydı soruş, kimi saymaa kök millettän kişi

²⁴ deniz meltemi – морской бриз

Moldovada. Üretim bakanatın personal bölümün şefin hem Gençun Andreyin bakışları diildilär birtakım. Bakannıktan temsilci sayardı, ki hepsi, kim duumuş Moldovada ilgili olêr kök milletä, Gençu sa, moldovannardan kaarä, sade gagauzları.

– Gagauzların yok başka kendi devleti dünyada, Moldovadan kaarä. Başka vatandaşların sa: rusların, ukrainnarın, bulgarların, çvıtların var dünyada devletleri yada sovet respublikaları – ölä argument getirärdi o bakışına.

Andrey annardı, ani temsilcidä var interes birkaç kişi için başka soylardan – sıradan öndercilerin, kendi dostların uşakları için. Gerçekletsin bakışını deyni, o gidärdi biraz kompromisä temsilciylän. Rektor tutardı Gençunun tarafını, ama diil ayın-açık. İstemärdi karezletmää Üretim Bakanatın personal bölümün şefini, Kişinövda rus, ukrain öndercileri.

Andrey şindi annadıydı, neçin rektor onu yaptı cuvapçı seçmää kandidateaları merkez üüsek üürenim kurumnara. O vakıtlarda moldovannara ikidä-birdä takardılar naşionalist yarlıını, gagauza sa Kişinövda bölä yarlık yakışmardı.

Başka problema çıktıydı ortaya. Seksendän zeedä erä başka institutlarda sade otuz beş moldovan hem altı gagauz verdiydi dilekçä orada üürenmää. Taa çok rus, ukrain, çvıt istärdi gitmää başka kasabalardan merkez institutlara, ama sade birkaç eni, çok sorulu uzmanlıkları üürenmää.

Kandiditlara düşärdi kabul ekzameneri vermää, konkursu geçmää. Bu verärdi üstünnük Gençun Andreyä, Üretim bakanatın temsilcinä bakarak, neçinki öbürü yoktu nicä karışın kabul ekzamenerä, kursa, ani girärdilär kabul komisiyanın kompetenşiyasına, angısında Gençun cuvapçılı sekretarın yardımcısıydı.

Kişinöv Politehnika İstitutuna girmää deyni büyük

konkurs olardı – dört-beş kandidat bir erä. Çok kişi şkoladan, kabul ekzamennerdä islää notalarlan kazanmardılar konkur-su. Te onnarın arasından moldovannara, gagauzlara Gençü Andrey teklif edärdi kayıl olsunnar merkez tehnik institutlara girmää. Elbetki çoyu şükürlän kabul edärdilär bu teklifi. Onnarın biri moldovan dilindä 32-nci Kişinöv orta şkolanın direktorun ooluydu. O pek istärdi Odesa Politehnika Institutun Elektrotehnika fakultetindä bir eni uzmanı üürenmää, ama o erä çok çalışardı Üretim bakanatın personal bölümün şefi bir rus soylu çocu itirmää.

Moldovan şkolanın direktoru yalvarardı Gençüya onun ooluna arka olsun. Onun notaları taa isläädi rus çocaa bakarak hem moldovan olarak, üstünnüü vardı.

Kabul komisiyanın topluşunda Gençü Andrey annattı durumu baalı bu sorunnan. Komisiya kararınan kazanç verdiydi direktorun ooluna, Lidiya da olduydu 32-nci moldovan dilindä orta şkolasında başlantı klaslarda üüredici.

Gençü Andrey biräbir gerçeklettiydi planı yollamaa Moldovada orta şkolalarda üürenmää bitirmişleri başka kasabalarda tehnik institutlarında student olmaa. Bu başarılı iş için o kablettiydi rektordan ilk onur diplomunu.

İnstitutta başlardı ikinci üüretim yılı. Gençü devam edärdi okumaa dersleri hem götürmää seminarları gündüz üç grupa toplumda – sekiz saat haftada ilk semestrada. İkinci semestrada eklenärdi genä üç grupaylan toplum Mekanika fakultetindä. Üzerä ikinci semestrada düşärdi çalışmaa on altı saat haftada.

İkinci semestrada eni toplumda studentlerin taa çoyu şindi moldovandı. Vardı üç student gagauz soyundan. Hepsı islää annaşardılar biri-birinnän, islää üürenärdilär.

Kış ekzamen sesiyasında yakın 90 proğent student başarılı verdilär Teoretik Mekanikada ekzameni. Onnarın

dördüncü payı en islää notaylan.

Gençu çalışkan üüretmendi, butakım istärdi olsun studentleri dä. Üürenenlerin vardı ölçüsü, ne uurda en az bilgiylän o kabledäbilecek eterli nota. En islää nota kazanardı sade student, ani dooru çözüardı problemayı hem verärdi dooru cuvap teoriyadan temel hem ek soruşlara.

XXIX

GERÇEKLENÄN DÜŞ

Her saatta, boşlandıynan üüretmen işlerindän, Andrey üürenärdi kendisi Analitik Mekanikayı, Üüsek Matemetikayı, Diferenşial Denkliklerin Teoriyasını, devam edärdi Gök Mekanikayı incelemää. Hazırlanardı doktoranturayı yapmaa.

Taa üürenärkän Kahul Pedagogika Şkolasında o islää bilişärdi moldovan dilindä 2-nci Kahul orta şkoladan bir üüreniciylän, Brinzänu Sandu Zahariyaylan – kıvrak boylu, yakışıklı görünüşlü, gırgin, açıkgöz hem yalpak çocuklan. O da, Andrey gibi, bitirärdi üürenmää orta şkolada. Anası gagauzkaydı, başarmıştı romınların vakidında Bolgradta lişeyi. Sora onnarın yolları ayırıldıydı. O girdiydi üürenmää Odesa Politehnika İnstitutunda Maşına Kurmak Tehnologiya fakultetindä, Andrey sä – Kahul Pedagogika İnstitutuna.

Te şindi onnar genä buluşular Kişinöv Politehnika İnstitutunda da oldular yakın dost biri-birinnän.

Brinzänu Sandu, inciner olarak, ilkin gittiydi yapmaa doktoranturayı kendi uzmanına Moskovada.

Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlıı Universitetindä "Matematika" kafedranın başıydı Fizika hem Matematika bilimnerindä doktor habilitat, universitet profesoru Eucen Aleksandru Grebenikov, ani başardıydı 1949-uncu yılda moldovan dilindä Kahulda ikinci orta şkolayı, sora da kırmızı

diplomnan M.V. Lomonosovun adında Moskova Devlet Universitetindä Mehanika-Matematika fakultetini. Matematika hem Fizika bilimnerindä çok taraflı gelişmiş bilgiç olarak, anılmış Sovet Birliindä hem aşırıda genç adamdı. Anası romınkaydı, başarmıştı Galaţ Pedagogika Şkolasını, bobası da – Galaţ klisä şkolasını, sora ay boba olarak. Geçinmişti '40-inci yılda taa romınnarın vakidında.

Hep o yılda, artık Sovet Birliindä, çıçusu düşmüş baskıya da kapanda urulmuş kurşuma.

Brinzänu Sandu hem Grebenikov Eucen islää bilärdilär biri-birini. İkisi dä duumuştular Prut boyunda komşu moldovan küülerindä, başarmıştılar bir orta şkolayı Kahulda, dayma buluşardılar ya Kahulda, ya Kişinövda, açan Eucen Aleksandru Grebenikov gelärdi Moldovaya.

Görüştüynän onunnan Moskovada, Brinzänu Sandu hoş sözlän karakterize etmiş Gençü Andreyi, söylemiş, ani serius hazırlanêr ilerletmää ürenimini doktoranturada. Yalvarmış kayıl olsun buluşmaa hem konuşmaa onunnan da nasaat versin, ne bilim literaturasını, bilim statyaları düşer incelesin başarılı yapmaa dotoranturayı deyni. Anılmış bilgiç adam kayıllık vermiş.

Kablettiynän bu haberi, Gençü Andrey aldı beş günä izmetlän gidiş da yanvarın otuz birindä, pazertesi aeroplannan gitti Moskovaya. Dostu sımarlamıştı ona er Sovet Birliin Bilim Akademıyanın hotelindä hem karşıladıydı onu aeroportta "Vnukovo".

– Sefa geldin Moskovaya, Andrey, sanêrım ki seftä bulunarsın Sovet Birliin baş kasabasında. Yaarın saat onda Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlılı Universitetindä "Matematika" kafedrasında buluşacan profesorlan Eucen Aleksandru Grebenikovlan. Şindi gidecez hotelä, yardım edecäm sana erleşmää da bakacam kendi işimä. Her

pazertesi üülendän sora saat dörттä programa görä buluşêrim bilim önderciiyän, – dedi o.

– Çok saa ol, Sandu, bu iilik için. Hojma candan baalı olacam sana, – çuvap verdi Gençü.

Avtobuslan gittilär "Park Kultura" durakına kadar da sora yayan diil uzakta hotelä. Erleştiynän, aldılar bilä üülen ekmeeni hotelin restoranında. Sandu söledi Andreyä, angı transportlan düşer gitmää Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlı Universitetinä. Annaştılar buluşmaa hoteldä sali avşamında da, elleşip, ayırıldılar.

Gençü Andrey seftä bulunardı Moskovada. Elbetki doktoranturaylan baalı işlerdän kaarä, o istärdi dolaşmaa Kırmızı Meydanı, Kremli, Tretyakovskinin Devlet Galeriya-sını, A.S. Puşkinin adında Plastika İncäzanaat Muzeyi, metroda gezmää.

Çöplendiydi avşamnen hem ikinci günü sabaalen bufettä. Saat onda bulunardı artık Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlı Universitetin "Matematika" kafedrasında.

Selämneştiynän kafedra başınnan profesorlan Eucen Aleksandru Grebenikovlan, Gençü Andrey dedi:

– Saa olun, ani kayıl oldunuz buluşmaa benimnän. Okudum kitabınızı, adlanmış İuriy Gagarinin iitliinä hem onun kosmosa uçmak önemniinä incelemää kosmosu deyni. Gözäl yazılı. Bilerim, ani anıldınız dünya teoretik astronom-narın arasında Evgeni Petroviç Aksönov'lan hem Vladimir Grigorieviç Dömin'nän bilä eni anilitik teoriya Terranın yapılı uydusun ara orbitasını kurmaa deyni. Okudum gazetada "Komsomolyskaya Pravda", ki bu bilim teoriyası için sizä aşırıda deerlär "Rusiyadan Büük Üçlü".

– Brinzänu Sandu söledi bana, ani serius hazırlanarsınız doktoranturayı yapmaa. Te şindi inandım, ki ölä da var, – söledi fikirini profesor. Sora ekledi: – Büün saat üçtä M.V.

Lomonosovun adında Devlet Universitetä baalı Devlet Astronomik İstitutunda "Gök Mekanika" kafedrasında olacek seminar. Gelin Siz dä orayı. Tanıştıracam E.P. Aksönovlan, V.G. Döminnän, kafedra başınnan profesorlan Görgiy Nikolaeviç Duboşin'nän, kafedranın başka azalarınan. Sesleyeceniz iki doktorantın referatlarını. Buluşacez saat iki buçukta metro "Universitetskaya" stanşiyasının yanında da bilä gidecez Devlet Astronomik İstitutuna.

Ayırıldılar biri-birindän ölä, sansın tanışmışlar çoktan. Gençü Andrey pek beendiği o balaban, kıvrak boylu hem gözäl, intelligent, kultur, ii kalpli, yalpak, anılmış bilgici.

Saat iki buçukta, nicä annaşıydılar, buluştular metro "Universitetskaya" stanşiyanın yanında. Durardı suuk, ama açık göklu hem lüzgersiz hava. Profesör giyimniydi kış paltonunna hem başında astragan kuzu derisindän kalpaklan. Elindä tutardı kara yapma deridän çanta.

Doorudan, Moskova Devlet Universitetin büyük aulun içindän, kaarlan kaplı yolcaazda, profesör Gençüylan yannaşık gidärdilər Devlet Astronomik İstitutuna. İrmi minuttan sora bulunardılar artık kafedrada. Koridorda durardı toplu otuz kişinin dolayında.

Eucen Aleksandru Grebenikov selämneşti onnarlan. Sora yaklaştı Gençüylan bilä E. P. Aksönova hem V.G. Döminä, ani konuşardılar biri-birinnän bir tarafta da elleşip onnarlan, dedi:

– İstärim tanıştıрмаa sizi Moldovadan vatandaşımnan Gençü Andrey Dobrieviçlän, Kişinöv Politehnika İstitutun "Teoretik Mehanika" kafedrasında baş üretemnän. O sizi dışardan artık biler, okumuş gazetada "Komsomolyskaya Pravda" bizim eni "Analitik teoriya Terranın yapılı uydusun ara orbitasını kurmaa" için.

Profesorlar Aksönov hem Dömin elleştilər Gençüylan.

– Bana, sıradan üüretmenä, büük şefkli olay tanışmaa Canabizlerinnän, anılmış bilgiçlärlän, – ayırı saygıylan lafetti Gençü Andrey.

Hepsi girdi kafedranın zalına. Kafedra başı profesor Görgiy Nikolaeviç Duboşın açıkladı seminarın programasını. O bir ayırı alçak boylu adamdı, görünärdi üz elli santimetrin dolayında, ama çok anılmış kişi ydi Gök Mekanika bilimindä. Onun kitapları durardı herbir bilgicin, doktorantın, studentin masasında. Onnarda vardı nasıl bulmaa kapsanlı informaşıya Gök Mekanika bilimindä.

İlk referatı yaptı bir kız, bitki yılda doktorant. O annattı hem yazdı tablaya formulaları bilim statyasından, ani hazır tiparlamaa. Sora bir genç adam yaptı referat Graviometriya bilimindä, angısını Gençunun yoktu neeti incelemä. Onuştan ikinci referat onda merak uyandırmadıydı.

Seminar bittiynän, kafedra başı profesor G.N. Duboşın yaklaştı da elleştı profesor Grebenikovlan, kimin yanında durardı Gençü. Meraklan attı bakışını ona.

– Te, Gençü Andrey Dobrieviç geldi Moldovadan. O gagauz, Moskovada az bilinän türk soylu küçük halktan, ani ortodoks hristiyan dinini yınanêr. Çalışêr baş üüredici görevidä Kişinöv Politehnika İnstitutun "Teoretik Mehanika" kafedrasında. İsteer yapmaa doktoranturayı Gök Mekanika uzmanınında hem yalvarêr olayım ona bilim önderci, – dedi profesor Grebenikov.

Kafedra başı teklif etti onnarı kabinetinä. Sordu Gençüya, ne üürenimi var hem neçin karar almış yapmaa doktoranturayı Gök Mekanika uzmanınında.

– Başardım Tiraspol Devlet Pedagogika İnstitutunu Fizika hem Astronomiya uzmanınınan. Çalıştım edi yıl orta şkolada Fizika hem Astromomiya üüredicisi. Bir buçuk üürenim yıl işleerim üüretmen sora da baş üüretmen

"Teoretik Mekanika" kafedrasında. Başladım incelemää Gök Mekanikayı İüriy Gagarinin kosmosa uçmasından sora, başladım üürenmää Canabinizin „Gök Mekanika" kitabınızı, – annattı Gençü Andrey.

Profesor Duboşin meraklan seslärdi Gençunun sözlerini. Aklısında Andrey karşılaştırdı Moskovada ayırı üüsek uurda bilgiç kişileri Kişinövda bilim doktor kolegalarinnan, angıları dik burnulu tutardılar kendilerini da uyandırardı hayrannık burada haliz inteligentlerin namuzu, saadelii.

– A nicä düşünersiniz gerçekletmää neetinizi yapmaa doktoranturayı Moskovada? "Gök Mekanika" kafedrasında olursa da er, bizim var kendi üürenmää bitirmişlerimiz, ani durêlar sırada doktoranturayı yapmaa, – meraklandı kafedra başı profesor G.N. Duboşin.

Profesor Eucen Aleksandru Grebenikov attı bakışını Gençunun gözlerinä. Onnar ikisi bu durumu dartışmadiydılar, ama Andrey hazırđı bu soruşa cevap vermää.

– Bän fikirledim artık bu durumu, – dedi o. – Girecäm doktoranturaya Kişinöv Politehnika İstitütunda da sora var nicä olayım izmetlän gidiş doktorant Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlıı Universitetin "Matematika" kafedrasında. İstener sade çok saygılı profesurun Eucen Aleksandroviç Grebenikovun kayıllı bana bilim önderci olmaa hem Canabinizin kabulluu "Gök Mekanika" kafedrasında seminarlara hem Sizin derslerinizä gezmää, referat yapmaa, tezi korumaa. Canabinizlerä büük raatsızlık yapmayacam.

Profesorlar hoş kalmaklan karşıladılar Gençunun fikirini. İkisi dä annadı, ani o serius, çetin karakterli, derin düşünür kişi. Andrey dä duydu, ki geldi profesorların hoşuna.

Saalıcaklan ayırılıp kafedra başınnan, G.N. Duboşinnän, Gençü hem profesor Eucen Grebenikov gittilär metronun stanşiyasına "Universitetskaya". Annaştılar ertesi günü saat

onda genä buluşmaa Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlı Universitetin "Matematika" kafedrasında. Profesör tranvaylan gitti evinä Andrey dä metroylan "Kultura Parkı" stanţiyasına kadar, ordan da yayan hotelä, nerdä artık beklärdi onu dostu Brinzănu Sandu. O sordu:

– Ne halda bulunêrlar işlär doktoranturaylan?
– Sanarım, ki profesorlarlan buluşmaklar başanlı geçtilär. Umutlanarım artık 1967-nci yılda olmaa Moskovada, – cuvap verdi Andrey.

Aldılar bilä avşam ekmeeni hotelin restoranında. Sora gittilär "Gorkiy" sokaanda soşialist devletlerin kitapçısına, nerdä Gençü edendi ucuz Mihay Eminesku'nun, Vasile Aleksandri'nin, Oktavian Goga'nın şiir kitaplarını hem Liviu Rebreanu'nun "İon", "Răscoală"²⁵, "Pădurea Spânzuraşilor"²⁶ romannarını.

Gezdilär yayan o gözäl sokakta, Stalinin vakıdında kurulmuş kıvrak yapılarlan dışarkı taraftan granitlän kaplı duarlarinnan. Sandu sölärdi Andreyä, ne bulunêr herbir yapıda. Ayırıldılar metronun "Sverdlovskaya" stanţiyasında. Andrey döndü hotelä, Sandu gitti konakına.

Carşambada saat onda Gençü genä görüştü kafedrada E.A. Grebenikovlan. Profesör açıkladı kayıllını ona bilim önderci olmaa. Nasaat etti versin ilkindän doktor ekzamenlerini Filosofiyada hem yabancı dildä da kalsın vermää doktoranturaya girmää deyni sade ekzameni uzmanlıkta, angısını var nicä gelsin o Kişinöv Politehnika İstitutuna kabul komisiyanın azası olmaa.

– Lääzım hazırlanasınız cuvap vermää üç soruşa: ilk soruş olacek Analitik Mekanikadan, ikinci – Diferenşial

²⁵ Răscoală - Kalkıntı

²⁶ Pădurea Spânzuraşilor – Asılmışların Daayı

Denkliklerin Teoriyasından, üçüncü – Astronomiyadan, İki Cesim Davasından. Taa düşer yazmaa bir referat uzmanlık temasinnan incelemäk uurunda. Bän verecäm sizä temayı baalı Terranın yapılı uydusun kımıldamak teoriyasinnan, – dedi o da sora ekledi: – Açan çıkaracınız başa bu işleri, ozaman olacınız hazır doktoranturayı yapmaa benim önderliimnän.

Aldı iki biyaz pak yaprak da, birerä bakmadaan, hiç bir kiyadı açmadaan, yazdı davanın diferentşial denkliklerini Terranın haliz güç funktşiyasinnan ölä başlantı koşullarinnan, ki kımıldamak gerçeklensin uzanmış orbitada. Sora söledi, netürlü kitapları läözim edenmää bilim literatúra kitapçıda.

Kişinöv Politehnika İnstıtutunda vardı Elektronik bilgisayar "Minsk-2". İstenärdi incelemää Terranın yapılı uydusun kımıldamasını ara orbitada diferentşial denkliklerini sayısal integrat etmäklän elektronik bilgisayarlan. Bu incelemäk düşärdi olsun referat doktoranturaya girmää deyni.

Şükür edip profesora Eucen Aleksandru Grebenikova açık canı hem hoşluu için, Gençü sora ekledi:

– Kalın saalıcaklan, Eucen Aleksandroviç! Çalışacam başarmaa heptän Canabinizin nasaatınızı. Bän danışacam rektora profesor Sergey İon Radauřana teklif etsin Sizi güzün institutun harcamasinnan Kişinöva.

Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlı Universitetindän Andrey gitti metroylan gözäl Kırmızı Meydana. Uzun sıra durardı Leninin mavzoleyin önündä, ama onun yoktu neetindä katılmaa o sıraya. Gözetti käämil Kremli, azametli külelerini, kırmızı tuuladan duarlarını, gercik kliselerini, pek gözäl Ay Vasilin Katedralını²⁷ Kırmızı Meydanda. Sora attı bakışını Stalinin, Sverdlovun, Dzerjinskiynin, Frunzenin,

²⁷ Ay Vasilin Katedralı – Собор Василия Блаженного

Kalininin Jdanovun, mezarlarına Kreml duarın boyunda. Fasil görünärdi o mezarlık Sovet Birliin baş kasabanın merkez meydanında, ama ateizma ideologiyaylan devlettä bu diildi sıradan ayırı iş.

Girdi Kırmızı Meydanın Kremlä karşı tarafından Devlet Universal Tükänına sora da, diil uzakta "Uşak Dünyası" tükänına. Durup uzun sıralarda, edendiği Lidiyaya bir gözäl yapaa ipliindän örülü kofta, Anatoliya kostüm, İuriya sviter – aşırından mallar.

Döndüyünän hotelä da aldıynan üülen ekmeeni, kararlıydı kalan vakıttı saat ona kadar okumaa Liviu Rebränunun romanını "Räscoalä". İlerki avşam çıktıydı ortaya, ki çarşambada Brinzänu Sandunun olmayacak boş vakıdı görüşmää onunnan.

Hoteldä Gençuyulan bilä bir odada bulunardı genç adam, Azərbaycan Bilim Akademiyasında doktorant olarak. Haber aldıynan, ki Andrey türk soylu gagauz, başladıydı türkçä lafetmää onunnan. Angı sözlerin maanasını annayamardılar, çevirärdilär rus dilinä. O adam sıcak duygularlan lafedärdi Türkiye için. Hiç sakınmardı Andreydän açıklamaa fikirini.

– Bakuda çinema zalında gösterärdilär Türkiyedän bir filma, ama rus dilinä. Hepsimiz çıktık çinema zalından. Çardık toplantıımıza çinema zalın direktorunu da istedik siiretmää filmayı türk dilinä. O ret etti, dedi, ki azerbaycan dili uymarmış türk dilinä. Tutuştuydu kavga gençlerin hem direktorun arasında, angısına katıldıydı milişiya. Birkaç kişiyi aldıydılar milişiya bölümünä, onnarın birisi bändim. Bitki-bitkiyä biz kazandıydık kavgayı. Sade bizim için gösterdiydilär o filmayı türk dilinä, – annattı oldu Gençunun komşusu.

– A sora kimseyi cezalamadılar mı o kavga için? – sordu Andrey.

– Birkaç kerä çardıydılar beni hem öbür kişileri,

angılarını aldıydılar ozaman miliþiya bölümünä, ama kimsey cezalanmıydı, – çuvap verdi Azerbaycandan genç adam.

Gençu düştü fikirä:

– Acaba neylän sonalaceydı bölä oluş Moldovada, nerdä Rominiyadan filmaları gösterärdilär sade rus dilindä? Taa çok, Moldovada da yaradılmış filmaları gösterärdilär salt rus dilindä. Elbetki, takıp naşionalist yarlını, uradaceydılar doktoranturadan, başka görevlerdän karşı çıkmış kişileri.

Perřembä günü Andreyin programındaydı gezmää anılmış muzeylerä. Brınänu Sandu sölediydi, nicä bulmaa onnarı. İlkin gittiydi Tretyakovskinin Devlet Galeriyasına. Sabaalen taa yoktu orda kalabalık. Onuştan, edenip bilet, o saat girdiydi içinä. Gençu bilärdi, ani o sayılär en büük rus incäzanaat tabloların toplumu dünyada, ama onu büülediydi onnarın gözellii.

Tabloların arasında ayırılardı İ.E. Repin'in "Иван Грозный hem Onun Oolu Иван", V.İ. Surikov'un "Streleřleri Oldürmäk Sabaası", angılarında üzä çıkarılmıştı adamnıksız olaylar despotizma devirindän Rusiyanın istoriyasından, açan iki anılmış, ama acımaz řar kendi oollarını da öldürmüşlär, hem İ.N. Kramskoy'un "Adsız Kadın" tablosunun gözellii.

Andrey tanıyardı bu tabloları taa o vakıttan, açan üürenärdi Kahul Pedagogika şkolasında da gezärdi incäzanaatin istoriyası uroklarına. Ozaman siiredärdi onnarın fotokopiyalarını, ama şindi seftä görärdi haliz tabloları. Ekskursovod sölärdi, ani diil uzak geçmiş vakıtta bir vandal bıçaklan kıymış tabloyu "Иван Грозный hem onun oolu Иван". Üzerä muzeyin ozamankı direktoru atılmış tren altına.

– şindi burda asılı durêr, var nicä demää, onun enidän yazılmış variantı, – eklediydi o.

– Te şedetli despot İvan Grozny, kuduzluunda öldürüp oolunu, şindi dä devam eder cellat taabetini, – düşündüydü duygulu Andrey.

Dolaşıcların çoyu, nicä Gençü da, büyük ahtlan, meraklan siiredärdilər tabloları. İki saattan zeedä gözettydi o galereyada onnarın hepsini. Sora gittydi “A.S. Puşkinin adında Plastika İncäzanaat” muzeyinä. Derin iz braktı onun imiindä orada da eksponatlar.

Saat dokuzda üülendän sora hızlı gidän trennän Moskova–Bukureşty, kupe vagonununda, Andrey yollandı Kişinöva. Sımarladı döşek, ama yakın bütün gecä uyku onu almadı. Düşünärdi, etecek mi onun becermesi başa çıkarmaa o işleri, ani läüzım yapsın doktoranturaya girmää deyni? Ancak geçtydi raatsızlı Politehnika institunda çalışarkan da te genä eni zorlukları kendisi yaptı çıksın önünä.

Temperamentinnän sangvin kişi olarak, o hiç bir kerä kanaat kalmardı, uslanmardı başarısınan, hojma özenärdi ilerletmää bilgiliini, açmaa eni raatsızlık kendi-kendinä.

Cumaa günü saat onda Andrey etişti Kişinöva. Kvartirada sıcak kannan karşıladı onu karısı Lidiya. Onun klasi üürenärdi üülendän sora. Anatoli bulunardı şkolada, İuri da başşacıқта.

Taa genç karı-koca olarak, onnar özlediydilär, istärdilər biri-birini. Andrey verdi eşinä ödülü, gösterdi, ne edendi Moskovada uşaklarına deyni da, aldyınan sabaa ekmeeni, büyük havezlän yattılar döşää. Lidiya kalktı bakmaa işinä, kocası sa, yorgun yoldan, kaldıydı döşektä uykuylan biraz dinnenmää.

Gelän pazertesi günü başlardı üüenim yılın ikinci semestrası. Üülendän sora saat üçtä olduydu kafedra topluşu, nerdä Gençü Andrey Dobri hesap verdiydi izmetläni gidişi için. Söledi, ki profesör Eucen Aleksandru Grebeni-

kov, Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlı Universitetindä "Matematika" kafedranın başı, verdi kayllını ona bilim önderci olmaa hem, eer teklif edilärsä Politehnika institutuna, hazır gelsin kabul komisiyanın azası olmaa ondan uzmanlık ekzamenini kabletmää.

Kafedra topluşu karar aldı yazmaa dilekçä rektora, açılısın kafedrada bir doktorantura eri. Rektör kanaat etti dilekçeyi.

Aprildä Gençü verdi ekzamen Filosofiyada en islää notaylan, mayda da Franţuz dilindä islää notaylan. Kaldıydı vermää ekzameni uzmanlıkta. Olsun vakıdı o ekzamenä islää hazırlanmaa deyni, kafedra başı vermediydi ona üüretmen işini gelän üürenim yılın ilk semestrasında.

İyün ayında rektor Sergey İon Radauţan Leningrad Fizika-Tehnik İstitutunda A.F. Yoffe adında koruduydu doktor-habilitat tezini, noyabridä dä kazandıydı konkursu Moldova Bilim Akademiyanın azası olmaa. Üzerä onun nüfüzlüü Politehnika institutunda, Moldova bilgiçlerin arasında taa üüsek uura etiştiydi.

Hep o ayda profesör E.A. Grebenikov teklif edildi Politehnika institutuna, kabul komisiyanın azası gibi, kabletsin Fizika hem Matematika bilimnerindä konkurs ekzamenlerini kişilerdän, ani istärdilär doktoranturaya girmää.

Gençü Andrey verdiydi ekzameni en islää notaylan da 1966-ncı yılın dekabrının birindän, rektorun emirinä görä, başlardı onun doktoranturası 100 rublä burslan bir ayda. Anası sordu ydu ona:

– Neçin, oolum, brakıp eşini iki uşaklan Kişinövda, gidersin uzak Moskovaya taa üürenmää. Etmeer mi nekadar üürendin şindiyä kadar?

– Onuştan, mamu, neçinki bilim doktoru olduynan, hep o iş için, ani yapêrım şindi, kazanacam iki kerä taa çok, –

cuvap verdi Andrey.

– Şindi annadım, oolum, ani her kerä yaşamanda akıllan karar alarsın, – dedi Anna.

Gençu Andrey, Moldova Üüretim Bakannıın hem Sovet Birliin Üüsek Üüretim Bakannıın aralarında annaşmaya görä, olduydu Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlıı Universitetin "Matematika" kafedrasında izmetlän gidiş doktorant.

Eni yıldan sora, brakıp eşini Lidiyayı iki uşaannan onsuz kahir çekmää, Andrey gitti Moskovaya. Erleşti yaşamaa Dmitriy Ulyanov sokaanda doktorantlar için konakta. O altı katlı büyük yapı kvartira formasınnan konaktı. Herbir bölüktä bulunardı iki hem üç kişiyä deyni oda hem baya odası tualetlän birerdä. Andrey erleştiydi üç patlan odaya, nerdä artık yaşayardı bir rus hem bir uzbek. Doktorantların taa çoyu çocuktu, genç adamnardı. Kız, genç karı pek azdı.

Konakta vardı kantina diil paalı imeklärlän. Bir buçuk-iki rubläylän gündä doyuncaa alardın üç kerä sofranı.

Odanın bir duarında kimsä taa ileri orada yaşayannardan yazmıştı latin dilindä Rene Dekart'ın filosof sözlerini: „Cugeto ergo sum!“ – „Aklım erer, sayılêr, bän varım!“

Andreyin hiç bir kerä çıkmardı aklından bu sözlär.

XXX

KISMETLİ YILLAR

Yanvarın dokuzunda, pazertesi günü saat on ikidä, annaşmaya görä, izmetlän gidiş doktorant Gençu Andrey buluştu profesorlan Eucen Grebenikovlan, bilim öndercisinnän. O yazdı ilk yıl için onun doktorant programasını, açıkladı doktor tezin temasını: "Gestiya Grupasından Asteroidlerin Kımıldamak Teorıyası", örnek alıp "Eulalia" asteroidi.

İlk yılın içindä istenärdi tamannasın bilgilerini Gök

Mekanikada, Diferențial Denkliklerin Teoriyasında, incesin bilim statyaları "Astronomik Journaldan", baalı doktor temasınan, ilk sırada bilim öndercinin statyalarını.

Asteroidlər – gök cesimneri, ani yakın hepsi kendi orbitasında Marsın hem Yupiterin arasında bulunarak, dönerlər Güneşin dolayında. Bilim literaturasında onnarın var taa bir adı – Küçük Planeta. En büyük asteroidin adı Terera. Onun diametrası yakın bin kilometra.

Var ölä asteroidlər dä, angıların elips orbitaları çapraşêr Terranın orbitasınan da olabilir birisi yaklaşın Terraya birkaç on bin kilometra da meydana gelsin korkunçluk düşün onun üstünä – katastrofa sonuçlan dünyayın ecelinä.

"Gestiya" gupasından asteroidlər dönerlər Güneşin dolayında üç kerä taa hızlı nekadar Yupiter – en büyük planeta Güneşin sistemasında. Bu durum getirer tamannayı zorlukları onnarın kimildamak teoriyasını kurmaa.

1966-1967-nci üürenim yılın ikinci semestrasında başlardı studentlerä profesor G.N. Duboşinin Gök Mekanika dersleri. Gençunun doktor programasına girärdi gezmää studentlärlän bilä o derslerä, hafta aşırı da, sali günnerindä, – kafedranın seminarlarına.

Yaptıyan konakta oturmak yazılmasını, Andrey gittiydi "Lenin bibliotekasına" giriş kartını çıkarmaa.

O bibliotekaya sıradan kişilerä girmää yasak edilärdi. Giriş kartı verilärdi sade bilgiçlerä, doktorantlara, Sovet Yazıcılar Birliin azalarına, Moskovada Komunist partiyanın öndercilerinä.

"Leninin bibliotekası" bilim katedralı gibiydi. Orada bulunardı yakın bütün dünyadan kitaplar evelki vakıtlardan şindiyä kadar. Masalarda er bulmaa deyni, lääzımdı olasin orda saat sekizdä, yapasın yazılı sımarlamak istenilän literaturaya da giriş kartınan birerdä veräsin maasuz izmetçi

kişilerä. En çok yarım saattan sora kabledärdin istedik kitapları.

Gençu Andrey her haftada üç-dört gün gidärdi bible - otekaya. Sımarlardı kitapları, jurnalları baalı onun doktor tezin temasınnan. İnelärdi onnarı, yazardı konspekt en önemni bölümnerdän, sımarlardı fotokopiya. Her pazertesi görüşärdi bilim öndercisinnän sölemää, ne inceledi, becerdi benimsemää başadan, konsultaçıya almaa, ne annamadı kendisi bilim statyalardan.

Yanvar ayında Moskovada hava pek suuktu. Gecelerdä termometra gösterärdi kimikerä 30-35 gradus – sıcaklık-suukluk ölçü birimi sıfırın altında. Bucakta duumuş, yaşamış uşaklıında, olgunnuunda Andreyä diildi kolay sınaşmaa ölä havaya.

Tek sali günnerindä saat üçtä o gezärdi "Gök Mekanika" kafedrasında seminarlara. İi kalpli, aarif kişi olarak, tez tanıştıydı kafedranın genç işbirlilerinnän. Sayardılar onu, nicä onnarın birisi gibi.

Yortu günnerindä Andrey dönärdi Kişinöva aylesinä, neçinki pek özlärdi eşini, oollarını. Her kerä getirärdi onnara ölä ödül, ani satılmardı Kişinövda: aşırıdan ruba, ayak kabı, oyuncak, bir kila limon, birkaç kila portokal meyvası.

Büültsün biraz ödeeni hem ilerlensin üüsek şkolada stajı deyni, kafedra başı plannayardı ona 225 saat üüretmen işini üürenim yılında gezmedään studentlärlän hem kabletmää avgustta Fizikada kabul ekzamennerini. İyül ayında dinne-närdi aylesinnän Kara denizdä.

Başarılı geçtiydi Gençu Andreyin ilk doktorant yılı. İkinci yılda bilim önderci koyduydu plana, ki aprildä yapsın referat "Gök Mekanika" kafedrasının seminarında da sora yollasın "Astronomik Jurnalına" bilim statyasını. Bu üzerä 1968-inci yılın iyün ayında tiparlandı onun ilk statyası. Bundan sora o

kendisi də, bilim öndercisi də, koleğaları da şupə etmərdilər, ani Gençu Andrey vakıtları hazırlayacaq doktor tezini.

O ayın bitkisində Azərbaycan Bilim Akademiyasının Fizika İnstitutunun "Astrofizika" sektoru tertipleiydi Bakuda Gök Mekanika hem Astrofizika bilimnerin birlik konferençiyasını. Onun programında vardı Gençu Andreyin referatı da „Eulalia Asteroidin Ara Orbitası“ eni teoriya temelinnän.

Bilim konferençiyaya toplandıydı bütün Sovet Birliindän bu bilimnerin bilgicileri – otuz kişinin dolayında. Elbetki bulunardı orada profesor E.A. Grebenikovdan kaarä, G.N. Duboşin, E.P. Aksönov, V.G. Dömin profesolar da, angılarını artık islää bilärdi Gençu Andrey. Onun yaşamasında bu seftä o uurda bilim konferençiyasıydı, seftä düşärdi yapmaa referat bilgicilerin önündä, ama bildik anılmış profesoların orda bulunması üreklendirärdi onu.

Konferençiya başladıydı İuriy Gagarinin anısına suskunluk minütlan. 1968-inci yılda mart ayın 27-sindä o öldüydü, başadan annaşılmadık durumda, avcı aeroplan katastrofasında.

İitli, girgin adam, ani 27 yaşında açtıydı kosmosa uçmak devirini bir dönüşlän orbitada Terranın dolayında, sora kaldıydı geeri başkalarından, angıları uçardılar çok gün sıradan, çıkardılar skafandraylan açık kosmosa. Onu tutardılar Erdä bir diri eksponat gibi, o sa pek istärdi kosmosu aaraştırmakta öncü olsun. Pek istärdi Aya uçmaa.

Bilim konferençiyası uzandıydı üç günä. Gençunun referatı, programa görä, olduydu ikinci gündä üülendän sora. Geçtiydi etär uurda, becerdiydi vermää yakışıklı cuvap soruşlara. Önderci beendiydı onun kendini kullanmasını. Şkolada üüredici, institutta üüretmen görgülüü yardım olduydu burada da.

Gençu Andrey çok beendiydı Baku kasabasını. Azer

denizin boyunda erleşik olarak, eski bir katlı evlärän, pek dar sokaklarlan, meçetlärän hem eni gözäl çok katlı yapılarlan, geniş prospektlärän merkezindä, sansın eklärdi evelki vakıtları şındiki aydını zamannan.

Konferenşyanın toplantılarına katılannar, üülen arasında, aldıynan üülen ekmeeni, gidärdilär plaja Azer denizdä yıkanmaa, ama çıkardılar su içindän petrol izlerinnän güüdesindä. Sora duşlan çalışardılar temizlemää tenini.

Üçüncü günü saat birdä konferenşiyaya gelmä katılanarı büük avtobuslan götürdülär Kafkaz bayırlarında Şemahin Astrofizik Gözlemeviyä. Sora orda banket tertiplendi.

Gençu bilim önderciylän profesoran Eucen Aleksandru Grebenikovlan birerdä yaşardı hoteldä, bilä gezärdilär kasabada. Sokaklarda, trolleybusta, tükännarda, restoranlarda işidilärdi sade azerbaycan dili – büük kontrast Kişinöva bakarak.

Profesor E.A, Grebenikov nüfüzlü kişiydi Bakuda da. Astrofizik sektorun şefi teklif ettiydi profesoru musaafirlää. O gittiydi doktorantınan bilä. Sofrada ev saabileri kimikerä konuşardılar biri-birinnän azerbaycan dilindä.

– İsteerim açıklamaa sizä, ani Andrey Dobrieviç türk soylu gagauz da olur annasın ne lafedersiniz, – söledi onnara profesor.

Ev saabisiykası sordu Gençuya, annadı mı ne lafettilär? O çevirdi biräbir onnarın laflarını. Bundan sora sakınardılar geçmää ana dilinä.

Profesor Eucen Grebenikov beenmärdi uçmaa aeroplanan. Ayırdı, eer varsa kolayı, trennän gezmää. Onuştan ikisi döndüydü Moskovaya ölä trasportlan. Bu oluş çok yakışardı Gençu Andreyä. Açılardı var nicelik gözetmää yolda tanınmadık dolayları, Kafkaz bayırlarını, konuşmaa dostça

öndercisinnän.

İki gündän sora geldi ydi trennän Moskovaya Lidiya uşaklarlan. Andrey karşıladı ydi onnarı garada "Kievskaya".

Çünkü konakta odasından komşuları gitti ydilər kanikula, annaşıp komendantlan, erleşti ydi aylesinnän kendi odasında. Bir hafta içində gitti ydi onnarlan Kırmızı Meydana, Kremlin gidiläbilir erlerinä, sora muzeylerä. Çekindi ydilər katerlän Moskova-deredä.

Taa iki hafta geeri Andrey edendi ydi iki bilet Bük Teatruya. Siiretti ydi Lidiyaylän operayı "Boris Godunov". Teatrunun içindeki gözeli, ayırı talantlı artistlerin tarafından rolları yapılan, braktı ydi silinmäz şefkli iz onnarın aklında.

Hızlı gezän trennän "Moldova" döndülär Kişinöva sentäbriyä kadar bilä olmaa.

Avgustta karısınnan, oollarınnan Andrey dolaştı ydi anasını-bobasını. Bulunduydu bir hafta Selküüdä. Yakın her gün gelärdi görüşmä onunnan ortaklaşma çiftçiliin başı Didenko V.A. Teklif edärdi onu Renidä restorana. Çok çalışardı yakın dost olmaa Gençuyulan.

Anasının saalı bitki vakit yufkalanardı yıl-yıldan, kaybedärdi görüşü. Göz hastalı-glaukoma alardı gözlerin şılaanı.

Taa gitmedään Moskovaya Andrey götürdü ydi anasını Kişinövda respublika bolniçasına operatıya yapılsın bir gözü-nä deyni, ama faydasız. Bu aar göz hastalını doktorlar becermärdilər yılaçlamaa. Bezbelli o göz yaşları, ani dökärdi Anna kırkınıc hatalı yıllarda alardı şindi onun gözlerinin şılaklarını.

Bitki yıllarda eklendi ydi karacer hem pankreatit hastalıkları da. Andrey getirärdi anasına ilaç Kişinövdan, angıları biraz kesärdilər acılarını, uzadardı ölümünü, ama okadar. Heptän kurtulmaa bu hastalıklardan yoktu kolayı.

*

1968-inci yılda Evropa Soşialist Devletlerin Topluluunda genä kasavetli olaylar gerçekenärdi. Yanvarın 4-ündä Çehoslovakiyada Antonin Novotniy uzaklaştırıldı Komunist partiyanın Merkez Komitetin ilk sekretar görevidän. Onun erinä seçim olduydu Aleksandr Dubçek. Martın 28-indä Novotniy boşlandı prezident görevidän dä hem çıktı Merkez Komitetin bileşimdän. Prezident oldu asker generali Lüdvig Svoboda, hükümetin başı da – Oldrijik Çernik. Bundan sora devlettä başladı demokrat reformaları: genişlemää insan haklarını, serbestliini, azaltmaa țenzurayı bilgi araçlarına, kurmaa çok partiya sistemasını.

Bu reformaları büyük sevinmeliklän karşılardı diil sade Çehoslovakiya devletin halkı, ama hep okadar başka soşialdemokrat devletlerin halkları da.

Çehoslovakiyada olaylar kuşkulandırdıydı Sovet Birliin öndercilerini. Sovet Birliin Komunist partiyasının şindi artık genel sekretarı L.İ. Brejnev Evropa soşialist devletleri için "Kısıltma devlet suverennik" doktrinasını açıkladıydı. Ona görä, avgustun 21-inä karşı gecedä 300 bin soldat, ofițer, aralarında Bulgaryadan, Poloniyadan, Macaristandan askerlärdä, hem 7 üz tank okupat ettiydilär Çehoslovakiyayı.

Onun prezidenti, çehoslovakiya askerin baş komandanı general Lüdvig Svoboda izin verdiydi askerä karşı olmasın okupațiyaya, ama vatandaşların çoyu duşmanca karşıladıydı Sovet Birliin askerini. Yakın üz țivil kişi kurban olduydu.

Romıniya ret ettiydi katılmaa o cenk operațiyasına. Saydıydı onu agresiya soşialist devletlerin topluluun tarafından bir soşialist devletä karşı.

Çehoslovakiyanın öndercilerini, Lüdvig Svobodadan kaarä, uzaklaştırdılar kuvettän. Gustav Gusak, angısı baskıya düşmüştü ilerdän, olduydu Çehoslovakiyanın Komunist partiyasının Merkez Komitetin genel sekretarı, angısı yok

ettiği yakın heptän reformaları.

Çehoslovakiyada olaylar geçmediydiler sonrasız soşialist devletlerin topluluun halklarına, ilk sırada inteligenşiyasının, studentlerin arasından kişilerä, halkarası işçi klasına.

*

Sentäbridä, ayırılıp aylesindän, Gençü Andrey genä gitti Moskovaya. Doktorant programasına görä düşärdi şindi kurmaa "Eulaliya" asteroidin hakına orbitasını, karşılaştırmaa onu astronomik gözlemevilärlän, taa derindän incelemää "Gestiya" grupasından asteroidlerin kımıldamak teoriyasını. O başarılı gerçeklärdi programasını.

Fevralda Gençü yaptı referat "Gök Mekanika"²⁸ kafedranın seminarında. Çok soruşa, aralarında şaşirtçılara da, düşärdi etkili, inandırıcı cevap vermää. Bu raatsız edici soruşların faydası vardı – hazırlardılar Gençüyü doktor tezini korumaa.

İyül ayın başlantısında Leningrad Devlet Universitetin Astronomik Gözlemevindä oldu konferenşiya, nerdä genel kurulda merkez referatı düşärdi yapsın profesör E.A. Grebenikov. Onun istediinä görä konferenşiyaya teklif edildiydi Gençü Andrey dä. Ortaya çıktıydı kolaylık çaarmaa Leningrada Lidiyayı uşaklarlan, görsünnär käämil kasabanın en gözäl erlerini.

Andrey sımarladıydı Lidiyaya getirsin üç şişä kagor hem iki şişä kabernet şarapları. Kagor şarabı verdiydi hotelin öneticinä yapsın aylesinä bir luks nomeri deyni, kabernet şarabı sa, edenip restorandan mezä, buyurduydular önderciylän Gençunun luks nomerindä.

Üç gün büük zevklän siirettiydiler Gençular Leningradın käämil arhitekturasını, meydannarını, köprülerini, parklarını.

²⁸ *Gök Mekanika* – Небесная Механика

Başladılar, yayan gezärkän, geçmää Neva prospektin sonundan, Aleksandr Nevskiy merkezindän, Admiralteystvo-ya dooru, onun pek üüsek şpilinä bakarkan. Yolda sevindirädi prospektin iki tarafından Kalkıntı merkezi, Aniçkov köprüsü, Kazansk katedralası bitkidä dä käämil Saray Meydanı, Kış Saray yapısınan Neva derenin boyunda hem Ermitajın yapılarınan.

Nevskiy prospekttä gözä ilişärdi birkaç teatru, anılmış muzey hem galereya. Hep o gün gittilər görmää Ay İsaak Katedralını hem Senat meydanında – Bronz Atlıyı, Bük Petriyä taş anıtını.

Ertesi günü dolaştılar Ermitajı. Edenip dört bilet, durdular sırada yakın bir saat içinä girincää. Devlet Ermitaj dünyada en bük muzeylerin birisi sayılêr. Orda toplu yakın üç milion eksponat Evropadan hem Gündusu devletlerdän evelki vakıtlardan bükünü günä kadar: en anılmış incä zanaatçıların tabloları, skulpturalar, grafikalar...

Ermitajın gözellii büüleer herbirini, kim siireder orda eksponatları, ayırı anılmış Leonardo da Vinçi, Rafaely, Tişian, Karavadjo, Rubens, Rembrandt, Renuar, Van-Gog, Gogen, Pikasso incä zanaatçıların tabloları. Büüledi onnar Gençuları da, braktılar Lidiyanın hem uşakların aklında bütün ömürlerinä bir gercik iz.

Bitki gündä Andrey götürdü onnarı Petergofa, sora da Ekaterinsk hem Pavlovsk Saraylarına hem maasuz uşaklara deyni – Leningrad hayvan başçasına.

Gençu Andrey artık gözettiydi onnarın hepsini taa yarım yıl geeri, açan bulundaydu Leningrad Devlet Universitetin Astronomik Gözlemevindä birkaç gün izmetlän gidiştä, aaramaa registratşiya kitaplarda Evropada bilinän astronomik gözlemevilerin "Eulalia" asteroidin astronomik gözlemlerini deyni.

Üç gündän sora, avşamnen saat dokuzda, Gençular düşärdi yollansınnar aeroplannan Kişinöva, ama çıkış geç kalardı. Hava diildi uygun aeroplannara uçmak için. Yakın gecä yarısına yolcular pindilär aeroplana "An-10" da o uçtu aerodromdan. Bu model aeroplannar çoktan doldurmuştlar düşän uçmak saatlarını, ama onnar hep taa kullanıldır.

Aeroplan dayma girärdi rezonans durumuna. Kanatları başlardı hızlı salanmaa, o sa sansın düşärdi boşä. Bu halda Andreyi uyku almardı. Kuşkulandıydı Anatoli da. Sade Lidiya hem İuri uslu uyuyardılar, nicä başka pasajirlerin çoyu da.

İki saattan sora, artık Ukraynanın gökündä, hava açıldı, sansın taa uslu uçardı aeroplan. Sabaaya karşı saat üçtä başarılı indi Kişinöv aeroportun konmak karişına. Alıp taksi, Gençular etiştirilär saa-seläm kvartirasına.

Tezdä daaldıydı haber "An-10" aeroplannarın üç katastrofası için. Bir aeroplannan telef olmuştı Uzbekistanın futbol ekipası "Pahtakor" – irmi kişidän zeedä, sora da Leningradtan üürenicilär. Üçüncü aeroplannan öldüydü sıradan yolcular, aralarında Moldovadan kişilär dä. Bundan sora o model aeroplannarı heptän çıkardıydılar kullanmaktan.

Butürlü olaylar diildi siirek o zamanda. Ekonomi yapmaa istenärdi hererdä, acımadaan insanı.

Gençu Andrey yokkan diişilmişti Politehnika institutunda "Teoretik Mekanika" kafedrasının başı. Eni baş olmuştı Moldova Bilim Akademiyadan bir bilim doktoru – fizik-teoretik, angısını o az bilärdi, ama bu diildi önemni. Onun önündä durardı başka, taa serius sorunnar.

Sonalardı Gençu Andreyin üç yıllık doktoranturası. Dekabrinin birinä kadar kaldıydı dört aydan taa az. Lääızımdı bu aralıkta vermää uzmanlıkta doktor ekzamenini, yazmaa doktor tezini, öncä korumaa onu M.V. Lomonosovun adında Moskova Devlet Universitetin "Gök Mekanika" kafedrasında.

Kalmadıydı vakıdı yollarda gezmää, ikinci eldä işlärlän iilenmää.

*

1969-uncu yılda iyül ayın 16-24-üncü günnerindä güdümnü kosmik gemisindä "Apollon-11" Erdä yaşayannar seftä insannın istoriyasında kondular gökün başka cesimin üstünä.

İyülün 20-sindä ekipajın komandiri Nil Amstrong hem pilot Edvin Oldrin indirdilär kosmik gemisinin ay modulunu Ayın üstünä da bulundulur orda 21 saat 36 minut 21 sekund. Hojma bu aralıkta pilot Maykl Kollinz beklärdi onnarı güdümnü merkez modulda Ayın dolayında orbitada. İlk adam, ani bastı Ayın üstünä iyülün 21-indä oldu Nil Amstrong. On beş minuttan sora indi Edvin Oldrin. Astronavtlar bulundular ay modulun dışarında iki buçuk saattan zeedä. Diktilär Ayın üstünä Amerika Birleşik Ştatların bayraanı, erleştirdilär bir komplekt bilim aaraştırmak aparatlarını hem topladılar yakın irmi iki kila ay topraanı, angılarını getirdilär Erä.

Bu başarılı ekspedițiya Aya sayıldardı naşional programasını gerçekteştirmäk, ani açıkladıydı Amerikanın raametli prezidenti Djon Kennedi 1961-inci yılın may ayında – onyıllınn bitkisinä kadar Ayın üstünä konmak hem geeri Terraya başarılı dönmäk halizlensin.

Amerika Birleşik Ştatları tekrarladılar Ay ekspedițiyasını taa dört kerä. Sovet Birlii bunu yapamadı. Üzerä Amerika Birleşik Ştatları kazandıydı yarışmayı Sovet Birliinnän Ay programasında.

Üç basamaklı raketa "Saturn" yakacaklan birerdä çekärdi bin ton. İlk hem ikinci basamaklar lääzımdı üçüncü basamaa kosmos güdümnü gemisinnän birerdä çıkarsınnar orbitaya Terranın dolayında. Sora üçüncü basamak götür-

düydü kosmos gemisini Ayın dolayında orbitaya. Kosmos gemisi çekärdi 50 tondan zeedä, ay modulu da – yakın 20 ton.

Sovet Birliindä yoktu o uurda raketalar hem tehnologiya, yoktu o türlü elektronika aparatları da.

Amerikannarın Aya uçmak ekspedişiyalarını siiredärdi televizorlarda bütün dünyanın halkları, Sovet Birliin hem komunist Kitayın halklarından kaarä.

Neçin lääzimdi engel etmää Sovet Birliin halkına siiretsin bu ayırı önemni, büyük, fantastik olayları, insanın başarısını? Bilinärdi, ani Amerika Birleşik Ştatları gösterärdi televizorda İuriy Gagarinin uçmasını, Aleksey Leonovun açık kosmosa çıkmasını, Sovet Birliin başka kosmosu incelemäk başarılarını.

Gençu Andrey siirettiydi kinoda "Gök Mekanika" kafedranın seminarında baştan-başa ilk Ay ekspedişiyasını.

Biliner, ani Ayda yok atmosfera. Kara göktä taa yalabık Güneşlän bilä şilêr yıldızlar, Terra maavi görüner, Mars – kırmızı, heptän sessizlik durêr. Herbir cesimin aarlı orada altı kerä taa küçük Terraya bakarak, Ayın üstü kaplı kalın katlı kaba topraklan. Onuştan onun üstündä bulunmaa, skafan - draylan gezmää, adınamaa diil sıradan iş – ayırı iitlik, çemreklik istener.

*

Avgustun on ikisindä, ayırılıp aylesindän taa çok vakıda, Andrey gitti trennän Moskovaya. Çünkü bilim öndercisi taa otpuskadaydı, tutundaydu ilkin yazmaa doktor tezinin karalama variantını. Yapardı bunu Lenin bibliotekasında, nerdä bulunardı her işlenän günü saat sekizdän on dokuza kadar. Çıktıydı tipardan üç bilim statyası, etär şart korumaa tezi deyni. Şindi lääzimdi onnarın temelinä tezi toplamaa. Çalışardı bilim öndercisi otpuskadan dönüncää hem onunnan

görüŝüncää karalama variantı hazır olsun.

Açan gezärdi "Gök Mekanika" kafedranın seminarlarına, birkaç kerä girdiydi Astronomik institutun bibliotekasına. Tanıştıydı onun temasına yakın iki tezin strukturasınan. Aklısında o artık düşündüydü, nicä düşer kendi tezini düzmää. Şindi kaldıydı fikirini kalemnän yapraklara dizmää.

Bilim öndercisi, profesor E.A. Grebenikov, islää buldu Gençunun işini, verdi nasaat, nicä derinnetmää teoretik payını. Annaştılar uzmanlıkta doktor ekzamenini vermää sentäbrinin bitkisindä.

– Düşer hazırlanmaa soruşlara Gök Mekanika, Analitik Dinamika hem Diferenşial Denkliklerin Teoriyası bilimnerdän, – dedi profesor.

Bu olaceydı bitki, ama en zor, en karmaşık, en şaşırtıcı ekzamen Gençü Andreyin yaşamasında.

Patris Lumumba adında Halk Arkadaşlı Üniversitetin rektorun emirinnän yaradıldı ekzamen komisiya bileşimi: Galiulin Abdelyhak Safiuloviç, doktor habilitat, profesor, "Teoretik Mekanika" kafedranın başı; Grebenikov Eucen Aleksandroviç, doktor habilitat, profesor, "Matematika" kafedranın başı; Räbov İuriy Aleksandroviç, doktor habilitat, profesor.

Düşärdi vermää ekzameni sentäbrinin irmi dokuzunda saat üçtä üülendän sora. Gençudan kaarä, geldiye ekzamen vermää taa iki doktorant – Halk Arkadaşlı Üniversitetin üürenmää bitirmişleri. Birisinin doktorant teması baalydı Diferenşial Denkliklerin Teoriyasınan, öbürünün – Teoretik Mekanikaylan. Aazdan ekzamendä läözımdı hazırlamaa bir buçuk saatta cevapları üç soruşa.

Çünkü iki doktorantı profesorlar artık bilärdilär studentlik yıllarından, onların cevapları tuttuydu kırk minut birerdä. Gençunun ekzameni uzandıydı otuz minuttan zeedä vakıda.

O etär uurda verdiydi cuvap hem temel hem ek soruşlara da.

İrmi minuttan sora ekzamen komisiyanın başı profesor A.S. Galiulin kutladıydi doktorantları başarıylan hem en islää notalarlan. Profesör E.A. Grebenikov teklif ettiydi Gençuyu kabinetinä.

– Bän hoş kaldım Sizin Analitik Dinamika, Gök Mekanika, Diferențial Denkliklerin Teoriyası bilimnerindä bilgilerinizlän. Baŝardınız üç yılın içindä kendi başına üürenmää bu bilimnerin universitet kursunu. İnanêrım, ani becereceniz yalnız yazmaa doktor tezinin karalama variantını. Bän okuyacam onu daktilografik formasında. Sanêrım üç hafta etär vakit etişsin bana işiniz. Başarılar dileerim! – dedi doktorantın bilim öndercisi.

– Saa olun, Eucen Aleksandroviç, hoş laflarınız için. Bu başarılar gerçeklendi Sizin yardımınızlan. Çok şükür ederim Canabinizä konsultaŝıyalar için, – açık candan söledi Andrey.

Saalıcaklan ayrılıp bilim öndercidän, gitti gerçeketmää onun inanını, ama o pek yorgun duyardı kendini. Her gün bir buçuk ayın içindä 15-16 saat karmaşık, şaşırtıcı bilim literaturasını incelemäk, heyecan ekzameni başarılı vermäk için, alardılar kuvedini. Lääzımdı birkaç gün dinnenmää.

Gezärdi kasabada, gidärdi Moskovanın gözäl parklarına, çinema zallarına eni kinoları siiretmää. Bir avşam gittiydi operetta teatrusuna İmre Kalymanın "Silva" operettasını seslemää. Sora genä tutundaydu işä, tutundaydu doktor tezinin başa çıkarmaa.

Üç haftadan sora verdi profesora karalama daktilografik variantını. Oktäbrinin bitkisindä bilim önderci çevirdi onu Gençuya. Nasaat verdi taa ayrıntılı olarak yazılsın tezin teoriya bölümü hem önsözündä göstereyim kısıdan taa iki avtorun yazılarını asteroidlerin kımıldamak incelemesini başka teoriya temelinnän.

Bir ayın içindä Gençu Andrey hazırladı üç ekzemplär dikilmiş, kaplanmış doktor tezini da dekabrının ikisindä başarılı korudu onu "Gök Mekanika" kafedrasında. Kafedra başı profesor, doktor habilitat Duboşın Görgiy Nikolaevič istedi olmaa ilk oponent, ikinci oponent da – bir bilim doktoru Sovet Birliin Bilim Akademiyasından. Dışardan yorumu kayıllık verdiydi yollamaa Leningrad Devlet Universitetin Astronomik Gözlemevi.

Gençu Andrey şükür etti bilim öndercisini, "Gök Mekanika" kafedranın kolektivini, ayırı kafedra başını doktor tezini hazırlamaa yardım için.

Çünkü Kişinöv Politehnika İztitutunda üürenim yılın ilk semestrasında Gençunun yoktu üüretmen saatları, kaldıydı Moskovada taa üç hafta yazmaa hem tiparlamaa avtoreferatı deyni.

Verdi Devlet Astronomik İnstitutun bilim sovetin bilim sekretarına üç ekzemplär doktor tezini, avtoreferatı, başka istenilän dokumentleri da ölä koyuldu sıraya bilim sovettä doktor tezini korumaa. Onun önündä vardı on kişidän zeedä, bilim soveti sä toplanardı ayda bir kerä, yaz aylarından kaarä.

Edenip Moskovanın universal tükännarında ödül karısına Lidiyaya bir altın saatçaaz hem oollarına aşırıdan gözäl ruba, Gençu Andrey döndü Kişinöva aylesinnän birerdä Eni 1970-inci Yılı karşılamaa. Üç aydan zeedä Andrey hem Lidiya ayırı olduydular. Elbetki pek özlediydilär biri-birini.

Öpüştüynän karısinnan, oollarinnan, Andrey verdi onnara ödülleri.

– Saa ol, Andrey! Kutlêêrim seni başarılı bitirimnän doktoranturayı. Bizi gurur kaplêêr, ani benim paalı eşim, uşakların bobası bilgiç adam olacek, – dedi Lidiya.

– Şansora hep birerdä olacez. Yok sebep ileri dooru çok

vakıda ayırı olmaa, – ekledi Andrey.

Gençuların aylesindä başarılı ilerlärdi işlä, düzülärdi yaşamakları. Anatoli üürenärdi edinci klasta rus şkolasında İuri da ikinci klasta Birinci orta şkolada moldovan dilindä franțuz dilinnän karışık. Yarım üürenim yılı bitirmiştir en islää notalarlan. Şindi bulunardılar kış kanikulunda.

*

Gençu Andrey enidän oldu "Teoretik Mekanika" kafedrasında baş üüretmen. Kafedrada çalışardı şimdi artık on üç kişi: iki doçent, üç baş üüretmen, edi asistent hem kafedra başı – bilim doktoru, doçent.

İkinci semestrada üürenim planına görä Gençuya düşärdi götürmää dersleri hem seminarları Mekanika fakultetindä ilk kursta üç grupaylan bir toplumda hem ilk kurstan iki grupaylan toplumda gezmedään studentlärlän hertürlü üüretim işlerini – birerdä 315 saat üürenim yılın bitkisinä kadar.

Üürenim plannarına görä şimdi Teoret Mekanika Kurma hem Mekanika fakultetlerindä üürenilärdi iki semestrada, kalannarında da – bir semestrada. Üzerä ona düşärdi gündüz bir haftada üç saat ders okumaa altı saat ta seminar götürmää.

Yanvarın 19-unda geldiği kış sesiyasına gezmedään grupalardan studentlä. Programa görä iki haftada Gençu okuduydu onnara sekiz ders – 16 saat, hem götürdüydü iki grupada on iki seminar – taa 24 saat.

Fevralın dokuzunda başladı ikinci semestra. Her pazertesi günü düşärdi okumaa bir ders hem götürmää bir grupada seminar, carşamba günü da – hafta aşırı ders hem iki seminar.

Elbetki şimdi doktoranturadan sora o duyardı kendini

heptän serbest üüretmen gibi. Çok taa üüsek uurda geçärdi dersleri, kolay çözüardı herbir problemayı "Teoret Mekanika Dava Toplumundan". Tertipleııydı dernek taa üstün, bece-rikli studentlärlän. Tutunduydu hazırlamaa tipara bir kitap derslärlän gezmedään studentläär için. Fevralda geçtiydi konkursu geçici olarak doçent görevinä.

Her yıl may ayında Politehnika institutta olardı bilim konferenşiyası, angılarına herkerä katılardı referatları Gençü Andrey dä. Önemni bilim referatların kısa variantları tiparlanardı ayırı kitapta. Az merak uyandıran dokladlar bir sayfada kısacık tezislän başka kitapta basıldılar. Sade ilk kitapta yazılannar sayıldılar bilim statya.

Gençünün referatı girdiydi ilk kitaba. Üüretmen işindän herbir aralıkta hazırlardı plakatları doktor tezindän formula- larları, grafiklärlän, tabellärlän, bilim sovettä taa raat olsun tezi korumaa deyni, läüzüm olmasın kullanmaa tablayı hem tebeşiri.

Yazın Andrey aylesinnän genä dinnendi on iki gün Kara denizdä institutun dinnenmäk bazasında, avgustta da kab-letti Fizika diştiplinada kabul ekzamennerini.

Başladı 1970-1971-inci üürenim yılı. Geçici olarak doçent Gençü ilk semestrada okuyardı dersleri, götürärdi seminar- ları ikinci kursta bildirkı toplumnarında. İkinci semestrada düşärdi tekrarlansın bildirkı üüretmen ükü, ama gündüz toplumuna eklendiydi taa bir grupa iki saat seminarları.

Oktäbridä geldi haber Astronomik Devlet İstitutundan, Bilim sovetin bilim sekretarı bildirärdi, ani Gençü Andreyin tezi düşer korunulsun noyäbrinin 26-ncı günündä saat ikidä üülendän sora. Hep o haberdä açıklanardı, ki onun doktor tezinä hepsi üç reğenziya pozitivdir.

Oktâbrinin 26-sında gazetada “Avşamkı Moskova”²⁹ çıkmıştı bildirim: “Noyâbrinin 26-sında saat 14-tâ Devlet Astronomik İnstitutun konferenç zalında doktorant Gençü Andrey Dobrieviç açık koruyacak doktor tezini “Gestiya Grupasından Asteroidlerin Kımıldamak Teoriyası” temaya görâ. Doktor tezi bulunêr Astronomik İnstitutun bibliotekasında”.

Alıp izmetlân gidiş bir haftaya, ilerdeki pazar günü hızlı trennân “Moldova” Gençü gitti Moskovaya. Lääzımdı birkaç gün ileri buluşmaa bilim öndercisinnân da göstermää ona korumak söz sölemesini hem görüşmää Bilim sovetin bilim sekretarınnan da okumaa oponentlerin reţenziyalarını.

Hepsi yazmıştı, ki bulmamışlar doktor tezindä yannışlık hem kusur. Yakın birtürlü cümläylân bitärdilär: “Doktor tezi yazılı istenilân, gerekli bilim uurunda da onun avtoru hakeder bilim doktoru olmaa”.

Elbetki, bir kasavet duygu bozardı Gençunun kefini. Bilim sovetindä vardı diil Gök Mekanika uzmanınından azalar, ani gezmärdilär “Gök Mekanika” kafedrasının seminarlarına da bilmärdilär doktor tezinin bilim uurunu. Bilmärdi, nicä onnar karşılayacaklar korumayı.

Geldiydi korumak günü. Bilim Sovetin azalarından, oponentlerdän, bilim öndercisindän kaarä, konferenç zalına toplandıydı kırk kişidän zeedä: “Gök Mekanika” kafedranın işbirlileri, Moskovada Moldovadan üürenän doktorantlar, bitki kurstan studentlär. Geldiydi Kişinövdan Lidiya da, Andreyin karısı.

Bilim sekretar okudu Gençü Andreyin laabını, adını, duuma yılını, gününü, üürenimini, doktor ekzamennerindä notalarını. Açıkladı doktor tezinin temasını. Söledi, ani hepsi

²⁹ “Avşamkı Moskova” – “Вечерняя Москва”

üç reţenziya pozitiv, başlıca dikkatini çekmä yazı yok. Hepsi oponentlər sayêrlar, ki doktor tezi yazılı istenilän, gerekli bilim uurunda da onun avtoru hakeder bilim doktoru olmaa.

Bilim Sovetin başı teklif etti doktoranta yarım saatta annatsın tezin özünü. Te şindi läüzim oldu o plakatlar doktor tezindän formulalarlan, grafiklärlän, tabellärlän, angılarını vakıflan hazırladıydı Gençü Andrey dä onnarı kullanarkan vardı nicä yarım saatta aaraştırmanın özünü açıklamaa.

Profesor E.P Aksönov. koydu bir soruş:

– Karşılaştırmış mı doktorant "Eulalia"-nın ara orbitasını eni teoriya temelinnän hem ara orbitayı iki cesim, Güneş-Eulalia, davasına görä astronomik gözlemlärlän?

– Evet, yaptım, – cuvap verdi doktorant. – Ara orbita eni teoriya temelinnän iki kerä taa yakın astronomik gözlemlerä öbür ara orbitaya bakarak.

– Fikirlämedi mi doktorant eni teoriya temelinnän kurmaa taa bir asteroidin kimıldamak teorisini? – sordu Bilim Sovetin başı.

– Var neetimdä bundan sora kurmaa "Gestiya"-nın hem o grupadan taa birkaç asteroidin kimıldamak teoriyelerini, ama bu olacek eni incelemäk, – dedi Gençü Andrey.

Oponentlər okudular reţenziyelerini hem metettilər doktorantın bilim uurunu hem çalışmasını. Sora söz aldı onun bilim öndercisi profesor Eucen Aleksandru Grebenikov:

– Bän baştan umutlanmayardım, ki doktorant Gençü Andrey Dobrieviç etiştirecek üç yılın içindä kurmaa doktor tezini, ama tezdä diişildi fikirim. O başardı ilk yılın içindä yalnız üürenmää Gök Mekanikanın universitet kursunu hem ona baalı başka bilimneri, incelemää eni teoriyanın temelini. İkinci yılın yarısında düzdü "Eulalia"-nın ara orbitasını eni teoriya temelinnän da yazın Baku konferenşiyasında çıktı referatlan. Gençü Andrey heptän hakeder olsun Fizika hem

Matematika bilimnerindä Gök Mekanika uzmanınında bilim doktoru.

Saklı karar almakta „Gençu Andrey Dobrieviçä Bilim doktoru ödülü başlık için” Bilim Sovetin hepsi azaları ses verdilär.

Şamar patlamasınnan karşıladılar Bilim Sovetin kararını “Gök Mekanika” kafedranın işbirilileri, Moskovada Moldova-dan üürenän doktorantlar, studentläär. Kolayca aldı soluk güüsünä Andrey. Hepsindän çok sevinärdi Lidiya, neçinki bu başarıya vardı onun da karışıklıı. Üç yıl yalnız kaldı uşaklarlan Andrey yapsın Moskovada tezini deyni da te o gerçekletti borçunu. Sevinärdi, ki oldu bilim doktorun eşi, ki iki kerä taa edenni olacek yaşamakları.

Ertesi günü Gençu Andrey bilim sekretarlan bilä Bilim sovetin oturuş protokolun stenograma formasında yanlışlıkları dooruttular.

Çünkü stenografistka bilmärdi herbir uzmanlıkta bilim terminlerini, kimikerä kaçırdı yanlışlık. Kaçırımıştı elbetki bu korumakta da.

Avşammen trennän Moskova-Sofia Gençular gittilär Kişinöva beklemää Sovet Birliin Üüsek hem Orta Uzmanlık Üretim Bakannın bileşimdä Üüsek Atestaşiya Komisiyanın kararını.

1971-inci yılın yanvarın bitkisindä bilim sekretardan geldi haber, ani Üüsek Atestaşiya Komisiyası yanvarın 20-sindä onaylamış M.V. Lomonosovun adında Moskova Devlet Universitetin bileşimdä Devlet Astronomik İstitutun Bilim sovetin noyabrinin 26-sından kararını: „Gençu Andrey Dobrieviçä Bilim doktoru ödülü başlık için”.

Hep o yılın mayın 12-sindä Üüsek Atestaşiya Komisiyası kararınnan onaylamış Gençu Andrey Dobrieviçi doçent adında. Bu üzerä 1970-inci yılın noyabrinin 26-sından onun

ödää olduydu 280 rublä. Lidiyaylan bilä kazanardılar 340 rublä – etär para edenni olmaa hem biraz ekonomiya da yapmaa.

Kişinöv Politehnika İnstitutun açılmasından beeri geçtiydi altı buçuk yıl. Bu aralıkta çok işlər diişilärdi Kişinövda, Moldova Respublikasında. Peyda olardı erindeki tehnika intelegençiyası: incinerlär, tehnologlar, kurum erindä şeflär – Politehnika institutun, başka kasabalarda merkez institutların Moldovadan üürenmää bitirmişleri.

Bu zamana kadar zavodlarda, fabrikalarda çalışardı gelmä incinerlär, masterlär, çoyunda işçilär dä. Erindeki incinerlär, kurum erindä şeflär alardrlar işä ilk sırada erindeki işçileri. Bu oluş kuşkulandırardı kuvettä bulunan gelmä öndercileri.

Çehoslovakiyada 1968-inci yılda olaylardan sora Sovet Birliin hem Romıniyanın ilişkileri gergindi, angısı ilişärdi Moldovada duruma. Kuvetleşärdi agitaçiya Romıniyaya karşı. Genä çıkardı meydana sorun Moldovada hem Romıniyada kulturanın hem dillerin yakınıın için.

Dekabrinin 9-unda 1970-inci yılda saat ikidä üülendän sora Politehnika institutun konferenç zalında studentlerin hem üüretmenlerin önündä okuyardı lekçiya Filologiya bilimnerindä bir bilim doktoru, Moldovanın Bilim Akademianın azası İosif Vartiçan. Bulunardı orada Gençü Andrey dä.

O lekçiya az baalıydı bilimnän, taa yakındı politikaya. Akademik çalışardı inandırmmaa, ani moldovan dili slavän grupasından da, latin grupasından da dillerä birtakım yakın. Kritikaldı Romıniyadan hem Moldovadan bilgiçleri, angıları çalışêrlar argumentlemää romın hem moldovan dillerin birtakımını, kulturaların yakınıını.

Bu sözlär çiledän çıkardıydı studentleri. İstemärdilär onu başka seslemää. Koyardılar ona yazılı soruşları, angılarını o

okuyardı hepsi zalda işitsin deyni:

– Puşkinin adında parkta merkez aleyada durêr Mihay Emineskunun hem Vasile Aleksandrinin büstleri, moldova literaturanın klasikleri gibi. Onnarın sa var şiirleri, nerdä ayın-açık yazêrlar kendilerini romın. Siz diilsiniz mi kayıl onnarlan? – sorardı birisi.

– Büük Ştefanın kızına Olenaya, ani evliydi İvan Grozniy'ın ooluna İvan IV, Moskovada deyərmışlär Elena Voloşanka (rominka), diil moldovanka. Nicä annêêrsınız bunu Siz? – sorardı başkası.

– Neçin Tiraspol hem Bender kasabalarında yok hiç bir şkola moldovan dilindä, Kişinövda da sade üç orta şkola? Bu diil mi erindeki moldovannarı zorlan asimilätiya? – vardı ölä soruş ta.

Elli yazılı soruştan zeedä verdiydi studentlär lektora. Akademik sade üfkelenärdi, kızardı, nesä peltekleyeräk çalışardı sölemää...

Gençu Andrey karışmadıydı bu maskaraya. Soruşa moldovan hem romın dilleri birtakım mı, osa ayırı mı, onun vardı kendi bakışı. O üürendiydi o dilleri kitapları okumaklan, şiirleri ezber üürenmäklän, diil konuşmaklan. Onuştan o lafedärdi literatura dilini, angısı birtürlüydü Prutun iki tarafında da. İon Druşanın nuvelaları “Frunze de Dor”³⁰, “Povara Bunătății Noastre”³¹ hem Liviu Rebränunun romanları “Ion”, “Răscoala”, “Pădurea Spânzuraților”, Grigore Vierunun, Ion Vatamanunun hem Mihai Emineskunun, Oktavian Gogainın şiirleri yazılı birtakım dillän. Sade o kişilär, ani bilmeerlär bu dilleri hem politikacılar dayma ortaya çıkarêrlar soruşu.

³⁰ “Frunze de Dor” – “Özlem Yapraa”

³¹ “Povara Bunătății Noastre” – “İliliimizin Arlı”

Politehnika institutun kolektivinä İosif Vartiçanın, Filologiya bilimnerin doktorun "İectiyasının" dramatik sonuçu olduydu. O vermişti studentlerin yazılı soruşlarını Moldova Komunist partiyasının Merkez Komitetin ilk sekretarına Bodül İvan İvanoviçä.

Yaradıldıydı komisiya Merkez Komitetin üç sekretarın bileşimnän incelemää Politehnika İstitutta studentlerin arasında ideologiya terbiye durumunu.

İstitutta studentlerin arasında „naşionalizma duygu-ları" için kabaatlı bulduydular 1941-inci hem 1949-uncu yıllarda kaldırılmışların uşaklarını, daji unukalarını, ani çalışardılar üüretmen, baş üüretmen, doşent görevlerindä, bir payı bilim doktoru olarak. Onnarı zorlardılar işi brakmaa "kendi istemesinnän". Kim kayıl olmardı, onnara bulardılar başka maana iştan çıkarmaa kötü karakteristikaylan.

Butakım 1971-1972-inci yıllarda uzaklaştırıldıydı insti-tuttan yakın kırk kişi, angıların çoıyu üüsek uurda yapardılar borçunu, yoktu ilişkileri naşionalizmaylan.

Komunist aktivistlerin republika uurunda bir toplantı-sında Bodül İ.İ. ölä lafettiıydı:

– Görüner, ki kaldırılmış ayleleri biz vakıtsız kablettik aramıza, inandık onnara gençleri komunist ruhunda terbiye etmää!

Bu halda, naşionalizma yarlınnan Politehnika institu-tunda, lääzımdı kurmaa kabul komisiyasını, tertiplemeää kabul ekzamennerini.

Rektor emirinnän yaptııydı Gençü Andreyi kabul ekza-men komisiyaların başı, ona inandııydı cuvapçılılı konkurs ekzamenneri nicä düşer uurda kabledilsin. Kendisi avgustta çıktııydı otpuskaya, brakıp erinä önderlesin kabul kompa-niyasını ilk prorektoru.

Gençü islää annardı bu yılın özelliini, annardı ani kabul

komisiyanın işi bulunacak devamını gözlemäk durumda etkili organnarın, Üüretim bakanatın taraflarından. Onuştan çalışardı yapmasın yannişlık, ayırı dikkatlan kullanardı kendini. Kimsey bulmadıydı maana ekzamen komisiyaların işinä.

Bitki ekzamen moldovan yada rus dilindä yazılı yaratmaydı. Gagauzlar ruslarlan bilä verärdilär ekzamen rus dilindä hem literaturasında. Gençü bilärdi, ani bitki ekzamenä kadar notalarına görä irmi kişidän zeedä vardı umut kazansınar konkursu, ama yazılı yaratmada dokuz gagauz kablettiydi nota „2”, ne pek bozduydu Andreyin kefini.

Bitki ekzamenä karşı döndüydü otpuskadan rektor, akademik Sergey İvanoviç Radauğan. O metettiymi ekzamen komisiyaların işini, ayırı Gençü Andreyin çalışmasını, angısı koydu rektora bir karşı soruş:

– Sergey İvanoviç, düşer mi birtakım ilgili olmaa rusların hem gagauzların rus dilindä yazılı yaratmalarına? Dokuz gagauz, ani fizika hem matematika ekzamenlerini verdilär pek islää hem islää notalarlan, kabletilär nota „2” rus dilindä yazılı yaratmada.

– Andrey Dobrieviç, ko gagauzlar üürensinnär gagauz dilindä da ozaman biz diiştirecez onnara yazılı yaratmayı diktantlan, – cuvap verdi rektor.

Yaklaştı Gençüya Rus dilindä hem literaturasında ekzamen komisiyasının başı Molokan Nina Dmitryevna – bir intelligent hem yalpak karı da dedi:

– Andrey Dobrieviç, neçin läözımdı açıklamaa bu soruşu rektorun önündä, açan var nicä benimnän ona cuvap bulmaa. Söläyin, kimin notasını çalışayım doorutmaa?

– Nina Dmitryevna, benim yok kendi interesim bir-kimsey için. Bän onnarın birisini tanımêrim. Onuştan çalışın, eer var sa kolayı, doorutmaa notaları o yazılı yaratmalarda, nerdä taa az yannişlık var, – yalvardı Gençü Andrey.

Butakım taa beş gagauz olduydu student Kişinöv Politehnika İnstitutunda – toplam on dokuz kişi.

Kabul komisiyasında borçunu başarılı kullanmak için, Gençü Andreyin adı yazıldıydı Politehnika institutun Onur kitabına hem kablettiydi Moldovanın Üretim Bakanatından Onur diplomunu.

Güzün 1971-inci yılda Kişinöv Politehnika İnstitutuna verildi bir, iki, üç hem dört odalarlan, parket döşemesinnän, irmi beş eni kvartira bir beş katlı maasuz taştan kurulu yapıda. Sade bir merdevendä vardı dört odaylan beş kvartira. Onnarın birisini üçüncü katta rektor verdiydi Gençü Andreyä. O edendiydi eni mobila garniturunu aşırıdan da Noyäbri yortularına karşı geçtiydi onun taa genç karısinnän, on beş hem on yaşında oollarinnän yaşamaa orada.

Ölä 1971-inci yıl olduydu Gençü Andreyin kaderindä en başarılı, en kısmetli yıl – etiştiydi bilim doktoru, doçent, mutlu yaşardı aylesinnän eni, dört odalı kvartirada, nüfüzlü kişiydi institutta.

AVTORUN KİTAPLARI

1. Sizi Yazdım Kalbimä (şiiirlär, annatmalar), 2010 yıl;
2. Acı Pelin Bucakta (kısa roman), 2011 yıl;
3. Can Sıcaklıı (şiiir kitabı), 2013 yıl;
4. Pelin Amar în Bugeac (ikinci kitab romın dilindä), 2013 yıl;
5. Candan Fikirlär (şiiirlär, annatmalar, çevirmelär – seçmä yaratmalar), 2013 yıl;
6. Rätäcit în Amintiri (Kayıp Olan Anmaklarda), (annatmalar, şiiirlär, çevirmelär – romın hem gagauz dillerindä), 2014 yıl;
7. Yaprak Dökümü (şiiir kitabı – avtorun hem Mihay Esinesku'nun, Vasile Aleksandri'nin, Oktavian Goga'nın, Grigore Vieru'nun, Dumitru Matkovski'nin şiiirleri iki dildä, karşı-karşıya), 2015 yıl.

“Pelin Amar în Bageac” hem “Candan Fikirlär” kitaplar için, 22-nci Halkarası Kitab Salonunda Kişinövda 2013-üncü yılda, avtora Diplom hem premiya “Etnos” verildi. Hep o yılda avtor kazandı konkursu “Moldova Yazıcılar Birliin” azası olmaa.

Avtorun bir dizi şiiirleri hem annatmaları jurnalda “SABAA YILDIZI” Nr:49, 50, 60 hem Romıniyada “LOHANUL” jurnalda, Nr:27-29, 31, 36 tiparlandı.

İÇİNDEKİLÄR

I CENK ARIFESİNDÄ.....	3
II CENK	20
III ROMİN KUVETLERİN DÖNÜŞÜ.....	34
IV DÜÜN.....	46
V ÖLDÜRÜM	54
VI KIRMIZI ASKERİN BAŞARILARI.....	59
VII ENSEYİŞ.....	74
VIII KIRMIZI TOKMAK BUCAKTA	78
IX ENİ YAŞAMAK	91
X SARP OLAYLAR.....	100
XI ŞAFKLI YOL.....	106
XII ADAMIN ECELİ	114
XIII ANDREYİN OLGUNNUU	118
XIV STALİNİN ÖLÜMÜ	123
XV YAŞAMAK DEVAM EDER.....	129
XVI "ERİMÄK" DEVİRİN BAŞLANTISI.....	141
XVII SEVİŞ YAKİNNİİ	147
XVIII OSMANOGLULARIN KADERİ	154
XIX EVLENMÄK.....	159
XX AMAZLAMAK	168
XXI STALİNİN KİŞİLİK KULTUNDAN KALMA İZLÄR	176
XXII GENÇULARIN SOYU ZEEDELENER	180
XXIII ANDREYİN ÜÜSEK ÜÜRENİMİ	188
XXIV GENÇ DİREKTOR	193
XXV VANDALİZM HEM ADAMSIZLIK	206
XXVI ATOM CENGİN KENARINDA	214
XXVII İKİNCİ DİREKTORLUK	230
XXVIII İNSTİTUTTA ÜÜRETMEN	237
XXIX GERÇEKENÄN DÜŞ	249
XXX KİSMETLİ YILLAR	261
AVTORUN KİTAPLARI	286

Vlad-Demir Karagançu

ECOURI DIN VREMURI

Roman

Editura "TEHNICA INFO"
E.F.-P. "Tipografia Centrală"
Chișinău 2016

VLAD-DEMİR KARAGANÇU

Vlad-Demir Karagançu yaratıcılında önemli bir emilin öncüsü oldu. Gagauz literatüründe onun artık tanınan bir stili var. Ayırı grupalardan yabancı dilleri ü bilân, o dillerde klasik yaratmalarınan tanışmış olan yazarıyı saner kendi ana dili için dürtür, da o gagauz literatürünü işlederäk bu dilin originalliğini üzâ çıkarêr, onu geliştêrer. Istoriya hem literatür ta rafından derin bilgili kişi yaşamaktan olayları kendi namuzlu bakışına görâ türlü literatür formalarında açıklêr. Buna var haki. Zaametli yaşadımın zenginliğindân o var ne sölesin hem versin. Çektii sıkıntıları, acıları millet karakterinin özelliğini anlatmalarında, stihlarında göreriz. Yaratıcı çok kerâ zettlerin bir karşılı olduunu gösterer. Bir dizi kıyadın avtoru olarak, o sevgiyi hem kini, üfiklân kötüyü üz-be-üz getirer. Yazarkan zorluklar için, aydın bir umut geleceâ sade çetin karakterli olanda korunêr. Okuyucuları ülendirirkân bir yandan da onların düşündürebileceğini uyandırêr.

Vlad-Demir Karagançu bir kaavi gagauz soyun kökündân gelân geniş ürekli, derin fikirli yaratıcı, kimâ milleti Erdâ tutan paahlıklar: serbestlik, şeremetlik, halk adetleri, dini – dil boş laf. Bu işlere zor üretmää, onna kanında lââzım olsun.

Mariya Mercanca